

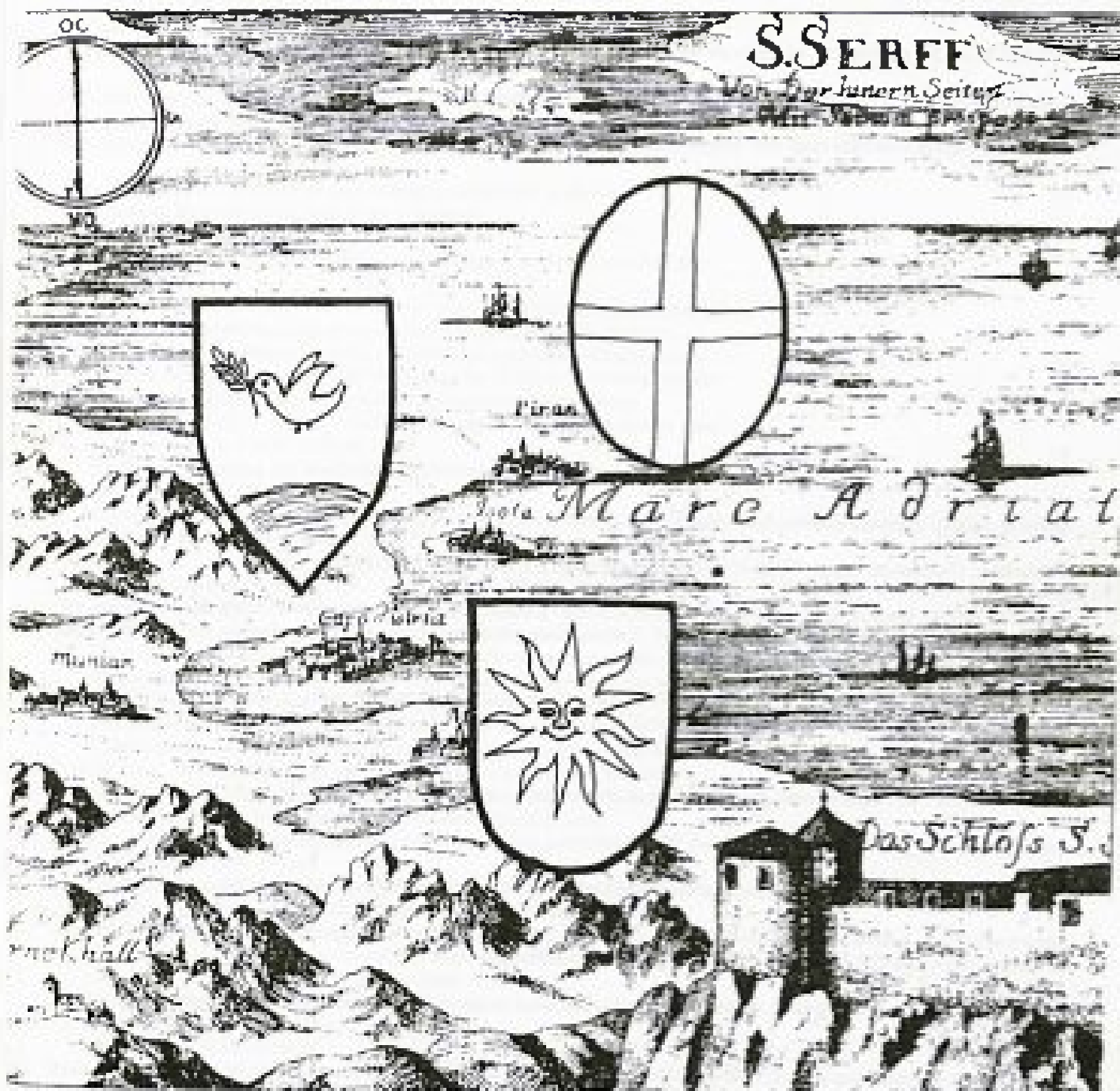
Arhivi

Glasilno Arhivskega društva in arhivov Slovenije
Letnik X, številka 1 - 2
Ljubljana 1987

Maj 1988

arhivi

Glasiło Arhivskega društva in arhivov Slovenije
Letnik X, številka 1 - 2
Ljubljana 1987

arhivi

Archivi

Archives

UDK 930.25 (497.12) (05)

UDC 930.25 (497.12) (05)

Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije

Giornale della società archivica e degli archivi della Slovenia

Organ des Archivvereins und der Archive Sloweniens

Izdalo in založilo Arhivsko društvo Slovenije

Uredništvo: Zvezdarska I. p.p. 70, 61001 Ljubljana, Yu, tel.: (061) 216-564, 216-524

Uredniški odbor: Marjeta Adamič, Darinka Drnovšek, Peter Klasinc, Vladimir Kofoša (glavni urednik), Jurij Rosa, Boris Rozman (tehnični urednik), Vladimir Sunčič, Kristina Šanperl-Purg, Maruša Zagradnik, Ivanka Zajc-Cizelj, Vladimir Žumer (odgovorni urednik)

Za strokovnost prispevkov odgovarjajo avtorji: Ponatis člankov in slik je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira. Redakcija zvezka je bila zaključena 22. 2. 1988.

Izdajateljski svet: dr. Tone Ferenc, Primož Hainz, dr. Peter Vodopivec

Lektor: Mija Mravlja

Prevodi: Lidija Berden (angleščina, nemščina), Vera Celcer (italijanščina), Janez Zor (ruščina)

Zunanja oprema: Alberto Pucer, Tomaž Marolt. Za naslovnico je uporabljen Valvasor: Topographia ducatus Carniolae modernae 1679, str. 234, (CZ Lj 1970) z grbi Kopra, Izole in Pirana.

Izdajo so omogočili: Raziskovalna skupnost Slovenije, Kulturna skupnost Slovenije, Arhivsko društvo Slovenije, arhivi v Sloveniji

Oblikovano in razmnoženo: Črnef – Rogina, Radizel

Naklada: 500 izvodov

Po mnenju republiškega komiteja za znanost in kulturo je publikacija oproščena temeljnega davka od prometa proizvodov.

Scamporr

K A Z A L O – INHALTSVERZEICHNIS – INDICE

Članki in razprave – aufsätze und abhandlungen – Articoli e trattati

Arhivski dan Slovenija–Friulanija, Julijska krajina, 19. november 1986
 Archivtag Slowenien – Friaul–Venezia, 19. November 1986
 Giornata archivistica Slovenia–Friuli Venezia giulia, il 19 novembre 1986

Peter Pavel Klasič, Izobraževanje delavcev, ki delajo z dokumentarnim gradivom (arhivarjev v registraturah)	7
Ausbildung der Arbeiter, die mit dem dokumentarischen Schriftgut zu tun haben (der Archivare in Registraturen) Istruzione degli operai che lavorano con il materiale documentario (archivisti nelle registature)	
XIII. zborovanje slovenskih arhivskih delavcev v Portorožu, oktober 1987	
XIII. Versammlung der slowenischen Archivarbeiter in Portorož, Oktober 1987	
XIII. convegno degli archivisti sloveni a Portorose, ottobre 1987	
Darja Mihelič, Ribolov na srednjeveškem piranskem področju	9
Fischerei im mittelalterlichen Piran – Gegend Pesca nella sfera medievale piranese	
Duša Krnel – Umek, Odbrano arhivsko gradivo kot vir za etnološke raziskave	12
Ausgesondertes Archivgut als Quelle der ethnologischen Erforschungen Materiale archivistico selezionato come fonte delle ricerche etnologiche	
Janez Kopač, Analiza referatov s posvetovanja o tehnični dokumentaciji	14
Analyse der Referate auf der Beratung über die technische Dokumentation Analisi dei rapporti del convegno sulla documentazione tecnica	
Kristina Šampelj – Purg, Valorizacija gradiva magistratne uprave mest Ormoža in Ptuja v letih 1750 do 1850	18
Archivgutbewertung der Magistratverwaltung der Städte Ormož und Ptuj in den Jahren 1750–1850 Valorizzazione del materiale dell'amministrazione municipale delle città di Ormož e Ptuj negli anni 1750 al 1850	
Dišan Balin, Valorizacija gradiva okrajnih ljudskih odborov 1945–1965	22
Schriftgutbewertung der Bezirks–Volksausschüsse 1945–1965 Valorizzazione del materiale dei comitati distrettuali popolari 1945–1965	
Branko Šuštar, Prikaz arhivskih presoj sodobnega gradiva občin	25
Darstellung der Archibwertungen des zeitgenössischen Gemeindearchivgutes Presentazione delle valutazioni archivistiche del materiale attuale dei comuni	
Tjaša Mrgole, Valorizacija gradiva občinske geodetske uprave	33
Bewertung des Archivgutes der geodetischen Gemeindeverwaltung Valorizzazione del materiale dell'amministrazione comunale geodetica	
Junij Rosa, Vrednotenje dokumentarnega gradiva krajevnih skupnosti	35
Bewertung des dokumentarischen Schriftgutes der Ortsgemeinschaften Valutazione del materiale documentario delle comunità locali	
Branko Oblak, Vrednotenje dokumentarnega gradiva podružnice SDK Ptuj in ekspoziture SDK Ormož	42
Bewertung des dokumentarischen Archivgutes der Filiale des Dienstes der gesellschaftlichen Buchhaltung Ptuj und der Expositur des Dienstes der gesellschaftlichen Buchhaltung Ormož Valutazione del materiale documentario della filiale del Servizio di contabilità pubblica di Ptuj e della sua filiale di Ormož	
Žanko Bizjak, Gradivo notarskih fondov	44
Archivgut der Notariatbestände Materiale dei fondi notai	
Zorka Skrabl, Valorizacija gradiva samoupravnih interesnih skupnosti družbenih dejavnosti na primeru občine Novo mesto	46
Archivgutbewertung der selbstverwaltenden Interessengemeinschaften im Bereiche gesellschaftlicher Tätigkeiten am Beispiel der Gemeinde Novo mesto Valorizzazione del materiale delle comunità d'interesse autogestite delle funzioni sociali sull'esempio del comune di Novo mesto	

Marija P e r k o , Vrednotenje družbeno pravnih oseb in dokumentarnega gradiva s področja trgovine	48
Bewertung der gesellschaftsrechtlichen Personen und des dokumentarischen Schriftgutes vom Bereiche des Handels	
Valutazione delle persone socio-giuridiche e del materiale documentario dalla sfera di commercio	
Aleksandra P a v š i č – M i l o s t , Vrednotenje dokumentarnega gradiva temeljnih in internih bank	50
Bewertung des dokumentarischen Schriftgutes der Grund- und internen Banken	
Valutazione del materiale documentario degli istituti bancari ed interni	
Vlasta T u l , Valorizacija gradiva organizacijskih enot zavoda SR Slovenije za šolstvo	53
Schriftgutbewertung der Organisationseinheiten der Anstalt der SR Slowenien fürs Schulwesen	
Valorizzazione del materiale delle unita organizzative dell'ente per l'istruzione pubblica della RS di Slovenia	
Boris R o z m a n , Valorizacija društev	57
Vereinebewertung	
Valorizzazione delle associazioni	
Milica T r e b š e – Š t o l f a , Arhivsko gradivo društev slovenskih izseljencev	61
Archivgut der Vereine der slowenischen Emigranten	
Materiale archivico delle associazioni degli emigranti sloveni	
Darko R n b č i č , Zaštita arhivske i registraturne grade u zdravstvenim organizacijama	64
Schutz des Archiv- und Registraturgutes in den Gesundheitsorganisationen	
Tutela del materiale archivico e dei registri nelle organizzazioni sanitarie	
Josip P o p o v i č , Podzakonska akta spiejeta na osnovi Zakona o arhivskem gradivu federacije	70
Zwei fastgesetzliche auf dem Gesetz betreffend l'Federationsarchivgut beruhende Akten	
Due decreti sublegali assunti alla base della Legge sul materiale archivico della federazione	
Obvestila o pomembnejšem gradivu v domačih in tujih arhivih	
Informationen über wichtigeres archivgut in einheimischen und fremden archiven	
Informazioni sul materiale piu significatirvo negli archivi nostrani e stranieri	
Ignacij V o j e , Regesti pisem Mihaela Šuttaka, upravitelja posesti knezov Batthyanyjev v Prekmurju	79
Regesti der Briefe von Mihael Šuttak, des verwalters des Grundbesitzen von Fürsten Batthyany in Prekmurje	
Regesti delle lettere di Mihael Šuttak, amministratore del podere dei principi Batthyany ad Oltremura	
Marko J a č o v , Kratek zgodovinski pregled vatikanskih arhivov in njihov pomen za zgodovino sibskega in drugih balkanskih narodov	82
Kurze historische Übersicht über die Vatikanarchive und ihre Bedeutung für die Geschichte serbischer und anderer Balkannationen	
Breve revisione storica degli archivi di Vaticano ed il loro significato per la storia del popolo serbo e degli altri popoli balcanici	
Kristina Š a m p e l – P u r g , Iz arhivske zakladnice	86
Aus der Archivschatzkammer	
Dalla tesoreria archivica	
Iz prakse za prasko	
Aus der praxis für die praxis	
Dalla prassi per la prassi	
Milan B i z j a k , Poizkusna avtomatska obdelava podatkov (AOP) arhivskega gradiva	87
Veisuchliche automatische Datenbearbeitung des Archivgutes	
Elaborazione sperimentale automatica dei datti del materiale archivico	
Boris R o z m a n , Kateremu viru verjeti?	87
Welcher Quelle zu glauben?	
A che fonte credere?	

Delo arhivov in arhivskih organizacij
Tätigkeit der Archive und Archivorganisationen
Lavoro degli archivi e delle organizzazioni archiviche

Narodna in študijska knjižnica Trst	91
Volks- und Studienbibliothek Triest	
Biblioteca nazionale e di studio a Trieste	
Metka G o m b a č . Delovni dosežki Inštituta za zgodovino delavskega gibanja	
1980-1985	92
Arbeitsergebnisse des Instituts für Geschichte der Arbeiterbewegung 1980-1985	
Risultati di lavoro dell'istituto per la storia del movimento operaio 1980-1985	
Miroslav N o v a k . Razstava Tig Ljutomer 1342-1927	92
Ausstellung "Markt Ljutomer 1342-1927"	
Esposizione Borgo Ljutomer 1342-1927	
Kristina Š a m p e r l - P u r g . Pričevanja, zakladi Ormuž in Ptuja	93
Zeugenaussagen, Schätze von Ormuž und Ptuj	
Testimonianze, Tesori di Ormuž e Ptuj	
Aleksandra P a v š i č - M i l u n s t . Pukrajinski arhiv v Novi Gorici 1972-1985	
(Razstava ob 15. letnici delovanja)	93
Regionales Archiv in Nova Gorica 1972-1985 (Ausstellung anlässlich des 15.	
Jahresfeiers der Tätigkeit)	
Archivio provinciale a Nuova Gorizia 1972-1985 (Esposizione nell'occasione del	
15. anniversario dell'attività)	
Branko Š u š t a r . Zvezni posvetovanje arhivskih delavcev v Prištini	95
Bundeskonferenz der Archivarbeiter in Priština	
Convegno federale degli archivisti a Priština	
Branko Š u š t a r . Srbsko-makedonsko medrepubliško posvetovanje	
arhivistov v Subotici	95
Serbisch-mazedonische Interrepublikberatung der Archive in Subotica	
Convegno interrepubblicani serbi-macedone degli archivisti a Subotica	
Branko Š u š t a r . XIII. zbornanje slovenskih arhivskih delavcev v Portorožu	97
XIII. Versammlung der slowenischen Archivarbeiter in Portorož	
XIII. convegno degli archivisti sloveni a Portorose	
Milica T r e h š e - Š t o l f a . Poročilo o študijskem bivanju v Kanadi	98
Bericht über den Studieneufenthalt in Kanada	
Rapporto sul soggiorno di studio a Canada	
Vladimir K u l o š a . Poročilo o strukturnem izpopolnjevanju na Muskavskem	
državnem zgodovinsko-arhivskem inštitutu	102
Bericht über die Fachvervollständigung im Muskauer staatlichem	
geschichtlichen Archivinstitut	
Rapporto sul perfezionamento professionale all'Istituto statale storico-	
archivico di Moska	
Vladimir Ž u m e r . Poročilo o stažiranju v Sovjetski zvezi	104
Bericht über in Sowjetunion	
Rapporto sul tirocinio nell'Unione sovietica	
Boris R o z m a n . Branko Š u š t a r . Obisk v Historijskem arhivu Zagreb	108
Besuch im Historischen Archiv Zagreb	
Visita nell'archivio storiografico di Zagreb	
Vinko D e m š a r . Poročilo o enotedenskem obisku v arhivu SR Hrvaške	110
Bericht über einwöchigen Besuch im Archiv der SR Kroatien	
Rapporto sulla visita di una settimana nell'archivio della RS di Croazia	

Ocene, poročila o publikacijah
Rezensionen, Berichte über publikationen
Valutazioni del rapporto e pubblicazioni

Mitteilungen des Steiermärkischen Landesarchivs, Folge 35/36,	
Graz 1986 (Nada J u n k o v i č)	112
Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu XXVII, Pazin-Rijeka 1986,	
328 str. (Vlasta T u l)	112
Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu XXVIII, Pazin-Rijeka 1987,	
251 str. (Vlasta T u l)	113
Milko M i k o l a : Mestni ljudski odbori Celje 1945-1954, Inventarji 1,	
Celje 1987, 107 str. (Branko Š u š t a r)	114
Škart, arhivski občasnik, Lj. 1986 (Kristina Š a m p e r l - P u r g)	115

Nove pridobitve slovenskih arhivov
Neue errungenschaften Slowenischer Archive
Nuovi risultati degli archivi Sloveni

Arhiv SR Slovenije 1986	118
Archiv der SR Slowenien 1986	
Archivio della RS di Slovenia 1986	
Zgodovinski arhiv v Celju 1986	118
Historisches Archiv in Celje 1986	
Archivio storico a Celje 1986	
Pokrajinski arhiv Koper 1986	118
Regionales Archives Koper 1986	
Archivio provinciale Koper (Capodistria) 1986	
Zgodovinski arhiv Ljubljana 1986	119
Historisches Archiv in Ljubljana 1986	
Archivio storico Ljubljana 1986	
Pokrajinski arhiv v Novi Gorici 1986	119
Regionales Archiv in Nova Gorica 1986	
Archivio provinciale a Nova Gorica 1986	
Zgodovinski arhiv v Ptuj 1986	119
Historisches Archiv in Ptuj 1986	
Archivico storico a Ptuj 1986	
Pokrajinski arhiv v Mariboru 1986	119
Regionales Archiv in Maribor 1986	
Archivio provinciale a Maribor 1986	
Arhiv inštituta za zgodovino delavskega gibanja 1986	120
Archiv des Institutes für Geschichte der Arbeiterbewegung 1986	
Archivio dell'istituto per la storia del movimento operaio 1986	

Bibliografija arhivskih delavcev 1986	121
Bibliographie der Archivarbeiter 1986	
Bibliografiaa degli archivisti 1986	

Osebne vesti
Private informationen
Notizie personali

In memoriam Franc Zelenik (Ivan Lovrenčič)	125
--	-----

Navodilo sodelavcem	126
Anweisung den Mitarbeitern	
Istruzioni al collaboratori	

Izvečki
Auszüge
Estratti

Izvečki iz člankov in razprav v Arhivih X, 1987, 1-2	127
Auszüge aus den Aufsätzen und Abhandlungen in den "Archiven X", 1987,	
Estratti dagli articoli e trattati negli Archivi X, 1987, 1-2	

Izobraževanje delavcev, ki delajo z dokumentarnim gradivom (arhivarjev v registraturah)

Peter Pavel Klasinc

Pred mnogimi leti je zapisal znani arhivist J. Pieterse, da je delo arhivista v arhivu učinkovitejše, če je nadaljevanje prav tako učinkovitega delavca, ki dela v registraturi, torej arhivarja.

V slovenski in jugoslovanski arhivski teoriji in praksi smo že pred leti ugotovili, da to drži. Pot do rezultatov, doseženih na tem področju, pa je bila dolga in težka. Potrebno je bilo spremeniti stališča nekaterih arhivskih teoretikov, ki so hili mnenja, da je za arhivista v arhivu takni ali tako že preveč dela in da se torej nima smisla ukvarjati še z gradivom, ki nastaja v registraturah.

Do prvih sprememb takega stanja je prišlo v Sloveniji z zakonom leta 1966, kjer je med drugim ohranjava tudi problematika odbiranja oziroma določevanja tistega gradiva, ki ima značaj trajne vrednosti. S tem smo dosegli, da se gradivo na terenu ni več stihajsko uničevalo, ampak se je odhralo na osnovi seznamov kategorij gradiva z roki trajanja.

Ideja o pripravi takih seznamov za vse panoge gospodarstva in negospodarstva v celoti ni nikoli zaživela, čeprav so posamezni seznamni za določena področja pripravljani in se uporabljajo.

Letos poteka deset let, odkar smo spoznali, da brez intenzivnega ukvarjanja z arhivarji v registraturah ne bi mogoče govoriti o enotni arhivski teoriji in praksi. Tisti, ki so želeli arhivsko teorijo in prakso razdeliti na eno, ki velja za profesionalne arhiviste in eno za arhivarje v registraturah, so se ali umaknili ali pa spoznali, da je bodočnost sodobne arhivske prakse v dobro delujočih arhivskih službah pri ustvarjalcih arhivskega in dokumentarnega gradiva. Te službe lahko zadovoljivo delujejo in dajejo dobre rezultate le, če so v njih zaposleni pravilno usposobljeni delavci.

Leta 1978 so v Mariboru prav zaradi tega začeli organizirati posvetovanja, ki so imela, in imajo še danes (pripravljamo jih vsako leto), v prvi vrsti značaj dopolnilnega izobraževanja teh delavcev. V zadnjih letih smo v Sloveniji in v nekaterih drugih republikah Jugoslavije imeli nove zakone in podzakonske akte, ki podrobno urejajo to področje. Pripravljeno je bilo tudi nekaj splošnih načbenikov za arhivistiko, ki jih lahko s pridom uporabljamo pri izobraževanju arhivarjev.

V Sloveniji se začno na tem področju uveljavljati no-

vi termini, ki jih prinese ZNKD* leta 1981 in podzakonski akti iz leta 1983

- arhivar postane delavec, ki dela z dokumentarnim gradivom,
- registraturno gradivo postane dokumentarno,
- pojavi se termin preizkus strokovne usposobljenosti itd.

Uveljavi se načelo, da mora ustvarjalec za opravljanje dela z dokumentarnim gradivom zagotoviti primerna sredstva in strokovno usposobljene delavce (65. člen).

Dejavnost arhivov (zgodovinskih oz. pokrajinskih) se poveča na področje usposabljanja delavcev, ki delajo z dokumentarnim gradivom. Za vseh sedem arhivov je republiški komite za kulturo imenoval komisije, ki preizkus strokovne usposobljenosti izvajajo in na enotnem formularju izdajajo potrdila o opravljenem preizkusu strokovne usposobljenosti.

Na osnovi citiranega zakona in podzakonskega akta, t. j. pravilnika o strokovni usposobljenosti delavcev družbenih pravnih oseb ter članov društev, ki delajo z dokumentarnim gradivom, so arhivski strokovni delavci pripravili priročnik za strokovno usposabljanje teh delavcev. Izšel je v Ljubljani leta 1984.

Pravilnik in priročnik dobro predpisujeta in organizacijsko dopolnjujeta eden drugega. Pravilnik namreč v uvodnih členih predpisuje, da mora imeti delavec, ki dela z dokumentarnim gradivom, najmanj srednje šolo ter da mora po šestih mesecih po nastopu opraviti preizkus strokovne usposobljenosti. Točno je določeno, da si mora tak delavec pridobiti potrebna strokovna znanja, ki morajo obsegati naslednjo problematiko:

- zakonske in druge predpise, ki določajo naloge družbenih pravnih oseb oziroma društev glede varstva dokumentarnega in arhivskega gradiva,
- urejenost dokumentarnega gradiva,
- varovanje dokumentarnega gradiva pred poškodbami, uničenjem in izgubo,
- odbiranje arhivskega gradiva iz dokumentarnega gradiva,
- izročanje (predaja) arhivskega gradiva arhivu.

Pri podajanju snovi na tečajih, ki jih slovenski arhivi različno pripravljajo (trajajo od enega ali dveh dni do celega tedna), sodelujejo arhivski strokovni delavci pristojnega arhiva. Tečaji zajemajo v glavnem problematiko,

ki sem jo opisal, razjasnijo terminologijo in dajo odgovore na zastavljena vprašanja tečajnikov. V našem arhivu trajajo tečaji po en teden. Poleg naštetih snovi prilajamo obširen historiat arhiva, posebnim pozornost prisvetimo vajam. Tečajnike seznanimo in jim praktično prikažemo pristopke in arhivsko delo, ki ga bodo kot arhivarji moralni opravljati. Tečajnikom predstavimo organizacijsko strukturo arhiva. Delavce seznanimo z delovnimi enotami. [Na primer: z delovno enoto arhiva – in prava po po letu 1850 delavce, ki delajo z dokumentarnim gradivom v upravnih organih, z delovni enoto arhiva – gospodarstvo po letu 1850 delavce iz gospodarstva itd.]

Preizkus strokovne usposobljenosti poteka kot vsak ustmeni izpit in lahko traja največ 45 minut. O tem, ali je kandidat preizkus opravil ali ne, odloča tričlanska komisija z večino glasov.

Z iznabraževanjem delavcev, ki delajo z dokumentarnim gradivom, smo lahko zadovoljni. On sedaj je bilo opravljenih pri slovenskih arhivih okoli petsto preizkusov strokovne usposobljenosti. To pa ne pomeni, da se ta številka ne spreminja. V glavnem se veča, čeprav računamo tudi na fluktuacijo, ki je v tem poklicu kar velika.

Posvetovanje o strokovnih in tehničnih vprašanjih v arhivih, do sedaj jih je bilo osem, so pokazala, da si delavci, ki delajo z dokumentarnim gradivom, želijo intenzivnega dopolnilnega iznabraževanja.

Pri svojem delu se namreč iz dneva v dan srečujejo s problemi, ki so nastali zaradi nove zakonodaje, novih oblik pisarniškega prshivanja. Aktualni so problemi v zvezi z nvinimi nosilci informacij (mikrofilm, magnetni diski in kasete). Pojavljajo se nove kategorije dokumentarnega in arhivskega gradiva. Zanimajni jih sodobni principi vzdrževanja in materialnega varovanja arhivskega in dokumentarnega gradiva.

Zaradi obilice problemov v zvezi s strokovnimi in tehničnimi vprašanji v arhivih smo v Jugoslaviji ustanovili arhivski center za strokovnotehnična vprašanja s sedežem v Pokrajinskem arhivu v Mariboru. S prsehnim veseljem lahko povem, da je bila Italija prva, ki je uradno imenovala svojega korespondenta v center. To je kolega in prijatelj dr. Civa iz Trsta, s katerim že vrsto let plndno sodelujemo.

Prav z dejavnostjo centra homo na področju iznabraževanja delavcev, ki delajo z dokumentarnim gradivom, dosegli še boljše rezultate.

OPOMBA:

* zakon o naravni in kulturni dediščini

ZUSAMMENFASSUNG

Ansbildung der Arbeiter, die mit dem dokumentarischen Schriftgut zu tun haben (der Archivare in Registraturen)

Peter Pavel Klasinc

Die Feststellungen des bekannten Archivisten J. Pieterse, daß die Arbeit eines Archivisten im Archiv nur dann erfolgreich ist, wenn auch die Arbeit der Archivare in der Registratur erfolgreich ist, haben auch wir, die Archivarbeiter in Jugoslawien erkannt, denn wir haben schon vor 20 Jahren die Forderung nach dem entsprechend befähigten Arbeiter teilweise sanktioniert. Vor acht Jahren haben wir aber die Beratungen in Radenci (Beratungen über fachliche und technische Fragen in den Archiven ZEITGENÖSSISCHE ARCHIVE) zu organisieren begonnen, mit denen wir von Jahr zu Jahr bessere Resultate bei der ergänzenden Befähigung der Archivare für die Arbeit in den Registraturen gewinnen.

Das Gesetz über die Natur- und Kultur schreibt in seinem 65. Artikel vor, daß mit dem dokumentarischen Schriftgut nur fachlich befähigter Arbeiter zu tun haben darf. Aufgrund dieses Artikels ging die Geschäftsordnung herans, die genauer die Arbeiterbefähigung festsetzt – vom Fachausbilden bis zum Kenntnisinhalt über bestandene Kenntnisprüfung bis zur ausgestellten Bestätigung. Die Archivarbeiter Sloweniens haben aufgrund dieser Geschäftsordnung auch das "Handbuch für Fachbefähigung der Archivarbeiter" (Ljubljana 1984) zusammengestellt. In slowenischen Archiven sind bis jetzt ungefähr 500 Fachbefähigungsprüfungen bestanden worden.

Wegen zahlreicher Probleme im Zusammenhang mit den Beschäftigungen und Tätigkeiten der Arbeiter, die mit dem dokumentarischen Schriftgut zu tun haben, gründeten wir in 1986 das Archivzentrum für fachlich-technische Fragen, wobei auch die Korrespondenten aus Ausland mitarbeiten. Italien hat als erstes Land seinen Korrespondenten ernannt, unseren Kollegen und Freund Dr. Cova aus Triest, mit dem wir schon einige Jahre erfolgreich kooperieren.

Durch die Tätigkeit dieses Zentrums und Durchführung der Gesetzbestimmungen von oben erwähnten Gesetzen werden wir im Bereich der Befähigung der Arbeiter, die mit dem dokumentarischen Schriftgut zu tun haben, in Slowenien und Jugoslawien noch bessere Resultate als bisher erreichen.

Ribolov na srednjeveškem piranskem področju

Darja Mihelič

Zapleti okrog ribolova v Tržaškem zalivu pred slabim letom dni (jeseni 1986) so v javnosti sprožili žolčno razpravljanje o razmejitvi ribolovnih področij med Jugoslavijo in Italijo, ki se mu je pridružila še zaskrbljenost zaradi škodljivih posledic brezobzirnega, intenzivnega izkoriščanja morja.

Taki dogodki spodbujajo vprašanja o nekdanjem odnosu tukajšnjih prebivalcev do morja in o nekdanjem načinu izkoriščanja morskega bogastva. Stare tehnike ribolova in zaščitni ukrepi za varstvo morja so znali ohraniti morske dobrine tudi stoletja kasnejšim rodovom; vprašanje pa je: ali bodo znaneci mogli enako trditi tudi za nas?

Ribe so bile že od nekdanj enjeno prehranebeno blago. V času, ko je vera narekovala številne postne dneve, je bil pomen rib v prehrani še posebej opazen. V okoljih, kjer ni bilo možnosti ribolova, so ribjo kuhinjo vsebovali predvsem jedilniki višjih in bogatejših slojev ljudi. V obmorskih in drugih ribolovnih področjih pa se je možnost tovistne prehrane odpirala tudi širšim slojem prebivalstva.

Ribolovl ima v Istri zelo dolgo tradicijo. Nedvomno je starejši od pive tovistne listinske navedbe iz začetka 9. stoletja, ki omenja nekdanji ribolov, ribarjenje z mrežami in potrošnja rib za prehrano. Gre za zapis iz leta 804 o zboru v Rižani², ko so se Istrani odpostaneem Karla Velikega pritožili nad ravnanjem škofov češ: "*Morje je bilo (prej naureč pod bizantijskim gospostvom) javno in vsak je lahko ondi lovil ribe. Sedaj pa se ne upamo loviti, ker nas poteni pretepajo s palicami ter nam trgajo mreže ("retja")."* Isti dokument tudi omenja, da je istiski vojvoda Janez letno prejemal od ribolova več kot 50 solidov mankozov poleg tistega, kar je porabil za jedačo.

Pri najstarejših omembah ribolova (v Istri kot v Dalmaciji) je šlo za priobalni ribolov. Ribolovno pravico za tako lovljenje rib je uživalo obalno prebivalstvo. Načelno je sicer pravica do ribolova pripadala vladarju, dejansko pa se je odtnjevala v korist mestnih komun, cerkva, plemstva in drugih.

Obalno področje srednjeveškega Pirana je segalo nekako od srede Ronka do srede Savudrijskega rta. Piranski

Portorož, XIII. zborovanje slovenskih arhivskih delavcev, 1987

viri omenjajo lovišča rib v Strinjani, Fažanu, Padernu, v "Palus maior" (ki je verjetno identično s področjem "Palus vallis maiore" in "Piscaria maior"), v Sečovljah, na Savudrijskem, na področju "subtus Carso Pirani" od Kanegre do "Remoreluni". Poleg teh se v virih pojavljajo še piranska lovišča rib "Piscaria parva", "Piscaria de Cala", "val de Remoleo" ter področje Siparja, kjer pa je bila piranska posest le začasna.³

Pravica do razpolaganja z večjim delom omenjenih ribiških lovišč je nekdanj pripadala piranski komuni. Manjši del ribolovnih okolišev je bil v lasti nekaterih cerkvenih skupnosti na Piranskem (kot kapitlja sv. Jurija, cerkve sv. Lovrenca) in uglednejših ter bogatejših zasebnikov. V posameznih primerih pa so uživali lastništvo nad ribiški lovišči pred Piranom tudi nekateri tujci iz Benetk in Firenc.⁴

Piranska komuna svojih voda ni izkoriščala neposredno s svojimi plačanci, ampak je dajala pravico do ribolova v svojih loviščih vsako leto od konca maja v zakup. Letna zakupnina, ki so jo dolgovali zakupniki (tim. "mergatores") komuni za lovišča, je predstavljala protivrednost dela letnega ulova v komunalnih vodah. Po srednjem podatku iz 1336⁵ je piranski komuni pripadala zakupnina v vrednosti četrtnine ulova iz komunalnih voda. Četrtnino ulova so po izkušnjah ocenili in oddali na javni dražbi v zakup najboljšim pomidnikom. V večini primerov so znane konkretne višine zakupnin za piranska komunalna lovišča. Iz njih je mogoče izračunati približno vrednost celotnega letnega ulova za določeno področje: če znaša letna zakupnina lovišča četrtnino vrednosti celotnega tamkajšnjega ulova, je vrednost celotnega ulova v lovišču štirikrat večja od zakupnine zanj. Na tak način izračunana vrednost letnega ulova v komunalnih loviščih v Strinjani, Fažanu in Sečovljah je znašala v prvi polovici 14. stoletja 664 liber, kar je bilo enakovredno ceni dobrih 43 sodcev soljenih rib.⁶

Zakupniki so imeli pravico in dolžnost, da ribarijo ali dajo ribariti v delih komunalnih ribiških področjih, ki so jih imeli v zakupu. Skupaj z lastniki ribiških voda pa so uživali monopolno pravico odločanja o izkoriščanju ribiških lovišč le pol leta, od mihaelovega (29. septembra) do konca marca; od 1. aprila do mihaelovega pa so bila piranska lovišča na voljo vsem, čeprav ne za vse oblike ribolova.⁷

Lastniki in zakupniki ribiških lovišč so večkrat ribarili ob pomoči ribičev, najetih za daljši čas ali za posamezen dan. Ribiči so poleg plače v denarju dobili tudi del rib ter včasih obleko. Lastniki in zakupniki ribolovnih področij pa niso vedno osebno sodelovali pri ribolovu. Z ribiči so lahko sklepali družabniške dogovore: podelili so jim pravico do ribolova, sebi pa so izgovorili del (vrednosti) ulova iz svojih lovišč. Njihov dohodek je bil manjši od ribiškega zaslužka. Med zakupnike in ribiče se je včasih na družabniški način razdelil tudi strošek komunalne zakupnine za lovišče. Zasebna ribiška področja so se lahko za krajši ali daljši čas oddajala v najem tudi za denarno odškodnino, katere višina je bila določena vnaprej. Zakupniki komunalnih voda so v številnih primerih poslovali le kot posredniki – upravniki ribolova v loviščih, ki so jih imeli v zakupu. Pravico in dolžnost ribarjenja so za vse leto ali za krajši čas podeljevali, dajali v najem ali prodajali skupinam ribičev. V povračilo za podeljeno pravico do ribolova v komunalnih vodah so ribiči običajno prevzeli od zakupnika lovišča

dolžnost izplačila celotne ali delne vsote, ki jo je dolgoval komuni za zakupnino ribolovnega področja.

V piranskih vodah so ribarili večinoma le domači ribiči. Posamezni tujci so med dokumentiranimi ribiči predstavljali le kako desetino; ta delež pa bi bil občutno manjši, če bi dobili vpogled tudi v drobne uporabnike ribiških lovišč, ki so lovili ribe v piranskih vodah v delu leta, ko so bila ribiška področja dostopna splošni uporabi.

Pirančani so lovili ribe v obalnem pasu na piranskem območju, a tudi izven njega. Pri tem so uporabljali plovila ("barca"). S posameznim plovilom sta ribarila pu dva ali po trije ribiči. Lovili so z mrežami ("rete", "retia", "retiaculum"). Pogosto so uporabljali potegavko ("tracta"). Vlekli so jo s kopenske s pomočjo čolnov (ponoči s svetilkami). V štiridesetih letih 14. stoletja in kasneje se omenja tudi vlečna mreža grip ("grippus"). Plovilo jo je nekoliko dalj od obale vleklo za seboj po morskem dnu. Za ribarjenje so ribiči uporabljali tudi stoječo mrežo vojgo ("ovega"), s katero so lovili podnevi in ponoči. Režajo ("ricaglun", "ricaiun") je mreža okrogle oblike, ki ima na obodu drugo ob drugo pritrjene uteži. Ribič jo razprstrto vrže v plitvo vodo. uteži pa jo s plenom vred potegnijo na dno. Ko zategne zunanji rob mreže okrog plena, ribič izvleče mrežo z ujetimi ribami vred. Tudi s to mrežo so lovili podnevi in ponoči. Viri omenjajo še tip mreže "cerbariun". Za ribolov so se uporabljale tudi vrše ("nas/s/a/"), košaraste kletke, pletene iz vej, dalje trizobe vile ("fuxina") in vrvica s trnkom ("togna").

Piranski statuti vsebujejo številne uredbe glede ribolova. Nad njim so bedeli nadzorniki ribiških lovišč ("nari piscariun"). Nadzornike so vsako leto aprila izhrali zakupniki ribolovnih področij v komunalni palači. Izbranci so morali pred podestatom priseči, da bodo pošteno opravljali svojo dolžnost v korist vseh družabnikov ribiških področij. Naloga nadzornikov je bila pregledovanje in prevzem rib, ki so jih zakupniki z mrežami ulovili pred Piranom. Po naročilu podestata so morali od 1. maja do konca avgusta zakoličiti ribiška področja s stotimi koli.⁸ To je omogočilo delitev voda; omenjajo se tudi polovice, četrtnine, osmine ribiških lovišč. Statuti podrobno obravnavajo (ne)dovoljene ribiške pripomočke, ribolovna področja in letni čas ribarjenja. S potegavko (trata) je bilo od leta 1307 – za nadaljnjih petindvajset let, do redakcije statutov – med mihaelovim in pustom prepovedano ribariti pred Piranom od Mogorona do Pusterle. Samo posestniki ("patroni") lovišč so smeli tam loviti ribe, kot se jim je zdelo najbolje. Podobne pravice so imeli tudi zakupniki voda od Dragonje do Savudrije, ki so smeli ribariti ali dati ribariti s potegavkami ali drugimi mrežami, kakor in kadar so hoteli. Statut iz leta 1332 je dovoljeval uporabo potegavke za področje od Dragonje do Savudrije. Ribiči so lahko tam ribarili vse leto s potegavkami ali z drugimi pripomočki. Pač pa ni smel v času od mihaelovega do pusta nihče ribariti med mejo z izolsko komuno (toraj od Ronka) in Dragonjo. Statut iz leta 1384 je v ribiških loviščih pred Piranom za vse leto prepovedal ribarjenje z gripom in potegavko; izjemno so predstavljali le zakupniki lovišč. Po določilih iz leta 1307 in 1332 se je smelo v piranskih ribiških področjih polagati ali metati stoječo mrežo vojgo, t. i. "rete" in režajo le z dovoljenjem družabnikov lovišč. Ker je bila uporaba naštetih pripomočkov pri ribolovu prepovedana tudi v času zakoličevanja lovišč

(med 1. majem in 31. avgustom), je bilo torej v zakoličenih loviščih brez posebne odobritve zakupnikov lovišč dovoljeno ribariti z omenjenimi pripravami le aprila in septembra. Statuta iz let 1358 in 1384 sta prepovedovala splošno uporabo navedenih pripomočkov za področje med Mogoronom in Pusterlo. Ne navajata ovir za splošni ribolov v času zakoličevanja lovišč, ampak šele za čas ribarjenja od mihaelovega dalje — po statutu iz leta 1384 — do 3. aprila naslednjega leta. Statut iz leta 1358 je med prepovedane pripomočke uvrstil tudi vršo, tisti iz leta 1384 pa poleg nje še "*retiaculum*", vojgo, "*rete*" in "*druge načine ribarjenja*", izrečno pa je dovoljeval ribolov na vrvico s trnikom. Ta statut je za čas med mihaelovim in 3. aprilom posebej prepovedoval polaganje mrež ("*retia*") od akoliša Rižente do pomala pri Sv. Lovrencu.⁹

Prvenstvena naloga ribolova je bila zagotovitev prehrane domačemu prebivalstvu. Povečana potreba po ribah se je pokazala zlasti v času posta pred veliko nočjo, pa tudi ob drugih postnih dneh. Pogodbe so večsili izrečno zadolževale ribiče, da morajo loviti vsak petek, soboto in vsak dan, kadar se ni smelo jesti meso. Zakupniki piranskih ribiških lovišč so smeli ujeti ribe prodajati samo v Piranu, s piranskega področja pa jih niso smeli nositi. Ribiči so morali vsakokratni ulov najprej pripeljati v piransko пристanišče. Rib od tam niso smeli odpeljati, ampak so morali vse prodati. Po sredi 14. stoletja omenjajo statuti ribji trg v četrti Campo. Prodajalci rib so morali izkupiček od prodaje spravljati v škaflo. Niso je smeli zapreti ali odnesti, dokler niso plačali obveznega komunalnega davka, ki ga je komuna letno oddajala v zakup. Davek so morali plačati vsi domači in tuji prodajalci svežih ali soljenih rib v Piranu, oproščeni pa so ga bili ribiči v komunalnih loviščih. Davek so dolgovali tudi vsi Pirančani, ki so sami ali v družbi s tuji lovili ribe in jih prodajali v Piranu in drugod. Tudi trgovci, ki so v piranskem pristanišču ali v mejah Pirana kupili tuje ribe in jih preprodali, so bili podvrženi davku. Noben Pirančan ni smel kupiti tujih rib in jih prodati na področju od Savudrije do Loreta, če ni plačal davka.¹⁰ Ponavljanje tovrstnih predpisov in višanje glob v redakcijah statotov kažejo na nenčinkovitost odlokov in na obstoj nedovoljenega trgovanja z ribami.

Skrupni so tudi podatki o tem, kako so Pirančani pripravljali ribe. Ni znano, koliko so uporabljali sušenje, prekajevanje in mariniranje rib. Pač pa nekajkrat srečamo omenbe soljenih rib: pri tovrstnem konserviranju so v sod izmenično sipali plast soli in plast rib. Vsebinsko napolnjenega soda so natii obtežili. Ko se je posedla, so sod na opisani način še dvakrat dopolnili. Ta način konserviranja rib se je v Piranu lahko uveljavil, ker je v mestu cvetela proizvodnja lastne soli.

Ribolov je na Piranskem posredno vplival na izdelovanje plovil, sodov pa tudi ribiških pripomočkov, vrvi in mrež.

Za sklep lahko ugotovimo, da je srednjeveška piranska komuna ribolovu na svojem območju posvečala veliko pozornost. Statuti so si prizadevali zmanjšati intenzivnost izkoriščanja morja zlasti v hladnejšem delu leta: za jesen in zimo so omejevali ribolovno pravico na ozek krog upravičencev (zakupnikov in lastnikov voda). Zakupniki so morali za pridobitev te pravice odrediti čedne denarce. Pri ribiškem udejstvanju pa niso imeli prostih rok: njihovo ribolovno dejavnost so preverjali posebni

nadzorniki. Statuti so skušali morsk bogastvo obvarovati pred pretiranim trebljenjem s prepovedmi ribolova na določenih območjih, še bolj pa s predpisi o ribiških pripomočkih. Uporaba mrež, zlasti vlečnih (trata, grip), je bila predmet stalnih prepovedi. Tuji ribiči, ki bi posegali v piranske vode, piranski komuni niso zadajali posebnih skrbi. Prizadevala pa si je za zagotovitev zadovoljive preskrbe Pirančanov z ribami. Ulov iz komunalnih voda se je moral prodajati samo v Piranu, izvoz rib pa je bil prepovedan. Pri oblikovanju teh predpisov pa je komuna vsaj delno vodila tudi skrb za lastni žep, saj je bila prodaja rib obdavčena s komunalno pristojbino.

Vzporednica s sodobnostjo torej kaže, da piranskega morja nekdaj niso ogrožali tuji ribiči, ki so se v njem pojavljali v zelo omejenem številu. Statuti odražajo zavest o nujnosti varovanja morja in skrb za zadovoljivo preskrbo domačega tržišča z ribami. Statutarni predpisi pa so izraz želja in ne dejanskega stanja: če bi zaživeli v praksi, bi bili odloki pač nepotrebni. Razkorak med željami in prakso je očitno preživel časovni razmik od srednjega veka do danes.

OPOMBE

1 Avtorji temeljnih prispevkov o ribolovu pri nas so m. dr.: J. Bastoli, N. Colak, E. Uinek; za tovrstno literaturo prim. D. Milčič, Neagrano gospodarstvo Pirana od 1280 do 1340, SAZU, Dela 27, 31 (op. 75).

2 Dokumenti navajam po F. Kosu, Graivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku 2, Ljubljana 1906, št. 23.

3 Koncem tridesetih let 14. stoletja je "capitaneus paysanatie Istrie" v pravdi dosodil Sipar kopjski družini Braiti, prim. Vicedomska K(njiga) 8, f(olio), 80-80 verso - 1338, t. 10.

4 Piranska komuna se je v petdesetih letih 13. stoletja pravedala z Benečanom, ki je imel "palludes" v Piranu, prim. (listina v:) Piranski A(rhiv) - 1358, 25. 5., Piran; C. de Franceschi, Chartularium Piranense, Raccolta dei documenti medievali di Pirano I (1062-1300), Atti e memorie della Società istriana di Archeologia e Storia patria 36, Parenzo 1924, št. 100; oporoka gospe Aldigarde, vdove Lapona Peronja iz Firene, omenja med ostalo zapuščino tudi del ribiških voda. Dokler je živel njen mož, je verjetno tudi on užival vsaj nekatere lastniške pravice nad omenjenim področjem, prim. PA - 1336, 5. 3., Piran; C. de Franceschi, Chartularium Piranense, Raccolta dei documenti medievali di Pirano II (1301-1350), Atti e memorie della Società istriana di Archeologia e Storia patria 46, Pola 1934, št. 118.

5 Prim. VK 6, f. 118 - 1336, t. 9.

6 Prim. VK 2a, f. 78 - 1330, 8. 12.

7 Prim. C. de Franceschi, Gli statuti del comune di Pirano del 1307 confrontati con quelli del 1332 e del 1358, Monumenti storici dalla Deputazione di Storia Patria per le Venezie, n. v. 14, Venezia - Padova 1960, (knjiga) 10/(poglavje) VIII (1307), 10/6 (1332).

8 Prim. Gli statuti (kot v op. 7) 10/II, III, VIII (1307), 10/2, 4, 7 (1332).

9 Prim. Gli statuti (kot v op. 7) 10/VI, VII, VIII (1307), 10/1, 6 (1332); 10/5 (1358), 10/15, 18 (1384); navedbe za redakciji iz leta 1358 in 1384 so povzete po Pahorjevem rokopisnem prepisu piranskih statotov, ki ga hrani Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU v Ljubljani.

10 Prim. Gli statuti (kot v op. 7) 10/1 (1307), 10/1 (1332), 10/16 (1358); 10/1, 2 (1384); navedbe za redakcijo iz leta 1384 so povzete po Pahorjevem rokopisnem prepisu piranskih statotov.

ZUSAMMENFASSUNG

Fischerei im mittelalterlichen Piran – Gegend

Darja Mihelič

Die Küste von mittelalterlichen Piran reichte so etwa von der Mitte der Ronck-Spitze bis zur Mitte der Savudrija-Spitze. Im Piran-Küstenmeer werden im Mittelalter zahlreiche Fischereigebiete erwähnt.

Das Verfügungsrecht auf den größeren Teil der Fischereigebiete vor Piran gehörte einmal zur Piran-Kommune, der kleinere Teil der Fischereigebiete hatten aber einige Kirchengemeinschaften in Piran-Gegend, sowie einzelne Privatpersonen zu eigen.

Piran-Kommune nützte ihr Meer nicht unmittelbar mit ihren Söldner aus, sondern jedes Jahr verpachtete das Recht auf Fischerei in ihren Gebieten. Die Pächter hatten das Recht und die Verpflichtung zu fischen lassen im verpachteten Meer. Zusammen mit den Besitzern der Fischereigebiete genossen sie im herbstlichen und win-

terlichen Teil des Jahres das Monopolrecht auf Entscheidung hinsichtlich der Fischerei in der Piran-Gegend. Sie könnten mit Hilfe der angeworbenen Fischer fischen oder Fischereigebiete unter verschiedenen Bedingungen vermieten. Im Piran-Meer fischten meistens nur die Einheimischen, Ausländer waren sehr selten. Bei der Fischerei verwendeten sie Meerfahrzeuge, verschiedene Netze, Fischreusen, Dreizinkengabeln und Fischangeln.

Die Art der Fischerei wurde ausführlich mit den Piran-Statuten geregelt: Meeresreichtum versuchte man mit Fischereiverboten in bestimmten Gebieten vor übertriebener Ausbeutung schützen, noch mehr aber mit den Verordnungen über die Fischereihilfsmittel. Man bemühte sich auch, die Piran-Einwohner befriedigend mit Fischen zu besorgen: der Fischzug in Piran-Gewässern mußte nur in Piran verkauft werden, der Ausfuhr wurde verboten.

Die Angaben hinsichtlich der Art der Fischbereitung sind selten, es wird nur das Fischkonservieren mit Salz erwähnt. Die Fischerei beeinflusste in Piran-Gegend indirekt die Erzeugung von Meerfahrzeugen, Fässern und Fischereimittel.

Odbrano arhivsko gradivo kot vir za etnološke raziskave

Duša Krnel - Umek

Arhivsko gradivo, ki je bilo uporabljeno ali bi ga bilo moč uporabiti v etnoloških raziskavah, bi lahko obravnavali s treh vidikov:

– dosedanje raziskave, v katerih je bilo uporabljeno arhivsko gradivo,

– arhivsko gradivo, ki je navedeno kot možni vir za raziskave v vprašalnicah za Etnološko topografijo slovenskega etničnega ozemlja,

– gradivo, ki je v arhivih, pa bi ga bilo moč uporabiti za etnološke raziskave.

V sestavku bo podrobneje obravnavan samo prvi vidik uporabe, s tem, da bodo zajete vse zvrsti arhivov, ki so navedene v delih, razen arhivov oziroma dokumentacij v ustanovah, ki se ukvarjajo z etnološkimi raziskavami.

Zaradi preglednosti nad arhivskim gradivom so etnološka dela (izbor objavljenih del, ne pa tudi razprave v strokovnem tisku, raziskovalne, magistrske in doktorske disertacije ter razstavni katalogi) razvrščena v pet skupin, ki obravnavajo:

1. kulturne sestavine
2. profesionalne skupine
3. krajevne skupnosti
4. širša območja
5. neevropsko etnologijo.

1 – Številna dela, ki obravnavajo kulturne sestavine predvsem s področja duhovne kulture (pesmi, plesi, maske, šege), manj je takih del s področja materialne kulture (stavbarstvo), ne navajajo arhivskih virov, ker temeljijo pretežno na rokopisnih (terenskih) virih, objavljenem

gradivu, primerjalni literaturi, fotografijah, muzejskih predmetih ali gradivu na terenu.1

– Nekatera dela s tega področja navajajo tudi arhivsko gradivo. V delu Nika Kureta Ziljsko stehvanje in njegov evropski okvir je uporabljeno gradivo prezidialnega arhiva ljubljanskega gubernija za leto 1836, ki vsebuje v poročilu podkloštrske okrajne gospodske podatke o stehvanju.² V delu Slovenska koledniška dramatika³ istega avtorja, je navedeno arhivsko gradivo, ki ga hranijo: Arhiv SRS, Arhivno diplomatsko Biblioteka civic v Trstu in Landesarchiv v Celovcu. Marija Makarovič je v prikazu Slovenske ljudske noše uporabljala prezidialni arhiv (Arhiv SRS), npr. pri opisih vrst tkanin in delov oblačil.⁴

– Številne podatke iz gradiva Deželnega predsedstva v Ljubljani, Okrajnega glavarstva v Sežani, Deželnega sodišča v Ljubljani, graščinskih in privatnih arhivov, zemljiških knjig, zapisiščinskih inventarjev, mestnih občin Ljubljane in Maribora ter iz Götthove topografije (Deželni arhiv v Gradcu) je uporabljal Angelos Baš v prikazu Oblačilne kulture v Prešernovem času.⁵ Podatki so bili uporabljeni v poglavjih o oblačilnih materialih in sprejemanju mode, obrtnikih, cenah za posamezne kose in oblačila, oblačilnem in modnem videzu ter šegah in navadah, ki so bile povezane z modo.

2 – V delih, ki obravnavajo profesionalne skupine: gozdne in žagarske delavce, splavarje in mlinarje, so navedeni arhivski viri le kot dopolnilo številnejšim etnološkimi viri. Iz gradiva konjiške in slovenjebistriške graščine, fanciscejskega katastra in zemljiške knjige ugo-

tavlja Angelos Baš v prikazu gozdnih in žagarskih delavcev obseg posesti, lastništvo, podatke o naseljili, številu stavb, mezdah in količini lesa, ki so ga splavljali.⁶ Za delo o splavarjih istega avtorja je bilo uporabljeno gradivo iz uprave Dravske banovine, društev, gornjegrajskega arhiva in notranjeavstrijske komore (oboje iz Deželnega arhiva v Gradcu). Nanaša se na prve omembe o splavarjenju, sestavi delavcev, predpise, višino mezd in združenja.⁷ Podobno gradivo, vendar v manjšem obsegu, je bilo uporabljeno tudi v prikazu o mlinarjih in žagarjih Janeza Bogataja, npr. o poklicih in združenjih, ki ga vsebuje Zbornica za trgovino, obrt in industrijo (Arhiv SRS).⁸

— Podatki, ki se nanašajo na način življenja delavskega naselja Zelena jama Slavka Kremenška, so bili uporabljeni iz moščanskega občinskega arhiva (v Zgodovinskem arhivu Ljubljana) in se nanašajo na upravno razdelitev naselja, število hiš, višino najemnine in mezd, dovoljenja za javne lokale, število zaposlenih v raznih tovarnah in število brezposelnih, javni dražbali, položaji posameznikov, preseljevanju družin ipd.⁹

— Krajevne monografije, ki so bile zasnovane na podlagi vprašalnic za Etnološko topografijo slovenskega etničnega ozemlja: Strojna, Predgrad, Črna Marije Makarovič vsebujejo poglavja, ki vsebujejo tudi podatke iz arhivskih virov: naselje in stavbe (število domov, imena lastnikov), poljedelstvo (velikost posesti), društva (leto ustanovitve, pravila), upravno-politično razdelitev območja.¹⁰ Uporabljeni so bili franciscejski in terezijanski kataster, sreski in banovinski arhiv, zapuščinski inventarji, prezidialni arhiv, društva, Viedomski urad za Kranjsko. Za podatke o prebivalstvu so bili uporabljeni še župnijski arhivi.

3 — Problemsko zastavljeni monografiji Galjevica Mojca Ravnik in Vitanje, ki sta ga uredila Duša Krnel—Umek in Zmago Šmitek, sta nastali tudi na obsežnem arhivskem gradivu.¹¹ Pri Galjevici je bil za poglavja o naselju in družinskem življenju uporabljen ljubljanski občinski arhiv. Pri Vitanju je bilo uporabljeno arhivsko gradivo, ki ga hranijo Pokrajinski arhiv Maribor, Župnijski urad in Krajevna skupnost v Vitanju za prikaz poglavij skupnosti in družbeno razlikovanje ter naselje in prebivalci, zlasti za prikaz delovanja občine, strukture prebivalcev, društev, verske skupnosti, deklaracijskega gibanja.

4 — V predstavitev širših kulturnih območij, v seriji topografskih opisov občin so bili arhivski viri v večjem obsegu uporabljeni v prikazu občine Škofja Loka. Uporabljeno je bilo gradivo občine, sreskega načelstva in krajevnih ljudskih odborov predvsem v poglavjih o upravni razdelitvi območja in gospodarstvu.¹²

5 — V delu Klie daljnih svetov Zmaga Šmitka, ki obravnava razmerje med Slovenci in neevropskimi kulturami, so navedeni arhivski viri le izjemoma.¹³

Sklep

1. V številnih etnoloških delih, ki so izšla v novem času, so uporabljeni tudi arhivski viri.

2. Arhivi, iz katerih je bilo uporabljeno gradivo v navedenih delih, so:

— Arhiv SRS, pokrajinski arhivi v Ljubljani, Celju in Mariboru,

— Deželna arhiva v Gradcu in Celoveu, Archivio diplomatico — Biblioteca civica v Trstu,

— Nadškofjska arhiva v Ljubljani in Mariboru, župnijski arhivi,

— arhivi krajevnih skupnosti, šol in raznih uradov.

3. Gradivo, ki se v delih največkrat navaja: franciscejski in terezijanski kataster, občine, društva in matične knjige.

4. Izdaja etnoloških arhivskih virov:

— Angelo Baš, Opisi kmečkega oblačilnega videza na Slovenskem v 1. polovici 19. stoletja, Ljubljana, 1984

— Niko Kuret, Slovensko Štajersko pred marčno revolucijo 1848: topografski podatki po odgovorih na vprašalnice nadvojvode Janeza (1818) in Georga Götta (1842), Ljubljana, 1985, Prvi del, I. snopič.

OPOMBE

1 Tone Čadež, Arhitekturno izročilo pastirjev, drvarjev in oglarjev na Slovenskem: kulturno zgodovinski in etnološki oris, Ljubljana, 1984

Zinaga Kumer, Ljudska glasbila in godeji na Slovenskem, Ljubljana, 1983

Zinaga Kumer, Balada o nevesti detomorilki, Ljubljana, 1963

Niko Kuret, Maske slovenskih pokrajin, Ljubljana, 1984

Niko Kuret, Jaslice na Slovenskem: kulturnozgodovinski in narodopisni oris, Ljubljana, 1981

Milko Maliččetov, Sežgani in prerojeni človek, Ljubljana, 1961

Mirko Ramovš, Plesal me pelji, Ljubljana, 1980

2 Niko Kuret, Ziljsko štetvanje in njegov evropski okvir, Ljubljana, 1963

3 Niko Kuret, Slovenska koledniška dramatika, Ljubljana, 1986

4 Marija Makarovič, Slovenska ljudska noša, Ljubljana, 1971

5 Angelos Baš, Oblačilna kultura v Prečernovem času, Ljubljana, 1987

6 Angelos Baš, Gozdni in žagarski delavci na južnem Pohorju v dobi kapitalistične izrabe gozdov, Ljubljana, 1967

7 Angelos Baš, Savinjski splavarji, Ljubljana, 1974

8 Janez Bogataj, Mlinarji in žagarji v dolini zgornje Krke, Ljubljana, 1982

9 Slavko Kremenšek, Ljubljansko naselje Zelena jama kot etnološki problem, Ljubljana, 1970

10 Marija Makarovič, Predgrad in Predgrajci: narodopisna podoba belokranjske vasi, Ljubljana, 1986

Strojna in Strojanci: narodopisna podoba koroške hribovske vasi, Ljubljana, 1982

Marija Makarovič — Ivan Modrej, Črna in Črnjani: narodopisna podoba koroškega delavskega naselja do druge svetovne vojne, Črna na Koroškem, 1986

11 Mojca Ravnik, Galjevica, Ljubljana, 1981

Krnel in politika: poglavje iz etnologije Vitanja/uredila Duša Krnel—Umek in Zmago Šmitek, Ljubljana, 1987

12 Meja Sterle, Občina Škofja Loka, Ljubljana, 1984

13 Zmago Šmitek, Klie daljnih svetov: Slovenci in neevropske kulture, Ljubljana, 1986

ZUSAMMENFASSUNG

Ausgesondertes Archivgut als Quelle der ethnologischen Erforschungen

Duša Krnel—Umek

Im Referat wurden diejenigen ethnologischen Werke behandelt, in denen das Archivgut verwendet wurde. Die Werke sind zwecks der Übersichtlichkeit in fünf Gruppen klassifiziert, die Kulturbestandteile, professionelle Gruppen, Ortsgemeinschaften, breitere Bereiche und nichteuropäische Ethnologie behandelt. In zahlreichen etnolo-

gischen Werken, die in jüngerer Zeit entstanden sind, wurden auch Archivquellen zu nutze gemacht — am häufigsten Stablen.

Franziskaner und Theresianerkataster, Gemeinde — und Vereinsbestände und Matrikeln — die die Archive in Slowenien und den Nachbarländer aufbewahren.

Analiza referatov s posvetovanja o tehnični dokumentaciji

Janez Kopač

Za pripravo prispevka sem se odločil, ker je bilo na posvetovanju o tehnični dokumentaciji kot delu kulturne dediščine novembra 1986 v ljubljanskem Cankarjevem domu povedanih veliko koristnih mnenj za vsakdanje praktično delo v arhivih. Škoda bi bilo, da teh razmišljanj ne bi strnili v krajši zapis, zlasti še, ker so posredovala precej konkretnih odgovorov na konkretna vprašanja. Referati so objavljeni v IX. letniku revije Arhivi, številka 1 — 2.

Kljub temu, da Branko Šuštar kot eden pobudnikov ljubljanskega posveta ugotavlja, da se posvetovanje "*ni končalo s skoraj že ritualnimi zaključki*" (Arhivi, str. 5), ki narsikdaj nikogar nič ne obvezujejo, sem prepričan, da je potrebno posamezne poudarke številnih razprav povzeti in jih začeti uporabljati pri valorizaciji te vrste dokumentarnega gradiva in pri izbiri ustvarjalcev, od katerih bomo odbrano tehnično gradivo kot kulturno dediščino prevzemali. Razmišljanja z ljubljanskega posvetovanja bom skušal povezati z mnenji, ki so bila podana na medrepubliškem posvetovanju arhivskih delavcev Srbije, Makedonije, Kosova in Vojvodine, ki je bilo od 17. do 19. septembra letos v Subotici. Prvi dan je bil v celoti namenjen problematiki tehnične dokumentacije, glavni referat pa je pripravil arhivist iz Arhiva SR Srbije Milić Petrović.

Organizatorji ljubljanskega posvetovanja so zelo obsežen sklop tehnične dokumentacije razdelili na tri osnovne skupine in sicer:

1. tehnična dokumentacija, ki je opredeljena z izdelki geodetske službe in jo karakterizirajo najrazličnejši kartografski izdelki, od katastrov preko zemljevidov do aeroposnetkov,

2. tehnična dokumentacija za graditev objektov, ki jo pogosto kratko imenujemo kar gradbena dokumentacija,

3. tehnološka dokumentacija, ki opredeljuje tehnološko opremljenost, delovne procese in končne izdelke v industriji v najširšem pomenu besede, kamor štejem npr. tudi rudarstvo in elektrogospodarstvo, gozdno gospodarstvo in do neke mere tudi kmetijstvo.

Vsako od navedenih skupin bom v nadaljevanju na osnovi ljubljanskih in deloma subotičkih referatov in koreferatov poskušal osvetliti z vidika valorizacije gradiva in izbire ustvarjalcev ali imetnikov, od katerih naj bi take vrste arhivskega gradiva prevzemali v zgodovinske arhive.

1. Geodetska tehnična dokumentacija

Elementarna tehnična dokumentacija, ki opredeljuje vse nadaljnje posege na zemljiski površini pa tudi pod njo, je geodetska kartografska dokumentacija. Glavni

ustvarjalec, pa tudi imetnik te dokumentacije, je geodetska služba, katere dejavnost je Jože Rotar na ljubljanskem posvetovanju definiral kot prostorsko informacijsko službo. Podatke o prostoru pa tvorijo informacije o zemljiščih in njihovih osnovnih karakteristikah, komunalnih napravah in o zgradbah, zgrajenih na zemljiščih. Ti podatki se vodijo v obliki katastrov, katastrskih operativ, kart, načrtov, aeroposnetkov in registrov. S tem pa sem že naštel osnovne kategorije geodetske tehnične dokumentacije, ki imajo načelno zagotovo značaj arhivskega gradiva. Pri konkretnem odbiranju arhivskega gradiva iz te vrste dokumentacije pa je nujno potrebno upoštevati tudi navodilo za odbiranje, ki sta ga skupaj izdelala Arhiv SR Slovenije in Republiška geodetska uprava.

Vse vrste geodetskega arhivskega gradiva nastajajo oziroma se hranijo pri Republiški geodetski upravi Slovenije in pri 45 občinskih in medobčinskih geodetskih upravah, pri katerih bomo te vrste arhivskega gradiva tudi prevzemali.

Pri geodetskih upravah nastane veliko število kartografskih in drugih podobnih dokumentov, zato mislim, da je potrebno osvojiti mnenje Jožeta Rotarja, da kot arhivsko gradivo pri teh upravah smatramo vse prve izmere in popravke pregledanih katastrskih in drugih topografskih izmer, ki so nastale kot posledica predpisanih cikličnih snemanj in posnetkov stanj na zemljski površini. Dobro je tudi vedeti, da morajo geodetske uprave nekaj obveznih izvodov vseh tiskanih kart poslati Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani.

Jože Rotar v svojem prispevku navaja, da v Sloveniji deluje še sedem geodetskih organizacij združenega dela, ki pa so pretežno le servisi za geodetske uprave in zato pri njih v načelu nima smisla valorizirati in prevzemati arhivskega gradiva.

Referat Milića Petrovića v Subotici pa je opozoril še na dokumentacijo, ki je precej podobna geodetski tehnični dokumentaciji, a je po vsebini ožje opredeljena. To je planska dokumentacija o prostorskem in urbanističnem planiranju na območjih posameznih družbenopolitičnih skupnosti. Brez dvoma so potrjeni prostorski in urbanistični načrti arhivsko gradivo in jih bomo prevzemali pri pristojnih družbenopolitičnih skupnostih.

2. Tehnična dokumentacija za graditev objektov

To vrsto tehnične dokumentacije najpogosteje imenujemo kar gradbena dokumentacija in se od vseli vrst tehnične dokumentacije z njo pri arhivskem delu najpogosteje srečujemo, saj se v ogromnih količinah nabira pri

upravnih organih, ki so pristojni za izdajanje gradbenih dovoljenj. Obsega pa široko paležo gradenj, vse od privatne stanovanjske in družbene blokovne gradnje pa do visokih in nizkih gradenj. Glede na pristojnosti za izdajanje gradbenih dovoljenj gradbeno dokumentacijo za določena geografska območja srečamo pri občinskih, republiških in zveznih upravnih organih.

Zdi se mi, da je ta segment tehnične dokumentacije v naši strokovni literaturi najbolj pogosto proučevan. Med drugim mi je bil namenjen celotni drugi dan na ljubljanskem posvetovanju, a gradbeni dokumentaciji so hili pripravljene referati tudi za posvetovanje v Radeneh, pomembno mesto, zlasti v diskusiji, je ta vrsta dokumentacije dobila na posvetu v Subotici, kjer so opozorili tudi na sicer znano razpravo izpred petnajstih let v Sremskih Kralovcih, a so hkrati samokritično ugotovili, da od tedaj na tem področju niso nič naredili ter hkrati še predlagali, naj hi te probleme reševali na jugoslovanskem nivoju na enem od naslednjih zveznih arhivskih posvetovanj. Nekaj koristnih informacij, zlasti s področja valorizacije in popisovanja gradiva, pa imamo tudi iz Italije, Češkoslovaške in Sovjetske zveze.

Pri tehnični dokumentaciji za graditev objektov se srečamo z dvema precej težkima strokovnima problemoma. Prvo vprašanje je, pri katerem ustvarjalcu oziroma inženirju gradbene dokumentacije homo arhivsko gradivo odbrali in prevzeli, drugo vprašanje pa predstavlja valorizacija same gradbene dokumentacije.

Gradbeno dokumentacija se nabira pri večjem številu ustvarjalcev oziroma inženirjev: pri projektantskih organizacijah, upravnih organih, pristojnih za izdajanje gradbenih dovoljenj, izvajalcih, bankah in še pri investitorju oziroma lastniku objekta. Nekateri organi pa jo dobijo le v vednost.

Glede izbora družbene pravne osebe, od katere naj zgodovinski arhivi prevzemajo te vrste dokumentacijo, v strokovni literaturi prilaga do različnih mnenj. Avtorji so si v glavnem enotni, naj hi gradbene dokumentacije ne odbirali in prevzemali pri bankah, saj je pri njih le—tr še najmanj kompletna. Za razliko od slovenskih avtorjev pa nekateri makedonski avtorji, kakor je bilo omenjeno v Subotici menijo, naj hi to dokumentacijo valorizirali in prevzemali pri bankah, ki te dokumente potrebujejo le za presojo za odobritev gradbenih kreditov. Če sem pravilno razumel diskusijski prispevek makedonskega arhivista v Subotici, naj hi v zgodovinskih arhivih te dokumente hranili toliko časa, da bi jih lahko zamenjali ali dopolnili z investitorjevo dokumentacijo, kar pa je malo verjetno, ker jo mora investitor hraniti trajno oziroma dokler objekt stoji.

Med slovenskimi avtorji pa se pojavlja dilema ali gradbeno dokumentacijo odbirati in prevzemati pri upravnih organih, pristojnih za izdajanje gradbenih dovoljenj, ali pri projektantskih organizacijah, čeprav najbolj popolno dokumentacijo hranijo investitorji oziroma lastniki gradenj. Praksa pa nas uči, da so investitorji, pa naj bodo družbeni ali privatni, pri hranjenju lastne dokumentacije precej malomarni, saj niso redki primeri, da svoje načrte izgubijo oziroma jih ne morejo najti.

Pri prispevkih, pripravljenih za ljubljansko posvetovanje, prevladuje mnenje, da je še najlažje in najbolj popolno gradbeno dokumentacija za določeno geografsko območje mogoče odbrati pri upravnih organih, pristojnih za izdajanje gradbenih dovoljenj. To velja še zlasti, če upoštevamo sovjetsko izkušnjo, ki jo je v svojem pris-

pevku zapisla Vladimir Žumer "da ni naloga odbiranja, da bi za potrebe znanosti in zgodovine morali odbrati in hraniti toliko gradiva o objektih..., da bi jih bilo mogoče v podrobnosti ponovno zgraditi". Kljub temu, da dokumentacija, ki jo mora investitor predložiti pristojnemu upravnemu organu za izdajanje gradbenih dovoljenj ni nujno vedno povsem istovetna z izvedbo projekta, pa vendarle nudi dovolj celovito informacijo o objektu, saj se sicer investitorji ne bi tako pogosto obračali na upravne organe in zgodovinske arhive, da jim posredujejo načrte in druge dokumente, ki so jih predložili za izdajo gradbenega dovoljenja. Branko Šuštar ugotavlja, da dokumentacija, ki jo je potrebno predložiti za "pridobitev gradbenega dovoljenja... priuša vse značilne risbe, prereze in poglede objekta v prikladnem merilu." (Arhivi, str. 46). Pri odbiranju pri upravnih organih pa je zelo dobro poznati tudi vertikalne pristojnosti za izdajanje gradbenih dovoljenj. Tudi te relacije so nakazane v nekaterih ljubljanskih prispevkih.

Ne smemo pa prezreti tudi "izdelovalcev" tehnične dokumentacije za graditev objektov, t. j. projektivnih birojev. Marjan Župančič je v svojem prispevku za ljubljansko posvetovanje zapisal, "da arhivi praviloma ne bi prevzemali tehnične dokumentacije in druge dokumentacije o graditvi objektov oziroma njihovi rekonstrukciji pri upravnih organih" (str. 51). Meni, da morajo zgodovinski arhivi upoštevati tudi projektivne biroje. Pri tem je mislil na specializirane projektivne biroje (npr. za gradnjo železnic, cest, PTT itd.), kjer je Župančičevo mnenje gotovo pametno osvojiti. Veliko težja pa bi bila valorizacija in prevzemanje arhivskega gradbenega gradiva pri običajnih projektivnih birojih, ki pogosto projektirajo samo dele in ne celotne gradnje, hkrati pa projektirajo številne in zelo različne projekte. Ker pa delajo za trg, ne pokrivajo samo družbenopolitične skupnosti, kjer imajo sedeže, ampak svoje delo prodajajo tudi v druge občine, republike in države. Menim, da načeloma od običajnih projektivnih birojev ne bi prevzemali arhivskega gradiva. Pri nekaterih, ki pa bi jih vendarle uvrstili med družbene pravne osebe, ki morajo zgodovinskemu arhivu izročati arhivsko gradivo, pa bi se po mojem mnenju morali bolj posvetiti njihovi, če smem reči, "izvojni" dejavnosti. Branko Šuštar pa je v svojem prispevku med drugim opozoril še na vprašanje samostojnih projektantov, ki je za sedaj še popolnoma nerešeno.

Misliti pa, da je nekoliko sporna misel, da bi arhivsko gradbeno dokumentacijo zajemali pri investitorjih, kljub temu, da imajo najbolj popolno dokumentacijo za objekte, katerih lastniki so. Težko hodo namreč zgodovinski arhivi od njih prevzemali tehnično dokumentacijo, saj jo morajo sami hraniti trajno oziroma dokler objekt obstaja. Tudi slabe praktične izkušnje, ki jih imam na tem področju, me navajajo na misel, da te teze načeloma ne moremo osvojiti.

Drugo pomembno strokovno vprašanje je valorizacija gradiva za gradnjo objektov, saj te vrste arhivskega gradiva proučujejo številne znanstvene stroke.

Upoštevajoč to dejstvo se srečamo s številnimi kriteriji za valorizacijo oziroma odbiranje arhivskega gradiva iz dokumentarnega gradiva. Poskušal bom opozoriti le na nekatere. Zdi se mi, da so še najbolj kompleksno zapisani v prispevku Vladimira Žumra, ki obravnava valorizacijo tehnične dokumentacije v Sovjetski zvezi, vendar pa so naštetih kriterijih, univerzalnih in vsekakor uporabnih tudi pri nas.

Vsakemu arhivskemu delavcu, ki se bi ukvarjal z odbiranjem tehničnega arhivskega gradiva priporočam, da si natančno prebere Arhiva, letnik IX, številka 1 – 2, na straneh 72 do 75. Kriteriji, ki jih navaja Žumer, so v glavnem identični s kriteriji, ki jih sicer ne tako skoncentrirano lahko zasledimo v večini prispevkov, ki so na ljubljanskem posvetovanju obravnavali tehnično dokumentacijo za graditev objektov.

Omejil se bom samo na osnovno načelo valorizacije, ki se ne nanaša le na gradbeno dokumentacijo, ampak na tehnično dokumentacijo v celoti. To načelo je potrebno upoštevati tudi pri valorizaciji tehnološke skupine tehnične dokumentacije, o kateri bo govora na koncu tega prispevka. Načelo se glasi: *"Odbirati je treba tehnično dokumentacijo, ki v določenem zgodovinskem obdobju odraža porajanje novih znanstvenih in tehničnih idej, rešitev, projektov, njihov razvoj in uporabo na različnih področjih gospodarstva in družbenega življenja"* (str. 74). Za gradbeno dokumentacijo pa še posebej velja, da je kot arhivsko gradivo potrebno vrednotiti tisto gradbeno dokumentacijo, ki predstavlja nove tehnične, arhitekturne in konstrukcijske rešitve. Razumljivo je, da je konkretne kategorije gradbenega arhivskega gradiva na osnovi priznanih kriterijev potrebno za vsak primer odbiranja posebej določiti s konkretnimi navodili za odbiranje.

Kljub jasno opredeljenim osnovnim načelom odbiranja dokumentacije za graditev objektov pa je izvešba te naloge izredno zahtevna. Nasproti si stojita dva pogleda. Strokovnjaki zavodov za varstvo naravne in kulturne dediščine so mnenja, naj bi ne opravljali selekcije objektov. Jelka Pirkovič – Kočbek je v prispevku za ljubljanski posvet zapisala: *"Če hočemo pravilno vrednotiti določen objekt s spomeniškinski lastnostmi, moramo upoštevati ne le objekt sam, temveč njegov širši prostorski okvir. V njem se pojavljajo ne le spomeniki in dediščina, temveč tudi spomeniško nevtalne in moteče stavbe. Ko jih obravnavamo, moramo zanje imeti vsaj osnovne podatke, te pa homo dobili nikjer drugje kot v arhivu"* (str. 44). Avtorica torej nasprotuje selekciji gradbene dokumentacije na osnovi spomeniške vrednosti objektov. Dopušča pa možnost za izločanje dokumentacije znotraj spisov za posamezne objekte (npr. predračuni, kalkulacije, realizacije situacij itd.) in poudarja, da je *"s stališča varstva kulturne dediščine... bolj primerno arhivirati vsaj osnovni del tehnične dokumentacije za vse objekte (fizične stavbe). To pa pomeni, da ni smotno izločati dokumentacijskih enot v celoti, temveč opraviti selekcijo znotraj takšnih enot"* (str. 45). Kot osnovne dele tehnične dokumentacije pri gradnjah pa smatra tlorise pritličij in tipičnih nadstropij, poglede na glavne fasade, tipične prereze objektov in načrte ureditve okolice objektov. Seveda pa imajo značaj arhivskega gradiva tudi lokacijska in gradbena dovoljenja ter uporabna dovoljenja, če so si jih investitorji oziroma lastniki objektov spričo anarhije na tem področju sploh pridobili. Iz teh dokumentov služba za varstvo naravne in kulturne dediščine črpa vse podatke, ki jih potrebujejo za izdelavo registrskih kartonov kulturnih spomenikov. Ni pa še rešeno vprašanje ali med arhivsko gradivo načelno ali le včasih sodijo tudi drugi deli gradbenega spisa, kot npr. statika in najrazličnejše napeljave in razvodi. Zdi se mi, da bi s stališča tehničnega napredka in razvoja bivalnega standarda tudi te elemente gradbenega spisa šteli za arhivsko gradivo.

Stališča službe za varstvo kulturne in naravne dediščine glede izbora objektov pa so si v nasprotju z arhivistič-

nimi pogledi. Zgodovinski arhivi spričo ogromne količine gradbene dokumentacije vseh vrst preprosto ne morejo prevzemati in hraniti dokumentacije za vse gradnje na svojem geografskem območju, pa čeprav bi že predhodno opravili izločanje dokumentov znotraj gradbenih spisov. To onemogoča tudi številčno skromna kadrovska zasedba v arhivskih ustanovah. To ugotavlja tudi Branko Šuštar, ki je zapisal, da ta hip velja načelo, naj arhivi prevzemajo vse gradbene stvari zadeve, precej širok izbor družbenih gradnje ter vzorce projektov za individualne gradnje. Pri družbenih gradnjah seveda niso mišljene le družbene stavbe, ampak vse visoke in nizke gradnje. Pri vsakem konkretnem odbiranju, npr. pri upravnem organu, pristojnem za izdajanje gradbenih dovoljenj, pa je nujno predhodno proučiti tako družbene, kakor tudi individualne gradnje in na osnovi teh spoznanj pripraviti konkretne kategorije za odbiranje, saj ni nujno, da npr. provizoriji, ki načelno nimajo značaja arhivskega gradiva, v konkretnem primeru ne predstavljajo pomembnega zgodovinskega ali kulturnega spomenika (npr. načrti barak podružnice koncentracijskega taborišča na Ljubelju itd).

Ob proučevanju tehnične dokumentacije za graditev objektov pa se je pojavilo še nekaj problemov, ki so bili nakazani na ljubljanskem simpoziju. Eden med njimi so tudi tipski projekti, ki so zaradi cenenosti zlasti aktualni pri kolektivnih in individualnih stanovanjskih gradnjah. Pri tem velja načelo, naj bi zgodovinski arhivi za svojo območja hranili le en izvod dokumentacije za določene tipske gradnje. Kot ugotavlja Breda Mihelič z Zavoda za izgradnjo Ljubljane, je pri tipskih naseljih tudi gradbena dokumentacija vezana na tip, ne pa na posamezne objekte v takem naselju. Seveda pa je pri teh projektih velika težava, saj pri zaprositvah za izdajo gradbenega dovoljenja taki projekti niso bili in niso označeni kot tipski in zato gradbeno in arhitekturno nestrokovni arhivski delavci lahko bolj na pamet ugibamo, ali so posamezni projekti tipski ali pa enkratni. Zdi se mi upoštevana vredna misel Brede Mihelič, ki je zapisala, da bi morali vse tipske projekte, ki so jih ali jih še uporabljajo temeljito predhodno proučiti in jih razvrstiti po posameznih tipih. Na to problematiko je v diskusijskem prispevku opozoril tudi Stane Istenič.

Večino, če ne že kar vseh, različnih pogledov na valorizacijo in hranjenje tehnične dokumentacije za graditev objektov v zgodovinskih arhivih pa bi rešili mikrofilmanje celotne gradbene dokumentacije pri upravnih organih, pristojnih za izdajanje gradbenih dovoljenj. Ob tem pa je potrebno spoštovati dejstvo, da je še vedno potrebno obrabiti in v zgodovinske arhive prevzeti originalno arhivsko gradbeno gradivo za stvarne zadeve, za izbrane družbene objekte in vzorce individualnih gradenj. Prakso mikrofilmanja celotne gradbene dokumentacije za območje cele občine so uvedli na Občini Kranj. Njihovo načelo je manj arhivsko, zato pa toliko bolj praktično. Ugotovili so, da je občinska uprava zaradi ljudi in ne ljudje zaradi uprave. Ugotovili so, ila jim desetletno hranjenje gradbene dokumentacije po izdaji gradbenega dovoljenja za sede preveč dragocenega poslovnega prostora. Izkazalo se je, da je to veliko dražje, kakor če sproti posnamejo vsi gradbeno dokumentacijo na mikrofilm in to še kombinirajo z občinskim računalnikom. Po končanem mikrofilmanju, ki ga ne opravijo sami, po navodilih arhiva odberejo stvarne gradbene zadeve in družbene gradnje ter vzorce privatnih gradenj, kar arhiv redno prevzema. Ostalo dokumentacijo za graditev objektov miščijo.

Ščasoma pa bodo arhivu izročili tudi kopije vseh mikrofilmskih posnetkov svoje gredbene dokumentacije. S tem pa bodo rešene tudi zahteve službe za varstvo naravnih in kulturnih spomenikov. Arhiv bo moral le skrbeti za pravilno hranjenje mikrofilmov in eventualno ponovno kopiranje mikrofilmov ter prihraniti nekaj mikročitalcev.

Podoben princip bi lahko veljal tudi za projektivne biroje, toliko bolj, ker vse pogosteje prehajajo na projektiranje s pomočjo računalnikov. Računalniško izdelani gradbeni projekti bodo ščasoma začeli prihajati tudi na upravne organe za izdajanje gradbenih dovoljenj, arhivi pa se bomo tudi na tem področju znašli pred nerešljivo nalogo, za kar bomo krivi sami, ker se še nismo začeli resno opismenjevati s pisavo prihajajočega novega tisočletja.

Na ljubljanskem posvetovanju so bila kar se tiče valorizacije gradiva nakazana in nedorečena še nekatera vprašanja, kot npr. vprašanje projektov, ki so nastali kot rezultati natečajev.

Vsekakor pa ne smemo pozabiti tudi dejstva, da ima vsa dokumentacija, ki je nastala in nastaja pri zavodih za varstvo naravne in kulturne dediščine in se nanaša na spomeniško zaščitene objekte, značaj arhivskega gradiva.

3. Tehnološka dokumentacija

Tretji, prav tako pomemben sklop tehnične dokumentacije predstavlja tehnološka dokumentacija v industriji v najširšem pomenu besede, kamor štejem tudi rudarstvo, elektrogospodarstvo, gozdno gospodarstvo in tudi kmetijstvo. Ta vrsta tehnične dokumentacije opredeljuje tehnološko opremljenost, tehnološke proizvodne procese in končne izdelke.

Tehnološko dokumentacijo, ki ima lastnost arhivskega gradiva, homo prevzemali pri vseh družbenih pravnih osebah s področja industrije v najširšem pomenu besede, ki so po odredbah upravnih organov dolžne izročiti svoje arhivsko gradivo zgodovinskim arhivom. Včasih pa bomo te vrste dokumentacije prevzemali tudi od ustvarjalcev, ki niso zajeti v uradnih seznamih, ker gradivo kar sami ponujajo.

Kakor pri prvih dveh vrstah tehnične dokumentacije, se tudi pri tehnološki dokumentaciji srečamo z ogromno količino dokumentov in zato z valorizacijo te dokumentacije. Tudi tu mora veljati enako osnovno načelo valorizacije, kot sem ga po Žurnru povzel pri dokumentaciji za gradnjo objektov. Odbrati moramo namreč tisto gradivo, ki odraža nove znanstvene in tehnološke ideje in rešitve ter nove in izboljšane tehnološke procese. Poleg univerzalnih kriterijev, ki jih najdemo v navedenem Žurnrovem zapisu, je po mojem mnenju potrebno poznati tudi kriterije, ki jih je za ljubljansko posvetovanje na primeru tovarne Tomos Koper pripravila Mariša Zagradnik in so objavljeni v že večkrat citiranih Arhivih IX. Potrebno jih je le prirediti za vsako industrijsko delovno organizacijo posebej ter na tej osnovi izdelati sezname konkretnih kategorij tehničnega arhivskega gradiva, ki jih bomo prevzeli v zgodovinske arhive.

Verjetno se prej, kakor pri tehnični dokumentaciji za graditev objektov, se bomo z računalniškimi oblikami zapisov srečali pri tehnološki dokumentaciji v industriji, na kar sta v svojem prispevku opozorila Vinko Ušeničnik in Ratimir Mladenovič iz tovarne Sava v Kranju.

Ni bil moj namen naštevati kriterijev za valorizacijo gradiva, še manj pa posameznih kategorij arhivskega gradiva za posamezne sklope tehnične dokumentacije. Želel sem le opozoriti na osnovne kriterije za valorizacijo ustvarjalcev in inženirskih arhivskega gradiva, od katerih zgodovinski arhivi prevzemajo tehnično arhivsko gradivo. Hkrati pa sem želel nakazati osnovna načela in kriterije tudi za vrednotenje tehnične dokumentacije kot arhivskega gradiva, ki so jili bolj ali manj navajali avtorji prispevkov za ljubljansko posvetovanje o tehnični dokumentaciji. Gre bolj za sintezo, ki naj arhivske delavce, ki se bodo srečevali s temi vprašanji, napoti na proučevanje posameznih prispevkov.

OPOMBE

Arhivi, glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije, letnik IX., številka 1-2, Ljubljana 1986

Branko Šuštar: Tehnična dokumentacija za graditev objektov z vidika rokov hrambe in vrednotenja, *Sodobni arhivi* 85, Maribor 1985, str.: 63-69

Milic Petrović: Tehnička dokumentacija (pojam, specifičnost, pravna regulativa, osnovne vrste, problemi zaštite, vrednotenja i preuzimanja u arhive, *Subotica* 17. i 18. IX. 1987 (tipis referata)

ZUSAMMENFASSUNG

Analyse der Referate auf der Beratung über die technische Dokumentation

Janez Kopač

Für die Beratung über die technische Dokumentation als Teil der Kulturerbe, die in Ljubljana an den 12. und 13. November 1986 stattfand, wurde gar 24 Referate vorbereitet. Sie boten einige konkrete Antworten auf konkrete Fragen. Die zwei von den Referenten behandelten Grundfachfragen waren die Bewertung des technischen Schriftgutes als Archivgutes und die Bewertung der Registraturbilder bzw. der Eigner, von denen die historischen Archive diese Art des Archivgutes übernehmen sollen. Für alle drei Arten technischer Dokumentation wurden auf der Beratung Grundprinzipien und -kriterien, für die Aussonderung der technischen Dokumentation bei den gesellschaftsrechtlichen Personen geschaffen, welche die Verwaltungsorgane durch Verordnungen bestimmt haben, daß sie ihr Archivgut den zuständigen historischen Archiven übergeben müssen.

Valorizacija gradiva magistratne uprave mest Ormoža in Ptuja v letih 1750 do 1850

Kristina Šamperl - Purg

Zgodovinska vrednost arhivskega gradiva do leta 1850 je nedvomno tudi za tiste ohranjene kategorije gradiva, ki jih danes izločamo. Poskušamo ovrednotiti gradivo magistratnih uprav še po arhivski praksi in sicer po današnjih izhodiščih:

- predstavitev in pomen ustvarjalca,
- količina gradiva, ki je nastala v omenjenem času,
- materialna ohranjenost gradiva,
- v kolikšni meri je gradivo v izvornikih,
- stopnja urejenosti gradiva danes
- tehnična opremljenost,
- kategorije gradiva,
- v kolikšni meri je gradivo ohranjeno v zaključenih celotah,
- ali je ohranjeno gradivo za vsa področja življenja in dela, za katera je bil pristojen magistrat.

Uporabili smo torej današnja izhodišča za vrednotenje arhivskega gradiva. Vprašanje je, ali jih lahko apliciramo na starejše gradivo. Sposodimo si lahko le zunanjo sliko, ne moremo pa vzporediti poimensko in tudi ne vsebinsko "enakih" kategorij gradiva iz različnih časovnih razdobj oz. uporabiti današnje kriterije za starejše gradivo.

Mnoge kategorije arhivskega gradiva, ki so ohranjene do leta 1850 danes izločamo, vendar moramo biti pri tej ugotovitvi izredno previdni, ker se je tudi vsebina enake kategorije gradiva bolj ali manj spreminjala. Spreminjala pa se je tudi oblika pisarniškega materiala.

Pred leti smo "brnili" račune kot kategorijo gradiva, ki je danes naj ne bi izločali. Vendar je ravno ta kategorija gradiva v zadnjih 200 letih izredno spreminjala svojo vsebino in tudi obliko – od množice podatkov na enem papirju do množice papirjev z manj podatki, če izključimo kompjuter seveda.

Starejšega gradiva torej ne bomo valorizirali, temveč ga bomo poskušali opredeliti, ugotoviti načine poslovanja, odnos in skrb do spisov in predvsem vrednost tega gradiva za današnjo arhivsko prakso. Na marsikatero vprašanje bomo lahko našli odgovor, ker sta oba ohranjena fonda magistratnih uprav Ptuja in Ormoža ena od najbolj ohranjenih tovrstnih fondov na Slovenskem.

Mnogi avtorji so že povetili dobršen del svojega raziskovanja razvoju uprave in sodstva. Zato so nam v veliko pomoč dognanja Vilfana, Žontarja, Mella in mnogih drugih in tudi A. Klasinca zaradi popisa obeh fondov, ko sta bila še v Štajerskem deželni arhivu v Gradcu.

Ostaja še vprašanje, zakaj referat obravnava ravno čas med leti 1750 do 1850. Upravne reforme Marije Terezije so namreč korenito spremenile dotodaj veljavljen upravni sistem in ga nadomeščale z novim, izdelanim zunaj mest, ki so se morala po njem ravnati. Morda bi bilo potrebno pritegniti še čas Karla VI., ki je pripravljal pot reformam Marije Terezije. Njegov čas se namreč zelo jasno odraža v arhivskem gradivu tako po količini kot po vsebini. Leto 1850 pa spet predstavlja novo prelomnico, ker gresta uprava in sodstvo vsak svojo pot s tem, da sta tako uprava kot sodstvo še krepko nosili dediščino upravnih sprememb 18. stoletja tja do leta 1918.

Predstavitev in pomen ustvarjalcev

Pristojnosti mestnih svetov Ptuja in Ormoža so se sredi 18. stoletja začele manjšati zaradi gospodarskih in političnih tendenc cesarsko-kraljevih oblasti. Obe mesti sta se vsaj v začetku krčevito oklepali (Ormož bolj kot Ptuj) starih, s statuti pridobljenih pravic predvsem v zvezi z volitvami mestnega sodnika in članov mestnega sveta, torej organov, preko katerih se je odvijalo skoraj vse življenje v obeh mestih.

Selec sodnika in članov mestnega sveta je bil na Magistratu, lepi pozidrenesovčini stavbi na Slovenskem trgu. V isti stavbi so bili upravni prostori, arhiv in zapir. Tudi Ormožanci so v omenjenem času poslovali v mestni hiši, ki je še dobro vidna na starih razglednicah, z njo pravice na pročelju.

Ormožanci so hoteli za vsako ceno obdržati v svojih rokah upravo, vendar so imeli hude probleme zaradi ekonomske nezmožnosti vzdrževanja vedno večje administracije, ki je šla na stroške mest. Zaradi teh problemov naj bi v Ormožu prevzel vodstvo novih organov okrajne gosposke ormoški zemljiški gospod. Po letu 1745 so bili to Kiñigsackerji. Ormožanci niso pristali in leta 1788 so poslali spomenico na cesarja, da bi obdržali nižje sodstvo in položaj samostojnega mesta. V tej pravdi so uspeli leta 1803.

Nekoliko drugače je šel razvoj na Ptuj. Ptuj je nekoliko izgubil veljavo, ker je bilo pri novi teritorialni razdelitvi ustanovljeno okrajno glavarstvo v Mariboru in sicer leta 1749. Ptuj pa je bil že leta 1751 podrejen invalidski dvorni komisiji na Dunaju, vendar le do leta 1759, ko je bila posebna invalidska uprava ukinjena in je Ptuj prišel nazaj pod pristojnosti dvorne komore. Počasi, a vztrajno je nato prehajal pod vedno večjo odvisnost od državnih organov in od okrajnega urada. Tam je celo potrjeval zakupne pogodbe, ki jih je sklepal magistrat Ptuj za razna mestna zemljišča.

Leta 1787 je Ptuj v okviru reform Jožefa II. dobil magistrat. Sestavljen je bil iz župana in treh svetovalcev. Izvolil jih je sicer zbor meščanov, vendar ob navzočnosti okrajnega glavarja. Magistrat je opravljal upravo in gospodarske zadeve, obenem pa je tudi civilno sodstvo na območju mesta. Po letu 1793 je uradnike, ki so delali za področje sodstva, imenoval gubernij, bili so plačani in imeli so pravne študije.

Bežen pregled gradiva potrjuje Žontarjevo ugotovitev,¹ da je bil Ptuj v tem času eno izmed mest, ki je v veliki meri ubogalo oz. uskladilo svojo organizacijo z zahtevami absolutistične države. Pa tudi ekonomske pogoje zato je imelo.

Pregled gradiva obeh mest pa nam daje zanimivo sliko, namreč ohranjeno gradivo Ormoža je bolj pestro, bolj polnokrvno, čeprav izrazito lokalno obarvano, ptujsko pa je bilo uradno, bolj po predpisih.

Količina gradiva, ki je nastala v teh sto letih

Fond Arhiv mesta Ptuja obsega 38 škatel in 12 knjig za čas od leta 1395 do 1887. Večina gradiva, več kot

dve tretjini, pa je gradivo magistratne uprave Ptuj za čas od 1750 do 1850. Pred letom 1750 so ohranjene predvsem razne svoboščine v prepisih, mitninski in drugi redi, zakupne pogodbe. Po letu 1850 pa do 1887 je ohranjen le droben sveženj spisov.

Fond Arhiv mesta Ormoža obsega 33 škatel za čas od leta 1331 do 1867. Za čas od leta 1750 do 1850 sta nam na voljo dve tretjini gradiva.

Materialna ohranjenost gradiva

Materialno stanje gradiva za Ptuj je zadovoljivo, le nekaj knjig je potrebnih čimprejše konservacije in restavracije. Materialno stanje ormoškega gradiva je precej slabo, ena tretjina gradiva je zaradi vlage poškodovanega in je v glavnem že restavrirana.

V koliki meri je gradivo v izvirmikih

Za originalno gradivo homo šteli originalne in stare prepise — torej odločujoča sta čas nastanka in material. Celotni fond Arhiva mesta Ptuj je bil v začetku stoletja prepeljan v originalu v Štajerski deželni arhiv v Gradcu, leta 1983 pa je bil fond vrnjen. Vendar so bili številni originali nadomeščeni s kseroksnimi kopijami. V Zgodovinskem arhivu Ptuj so tudi številni mikrofilni gradiva iz tega fonda in kseroksnimi posnetki, ki so vključeni v fond Fotokseroteka. Gradivo Arhiva mesta Ormoža je bilo prepeljana v Štajerski deželni arhiv ob koncu 19. stoletja v originalu in leta 1985 je bilo vrnjeno, skoraj v celoti v originalih.

Stopnja urejenosti gradiva danes

Celotni fond je razdeljen v vsebinske razdelke, znotraj katerih je gradivo pomešano, ne obstaja sistem ureditve, niti kronološki, niti registraturni, kjer bi bilo seveda mogoče.

Gre za naslednje vsebinske sklope:

Ptuj²

Mestna uprava in privilegiji

Sodstvo

Finančne zadeve

Javna varnost, saniteta

Meščanski špital

Trgovina in obrt

Cerkvene zadeve

Šolstvo

Vojaške zadeve

Gospoščine in imenja v Ptuj in okolici

Razglasi in okrožnice

Knjige

Ormož³

Privilegiji, listine

Dogodki

Posest, premoženje mesta in prebivalstvo

Spoločne upravne zadeve

Finančne zadeve

Pravne zadeve

Gradbene zadeve

Javna varnost

Občani

Zdravstvo

Meščanski špital in nbožnica

Rokodelci in obrt

Trgovina

Cerkev in šola

Pošta

Vojaške zadeve

Seznami (podrobni) so narejeni po teh vsebinskih sklopilih. Za nekatere spise obstajajo tudi regesti.

Tehnična opremljenost

Vse spisovno gradivo in knjige so danes v škatlah. Škatle so opremljene z nalepko z zelenim robom in oznako AMP, oz. AMO in številko (zaporedno) škatle. Znotraj škatel je gradivo v okviru prejšnjih zvezkov ostalo v posebnih dvojezičnih ovojnicali. Na originalne srajčke iz Štajerskega deželnega arhiva smo namreč dodali prevod vsebine. Znotraj teh srajčk pa so posamezne zadeve še v dodatnih srajčkah. Škatle so zložene na kovinskih policah v delu skladišča, ki je namenjen starejšemu arhivskemu gradivu.

Kategorije gradiva

Podrobnejši pregled je narejen za ptujski grad.

Prorčevanje razvoja uprave in sodstva preko, po našem mnenju tako nesistematično urejenega fonda, je seveda zelo otežkočeno, pa tudi kategorije gradiva si ne bodo sledile kronološko. Kategorijam gradiva homo sledili tako, kot si le — te slede v fondu. Takoj na začetku⁴ nas pozdravi seznam arhivskega gradiva, sicer nedatiran, vendar iz glave spisa zvemo, da gre za popis starih aktov, najdenih na magistratu, ko je službo župana prevzel Jožef Karel Neumann. To se je zgodilo leta 1808 in trajalo do leta 1822, ko ga je zamenjal zadnji ptujski župan in sodnik Franc Raisp.

Seznam obsega 50 spisov za čas od 1638 do 1805. Za naš čas srečamo naslednje kategorije gradiva:

— Privilegiji: prepis skladiščnega prava, 1756,

— Tabele skladiščnin, tehtarin in mitnin, 1769, 1775, 1791,

— Pritožbe: neplačane (zapadle) tarife, 1751, 1757, 1757,

— Dovoljenje: Nastop službe višjega mitničarja, 1768,

— Zapisnik: preverjanje višine mostnine in mitnine na ptujskem mostu, 1789,

— Odredba: okrožni urad Maribor, odvzem mitnine, 1805,

— Pogodbe: glede osebnega davka, 1772, med magistratom in gosposčino Ptuj glede izgradnje ribjega zbiralnika, 1772, najemna pogodba za izterjatev mesarskega krajarja, 1782,

— Atesti: stare rečne ovire na Dravi, 1775,

— Zemljiškoknjžne zadeve: specifikacija o delitvi Krčevinskih površin, 1787, obseg ptujskega obnirja, 1775,

— Stare pravice: špital sv. Duha, 1780, koriščenje le-sa za mesto Ptuj v Krčevini, 1782.

V glavnem gre za zadeve finančne narave oz. za zadeve, od katerih je imel magistrat koristi. Vse predstavljene kategorije gradiva tudi danes najdemo na skupščinah občini in na sodiščih, seveda pod malce drugačnimi imeni. Mostnine nimamo, imamo pa cestnino, privilegijev, vsaj pod tem imenom tudi ne, pač pa imamo številne predpise kje, kdaj in po kakšni ceni se kaj sme prodati itd.

Temu popisu sledi približno 20 let mlajši,⁵ vendar obširnejši popis. Ta drugi popis vsebuje tudi gradivo, popisano v prvem. Drugi popis gradiva sega v leto 1440 in do leta 1814. Popis naj bi nastal v dvajsetih letih 19. stoletja, morda celo ob prenehanju županovanja Neumanna in

ob nastopu zadnjega ptujskega župana in sodnika v eni osebi Franca Raispa. Popis je opravil Simon Povoden, znani ptujski historiograf, sicer pa bolniški kurat. Ni znano, ali je ta popis naročil magistrat ali pa ga je potreboval avtor za svoje zgodovinske spise. Popis je obširen, saj vsebuje 207 vpisov, ki so precej obširni. Od 206 vpisov jih spada v obravnavani čas 90. Izven tega časa naj omenim pod zaporedno št. 102 vpis seznama starih aktov, ki jih je ob nastopu županovanja podpisal Neumann. Pod št. 110 pa je vpisan statut mesta Ptuja iz let 1513 kot originalna knjiga. Pozneje je pot zanesla statut na Dunaj in danes je zopet doma, v Zgodovinskem arhivu Ptuj. V glavnem gre za gradivo, nastalo po velikem požaru leta 1684. Zraven že vseh prej naštetih kategorij gradiva zasledimo še nekatere druge: cerkvene račune, ukaze in odredbe okrožnih uradov, spise v zvezi z invalidskim domom, številne tožbe — predvsem za koriščenje mestnega gozda itd.

Popis je sicer sistematično načrtan, vendar si gradivo ne sledi prav po ničemer, še v okviru svežnjev zadev so letnice pomešane. Povoden je gradivo verjetno popisal tako, kot je pač stalo neke na polici ali v omari.

Glede na gradivo, ki se je iz tega časa ohranilo do danes, nam oba omenjena seznama ne nudita skoraj nobene iztočnice. Le nekaj drobcev od tega gradiva zasledimo v enem ali drugem seznamu. Oba seznama nam zato tudi ne nudita celovitega pregleda nad gradivom, ki je nastajalo na magistratu kot upravni in sodni inštanci. Vtis imamo, da gre za popis gradiva, ki je bilo v pisarni župana.

V škatli št. 4 smo našli gradivo, ki se tiče invalidske uprave, torej leto 1751. Tej povsem državni administraciji, uvedeni na Ptuj, so med drugim botrovali številne nerednosti v upravi, ki jih je poskušal rešiti že Karel VI. Leta 1739⁶ je zaradi teh sporov dobil Ptuj nov občinski statut. Cesarsko-kraljeva administracija je oblikovala za Ptuj poseben delokrog — departement s kantonskim predsednikom, ki ga je imenoval cesar. Kantonski predsednik je imel svoje svetovalce. Njegova naloga je bila, da vzpostavi red v finančnih in poslovnih zadevah. Sodnik mesta in drugo osebje sta ostala. Za osemletno trajanje invalidske uprave sta ohranjena le dva spisa⁷ in sicer prepis odredbe Marije Terezije o simbolični predaji ključev mestnih vrat na dravskem mostu in popis porabe mesa, vina in mesa v mestu Ptuj. Večji del tega gradiva je v Štajerskem deželnem arhivu — Reprezentanca in komora in največji v vojnem arhivu na Dunaju, od koder so bili vmjeni zajetni fascikli zapuščinskih zadev odsluženi vojakov Invalidskega doma Ptuj.

Čeprav so leta 1749⁸ graški uradi vpeljali sistem evidenc pri poslovanju, se to pri ptujskem gradivu, tistem, ki se je seveda ohranilo, prav nič ne pozna. Leta 1775⁹ zasledimo številke na spisih, ki se tičejo predstojnikov in četrtnikov meščanske srenje oz. njihovih sporov z "deželno knežjim kameralnim mestom Ptujem" zaradi raznih samovolj. Imajo še številke vpisnikov in nekaj eksibitnih števil, vendar nesistematično.

Izredno zanimivo je gradivo in sicer spisi, naslovljeni na mestni magistrat. Spisi so zloženi kronološko in imajo dvojne številke in sicer nosi spis iz 3. januarja 1802¹⁰ št. 1, pod to številko je torej bil zaveden na magistratu. Številka je desno zgoraj na hrbtni strani. Prav tam najdemo še št. 5 z oznako E in X, torej gre za številke ekshibitnega protokola. Vsi spisi se dosledno ravna po tem principu. Za eno leto je tako ptujski magistrat sprejel

247 spisov, odposlali pa so okoli 400 spisov. Žal ni za ta čas ohranjen niti en delovodnik. Enake ugotovitve veljajo za spise naslednjega leta 1803¹¹. Vsako leto so začeli vpisovati oz. voditi spise od št. 1 naprej. Naslednja leta, od 1804 do 1808¹², je praznina, pa tudi spisi niso več tako sistematično urejeni.

Pri dopisih iz leta 1802 sledimo v glavnem kategorijam gradiva, ki imajo tudi danes arhivsko vrednost, kot npr.: prepoved trgovanja netrgovcev, prepoved kupovanja mesa zunaj mesta (Invalidski dom si je to privoščil), prošnje za izstavitev potnega lista, potrdilo o delovni dobi, pritožba ptujskih meščanov, ker magistrat brez njihove vednosti prodaja mestne nepremičnine, sejmi na Ptuj, dovoljenje za prevoz premičnin in obrtnih izdelkov iz Gradca na Ptuj in obratno, zapuščina steklarja, tiralica za ubežnikom, zapuščine, najetje gledališke stavbe za predstave — abonma, tožba zdravnika zaradi razžaljenja časti, istega toži drugi zdravnik zaradi konkurence in slabše strokovne usposobljenosti, prošnja za obrtno dovoljenje — kavarna, prošnja za trgovsko dovoljenje — trgovina s kmetijskimi pridelki.

Leta 1803 pa zasledimo pritožbo zaradi preprodaje južnega sadja, problemi neloyalne konkurence med zdravniki, ptujski meščani so se pritožili zaradi prodaje meščanskega špitala, pritožbe zaradi neurejenih komunalnih zadev v mestu, prošnja iz Beljaka za uprizoritev gledališke igre, priznanje očetovstva in plačevanje alimentov, prepoved obrtnih del, prošnja nezakonske matere, da ptujski magistrat prisili otrokovega očeta, naj plača stroške poroda, ocenitev in prodaja liš.

Leta 1808 zasledimo zanimivo pritožbo meščanov proti mesarjem, ki imajo previsoke cene mesa, ali pa določenih vrst sploh nimajo. Sledi dopis mesarjev, ki v znak protesta odlagajo svoje obrtne pravice v roke magistratu in se ne hajo baviti z mesarsko obrtjo. Svojevrsne stavke leta 1808.

Vsekakor izredno zanimivi spisi, ki še leta 1808 kažejo kljub vsemu nasprotja med starimi svoboščinami meščanov in novo upravo, ki posega po imenju meščanov samovoljno v preveč zadev.

Tem vzorno urejenim spisom pa sledi nova zaključena celota in sicer zakupne pogodbe¹³, ki jih je sklepal magistrat z zakupniki za posamezne mestne stavbe, mestna zelenišča, mestni gozd. Spisi si glede na skupno zadevo slede od leta 1789 do leta 1832. Spisi nosijo tudi naknadne zaporedne številke v desnem zgornjem kotu na prvi strani vsakega spisa. Vse pogodbe je potrdil k.k. Okrožni urad v Mariboru. Do leta 1822 jih je podpisoval Neumann, po tem letu pa novi župan Raisp. Po vsej verjetnosti je nekdo naknadno zložil vse te spise skupaj in jih oštevilčil. Vzrok je verjetno v cesarsko-kraljevem pletu iz 26. julija 1849¹⁴ glede nove organiziranosti upravnih organov in nove organizacije občin iz 17. marca 1849.

V kolikšni meri je gradivo ohranjeno v zaključenih celotah

Gradivo ni ohranjeno v zaključenih celotah in tudi ne kompletno. Pri gradivu, ki je kolikor toliko zaključena celota, manjkajo delovodniki. Nekateri protokoli pa so ohranjeni, ne da bi imeli ohranjeno gradivo.

Ali je gradivo ohranjeno za vsa področja delovanja in pristojnosti magistrata?

To vprašanje zaenkrat ostaja odprto. Ob podrobnih proučitvah področij dela in pristojnosti magistrata od leta 1750 do 1850 in primerjavi teh izsledkov z vsemi zvrstmi arhivskega gradiva, ki se nam je ohranilo, bo mogoče zadovoljiv odgovor.

Upajmo, da bodo našete kategorije arhivskega gradiva tudi danes priložile lažji odločitvi in opredelitvi v zvezi z valorizacijo tako ustvarjalcev kot njihovega gradiva.

OPOMBE

- 1 Jože Žontar: Položaj in ustroj organizacije mesta Ptuja od sredje 18. do sredje 19. stol., 600 let ustavnice in upravne zgodovine mesta Ptuja, Ptuj 1979, str. 19
- 2 Zgodovinski arhiv Ptuj (ZAP), Arhiv mesta Ptuja (AMP), seznam št. 178
- 3 ZAP, Arhiv mesta Ormoža (AMO), seznam št. 199
- 4 ZAP, AMP šk. št. 1, mapa št. 1
- 5 ZAP, AMP šk. št. 1, mapa št. 1
- 6 ZAP, AMP šk. št. 1, mapa št. 1
- 7 ZAP, AMP šk. št. 1, mapa št. 12
- 8 Sergij Vilfan, Jože Žontar: Arhivistika, Ljubljana 1973, str. 34
- 9 ZAP, AMP šk. št. 4, mapa št. 13
- 10 ZAP, AMP šk. št. 4, mapa št. 14 in 15
- 11 ZAP, AMP šk. št. 5, mapa št. 16 in 17
- 12 ZAP, AMP šk. št. 8, mapa št. 18 in 19
- 13 ZAP, AMP šk. št. 8, mapa št. 22
- 14 Reichs Gesetz und Regierungsblatt für das Kaiserthum Oesterreich, Jahrgang 1849, Wien 1850, str. 459 in 203

Literatura:

- Priručnik za strokovno usposabljanje delavcev, ki delajo z dokumentarnim gradivom, Ljubljana 1984
- Brane Oblak, Marija Heranja–Masten, Kristina Šamperl–Purg: Vsebinska analiza, valorizacija in evidenca prispelih računov – kategorije gradiva iz gospodarstva, in sicer trgovine z vinom na področju Ptuja za daljše časovno obdobje, ARHIVI, letnik IV, Ljubljana 1981, str. 71–75
- Anton Klasinc: Arhiv mesta Ptuja, Poetovica – Ptuj, Zbornik razprav ob tisočdevetstoletnici, Maribor 1969, str. 50–82
- Anton Klasinc: Ormož skozi stoletja v luči arhivskih virov, Ormož skozi stoletja, Maribor 1973, str. 50–100
- Anton Klasinc: Gradivo za zgodovino Ormoža in njegovega okraja, Ormož skozi stoletja, Maribor 1973, str. 101–133
- Jože Žontar: Položaj in ustroj organizacije mesta Ptuja od sredje 18. do sredje 19. stoletja, 600 let ustavnice in upravne zgodovine mesta Ptuja, Ptuj 1979, str. 16–19
- Jože Žontar: Struktura uprave in sodstva na Slovenskem od sredje 18. stol. do leta 1848, Ljubljana 1976
- Sergij Vilfan in Jože Žontar: Arhivistika, Ljubljana 1973
- Vodnik po fondih in zbirkah Zgodovinskega arhiva Ptuj, Ptuj 1985, str. 47 in 23.

ZUSAMMENFASSUNG

Archivgutbewertung der Magistratverwaltung der Städte Ormož und Ptuj in den Jahren 1750 – 1850

Kristina Šamperl–Purg

Es geht um die Bewertung des Schriftgutes der Magistratverwaltungen Ptuj und Ormož mit Hinsicht auf die Bedeutung des Registraturbilders, Schriftgutmenge, materielle Instandhaltung, Instandhaltung des Originals, heutige Ordnungsstufe, Technische Einrichtung, die Archivgutkategorien, die Instandhaltung geschlossener Gesamtheiten und Instandhaltung des Archivgutes für alle Tätigkeitsbereiche des Magistrats als Verwaltung und Gerichtsinstanz.

Die geschichtliche Bedeutung sämtlichen erhaltenen Archivgutes ist schon bezeugt worden, und so auch die archivische, denn es geht ja um die Archivgutarten, für welche in der behandelten Zeitperiode schon einige Gesetzmäßigkeiten der Führung und Ordnung des dokumentarischen und Archivgutes schon in Rücksicht genommen wurden. Wir bewerteten dieses Archivgut nicht, obwohl es darin Kategorien dokumentarischen Schriftgutes gibt. Die heutige Bewertung kann nämlich nicht für hundert und mehr Jahre zurück appliziert werden.

Magistratverwaltungen beider Städte hinterließen uns ungefähr 50 Archivschachtel des Archivgutes, die nach Themagesamtheiten geordnet sind; in diesen Gesamtheiten wurde aber nur ein Teil des Archivgutes chronologisch oder irgendwie anders geordnet.

Ptuj hat sich in größerem Maße als Ormož den Forderungen des absolutistischen Staates untergeordnet, die standhaft und konsequent die Verwaltungsänderungen einführte – ungeachtet der Wünsche und Forderungen der Bürger einzelner Städte, die alten mit Statuten erworbenen Zuständigkeiten zu erhalten. Die interessantesten sind allerdings die Archivgutkategorien, von denen nach grober Bewertung 90 % die Kriterien heutiger Valorisierung aushalten. Das Archivgut ist auch materiell ziemlich gut erhalten, was bedeutet, daß man schon zur Zeit seines Entstehens und bis zum heute dafür Sorge hielt.

Das Durchstudieren der Verwaltungs – und Gerichtswesensentwicklung nach dem erhaltenen Archivgut ist etwas schwieriger, weil es ungeordnet wurde. Mit Hinsicht auf die Thematik und auch Erhaltung ist es für einzelne Zeitperioden äußerst ungleichmäßig. Darum haben wir verschiedene Literatur und Verordnungen, die die Veränderungen im Bereich der Verwaltung und des Gerichtswesens in der behandelten Zeitperiode beeingebüßten, hinzugezogen.

Valorizacija gradiva okrajnih ljudskih odborov 1945-1965

Dušan Bahun

Ljudski odbori na ozemlju današnje Slovenije imajo svoj začetek v obdobju NOB, ko se je na zasedenem in osvobojenem ozemlju pričela samoniklo organizirati in razvijati ljudska oblast. Zakonsko podlago je ta proces dobil v letu 1944, ko je bilo obstoječe stanje tudi formalno-pravno sankcionirano. Zakonodajca je med drugim predvidela tudi institucijo okrajnih narodnoosvobodilnih odborov¹, ki naj bi kot samoupravne enote združevale večje število zemljepisno, gospodarsko, prometno in socialno med seboj povezanih krajev. V duhu nadaljnjega povojnega ustanovniškega razvoja Jugoslavije so se okrajni narodnoosvobodilni odbori preimenovali v okrajne ljudske odbore.²

V dobi administrativnega socializma so bili kot organi državne oblasti pristojni za načrtno vodenje kmetijstva, dvig in razvoj zadrugištva, lokalne industrije, obrti in trgovine ter za izvedbo ukrepov socialnega skrbstva na svojem območju.³ V okviru izvršilnih odborov kot upravnih organov so imeli več odsekov⁴ in sicer za gospodarstvo, ki je vključeval teferat za kmetijstva, industrijo in obrt, za gozdarstvo, trgovino in za delovne odnose, nadalje odsek za finance, prosveto, socialno in ljudsko zdravje, za obče posle in končno še plansko komisijo. Ob koncu štiridesetih let je nova zakonodaja o ljudskih odborih⁵ določila kot upravne organe pri okrajnih ljudskih odborih poverjeništa in komisije in tudi nasploh so se njihove kompetence precej razširile. Poleg vseh navedenih pristojnosti so dobili še pravico upravljanja, uporabe in razpolaganja s SLP⁶, izdajati gospodarski plani in proračun⁷, upravljati s poslojji in zemljišči v državni lasti⁸ ter za svoje lastne potrebe ustanavljati krajevne davščine in prosto razpolagati z njimi.⁹

Uvajanje novih družbenoekonomskih odnosov v gospodarstvu in težnja, da se ustanovijo gospodarsko in upravno bolj zaokrožena področja, je pogojevalo novo reorganizacijo ljudskih odborov, katere namen je bil zagotoviti čim večjo enotnost samupravnosti in državne oblasti. Nova zakonodaja je definirala ljudske odbore kot organe državne oblasti in ljudske samouprave v občinah, okrajih in mestih.¹⁰ Ljudski odbori da podjetij, kjer so po novem upravljali samoupravni organi, niso imeli več administrativno-operativnega odnosa, temveč samo z zakonom določene pravice.¹¹ Nadzorstvo nad ljudskimi odbori s strani višjih organov pa se je omejevalo samo na zakonitost dela odbora.¹² Pomembna novost je predstavljala uvedba zbora proizvajalcev v sestavi ljudskih odborov krajev in mest.¹³ Namesto ukinjenih izvršilnih odborov kot upravnih organov so bili v okviru ljudskih odborov predvideni sveti.¹⁴ Okrajni ljudski odbori so praviloma ustanavljali naslednje svete: za gospodarstvo, komunalne zadeve, prosveto in kulturo, ljudsko zdravstvo in socialno politiko in za notranje zadeve.¹⁵ Ti sveti so imeli ponekod še odbore¹⁶ oziroma komisije¹⁷, ki pa niso imeli pravice odločanja.

Okrajni ljudski odbori so na svojem območju volili in razreševali sodnike in sodnike porotnike okrajnih in okložnih sodišč.¹⁸ Sestavljeni so bili iz okrajnega zbora in

zbora proizvajalcev.¹⁹ Okrajni zbor so volili prebivalci okraja, zbor proizvajalcev pa delovni ljudje iz proizvodnje, prevoznitva in trgovine z območja okraja, proporcionalno glede na njihov delež v družbenem produktu le-tega. Oba zbora sta bila enakopravna²⁰, prvi je bil voljen za štiri, drugi pa za dve leti.²¹ Okrajni zbor je imel poleg verifikacijske še naslednje stalne komisije:

1. mandatno-imunitetno,
2. za družbeni plan in proračun,
3. za pravne predpise in organizacijska vprašanja,
4. za prošnje in pritožbe.

Zbor proizvajalcev pa je imel:

1. mandatno-imunitetno komisijo
2. komisijo za družbeni plan in proračun.²²

Okrajni ljudski odbori so bili nadalje dolžni skrbeti za pravilno delo občinskih ljudskih odborov in jim v tem smislu tudi nuditi vso strokovno, materialno in tehnično pomoč²³, dobili pa so tudi pravico nadziranja njihovega delovanja v skladu z zakoni.²⁴ Pripomniti je treba, da so se pristojnosti ljudskih odborov v splošnem zelo povečale.

Z uvedbo novega komunalnega sistema, ki je stopil v veljavo 1. septembra 1955 so bile na novi precizirane tudi pristojnosti občinskih in okrajnih ljudskih odborov. Občina je v tem sistemu dobila še večje pristojnosti, okraj pa je postal le nekakšen koordinator dela občin. Bil je definiran kot politična teritorialna organizacija samouprav delavnega ljudstva in družbenoekonomska skupnost občin in prebivalcev na svojem območju.²⁵

Okrajni ljudski odbori so izravnavali delo občinskih ljudskih odborov na mestnem območju v komunalnih in drugih zadevah skupnega pomena za občine, v ta namen so izdajali predpise, generalni urbanistični in regulacijski načrt mesta, določali perspektivni plan in letni program za graditev komunalnih objektov, ustanavljali posamezne zavode v mestu in določali delež občinskih sredstev za izvrševanje vseh teh zadev.²⁶ Organizacijska struktura okrajnih ljudskih odborov je za upravljanje določenih izvršilnih in upravnih zadev določala svete²⁷, kot upravne organe pa tajništva oziroma oddelke, uprave, urade, upravne zavode, upravne komisije, inšpekcije, izpostave in po potrebi še druge organe.²⁸ Nekajkratna spreminjanja teritorialnega območja občin in okrajev v drugi polovici petdesetih let niso spremenile njune organizacijske strukture, mogoče pa je reči, da so bile na občine prenešene številne pristojnosti, ki so jih do tedaj obvladovali okraji.

9. aprila 1963 je bila sprejeta ustava Socialistične republike Slovenije²⁹, pri kateri je celotna družbenoekonomska ureditev bazirala na samoupravljanju, tako v delovnih organizacijah kot tudi v družbenopolitičnih skupnostih, ta je občinah in okrajih. Okrajni ljudski odbori so se preimenovali v okrajne skupščine kot predstaviška telesa delegatov občanov in delovnih ljudi v delovnih skupnostih.³⁰ Okraj je bil organiziran tako, da je imel lasten statut in svojo skupščino, ki pa ni bila več voljena neposredno, ampak sta jo posredno volila oba občin-

ška zborna izmed svojih članov.³¹ Kot tak je okraj upravljal zadeve skupnega pomena za občine³², poleg organiziranja strokovne pomoči in nadzorovanja občinskih organov je ustanavljal zavode in organiziral službe, ki so bile za okraj skupnega pomena.³³

Na tak način zoženi delokrog okrajev je kmalu pokazal, da so le-ti postali v tem času že anahronizem, kar je vodilo k dokončni odpravi okrajev v Sloveniji v letu 1965.³⁴ Njihove lastne pristojnosti so se prenesle v pristojnost občinskih skupščin in njihovi organi³⁵, pristojnosti drugostopenjskega odločanja v upravnem in upravno-kazenskem postopku pa je prešla na ustrezne republiške upravne organe.³⁶ Dajanje soglasij ter pritrditev oziroma pritrditev splošnih aktov občinskih skupščin je prešla v pristojnost izvršnega sveta Skupščine SR Slovenije, analogno temu je tudi dajanje soglasij in pritrditev oziroma potrditev aktov občinskih upravnih organov oziroma svetov prešla v pristojnost ustreznih republiških upravnih organov.³⁷

Število in teritorialni obseg okrajev v ohranjanem obdobju nista bila vseskozi konstantna. V prvem povojnem zakonu o upravni razdelitvi³⁸ jih je bilo brez mest Maribora in Celja šestindvajset in so se navzlic spremembam po svoji velikosti v glavnem njemali s predvojnimi srezji. Takoj z naslednjo spremembo 27. februarja 1946 se je začelo število okrajev manjšati.³⁹ S tem je bil začet proces, ki je tekel kontinuirano vse do odprave okrajev v naši republiki. Do leta 1952 je bilo ukinjenih pet okrajev, tega leta osen, leta 1955 devet, tako da jih je ostalo ob upoštevanju leta 1947 priključenega Primorja in leta 1954 Koprčine še enajst. Tri leta zatem jih je bilo še osem, leta 1962 pa samo še štirje. Ti zadnji okraji (Koper, Ljubljana, Celje in Maribor) so bili po svoji razsežnosti večji od okrožij v letih 1945–1947.⁴⁰

Kar se tiče ohranjenosti gradiva okrajnih ljudskih odborov, je treba reči, da arhivi v Sloveniji hranijo fonde osemindesetih okrajev, kar količinsko zneso preko 3.200 tekočih metrov gradiva. Od tega odpade na Zgodovinski arhiv Ljubljana štirinajst fondov okrajev s skupno količino dobrih 930 tekočih metrov.⁴¹ Ohranjenost gradiva silno variira, od samo nekaj škatel pa tja do blizu 700 tekočih metrov, ko nam tako kompleten fond ob pomoči dobro izdelanih pripomočkov za uporabo nudi razmeroma kompleksen vpogled v preteklost določenega območja.

Gradivo okrajnih ljudskih odborov je v splošnem mogoče razdeliti v dva velika sklopa, in sicer gre za gradivo nastalo pri delovanju predstavniških oz. skupščinskih organov in teles ter za gradivo, ki je nastalo pri delovanju uprave okrajnih organov, to je raznih odsekov, poverjeništev, referatov, komisij in svetov. Količinsko gledano je gradiva predstavniških teles v najholjšem primeru samo nekaj odstotkov, vse ostalo gradivo pa odpade na upravne organe.

Ako se ozremo na vsebino gradiva predstavniških teles vidimo, da so le-ta načelno obravnavala vse zadeve, ki se nanašajo na razvoj gospodarstva nasplozi oziroma posameznih gospodarskih panog ter na finance, zdravstvo, socialo, šolstvo, prosveto, kulturo in pravosodje na območju okraja. Prav ta del gradiva lahko poda raziskovalcu dokaj vsestransko podobo o stanju in problematiki razvoja okraja.

Vsebina gradiva upravnih organov pa je kar najbolj pestra, saj zajema vse gospodarske in družbene dejavnosti. Pri vodenju spisov je sprva prevladoval delovodniški

sistem, in sicer tako, da so prehajali od splošnega delovodnika na ločene delovodnike posameznih organizacijskih enot ali vsaj na ločeno vlaganje spisov po enotah. Ker so se organizacijske enote zelo menjavale in spisov niso vedno vlagali strogo po delovodnikih, so posamezne serije gradiva nastajale brez povezave z delovodnikom, zato je bilo gradivo že ob svojem nastanku zelo nepregledno.

Od leta 1956 naprej pa so pričeli gradivo vlagati v arhiv po klasifikacijskih znakih, ki so se do leta 1962 iz leta v leto spreminjali, tedaj pa se ustalili in se z manjšimi korekturami uporabljajo še danes. V okviru šifre so razvrščene najprej stvarne zadeve, tem pa sledijo osebne zadeve po abecednem redu priimkov in nazivov.

Pri upravnih organih je razmerje med stvarnimi in osebnimi zadevami v količini gradiva več kot 1:9 v korist slednjih. Stvarne zadeve predstavljajo normalije in predpise okrajnih ali republiških organov ter poročila ali analize za določene panoge. Pri osebnih zadevah gre večinoma za zadeve v zvezi z upravnim postopkom.

Po šifrantu je gradivo razvrščeno v več glavnih skupin, označenih s številkami od 0 do 9, le-te pa so razvrščene še nadalje v skupine in podskupine.

Prva skupina zajema organizacijo družbe in države in je v njej količinsko malo gradiva. To je tudi edina skupina, v kateri stvarne zadeve prevladujejo nad osebnimi. V celoti gledano je gradivo te skupine zelo pomembno in bi ga odbrali v celoti z izjemo predpisov in normalij iz republike in federacije, ki niso sprožili nobene dodatne zadeve s strani okraja. Podoben kriterij naj bi veljal pri statističnem gradivu.

Sledeči skupini delo in delovna razmerja ter socialno zavarovanje odberemo od stvarnih zadev zlasti odločbe in pravilnike o ustanovitvi okrajnih posredovalnic za delo ter polletna in letna poročila inšpekcijske dela, od osebnih zadev pa moramo zaradi praktične uporabe hraniti odločbe v zvezi z namestitvami, prevedbami in razvrstitvami ter odpovedmi delovnega razmerja.

Iz skupine notranjih zadev ohranimo le stvarne zadeve ter javne evidence, ne pa osebnih zadev, ki v tej skupini prevladujejo.

Skupina gospodarstvo je po količini gradiva daleč najobsežnejša, v njej nas zanimajo predvsem stvarne zadeve. Trd oreh predstavljajo zlasti gradbene zadeve, ki v tej skupini prevladujejo. Ustrezne rešitve tega problema so bile že nakazane.⁴² Od osebnih zadev ohranimo zaradi praktičnih potreb odločbe o izdaji obrtnega dovoljenja ter o prenehanju ohrti in odločbe o dodelitvah stanovanj.

V skupini finance nas zanimajo od stvarnih zadev zlasti proračuni in zaključni računi ter premoženjsko-pravne zadeve, od osebnih pa zopet zaradi praktične uporabe odločbe v zvezi s spremembami premoženjsko-pravnih stanj oziroma fizičnih oseb.

Skupina zdravstvo in socialno varstvo je gledano količinsko znatno manjše, odbrali bomo povečini samo stvarne zadeve.

Naslednja skupina obsega šolstvo, prosveto, kulturo in znanost. S tega sklopa pridejo v poštev za odbiranje načelno le stvarne zadeve.

Klasifikacijski načrt vsebuje še skupine sodstvo ter vojaške in zunanje zadeve, katerih gradiva pri okraju skoraj ni zaslediti in gre pri tem v glavnem le za okrožnice organov višjih inštanč.

K odbiranju gradiva okrajev bi kazalo pristopiti na

sledječ način: od stvarnih zadev, ki predstavljajo približno 10 % gradiva, bi odhrali vse, razen normalij, predpisov in okrožnic republiškega ali zveznega izvora, ki se ne nanašajo neposredno na okraj. Za odbiranje osebnih zadev pa bi morali postaviti določene kriterije: osebne zadeve pravnih oseb so po vsej verjetnosti pomembnejše od osebnih zadev fizičnih oseb. Drugi kriterij bi utegnil biti določen politični ali ekonomski trenutek, tretji pa izbor reprezentančnih primerkov (vzorcev), ko bi odbrali določeno črko ali pa časovno razdobje.

Ob tem je potrebno razmisliti tudi o nujnosti analize posameznih množičnih kategorij gradiva skozi daljše obdobje (npr. finančno, gradbenotehnično, personalno in drugo dokumentacijo). Upravno gradivo je zaradi širokega spektra področij, na katerega se to gradivo nanaša, nedvomno zelo pomembno; vse to in primerjava s podobnim gradivom višjih organov nam bo odgovorila na vprašanja o pomembnosti določenih kategorij gradiva za preučevanje posameznih področij življenja. Nujne pa bi bile tudi izdaje tematskih pregledov gradiva, s katerimi bi ga približali uporabnikom.

OPOMBE

- 1 Odlok predsedstva SNOS o krajih, okrajih in okrožjih ter njihovih narodnoosvobodilnih odborih, Ur. l. SNOS in NVS št. 2/44, 1. člen
- 2 Zakon Predsedstva Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta o nazivu Ljudske republike Slovenije ter organov državne uprave in državne oblasti v Ljudski republiki Sloveniji Ur. l. LRS, št. 15/46, 2. člen
- 3 Splošni zakon o ljudskih odborih, Ur. l. FLRJ, št. 43/46, 28. člen
- 4 Prav tam, 63. člen
- 5 Splošni zakon o ljudskih odborih, Ur. l. FLRS, št. 49/49, 85. člen
- 6 Prav tam, 17. člen
- 7 Prav tam, 18. člen
- 8 Prav tam, 19. člen
- 9 Prav tam, 20. člen
- 10 Splošni zakon o ljudskih odborih, Ur. l. FLRJ, št. 22/52, 1. člen
- 11 Prav tam, 17. člen
- 12 Prav tam, 23. člen
- 13 Prav tam, 4. člen
- 14 Prav tam, 6. člen
- 15 Zakon o okrajnih ljudskih odborih, Ur. l. LRS, št. 19/52, 130. člen
- 16 Prav tam, 137. člen
- 17 Prav tam, 141. člen
- 18 Splošni zakon o ljudskih odborih, Ur. l. FLRJ, št. 22/52, 3. člen
- 19 Prav tam, 4. člen
- 20 Prav tam, 5. člen
- 21 Prav tam, 7. člen
- 22 Zakon o okrajnih ljudskih odborih, Ur. l. LRS, št. 19/52, 101. člen
- 23 Splošni zakon o ljudskih odborih, Ur. l. FLRJ, št. 22/52, 18. člen
- 24 Prav tam, 20. člen
- 25 Splošni zakon o ureditvi občin in okrajev, Ur. l. FLRJ, št. 26/55, 3. člen
- 26 Prav tam, 12. člen
- 27 Prav tam, 24. člen
- 28 Prav tam, 26. člen
- 29 Ustava socialistične republike Slovenije, Ur. l. SRS, št. 10/63
- 30 Prav tam, 54. člen
- 31 Prav tam, 55. člen
- 32 Prav tam, 116. člen
- 33 Prav tam, 117. člen

- 34 Zakon za izvedbo odprave okrajev v SR Sloveniji, Ur. l. SRS, št. 10/65, 1. člen
- 35 Prav tam, 2. člen
- 36 Prav tam, 3. člen
- 37 Prav tam, 5. člen
- 38 Zakon o upravni razdelitvi federalne Slovenije, Ur. l. SNOS in NVS, št. 33/45
- 39 Zakon Predsedstva Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta o delni spremembi zakona o upravni razdelitvi Ljudske republike Slovenije z dne 6. septembra 1945, Ur. l. LRS, št. 18/46
- 40 Vasilij Melik, Upravna razdelitev v Sloveniji po letu 1945, Arhivsko gradivo v Sloveniji po osvoboditvi, Ljubljana 1978, str. 95
- 41 Zbirni podatki iz Arhivskih fondov in zbirk v arhivih in arhivskih oddelkih v SR Sloveniji, Beograd 1984
- 42 Dušan Bahun, Podvajanje tehnične dokumentacije za graditev objektov v fondih upravnih organov (občina-okraj), Arhivi št. 1-2, Ljubljana 1986, str. 52-54

ZUSAMMENFASSUNG

Schriftguthewertung der Bezirks-Volksausschüsse 1945 - 1965

Dušan Bahun

Bezirksvolksausschüsse waren Organe der Volksselbstverwaltung und zugleich Organe der Staatsbehörden in ihrem Gebiet. Sie spielten außerordentlich wichtige Rolle vor allem im Zeitabschnitt des administrativen Sozialismus in den ersten Nachkriegsjahren ab, nach 1952 und vor allem nach dem Jahre 1955 verminderte sich aber ihre Funktion nur aufs Koordinieren der Gemeindetätigkeiten und Gesetzlichkeiten ihrer Arbeit. Verminderter Arbeitskreis der Bezirke zeigte ihre Entbehrlichkeit, logische Folge war ihre Abschaffung in Slowenien in 1965.

Die Erhaltung der Bezirksbestände ist sehr verschieden, mit den Resten ihren Resten können wir uns nicht viel helfen, vollständig erhalten sind aber der Spiegel einer Region.

Das Archivgut der Bezirke wurde bis 1956 nach dem allgemeinen bzw. Abteilungsgeschäftsbuch geordnet. Infolge der Inkonsequenz bzw. schlechter Kanzleigeschäftsführung, sowie zahlreichen Reorganisationsveränderungen ist es manchmal sehr vermischt und folglich auch unübersehbar. Ab 1956 begann man in der Verwaltung fürs Schriftgutablegen den Klassifikationsplan zu verwenden, der bessere Geschäftsführung und Übersicht über Schriftgut ermöglichte.

Die Bewertung des Bezirkschriftgutes strebt nach der Ablesung eigener Sachangelegenheiten und zweckmäßiger Auswahl persönlicher Angelegenheiten nach den Kriterien der Wichtigkeit, des aktuellen gesellschaftspolitischen Moment und der zufällig ausgewählten Muster, die als solche das Bild der Gesamtheit darstellen können. Dabei kann von großer Hilfe auch die Vergleichsanalyse der Bezirke mit ähnlichem Schriftgut der Institutionen höherer Instanz sein.

Prikaz arhivskih presoj sodobnega gradiva občin

Branko Šuštar

Presoja o tem kaj bo raziskovalec hotel ali mogel vzeti v roke, ko se ho spraveval o življenju na področju posameznih občin, vpliva na odbiranje novonastajajočega gradiva. Valorizacija zastavljena danes za gradivo, ki je nastalo (še)le včeraj in usmerjena tudi vnaprej, je šibka v vrednotenju takorekoč sočasnega gradiva. Zdi se, da bi bila sodba po preteku par desetletij le lažja. Kar za prireditelje pa je izrečeni in zapisani skepti, "da je vsakokratno stanje znanosti tako, da je sposobna predvideti za nastajajoče gradivo vse možnosti raziskav tudi v bodočnosti".¹ Valorizacija, ki se je lotevamo, je sicer bogato podprta s kriteriji, a v konkretnostih večkrat le poskus, rezultat našega trenutnega vedenja in neizprosna zahteva arhivskega dela.

Predstavitve valorizacije gradiva občin po letu 1962 je najprej pris dolgoletnih prizadevanj arhivistov in upravnih delavcev, ki so sprva reševali vprašanja, kaj lahko izločimo (da bo ostalo arhivsko gradivo) ter sestavljali vnaprejšnje izločitvene sezname, nato pa navodila za odbiranje arhivskega gradiva iz dokumentarnega, kakor je to zastavila zakonodaja leta 1981. Tako je tudi navodilo, kakor ga predstavlja priloga tega teksta, po eni strani sad skupnih proučevanj problematike, po drugi strani pa, kljub dopolnjevanju ob praktičnem delu, še vedno osnutek, odprt za razmišljanja, korekture in izpopolnitve.

Razvoj občin

Kot upravne enote nastopajo občine po osvoboditvi od leta 1952 naprej, ko ena obsega približno sedem katastrskih občin, nato pa se njihovo število krči, območje pa veča: poleti 1955 je bilo na Slovenskem 130 upravnih občin (v povprečnem obsegu 20 katastrskih občin), od začetka šestdesetih let dalje pa okoli 60, pri čemer ena obsega približno 44 katastrskih občin. Njihov obseg lahko primerjamo z nekdanjimi sodnimi okraji in marsikje se obseg ter področje nekdanjega sodnega okraja in današnje občine pokrivata.² Od tedaj se število in obseg občin v Sloveniji nista bistveno spremenila, število se giblje okoli 60, od aprila 1982 pa je ta številka 65.³

Opozoriti velja še na nastajanje komunalnega sistema in oblikovanje občine kot temeljne družbenopolitične skupnosti, odgovorne za vse zadeve skupnega pomena (izvzemši tistih, za katere je skrb naložena republiki ali federaciji). Takšno pojmovanje in pristojnosti občine uvede ustava leta 1963, dokaj široko pa jo predstavi tudi sedaj veljavna ustava iz leta 1974 (186. člen).

Pisarniško poslovanje občin

Pisarniško poslovanje upravnih organov je temeljilo na uporabi delovodnika in kazala, spisi pa so se odlagali po zaporedju delovodnih števil. Novost, ki jo prinese leto 1956 z odlaganjem rešenih spisov po snovi, je bila sprva zaradi različnih klasifikacij teh skupin kaj pestra, kasneje pa so od leta 1958 poenotene arhivske znake dopolnjevali. Enotni arhivski znaki, kot se uporabljajo od 1. januarja 1962 naprej ter kartotečno kazalo odloženih spisov, pa vzpostavljajo sistem pisarniškega poslovanja, ki ostaja v bistvu nespremenjeno do danes.⁴

Kljub poenotenju pa so se obdržale v poslovanju s spisi nekatere posebnosti v posameznih občinah; tako odlaganje po več letnikov skupaj (od dva do deset), odlaganje spisov po letu nastanka (ne pa zaključka) in razvrščanju istovrstnih zadev pod različne šifre oziroma razgraditev posameznih šifer (klasifikacijskih znakov).

Od vnaprejšnjih izločitvenih seznamov (VIS) do navodil za odbiranje

Gradivu upravnih organov po letu 1945 so slovenski arhivisti posvečali v zadnjem desetletju precej pozornosti, tako na 7. zborovanju leta 1977 v Kočevju v okviru splošne teme Arhivsko gradivo v Sloveniji po osvoboditvi⁵ kakor leta 1979 v Radencih na 8. zborovanju, posvečenem prav problematiki upravnih organov in njihovega arhivskega gradiva.⁶ Vprašanja tehnične dokumentacije v gradivu uprave smo razreševali leta 1986 na posvetovanju v Ljubljani⁷, letos pa se v sklopu ene od osrednjih tem stroke, namreč valorizacije, dokaj široko lotevamo tudi obravnave gradiva uprave. Ta predstavlja količinsko in vsebinsko upoštevanje vreden del prevzete arhivskega gradiva, stalen izziv pa je še novonastajajoče gradivo.

Z vprašanji urejanja gradiva upravnih fondov so se intenzivno ukvarjali srbski arhivisti, o čemer priča tudi nekaj izdanih publikacij in izdelanih navodil v začetku sedemdesetih let⁸, v zadnjih letih pa predstavlja gradivo občinske uprave t. i. orientacijsko listo Priručnik za zaščito arhivske gradje van arhiva (Olga B. Giler, Titograd 1983).⁹ Podobne liste kategorij dokumentarnega gradiva z roki od 2 do 25 oz. 75 let ter trajno) imajo tudi hrvatski arhivi.¹⁰

Neobvladovanje ogromnih količin nastajajočega gradiva je arhive usmerilo od zanimanja za celoto dokumentarnega gradiva, za pisarniško poslovanje ustvarjalcev in izločanje nepotrebne gradiva po vnaprejšnjih izločitvenih seznamih (VIS) h gradivu trajne vrednosti.

Uveljavitev misli, naj arhivi ne postanejo zbirka naključno ohranjenega, ampak *zakladnica sistematično obranega gradiva*¹¹ je vodila preko vrednotenja trajnosti gradiva. Konec sedemdesetih let je dozorelo spoznanje, da je temeljna naloga v sklopu valorizacije gradiva prav v *sestavljanju tipskih seznamov gradiva trajne vrednosti*.¹²

V letu 1979 je delovna skupina regionalnih arhivov pripravila osnutek tipskega seznama gradiva trajnega pomena občinskih upravnih organov, ki je bil narejen na podlagi analize nekaterih okrajnih ljudskih odborov in gradiva štirih občinskih ljudskih odborov oz. skupščin občin. Na decimalni klasifikaciji razvrščanja gradiva temelječ seznam je bil nato predstavljen v znanem "modrem Priručniku"¹³, ki je prinesel za šifre (in njihove vsebine), ki jih smatramo za arhivsko gradivo, podrobnejše navodilo arhiva (npr. cela šifra, le stvarne zadeve ipd.).

Že pri pripravi tipskega seznama se je mislilo tudi na roke hranjenja, ki naj bi jih predpisal Republiški sekretariat za pravosodje in upravo hkrati z dopolnjenim na-

vodilom o pisarniškem poslovanju, vendar se je uveljavilo mnenje, da je razrešitev tega vprašanja v pristojnosti posameznih občin.

Osnutek navodila o pisarniškem poslovanju upravnih organov¹⁴, ki ga pripravlja republiški sekretariat prinaša v svojem 40. členu tudi roke hranjenja dokumentarnega gradiva, pravzaprav smernice. Podrobnejšo določitev, katere zadeve sodijo v posamezno vrsto dokumentarnega gradiva s predpisanim rokom trajno, 40 let, 10 let, 5 let in 2 leti, pa prepušča navodilo posameznim upravnim organom, pri čemer najširše navaja kategorije trajnega hranjenja. Glede določitve arhivskega gradiva pa ima proste roke pristojni arhiv (prim. 46. člen).

Pravilnik o varovanju dokumentarnega gradiva občine

Želja, ponuditi občinam primeren osnutek pravilnika, ki naj uredi skrb za dokumentarno gradivo ter upošteva tako roke hranjenja kot navodilo arhiva, je ob pripravljenosti ljubljanskih občin in Mesta Ljubljane, da sodelujejo pri tem, privedla do osnutka *Pravilnika o varovanju dokumentarnega gradiva občine*.¹⁵ Ta obsega poleg 17 členov še prilogo, v kateri je po uveljavljenem klasifikacijskem sistemu označeno, katero gradivo velja za arhivsko, katerega pa velja hraniti 3, 5, 10 let ali trajno. Posebej pa so zapisane še opombe in kriteriji za odbiranje. Pri sestavljanju pravilnika velja naglasiti delež Vladimirja Žumra, tedaj vodje enote Zgodovinskega arhiva Ljubljane.

Navodilo arhiva je v omenjenem pravilniku dopolnjeno, ponekod podrobneje določeno. Pri nekaterem gradivu, ki ima daljši operativni pomen, pa uveljavlja stališče, naj to hrani trajno (oz. dlje) občine same kot ustvarjalci gradiva. Primerjava med obema navodiloma je pokazala, da je navodilo v pravilniku *"dopolnjeno toliko, da podrobneje pojasnjuje, katere vrste oziroma vsebine v okviru posameznega klasifikacijskega znaka predstavljajo arhivsko gradivo, da opušča navajanje nepotrebnih šifer in doslednje uveljavlja odbiranje gradiva, ki ima pomen za kulturo ali znanost, hkrati pa skuša določiti kriterije čim bolj konkretno,"* kakor je o tem pisal Škrat, arhivski občasnik.¹⁶

Prtem, ko smo poslali pravilnik z navodilom štirinajstim občinam ljubljanske enote Zgodovinskega arhiva Ljubljane, da jim služi kot osnova pri izdelavi lastnih pravilnikov o varovanju dokumentarnega gradiva, je nekaj občin na tej osnovi že sprejelo lastne predpise. S tem si zlasti olajšajo izločanje gradiva, ki ima krajši rok hranjenja (2–10 let). Najbrž bo večja korist od navodila za izločanje gradiva, ki so mu že pretekli roki hranjenja, kakor pa od čim popolnejšega in kar se da detajlnega uveljavljanja za odbiranje. Prvo je gotovo koristno: arhivar bo tako brez večjih težav lahko sproti čistil svoj arhiv in s tem reševal prostorske težave. Odbiranje pa bo moralo kljub vsemu ostati vsaj v skrbi, če že ne rokali arhivista, ki bo sodeloval z arhivarjem, ki ga zakonodaja veže k odbiranju. Tako nazornega vzorca, kakor ga je moč sestaviti za izločanje (rok: 5, 10 let), ni možno pripraviti, saj nas že konkretizacija izbora postavlja pred težje odločitve.

Za diskusijo

Navodila za odbiranje velja vzeti bolj kot smernice, sicer kar konkretne, a za to ne nespremenljive. Več časa pa velja posvetiti načelom volarizacije. Če bo arhivar, ki bo odbiral, vedel, da velja ohraniti kot arhivsko gradi-

vo pričevanje o življenju na področju občine, ki se nani kaže v vsakdanjih, izrednih, zanimivih in podobnih prijavah tako s področja gospodarstva, kulture, politike, kakor tudi ohraniti zapise o "navadnem" življenju "navadnih" ljudi, ki pišejo prošnjo za obrtno dovoljenje, se pritožujejo zoper nacionalizacijo ali previsoki odmerjeni davek. Če imamo pred očmi dvoje:

- ohraniti glavne vrste gradiva (kot se nam vidijo danes), kakor so zapisniki sej z gradivom, t.j. poročila o različni dejavnosti v občini, družbeni plani, urbanistični plani, različni registri in podobno,

- in odbirati z vidikom "zanimivosti" in sporočilnosti vzorce ostalega spisovnega gradiva o življenju v občini, homo brzkone ohranili dovolj gradiva za bodoče raziskave.

Posebej velja upoštevati tudi nešifirano gradivo (npr. sejni zapisniki z gradivom, registri). Pregled zanimivih zbirnikov podatkov je na primeru upravnih organov Občine Ljubljana Center in Mesta Ljubljana predstavila Ana Zaletelj, ko je pripravila na osnovi predpisov in prakse seznanil evidenc, ki jih vidijo upravni organi.¹⁷ Tudi to gradivo po eni strani z daljšim operativnim pomenom, po drugi pa najdešče nerazvrščeno v arhiv v okviru klasifikacijskega znaka – arhivist ne bo smel spregledati pri vrednotenju. Če bo pri računalniški obdelavi podatkov posameznih sektorjev (davčni, obrtni) najprimernejša rešitev hranjenje izpiskov s stanjem npr. konec vsakega (drugega ali petega, desetega...) leta, je tovrstne izpiske potrebno shranjevati v arhivu ustvarjalca sočasno. Da bodo arhivisti navodilo še izboljševali, kaže tudi podatek, da so se s prevzemanjem upravnih fondov arhivi v zadnjih letih sicer ukvarjali, da pa niso vsi upoštevali navodil, ki jih je prinesel priročnik, nekateri pa še čaka prevzem gradiva občinske uprave.¹⁸ Oh delu pa bo prišlo tudi do novih vprašanj – in odgovorov nanje.

Če samo navržemo nekaj odprtih vprašanj. Šifer z dolgim operativnim pomenom (npr. 313–obrt, 351–gradnje in 46–premoženjsko-pravne zadeve) arhivi zaenkrat ne bi prevzemali (razen stvarnih zadev), temveč bi jih (operativno trajno) hranili ustvarjalci sami, čeprav bi kasneje najbrž tudi (vsaj del) tega gradiva našlo pot v zgodovinski arhiv. Kako reševati problem kartotečnega kazala? Ga prevzeti v celoti in označiti izločene spise ali pa prevzeti le kartoteko arhivskega gradiva, ki ga prevzamemo in za izločene spise zavreči še kartoteko? V tem imajo arhivi različno prakso v omenjenem Pravilniku pa se uveljavlja zadnje mnenje (prim. prilogo II/6). In še za konec vedno vznemirljiva šifra 351 (kot taka dokumentirana vsaj od mariborske krogle mize o varstvu arhivskega gradiva leta 1978 naprej).¹⁹ Problem t. i. gradbenim zadev želimo na eni strani nekoliko preložiti (z zahtevo, naj občine zaradi družbenih potreb hranijo projekte družbenih gradenj tudi po preteku zakonsko določenih 10 let), po drugi strani pa občinske arhive tudi razbremeniti s prevzemanjem tako ali drugače načrtanega izbora privatnih gradenj.²⁰ Ostalo pa lahko vrnejo investitorju ali izločijo.²¹

Poleg v prilogi (I) predstavljenega navodila za odbiranje, velja pri presoji vrednotenja gradiva upoštevati še pripombe in kriterije (II), pa tudi šifre (klasifikacijske znake), katerih gradivo naj občina hrani trajno (III), ali pa vsaj – zaradi operativnega pomena – dlje časa.

OPOMBE

- 1 Takšno mnenje je Ema Umek utemeljila s primerom škartiranja gubernijskega arhiva v preteklih dobah, ko je bilo izločeno gradivo, ki ni ga potrebovala za raziskave. Prim.: Okrogla miza o problemih varstva arhivskega gradiva pred prevzemanjem v arhiv (nudej: Okrogla miza), Maribor 1978, str. 23.
- 2 Vasilij Melik, Upravna razdelitev v Sloveniji po leti 1945, str. 97, v: Arhivsko gradivo v Sloveniji po osvoboditvi, Ljubljana 1978.
- 3 Število ohčin je bilo od 1. 1. 1962 v Sloveniji 66, od 1. 4. 1963 leta 62, od 1. 4. 1965 za dve manj in od 1. 4. 1982 naprej 65. Statistični letopis SR Slovenije, Ljubljana 1985, str. 54.
- 4 Podrobnejše o razvoju pisarniškega poslovanja v: S. Villan-J. Zontar, Arhivistika, Ljubljana 1973, posebej str. 40-43. Primerjaj še: Pisarniško poslovanje v izvršnih organih, zavodih in organizacijah, Ljubljana 1964; K. Blejcek, Pisarniško poslovanje, sistematična ohrazložitvev za prakso in pouk, spremembe in dopolnitve, Ljubljana 1962; Pisarniško poslovanje, Ljubljana 1958.
Zanimiv predlog (in prikaz uresničenja zamisli v praksi!) o poenotenju popisa arhivskega gradiva ohčin s "prevedbo" šifer iz let 1956-61 na tiste, ki veljajo od leta 1962 naprej, je predstavila kranjska enota Zgodovinskega arhiva Ljubljana. Prim. Janez Kopač, Prevzemanje večjih upravnih fondov za ljubljane od avgusta 1956 do leta 1974 (na primeru Ohčine Tržič), v: Škart, arhivski občasnik, Ljubljana 1986, str. 9-13.
- 5 Arhivsko gradivo v Sloveniji po osvoboditvi, Ljubljana 1978, str. 144.
- 6 Arhivi II/1979, str. 5-72
- 7 Temeljna dokumentacija knj del kulturne dediščine, prim. Arhivi IX/1986.
- 8 Jedinствена orijentaciona lista kategorija registraturnog materiala sa rokovima čuvanja za organe uprave narodnih odbora i opštinske organe uprave 1946-1970. Arhiv SR Srbije, Beograd 1972;
Uputstvo zasredjivanje arhivskih fondova organa uprave, radnih i društveno-političkih i drugih organizacija, v: Arhivsko veće pri Arhivu Srbije 1967-1973, Beograd 1974, 1983;
Sređivanje fondova organa vlasti i uprave (materiali sa seminara), Arhiv Srbije, Matična služba, Beograd 1974.
- 9 Ko se z vprašanji odhiranja arhivskega gradiva ukvarja Olga B. Giler (Priručnik za zaščitu arhivske gradje van arhiva, Titograd 1983, 261 str.), omenja pri listi kategorij dokumentarnega gradiva tri skupine kategorij dokumentov: (1) za trajno hrambo se puste tiste kategorije dokumentov, ki najpopolnejše osvetljujejo dejavnost določene organizacije z njenega lastnega delokroga, oziroma historiat ustvarjena gradiva - in jih tudi orientacijsko našteje od zapisnikov do zaključnega računa, (2) v drugo skupino sodijo dokumenti, ki nimajo prej omenjenih lastnosti in jih zaradi operativnih potreb hranimo od 1 do 30 let. (3) V zadnjo skupino pa sodijo dokumenti z rokom hranjenja "trajno operativno", kadar

- roka hranjenja ne moremo določiti ali pa je daljši od 30 let, pa tudi za gradivo, ki predstavlja sicer arhivsko gradivo, ima pa daljšo operativno rabo (str. 19-20). Zatem objavljena Jedinствена orijentaciona lista kategorija registraturnog materiala sa rokovima čuvanja za organe uprave narodnih odbora i opštinske organe uprave 1946-1957 (str. 41-56), 1958-1970 (str. 57-69) posebej upošteva kategorijo "trajno", rokov pa ne navaja, kakor kasneje Jedinствена orijentaciona lista kategorija registraturnog materiala sa rokovima čuvanja za opštinske organe uprave od 1971. - na dalje (str. 75-128). Ta, za problematiko, ki nam je ta hip pred očmi, bolj aktualni tekst, določa pri kategorijah gradiva, razvrščenih po decimalnem šifrantu bodisi "trajno" ali pa rok do 2-30 let. Podrobnejšo primerjavo pa bi olajšalo navajanje tudi kategorije "operativno trajno", kar je posebej izpostavljeno v naši prilogi III.
- 10 Npr.: Lista kategorija registraturne gradje - Skupština općine Susjedgrad (1987) v Historijskem arhivu v Zagrebu. Zahvaljujem se kolegu Darku Rubčiću, ki mi je posredoval omenjeno listo.
- 11 Arhivsko gradivo v Sloveniji po osvoboditvi, Ljubljana 1978, str. 6.
- 12 Vladimir Žumer, Valorizacija gradiva v: Okrogla miza, Maribor 1978, str. 17.
- 13 Priručnik za strokovno usposabljanje delavcev, ki delajo z dokumentarnim gradivom, Ljubljana 1984, str. 102-106. Podoben seznam gradiva vsebuje tudi brašura Problematika dokumentarnega in arhivskega gradiva, Ptuj (1983).
- 14 Republiški sekretariat za pravosodje in upravo. Navodilo o pisarniškem poslovanju upravnih organov (osnutek) 1.7.1986, tipkopis, 17 str. in 31 str. prilog.
- 15 Pravilnik o varovanju dokumentarnega gradiva občine, Ljubljana 1986, osnutek (v zbirki navodil ljubljanske enote Zgodovinskega arhiva Ljubljana, tipkopis 5 str. in 16 str. prilog).
- 16 B. Suštar, Dvoje navodil za odhiranje arhivskega gradiva občinske uprave, v: Škart, arhivski občasnik, Ljubljana 1986, str. 14-20.
- 17 A. Zaletež, Nekatero evidence, ki jih volijo občinski upravni organi, v: Škart, arhivski občasnik, Ljubljana 1986, str. 21-27.
- 18 Za odgovore na vprašalnik o prevzemanju in odhiranju gradiva občinske uprave se predstavnikom arhivov najlepše zahvaljujem.
- 19 Diskusija Dušana Komarja, Okrogla miza, Maribor 1987, str. 31.
- 20 Vzorec privatne gradnje hi odbrali upošteva je jedro starega naselja, gradnje "pomembnejših" arhitektov, pomen področja ali pa bolj slučajnega izbora na osnovi črke investitorja ali leta.
- 21 Primerjaj dopis ohčinam Ljubljane in ljubljanske regije, ki ga je poslala ljubljanska enota Zgodovinskega arhiva Ljubljana, oktobra 1987.

Izola (1903)

PRILOGA

**Iz pravilnika o varovanju dokumentarnega gradiva občin
(Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Ljubljani, zbirka navodil, 1986)**

I. Navodilo za odbiranje arhivskega gradiva upravnih organov občin

Klasifika- cijski znak	Vsebina ali vrsta dokumentarnega gradiva	Navodilo arhiva
010	Predlogi, predpisi in odloki občine	arhivsko gradivo = a. g.
011	Statuti delovnih organizacij in družbenopolitičnih skupnosti	a. g.
012	Prenos pristojnosti iz okrajev na občine in sodelovanje med občinami	a. g.
013	Volitve – stalni volilni imenik in poročilo o volitvah	a. g.
014	Referendumi – stalni volilni imenik in poročilo o izidu	a. g.
015	Teritorialne razdelitve – upravnoteritorialne razdelitve – imenovanje naselij, ulic in hišnih števil	a. g. a. g.
016	Splošno o javni upravi, javnih službah in samoupravljanju – družbeni dogovori in samoupravni sporazumi	a. g.
017	Družbeni nadzor	a. g.
018	Narodne manjšine, problematika Romov	a. g.
02	Organizacija državnih organov, delovnih in družbenih organizacij ter krajevnih skupnosti – lastno gradivo	a. g.
020	Skupščine in izvršilni organi družbenopolitičnih skupnosti	a. g.
021	Predpisi, navodila in drugo o delu upravnih organov ter inšpekcijskih služb	a. g.
022	Samostojni zavodi	a. g.
023	Ustanoviteljstvo in likvidacija gospodarskih organizacij – problematika gospodarskih organizacij	a. g. a. g.
024	Društva – ustanovitev, prenehanje, statusne spremembe	a. g.
025	Krajevne skupnosti in druge skupnosti – ustanovitev, prenehanje, statusne spremembe	a. g.
032	Pisarniško poslovanje – klasifikacijski načrti in sistemi	a. g.
039	Upravna inšpekcija – poročila o pregledu poslovanja občinskih upravnih organov	a. g.

Klasifikacijski znak	Vsebina ali vrsta dokumentarnega gradiva	Navodilo arhiva
05-054	Statistika – lastna letna in srednjeročna statistika – zaključni računi delovnih organizacij	a. g. a. g. do vključno leta 1967
06	Sestanki, seje, konference in zborovanja – lastni zapisniki z gradivom SO, IS in ostalih organov	a. g.
07	Splošno o prošnjah in pritožbah izven upravnega postopka	a. g. = (stvarne zadeve) = (st. z.)
08	Verske zadeve – dovoljenja za verske obrede	a. g. a. g. po kriterijih
10	Zaposlovanje in skrb za nezaposlene	a. g. (st. z.)
117	Splošna kadrovska vprašanja – evidence o vodilnih kadrih	a. g.
17	Odlikovanje	a. g.
18	Inšpekcije dela	a. g. (st. z.)
180	Varstvo pri delu	a. g. (st. z.)
183	Nesreče pri delu	a. g. (st., osebne zadeve po kriterijih)
200	Rojstva – RMK	a. g.
201	Poroke – PMK	a. g.
202	Razveze – register	a. g.
203	Smrti – MMK	a. g.
204	Register prebivalstva	a. g.
206	Osebne izkaznice – kartoni osebnih izkaznic	a. g.
207	Državljanstvo – DMK	a. g.
22	Javna varnost	a. g. (st. z.)
22	Prireditve	a. g. po kriterijih
23	Državna varnost	a. g.
24	Kriminal	a. g. (st. z.)
30	Gospodarsko planiranje, družbeni plani	a. g.
310	Rudarstvo	a. g.
311	Industrija	a. g.

Klasifikacijski znak	Vsebina ali vrsta dokumentarnega gradiva	Navodilo arhiva
312	Elektrifikacija	a. g.
313	Obrt – obrtni register – obrtna dovoljenja	a. g. (st. z.) a. g. a. g. po kriterijih
320	Kmetijstvo – register o statusu kmeta – odločbe o statusu kmeta	a. g. a. g. (st. z.)
321	Gozdarstvo	a. g. (st. z.)
322	Veterinarstvo	a. g.
323	Lov in ribolov	a. g. (st. z.)
324	Vodno gospodarstvo	a. g. (st. z.)
330	Trgovina	a. g. (st. z.)
331	Odkupi in preskrba	a. g. (st. z.)
332	Gostinstvo in turizem	a. g. (st. z.)
334	Tržna inšpekcija	a. g. (st. z., osebne zadeve po kriterijih)
34	Promet in zveze	a. g. (st. z.)
350	Urbanizem	a. g. (st. z.)
351	Gradbene zadeve	a. g. (st. z., osebne zadeve po kriterijih: izbor projektov družbenih objektov in vzorci projektov individualnih gradenj)
352	Komunalne zadeve – komunalna inšpekcija	a. g. (st. z.) a. g. (st. z.)
36	Stavovajske zadeve	a. g. (st. z.)
37	Zadružništvo	a. g. (st. z.)
38	Cene in življenjski standard	a. g. (st. z.)
390	Sejmi in gospodarske razstave	a. g. (st. z.)
400	Proračuni, predračuni, finančni načrti, zaključni računi	a. g. (letni)
42	Dohodki – ugotavljanje premoženja	a. g.
422	Davki od kmetijstva, obrti, stavb in drugi davki – odmerni razporedi	a. g.
46	Premoženjsko pravne zadeve	a. g. (st. z.)
460	Evidenca družbenega premoženja	a. g. (st. z.)

Klasifikacijski znak	Vsebina ali vrsta dokumentarnega gradiva	Navodilo arhiva
461	Zaplembe	a. g. (st. z., osebne po kriterijih)
462	Agrarne zadeve	a. g. (st. z., osebne po kriterijih)
463	Nacionalizacija	a. g. (st. z., osebne po kriterijih)
464	Razlastitve, prenos pravice upravljanja, prilastitve in priposestvanje družbene lastnine ter opustitve osebnih nepremičnin	a. g. (st. z., osebne po kriterijih)
465	Pogodbni promet z zemljišči in stavbami	a. g. (st. z., osebne po kriterijih)
50	Splošno o ljudskem zdravstvu	a. g. (st. z.)
51	Preventivna in kurativna zdravstvena dejavnost	a. g. (st. z.)
53	Sanitarna inšpekcija	a. g. (st. z.)
550	Organizacija socialnih služb	a. g. (st. z.)
551	Centri za socialno delo	a. g. (st. z.)
61	Šolstvo	a. g. (st. z.)
62	Ljudskoprosvetno delo	a. g. (st. z.)
63	Knjižnice, muzeji, arhivi, galerije in spomeniško varstvo	a. g. (st. z.)
64	Gledališča, kinematografi, radio, televizija, filharmonija in zabavišča	a. g. (st. z.)
65	Tisk, književnost, likovna umetnost in glasba	a. g. (st. z.)
66	Telesna vzgoja, šport in šah	a. g. (st. z.)
68	Sodelovanje s tujino na področju šolstva, prosveto kulture in znanosti	a. g.
720	Register gospodarskih organizacij (do leta 1968)	a. g.
721	Zadružni register (do leta 1968)	a. g.
90	Mednarodno sodelovanje, zunanje zadeve	a. g.
93	Domicili	a. g.
94	Javno imenje (od 1. 1. 1974)	a. g. (st. z.)

II. Opombe in kriteriji

1. Odbiranje stvarnih zadev se izključno nanaša na stvarne zadeve lastne občine, ne pa na gradivo organov na višjem nivoju (regionalnem, republiškem ali zveznem).
2. Arhivsko gradivo klasifikacijskih znakov 08, 183, 22 (prireditve) 334, 461, 462, 464 in 465 se odbira po naslednjih kriterijih:
 - v intervalu 8–10 let se odbere vse gradivo določene šifre enega letnika,
 - ne glede na obdobje se odbere gradivo določene šifre enega letnika v obdobju pomembnejših oziroma značilnejših sprememb, dogodkov, pojavov, procesov itd., ki se odražajo v gradivu.
3. Kadar je v navodilu arhiva določeno le odbiranje stvarnih zadev je potrebno odbrati tudi nekatere osebne zadeve v kolikor so pomembne ali specifične za občinski družbeni in gospodarski razvoj ali pa se nanašajo na pomembno pravno ali fizično osebo.
4. Vse predpisane uradne in druge evidences, ki jih vodijo upravni organi v okviru pristojnosti in opravil (registri, sezname, kartoteke, knjige) je treba hraniti v kolikor že niso razglašene za arhivsko gradivo.
5. Značaj arhivskega gradiva ima tudi naslednje dokumentarno gradivo, ki večinoma ni uvrščeno med klasifikacijske znake:
 - a) zapisniki sej skupščin, zborov, komisij, svetov, odborov itd. skupaj z gradivom (velikokrat vezani),
 - b) tiskano gradivo:
 - jubilejni zborniki in publikacije,
 - letni, srednjeročni in dolgoročni plani in poročila,
 - statistične občinske publikacije,
 - občinski časopisni uradni vestniki,
 - urbanistični plani itd.,
 - c) fotografije.
6. Po letu 1962 dalje poteka odbiranje arhivskega gradiva likratno z odbiranjem kartic kartotečnega kazala, tako da arhiv likratno z odbranim gradivom prevzame tudi odbrano kartoteko, urejeno po klasifikacijskih znakih.
7. Odbiranje arhivskega gradiva opravlja ob strokovni pomoči delavcev arhiva arhivar občine, ki pripravi tudi seznam oz. popis odbranega arhivskega gradiva.

III. Klasifikacijski znaki z operativno trajnim hranjenjem

Poleg navodila za odbiranje pa so bili priloženi še roki hranjenja za posamezne klasifikacijske znake od 2, 5 do 10 let, bolj kot predlog, osnova občini pri izdelavi lastnega pravilnika o varovanju dokumentarnega gradiva. Za nekatere šifre pa smo predlagali trajni rok hranjenja, predvsem za zadeve z daljšim rokom (npr. personala), pri čemer smo upoštevali tudi zadeve, ki bi jih sicer razglasili za arhivsko gradivo, vendar smo se tudi zaradi dolgega operativnega pomena odločili za trajno hranjenje pri ustvarjaleu.

Takšen rok hranjenja velja za zadeve pod klasifikacijskimi znaki: 111 – imenovanja, napredovanja, premestitev, 112 – priznavanje delovne dobe, razvrstitve in prevedbe, 113 – osebni dohodki: izplačilne liste ali končni obračun osebnega dohodka delavcev upravnega

organa, 190 – zdravstveno zavarovanje, 191 – pokojninsko zavarovanje in 192 – invalidsko zavarovanje (če gre za dokumente na osnovi katerih je moč uveljavljati zavarovanje). 20 – evidenca državljanov: sprememba priimka, 206 – register osebnih izkaznic, 207 – državljanstvo, 21 – dedna nevrednost, 22 – orožje, streliva in razstreliva, 313 – obrtna dovoljenja (ta so arhivsko gradivo po kriterijih), 320 – kmetijstvo: odločbe o statusu kmeta, 323 – lov in ribolov: meje lovišč, 324 – vodno gospodarstvo: melioracija zemljišč, 332 – gostinstvo in turizem: dovoljenja za upravljanje gostinske in slaščičarske dejavnosti (izbor teh pa velja za arhivsko gradivo), 350 – urbanizem (stvarne zadeve so arhivsko gradivo!), 351 – gradbene zadeve: dovoljenja, soglasja, projekti družbenih objektov, 352 – komunalne zadeve (razen stvarnih zadev, ki so arhivsko gradivo, ter gradbene inšpekcije), 36 – stanovanjske zadeve: odločbe, 391 – iznajdbe in telnične izpopolnitve, 392 – standardi, 420 – prispevki: odloki o prispevkih in davkih občanov, 422 – davki: kupne in darilne pogodbe, 46 – premoženjsko pravne zadeve (stvarne zadeve so arhivsko gradivo kakor velja tudi za naslednje šifre te skupine: 460 – evidenca družbenega premoženja, 461 – zaplembe, 462 – agrarne zadeve, 463 – nacionalizacija, 464 – razlastitve..., 465 – pogodbeni promet z zemljišči in stavbami), pa tudi za zadeve klasifikacijskih znakov 550 – organizacija socialnih služb, 551 – centri za socialno delo, 63 – knjižnice... Trajni rok hranbe pa velja še za 70 – sodno poslovanje, 714 – zemljiškaknjižne zadeve, 76 – sodelovanje s tujino na področju pravne pomoči.

Za nekatere klasifikacijske znake pa navaja navodilo drugačne roke hranjenja: 401 – knjigovodstvo (zakon o knjigovodstvu), 45 – geodetsko katastrske zadeve (po posebnih navodilih za občinske geodetske uprave), 8 – zadeve ljudske obrambe (po navodilu Republiškega sekretariata za ljudsko obrambo).

Ostanki zvonika in cerkve Sv. Bernardina, ki jo je dal sezidati Giovanni da Capistrano leta 1452.

ZUSAMMENFASSUNG

Darstellung der Archivbewertung des zeitgenössischen
Gemeindschriftgutes

Branko Šuštar

Nach zahlreichen Verwaltungsänderungen wurden die Gemeinden zu Beginn der sechziger Jahre im heutigen Umfang gestaltet. Ab 1962 ist zugleich das System der Kanzleigeschäftsführung in Kraft getreten, das bis heute wesentlich unverändert geblieben ist. Wegen der Klassifizierung des Dokumenteninhalts bietet es eine gute Bewertungsgrundlage. Aufgrund ehemaliger Aussonderungsverzeichnisse (wie sie die vorige Gesetzgebung kannte), sowie der Bemühungen betreffend der Dokumentenfestsetzung von Dauerwert, wurde die Typenanweisung für die Archivgutaussonderung angefertigt (vergleiche: *Priločnik za strokovno usposabljanje delavcev, ki delajo z dokumentarnim gradivom* = Handbuek für

fachliche Qualifikation für die Arbeiter, die mit Registratur zu tun haben, Ljubljana 1984). Im Historischen Archiv Ljubljana wurde diese Anweisung durch Tätigkeiten ergänzt und samt mit den Aufbewahrungsfristen der Dokumenten als Entwurf der "Geschäftsordnung über den Dokumentenschutz der Gemeinde-Verwaltungsorgane" anfertigt. Der Text umfaßt 17 Artikel und die Anweisung für Archivgutaussonderung und Aufbewahrungsfristen von Dokumenten als Beilage.

Die Anweisung für Archivgutaussonderung, die dieser Aufsatz besonders darstellt, ermöglicht (mit den Aufbewahrungsfristen, die das Archiv nur vorschlägt) Durchsetzung der Forderung, daß die Aussonderung vom Arbeitsbilder geleistet wird. Da die Anweisung meistens auf der Ebene eines Klassifikationszeichens und dadurch allgemein bleibt, ist die Lösung eingehender Fragen un-Anweisungergänzung nur mit der Mitarbeit des Archivfacharbeiters und des Gemeindearchivists möglich.

Valorizacija gradiva občinske geodetske uprave

Tjaša Mrgole

Delo v geodetskih službah je opredeljeno z zakoni in tako delujejo vse geodetske uprave po enotnih sistemih dela, ki so opredeljeni v zakonu o geodetski službi (Ur. l. SRS, št. 23, z dne 11. 10. 1976, str. 138), zakonom o zemljiškem katastru (Ur. l. SRS, št. 16, z dne 26. 6. 1976, str. 644) in zakonom o temeljni geodetski izmeri (Ur. l. SRS, št. 16, z dne 26. 4. 1976, str. 848).

Glavna naloga geodetske službe v občini je vodenje in vzdrževanje podatkov o zemljiščih ter njihovo izkazovanje preko ustaljenih in prirejenih evidenc, katastrov, načrtov in kart za potrebe prostorskega načrtovanja, urejanja, umejanje premoženjsko-pravnih razmerij, potrebe SLO in DS, določanje osnov za odmero davkov in prispevkov ter druge zadeve, ki se vežejo na podatke o prostoru.

Geodetska služba je ena od informacijskih služb, ki je posebej orientirana na področje prostora. Družbeni cilji glede varstva in urejanja prostora so tesno povezani s to službo. Geodetska služba v občini hrani prostorske podatke za vse nivoje na območju občine:

- planira in koordinira izvajanje del in nalog v geodetskih zadevah na območju občine,
- skrbi za izdelavo in nastavitve načrtov, kart, katastrov in drugih evidenc, ki jih financira ali sofinancira občina,
- vzdržuje kataster, načrte in druge evidenc,
- vzdržuje geodetske meze nižjih redov,
- določa hišne številke,
- opravlja geodetske storitve, razen geodetskih del pri komasacijah,
- odloča o geodetskih zadevah v upravnem postopku na 1. stopnji,

– opravlja strokovni nadzor nad izvajanjem del, ki jih v geodetskih zadevah opravljajo geodetske organizacije združenega dela,

– opravlja druge naloge v občinski pristojnosti, ki so vezane na dejavnost geodetske službe.

Osnovna evidenca o prostoru, ki jih vodijo geodetske službe, je zemljiški kataster. Zemljiški kataster se izdelava na podlagi srednjeročnih programov del, ki jih sprejme skupščina SRS na podlagi mnenj občinskih skupščin. Podatki zemljiške katastrske izmere morajo biti javno razgrnjeni. Na podlagi dobljenih podatkov iz zemljiške katastrske izmere, katastrske klasifikacije in drugimi ugotovitvami se naredi katastrski operat, ki ga izdelava občinski geodetski organ. Ti morajo biti izkazani:

- lastninsko davčni katastrski operat,
- prostorsko katastrski operat.

Geodetska uprava Ptuj spada med 45 geodetskih uprav v Sloveniji in je po površini občine ena največjih v Sloveniji. V občini Ptuj je 168 katastrskih občin, kjer katastrski operat vsebuje okrog 38.000 posestnih listov in 208.000 parcel.

Geodetska uprava Ptuj deluje v sklopu Skupščine občine Ptuj, njeno delo je strokovne narave, vse drugo delo (samoupravljanje, računovodstvo) pa teče v sklopu Skupščine občine Ptuj. Od gradiva samoupravljanja nastaja v geodetski upravi le gradivo kolegija, zbora delovne enote in sindikalne skupine.

Geodetska uprava občine Ptuj je razdeljena na štiri enote:

- a) odsek za zemljiški kataster
- b) odsek za prostorski kataster

c) referat za katastrsko knjigovodstvo

d) pisarna uprave.

Osnovna evidenca o prostoru, ki jo vodijo geodetske službe, je zemljiški kataster. V odseku za zemljiški kataster nastaja gradivo povezano s strankami (naročila, zahtevki strank). Hkrati pa se to gradivo povezuje tudi z zemljiško knjigo na sodišču (npr. lastniki pravice uporabe zemljišča se smejo pisati v zemljiško knjigo na podlagi zemljiškknjižnega stanja oz. na podlagi sklepa sodišča). Zemljiški kataster vsebuje grafični in opisni del.

Prostorski kataster je nadgradnja zemljiškega katastra. Tu se na parcelo določijo razni informacijski režimi:

- komunalni sistem na ravni občine,
- informacijski sistem (po popisu prebivalstva naj bi nastavile evidenco hišnih števil E IIIŠ),
- register na območju teritorialnih enot (ROTE),
- evidenca stanovanjskih hiš,
- kartografija (karta mesta, občine, karte za ljudsko obrambo).

Vse te evidence tvorijo banko prostorskih podatkov, ki so med seboj povezani v največji možni meri (gre za grafične in numerične podatke).

Katastrsko knjigovodstvo je nadaljevanje zemljiškega katastra, saj gre za izpeljavo zemljiškega katastra. Enkrat letno naredijo spremembni izkaz, v katerega se vpišejo vse spremembe (računalniška obdelava). Te spremembe se posredujejo davčni upravi (oz. upravi za družbene dohodke).

V Zgodovinskem arhivu Ptuj hranimo fond Zavoda za izmero in kataster zemljišč Ptuj (1885 – 1963), ki je urejen po katastrskih občinah (169) po abecednem redu. Gradiva je 274 škatel (30 tm). Za vsako občino je katastrski operat, ki je razdeljen na:

- I. posestni listi
- II. razpored po kulturah in razredih
- III. sumarnik površin
- IV. indikacijski spisi
- V. parcelni zapisniki.

Gradivo od leta 1963 dalje je pri ustvarjalcu – Geodetski upravi Ptuj.

Glede na gradivo, ki nastaja v geodetskih službah, je republiška geodetska uprava izdala navodila o varovanju gradiva zemljiškega katastra. V navodilu piše, da je bilo narejeno v sodelovanju z republiškim komitejem za kulturo in znanost, Arhivom SRS in zgodovinskimi oz. pokrajinskimi arhivi v Sloveniji (v ptujskem arhivu ugotavljamo, da to navodilo ni bilo narejeno v sodelovanju z nami). Navodilo ureja način zavarovanja in hranjenja gradiva zemljiškega katastra oz. ravnanja z njim, rok hranjenja in način sodelovanja s pristojnimi arhivi glede odbiranja in predajanja arhivskega gradiva v arhiv v skladu z zakonom o naravni in kulturni dediščini. Na navodilo samo nimamo pripomb, razen na 4. člen, kjer piše, da se "odbiranje arhivskega gradiva opravlja na podlagi ustreznega predpisa, ki ga izda republiški organ pristojen za kulturo". Mi pa ugotavljamo, da navodila za odbiranje ne izdaja republiški organ za kulturo, pač pa arhiv. Zato predlagamo, da bi se 4. člen navodila o varovanju in hranjenju zemljiškega katastra glasil: "Odbiranje arhivskega gradiva se opravlja na podlagi ustreznega predpisa, ki ga izda Arhiv SRS za republiško geodetsko upravo, za občinske geodetske uprave pa pristojni regionalni arhiv".

Gradivo geodetske uprave je razdeljeno na te splošne kategorije:

- splošni dokumenti s polročja zemljiškega katastra,
- elaborat zemljiške katastrske izmere,
- zemljiški katastrski operat,
- dokumentacija in elaborat vzdrževanja zemljiškega katastra,
- dokumentacija katastrske klasifikacije in
- dokumentacija izračunavanja katastrskega dohodka.

Ugotavljamo, da se v navodilih nahaja samo strokovno gradivo, ni pa gradiva, ki se tiče poslovanja oz. samoupravljanja geodetske uprave. Smatramo, da bi gradivo samoupravljanja, ki nastaja v geodetskih upravah, moralo biti zajeto kot arhivsko gradivo.

ZUSAMMENFASSUNG

Bewertung des Archivgutes der geodätischen Gemeindeverwaltung

Tjaša Mrgole

Der geodätische Dienst ist einer von solchen Diensten, die besonders zum Raumbereich orientiert sind. Die geodätische Gemeindeverwaltung verwahrt alle Daten auf der Gemeindeebene. Die Verpflichtungen geodätischen Dienstes wurden mit den Gesetzen vom Bereiche der geodätischen Tätigkeiten und des Grundkatasters festgesetzt.

Die geodätische Verwaltung Ptuj ist eine von 45 Gemeinde – bzw. Intergemeindenverwaltung in Slowenien. Sie umfaßt 168 Katastergemeinden, der Katasterooperat enthält ungefähr 38000 Besitzurkunden und 208.000 Grundteile.

Die Anweisung über den Schutz des Grundkatasters-archivgutes ist am 25. Juni 1981 erschienen. Sie wurde von der geodätischen Republikverwaltung erlassen und zusammen mit dem Republikkomitee, dem Komitee für Kultur und Wissenschaft und dem Archiv der SR Slowenien zusammengesetzt. Den für die geodätischen Verwaltungen zuständigen regionalen bzw. historischen Archiven dient sie als Hilfsmittel beim Anweisungszusammensetzen.

Vrednotenje dokumentarnega gradiva krajevnih skupnosti

Jurij Rosa

S pojmom samoupravne teritorialne skupnosti z imenom krajevna skupnost se srečamo šele leta 1963. Takratni zvezna in republiška ustava sta opredelili vlogo krajevne skupnosti v družbeni in politični ureditvi. Ustavi iz leta 1974 sta še podrobneje razčlenili njeno vlogo v temeljih družbenopolitičnega sistema oziroma družbeno-ekonomske ureditve. Vpogled v razvoj teh najmanjših teritorialnih enot družbenopolitične ureditve je treba pravzaprav začeti z letom 1952. Takrat so bili ukinjeni ljudski odbori v krajih oziroma mestih, ki pa so bili pravi organi oblasti. Od tedaj dalje se je vedno bolj uveljavljal trdi neoblastveni, samoupravni način urejanja družbenih zadev na krajevni ravni.

Občine, ki so se formirale od tega leta naprej kot enote državne uprave oziroma lokalne družbenopolitične skupnosti, niso imele prvenstvene naloge reševanja krajevnih zadev v ožjem smislu. V vaseh in naseljih so ustanavljali posebne odbore (vaški odbori) za uspešnejše opravljanje posameznih zadev, za katere je bil sicer pristojen občinski ljudski odbor, ki pa so imele pomen samo za prebivalce vasi in naselij, a o njih ni odločal zbor volilcev. Po določitih zakonodaje iz leta 1955 so se v posameznih krajih na območju občine lahko ustanovili odbori, z namenom, da bi bila zagotovljena kar največja udeležba državljanov pri občinski samoupravi in da bi se opravljale posamezne zadeve, ki so hile neposrednega pomena za krajevno prebivalstvo. Krajevni odbori so bili občinskemu ljudskemu odboru pravzaprav pomočniki in so dajali predloge in mnenja za reševanje zadev, ki jih je občinski organ izvajal na njihovem območju, nekatere zadeve pa so opravljali samostojno in jih je nanje s statutom ali odlokom prenesel občinski ljudski odbor. Krajevni odbori so delovali v kmečkih občinah in niso bili pravne osebe.

Za mestno prebivalstvo in mestna naselja so ustanavljali stanovanjske skupnosti, katerih delovanje pa je bilo uzakonjeno 4 leta pozneje — 1959. Te so opravljale posle s področja komunalne, gospodarske, socialne, zdravstvene, vzgojne in druge dejavnosti ter organizirale in pospeševale dejavnosti in službe za napredek naselja in izboljševanje življenjskega standarda. Svoje naloge so uredničevale tudi preko zavodov, servisov in podjetij, ki so jih lahko same ustanavljale. Za delovanje teh skupnosti je bilo natančneje določeno, kako se jih ustanovi, njihovo delovno področje, financiranje ter njihovi organi. Stanovanjske skupnosti so bile namreč Samoupravne organizacije in pravne osebe. Niso pa imele kaj dosti dolge življenjske dobe. Že leta 1964 je zakonodaja predvidela prenehanje take oblike organizacije krajevne samouprave oziroma določila, da stanovanjske skupnosti nadaljujejo z delom do ustanovitve krajevnih skupnosti, vendar najkasneje do konca marca 1965.

Tako krajevne odbore kot stanovanjske skupnosti moramo šteti za predhodnike krajevnih skupnosti. Ustavna ureditev leta 1963 je obe obliki poenotila in od takrat torej govorimo o krajevnih skupnostih. Zvezna ustava iz tega leta je v okviru poglavja o družbenopolitičnih skup-

nostih opredelila krajevno skupnost kot samoupravno skupnost občanov vaških in mestnih naselij, kjer občani uresničujejo samoupravljanje na področju dejavnosti, s katerimi neposredno zadovoljujejo svoje potrebe.

Podrobneje so opisane pristojnosti krajevne skupnosti v republiški ustavi iz tega leta. Krajevna skupnost skrbi za zadovoljitev potreb občanov, družin, gospodinjstev in razvoj naselja na področju komunalne, stanovanjske, gospodarske, socialne, zdravstvene, kulturne, prosvetne, vzgojne in drugih dejavnosti, njena naloga je skrb za napredek stanovanjskega gospodarstva in pomoč hišnim svetom in občanom pri upravljanju in vzdrževanju stanovanjskih hiš, kakor tudi obravnavanje poslovanja delovnih organizacij, ki na njenem območju skrbijo za zadovoljevanje dnevnih življenjskih potreb občanov; za uresničevanje svojih nalog lahko v skladu z zakonom ustanavlja servise in delovne organizacije. Skupni interes je bil tudi kriterij za določitev območja krajevne skupnosti. Krajevni skupnosti je bil priznan status pravne osebe. Zanje ni bilo predvideno, da bi opravljala kake posle politične oblasti.

Ustava iz leta 1963 pomeni tisto etapo v razvoju naše družbenoekonomske ureditve in družbenopolitičnega sistema, ki je na široko odprla možnosti samoupravljanju na krajevni ravni. Krajevne skupnosti so čedalje bolj pridobivale pomen, vedno večjo vlogo so prevzemale pri uresničevanju skupnih interesov in potreb občanov v naselju, delu naselja ali več naselij. To se odraža tudi v naslednji, sedaj veljavni ustavi iz leta 1974. V njej je krajevna skupnost opredeljena kot temeljna samoupravna skupnost, v kateri delovni ljudje in občani v kraju ali soseski, kjer prebivajo, uresničujejo svoje interese glede ustvarjanja pogojev za življenje, delo in razvoj. To ni več samo njihova pravica, ampak tudi dolžnost, kar pomeni, da je krajevne skupnosti obvezno treba ustanoviti povsod. Skupaj z organizacijami združenega dela, samoupravnimi interesnimi skupnostmi in delovnimi skupnostmi sodi krajevna skupnost med temeljne samoupravne organizacije in skupnosti in predstavlja enega od obveznih konstitutivnih elementov naše družbenoekonomske ureditve in družbenopolitičnega sistema.

Dotlej je bila krajevna skupnost predvsem teritorialna samoupravna skupnost občanov, ki se je sicer že povezovala z nekaterimi organizacijami združenega dela na svojem območju, po koncepciji ustavnih določil iz leta 1974 pa je postala predvsem oblika samoupravnega družbenega povezovanja in samoupravni temelj oblasti delovnih ljudi in občanov, ki v njej prebivajo, organiziranih po teritorialnem načelu. Krajevno skupnost bi sicer lahko šteli za element družbenopolitičnega sistema, ker se v njej ne urejajo produkcijski odnosi v ožjem pomenu besede, ampak organizacijske oblike političnih odnosov med ljudmi (zvezna ustava tudi obravnava krajevno skupnost v poglavju o družbenopolitičnem sistemu), po drugi strani pa zaradi načina financiranja, načina odločanja o uporabi sredstev tudi krajevna skupnost predstavlja eno od oblik samoupravnega združevanja sredstev,

odnosi, ki se vzpostavljajo in urejajo v okviru nje, pa imajo značaj pretežno družbenoekonomskih odnosov (republiška ustava je zato krajevno skupnost uvrstila med odločbe o družbenoekonomski ureditvi).

Krajevna skupnost praviloma ne more razpolagati s prisljbnimi oblastvenimi sredstvi. Preko zbora krajevnih skupnosti občinske skupščine je krajevna skupnost eden izmed temeljev skupščinskega sistema. Iz delegativ krajevnih skupnosti pa se formirajo tudi delegatski organi uporabnikov v samoupravnih interesnih skupnostih ter v podjetjih in zavodih, ki opravljajo dejavnosti posebnega družbenega pomena. Delovni ljudje in občani, organizirani v krajevni skupnosti torej ne sodelujejo samo pri reševanju krajevnih zadev, ampak tudi pri odločanju in vprašanjih skupnega pomena v občini.

Krajevna skupnost je pravna oseba. Po svoji pravni naravi je posebne vrste samoupravna organizacija, še najbolj podobna društvu. Že sama ustava navaja, katera so področja dejavnosti krajevnih skupnosti, temeljne pravice in dolžnosti delovnih ljudi in občanov, naloge in načini delovanja in pridobivanja sredstev krajevnih skupnosti ter oblike samoupravljanja v krajevni skupnosti. Podrobneje lahko spoznamo funkcije, naloge in opravila iz vzorca statuta krajevnih skupnosti. Na kratko bi kazalo predstaviti, s čim se ukvarjajo v krajevni skupnosti in na kakšen način. Področja dejavnosti so v glavnem naslednja:

- medsebojni odnosi v naselju, urejanje naselij in drugega prostora ter upravljanje stanovanj (lokalne zadeve v ožjem smislu),

- otroško varstvo in socialno skrbstvo, zdravstveno varstvo, vzgoja in izobraževanje, kultura, telesna kultura in rekreacija (družbene dejavnosti),

- komunalne in druge dejavnosti za zadnjejevanje potreb delovnih ljudi in občanov ter potreb družin in gospodinjstev (komunalne dejavnosti),

- varstvo interesov potrošnikov in uporabnikov storitev in dobrin,

- varstvo človekovega okolja, kulturne in naravne dediščine,

- splošni ljudski odpor in družbena samozaščita,

- upravljanje stvari v družbeni lastnini,

- javno obveščanje in informiranje,

- urejanje odnosov na drugih področjih skupnega življenja in dela,

- sprejemanje načrtov in programov razvoja krajevnih skupnosti, s katerimi se določa tudi način združevanja sredstev in dela za opravljanje posameznih skupnih nalog.

Svoje skupne potrebe in interese delovni ljudje in občani uresničujejo na naslednje načine:

- na zborih delovnih ljudi,

- v krajevnih organizacijah SZDL in drugih družbenopolitičnih organizacijah in društvih,

- v skupnostih potrošnikov in uporabnikov določenih dobrin in storitev,

- na zborih stanovalcev in hišnih svetov ter drugih interesnih zbora,

- z referendumom in z javno razpravo, osebnim izjavljanjem, podpisovanjem in pismenimi izjavami,

- s samoupravnim sporazumevanjem in družbenim dogovarjanjem,

- v delegaciji krajevnih skupnosti za občinsko skupščino in preko delegatov za skupščino samoupravnih interesnih skupnosti, v organizacijah združenega dela, ki

opravljajo dejavnost posebnega družbenega pomena in v drugih krajevnih skupnostih.

- preko organov in delovnih teles krajevnih skupnosti (skupščina, svet, komisije in odbori).

In še način financiranja krajevnih skupnosti:

- iz dela dohodka, ki ga namenijo delavci v TOZD in delovnih skupnostih z območja krajevnih skupnosti in tistih delovnih organizacij, katerih delavci živijo na območju te krajevnih skupnosti; iz dela dohodka, ki ga delavci v TOZD in delovnih skupnostih prek samoupravnih interesnih skupnosti združujejo s sredstvi krajevnih skupnosti; iz sredstev, ki jih samoupravne interesne skupnosti usmerijo za namenske potrebe,

- iz sredstev, ki jih občina iz dela taks, davkov in drugih davščin odstopi za uresničevanje nalog v skladu s plani krajevnih skupnosti in občine z dopolnilnimi sredstvi iz občinskega proračuna,

- iz sredstev posojil, ki jih krajevna skupnost najame pri poslovnih bankah; iz sredstev, zbranih s samopriskupkom; iz sredstev, ki jih krajevna skupnost ustvari z organiziranjem svojih dejavnosti; iz sredstev, zbranih z darili, volili in drugih virov.

Vrednotenje dokumentarnega gradiva obsega, kakor vemo, dve stopnji oziroma dva pristopka:

- določiti tiste ustvarjalce, katerih arhivsko gradivo je zgodovinski spomenik in ga bomo od njih prevzemali,

- določiti tiste dele dokumentarnega gradiva, ki imajo lastnosti arhivskega gradiva, torej ustvarjati osnovo za odobiranje arhivskega gradiva iz dokumentarnega gradiva.

Teoretično načelo v naši arhivistiki predpostavlja, da je treba pri izboru ustvarjalcev, od katerih bomo prevzemali arhivsko gradivo, izhajati iz naslednjih izhodišč:

- koncentracija podatkov,

- zadostna zastopanost vseh vrst ustvarjalcev.

Če se držimo prvega izhodišča predvidevamo, da so podatki o dejavnosti nekega ustvarjalca gradiva v večji meri koncentrirani pri gradivu tistih organov in organizacij, katerih dejavnost sega na širša področja ali pa da so ustvarjalci gradiva z nekega področja dejavnosti organizirani v obliki hierarhičnega sistema. Organiziranja in povezovanja v obliki hierarhičnega sistema kakor je na primer pri društvih, pri krajevnih skupnostih ne poznamo. Obstojta sicer skupnost krajevnih skupnosti oziroma tajništvo krajevnih skupnosti (vsaj na našem območju poznamo tako obliko), ki pa v bistvu pomeni le sedež za nekatere krajevne skupnosti z območja mesta, kjer zanje upravljajo administrativne in koordinacijske posle, ni pa to obvezujoča oblika združevanja, do katere hi imele posamezne krajevne skupnosti kake posebne predpisane obveznosti, kakor bi se morda dalo sklepati.

Bolj vznemirjen je arhivist ob možnosti koncentracije podatkov pri gradivu tistih organov in organizacij, ki so jim predpisana opravila, segajoča na širša ali vsa področja dejavnosti. Če pregledamo nek vzorčni statut krajevnih skupnosti in sicer določbe, kako in kje pripadniki krajevnih skupnosti in njeni organi, odbori in komisije uresničijo svoje pravice in dolžnosti, bomo razmeroma hitro ugotovili, da je podatke oziroma gradivo o delovanju krajevnih skupnosti moč pričakovati še najbolj pri organih občinske družbenopolitične skupnosti, pri občinskih samoupravnih interesnih skupnostih in tudi še pri SZDL – ta družbenopolitična organizacija ima namreč v krajevni skupnosti precejšnje pristojnosti. Ker pa se proces koncentracije podatkov uresničuje, zlasti za posamezne

vrste gradiva tudi pri službi družbenega knjigovodstva in zavodu za statistiko, je treba upoštevati najmanj še ti dve organizaciji kot posebni službi, kjer se koncentrirano zbirajo določeni podatki tudi za krajevno skupnost.

Veliko podatkov o delovanju krajevnih skupnosti dobimo pri občinskih upravnih organih. Šifra 025 je sploh namenjena krajevnim skupnostim (in še prej tudi stanovajskim skupnostim), ki so ji nato pridružili še samoupravne interesne in druge skupnosti. Pod to šifro najdemo največ podatkov oziroma največ gradiva, ki je na občinski upravni organ prihajalo od vseh krajevnih skupnosti z območja občine. Najti pa ga moremo tudi pod šifro 013 – volitve, 014 – referendum, 019 – sistem družbenega planiranja, 050 – statistične zadeve, 30 – razvoj in gibanje gospodarstva, 34 – promet in zveze, širok spekter zadev po šifro 35 – vaistvo okolja in urejanje prostora, gradbena in komunalna dejavnost, 552 – socialno varstvo v krajevni skupnosti, 402 – financiranje in kreditiranje, 732 – samoupravna sodišča (poravnalni sveti), verjetno pa bi ga odkliili še pod kako šifro. Tam najdemo gradivo, ki so ga krajevne skupnosti pošiljale na občinski upravni organ ali pa je to gradivo zbirni rezultat podatkov: sezname krajevnih skupnosti, sezname in sestavo organov krajevnih skupnosti ter ostale podatke o organiziranosti, samoupravne splošne akte krajevnih skupnosti, njihove letne in srednjeročne plane ter letna poročila o aktivnosti, pregleda stanja različnih dejavnosti v krajevnih skupnostih, finančne načrte in predračune ter zaključne račune krajevnih skupnosti, statistično gradivo, zajetna gradiva o krajevnih samoprispevkih tehnično dokumentacijo objektov krajevnih skupnosti in še kaj bi lahko našli. Ne smemo tudi mimo zapisnikov z gradivom za seje skupščin, zborov, komisij, svetov in odborov, saj je zbor krajevnih skupnosti eden od sestavin občinskega skupščinskega sistema in tam najdemo zapisane rezultate prizadevanj krajevnih skupnosti preko njihovih delegatov.

Pri samoupravnih interesnih skupnostih je možnost koncentracije podatkov že zelo zožena, ker so le-te običajno specializirane za posamezna področja dejavnosti posebnega družbenega pomena. Pri njih nastajajo letni in srednjeročni delovni in finančni plani, ki so med drugim tudi rezultat tega, kar posamezne krajevne skupnosti predložijo kot program svojih potreb oziroma predlagajo, kaj na bi jim samoupravne interesne skupnosti financirale. Zadeve krajevnih skupnosti pa pridejo tudi na dnevni red skupščin in jih najdemo zabeležene v gradivu in zapisnikih za seje skupščin. Za krajevne skupnosti prihajajo bolj v poštev samoupravne interesne skupnosti gospodarskih dejavnosti (stanovajska, komunalna, cestna skupnost itd.), ker se preko teh v večji meri odražajo njihove potrebe.

Pomembno vlogo v krajevni skupnosti ima najmasovnejša družbenopolitična organizacija – SZDL. Ta vodi opravila v zvezi z volitvami (kandidačjski postopki, ugotavljanje rezultatov volitev, odpoklici itd.) bodisi za temeljne delegacije v zbor krajevnih skupnosti občinske skupščine bodisi za delegacije, ki napajajo zbere uporabnikov pri samoupravnih interesnih skupnostih bodisi za organe krajevne skupnosti. Pri SZDL na krajevni ali občinski ravni se gradivo o volitvah praviloma tudi hrani. Za službo družbenega knjigovodstva vemo, da se tam koncentrirajo zaključni računi in opravljajo zbirne analize zaključnih računov.

Kaj pa zavod za statistiko? Po sedaj veljavnih programih statističnih raziskovanj se na statističnem zavodu zbira statistično gradivo o samoupravni aktivnosti krajevnih skupnosti, o sestavi organov in drugih teles krajevnih skupnosti ter rezultatih aktivnosti na področju družbenega standarda in kulturnoprosvetnem področju, o zaključnih računih ter o samoprispevkih. Za te statistične raziskave so namreč kot poročevalske enote izrecno navedene krajevne skupnosti. Dolžne pa so krajevne skupnosti pošiljati tudi še statistične podatke za nekatere ostale statistične raziskave (kar je predvideno tudi za druge organizacije in skupnosti) – npr. iz področja statistike investicij, statistike komunalne dejavnosti, statistike zaposlenih, njihovih dohodkov, izobraževanju itd. Pregledal sem samo aktualne programe statističnih raziskovanj, potrebno bi se bilo seveda seznaniti tudi s tem, kaj so bile krajevne skupnosti dolžne pošiljati na statistični zavod v preteklosti. Velja pa ugotovitev, da so za posredovanje nekaterih statističnih podatkov predvidene samo izbrane krajevne skupnosti, za posredovanje drugih pa vse. Kakorkoli že, na statističnem organu se resda zbira kar precej podatkov iz krajevnih skupnosti, toda tam nastajajo potem zbirne statistične analize in poročila, kjer se posamezna krajevna skupnost najbrž ne vidi. Nisem sicer preverjal, toda osnovnega statističnega gradiva poročevalskih enot verjetno ne bodo hranili.

Obravnavani organi, organizacije in skupnosti s koncentriranimi podatki in gradivom krajevnih skupnosti so zanesljivo na seznamih družbenih pravnih oseb, od katerih bodo arhivi prevzemali arhivsko gradivo. Tudi večina omenjenih zvrsti gradiva je pri naštetih ustvarjalcih orednotena kot arhivsko gradivo, ki ga po dosedanjih navodilih za odbiranje arhivi od njih prevzemamo. Recimo, da s tem arhiv kolikor toliko zadosti tistemu načelu, po katerem naj se ne zgodi, da v arhivih ne bo podatkov o tistih krajevnih skupnostih, ki niso bile, niso in ne bodo izbrane za prevzemanje arhivskega gradiva. Raziskovalec, recimo krajevne zgodovine, naj bi našel podatke o delovanju takih krajevnih skupnosti torej predvsem v arhivskem gradivu organov občinskih družbenopolitičnih skupnosti ter prej naštetih ustvarjalcih gradiva.

Drugo izhodišče pri izboru ustvarjalcev gradiva, od katerih bo arhiv prevzemal arhivsko gradivo pa veleva, naj bodo v zadostni meri zastopani vseh vrst ustvarjalci, kar seveda pomeni napraviti izbor ustvarjalcev tudi v okviru posameznega področja dejavnosti. V arhivu seveda želimo imeti tudi arhivsko gradivo, prevzeto od krajevnih skupnosti. Dejstvo je namreč, da pri omenjenih poglavitnih ustvarjalcih, kjer se koncentrirajo podatki, ne najdemo vsega, kar krajevne skupnosti opravljajo v okviru svojih pristojnosti in takih ali drugačnih dejavnosti in kar se potem odraža v gradivu. Ne najdemo zlasti nekaterih važnih zvrsti gradiva s pomembnimi podatki o dogajanju v krajevni skupnosti (to so zlasti zapisniki sej z gradivom, tiskano in posneto gradivo). Krajevne skupnosti pa naj bi bile, poleg gospodarskih organizacij, organizacij s področja družbenih dejavnosti in zlasti društev, tiste, ki naj bi bile bolj podvržene selekciji. Postavljeni smo pred malec težjo nalogo. Glede na naravo pristojnosti, funkcij in opravil so krajevne skupnosti načeloma vse enake, ker so ustanovljene in delujejo po teritorialnem načelu in ne po nekem posebnem področju dejavnosti ali več področjih. Gotovo pa je vsaka krajevna

skupnost tudi nekaj posebnega, s svojstveno in izjemno problematiko značilnosti in okoliščin z ozirom na neko drugo krajevno skupnost.

Najbrž bo držalo, da smo v glavnem vsi arhivi še kar polhiteli z izdelavo seznama družbenih pravnih oseb in društev, od katerih bomo prevzemali arhivsko gradivo, pri čemer moremo ugotoviti, da smo pri krajevnih skupnostih ubirali različne poti. Ponekod so v seznam zajeli vse krajevne skupnosti v posameznih občinah, ker menijo, da nastaja pri njih tako arhivsko gradivo, ki ga drugje ni najti. Drugje so bili bolj selektivni, nekateri zelo strogo, saj so zajeli le posamezne vzorce. (V našem arhivu je po prvi valorizaciji zajetih 18 krajevnih skupnosti od skupno 125, kar znese 14 %, v predlogu nove valorizacije jih je zajetih nekoliko več in sicer 30, kar znese 24 %). Vsak arhiv verjetno najbolj ve, katere in koliko krajevnih skupnosti je potrebno uvesti na seznam valoriziranih ustvarjaleev in ker jih imamo na svojem območju vsi arhivi, je najbrž tu nekoliko težje predstavljivo uresničenje tistega načela pri izboru ustvarjaleev, ko naj bi se upoštevalo celotno dokumentarno oziroma arhivsko gradivo, ki nastaja na območju SR Slovenije (če je namreč pri tem nišljeno to, da naj bi nek arhiv imel na seznamu valoriziranih ustvarjaleev krajevne skupnosti, nek drugi arhiv pa ne oziroma to, da bi posamezni arhivi imeli na seznamu le kak določen tip krajevnih skupnosti).

Krajevne skupnosti so izrazito lokalnega pomena, kot pove že njihov naziv. Vloga krajevne skupnosti je pomembna za dotični kraj (vas, več zaselkov ali mesto, del mesta), kvečjemu še za občino, kaj dosti dalj pa v glavnem ne seže. Iz tega vidika gledano je seveda vsaka krajevna skupnost pomembna za naselje oziroma območje, na katerem deluje, nanj se gradivo nanaša in bo vir za raziskovalee, predvsem tega kraja. Težko je predvideti, za kateri kraj se bo nekoč porodilo zanimanje kakega poklicnega ali ljubiteljskega zgodovinarja in predstavnika kake druge stroke, da bi "pobiskal" po arhivskih virih krajevne preteklosti, ki jih drugje ne bo našel. Uporabniki arhivskega gradiva za znanstvene namene največkrat vprašajo, ali imamo in kaj imamo za zgodovino tega in tega kraja. Ponavadi pričakujejo, da je za vsak kraj gradivo v, če se tako izrazim, domačeni arhivskem zavodu, ki jim je najbolj pri roki. Ugotavljamo, slišimo in včasih tudi kaj preberemo, da zanimanje za raziskovanje krajevne zgodovine narašča in da raziskovalci tudi čedalje raje segajo po osnovnem gradivu s terena, kakor bi lahko temu rekli, ne pa toliko po posredno zbranih zbirnih podatkih. Zanimanje je sicer zaenkrat usmerjeno na starejša obdobja, ponavadi vključno z NOB. Arhivski delavci sicer ne moremo napovedovati ali se bo ta trend nadaljeval (morda bi kaj zvedeli pri sekciji za krajevno zgodovino Zveze zgodovinskih društev Slovenije?), toda predvideti moramo, da bo tudi od krajevnih skupnosti prevzeto gradivo morda kmalu, morda kasneje predmet znanstvenega zanimanja.

Iz povedanega sledi, da ni povsem zanemarljiva tista varianta, po kateri naj bi vse krajevne skupnosti zajeli v seznam valoriziranih ustvarjaleev, če predvidevamo, da bomo pri vsaki krajevni skupnosti odbili le tisto arhivsko gradivo, ki ga bomo našli samo tam in od tam prevzemali in ob predpostavki, da bo količina tega gradiva zelo majhna, zaradi česar ni bojazni, da bi se arhivska skladišča prehitro napolnila z arhivskim gradivom krajevnih skupnosti. Nastane pa seveda vprašanje, ali bi bilo toliko krajevnih skupnosti, zlasti pri arhivih z večjim območ-

jem, zadovoljivo obvladljivi glede na zahteve o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva, obveznosti ustvarjalea in arhiva ter seveda kadre v arhivih. Najbrž moramo odgovoriti negativno.

Ker pa večinoma hočemo opravljati selekcijo pri izboru krajevnih skupnosti, se moramo držati neklih kriterijev. Nekaj bi jih naštel in opredelil.

– Zgodovinska tradicija nekega kraja ali območja oziroma tisti historični moment, ki nekako pogojuje zanimanje znastvenikov za določen kraj ali območje, pri čemer seveda ni rečeno, da pomembna vloga kraja v oddaljenejši preteklosti avtonomno pomeni enako ali vsaj podobno vlogo tudi v sodobnejšem času. Možna je tudi naslednja varianta, sicer nekoliko administrativno obarvana: izbrati namreč tiste kraje, kjer je bil nekoč sedež recimo sodnega okraja ali v bližnji preteklosti občinskega ljudskega odbora, če se razdelitev na današnje krajevne skupnosti za tako območje vsaj v glavnem ujema.

– Regionalni princip, tako da so v posameznih občinah zajete krajevne skupnosti, predstavnice določenega tipičnega geografskega območja. S tem v zvezi je potrebno upoštevati tudi ostale značilnosti krajevne skupnosti: podezelsko in mestno območje ali še precizneje, čista kmetijska območja, industrijska območja, obrtna območja in mešane kombinacije; naselja, ki jim je poglavitna značilnost kaka druga specialna panoga dejavnosti: turizem, letoviščaizstvo, zaposlovanje krajanov v tujini, dvolastništvo na obmejnih območjih; naselja, katerih značilnost je oddaljenost od centrov oziroma pomembnih prometnih žil. Znotraj teh razdelitev bi lahko še naštevali posebne značilnosti.

– Izjemne okoliščine, upr. prizadetost od kake elementarne nesreče, ki je za daljšo dobo pogojevala poseben način življenja in dela tistih krajanov.

– Velikost zemelja krajevnih skupnosti v obelji smeteli: zajeti torej največjo ali več velikih krajevnih skupnosti in najmanjšo ali več teritorialno zelo majhnih, ne glede na značilnosti njihovih aktivnosti.

– Aktivnost krajevnih skupnosti je seveda velikega pomena. Neka krajevna skupnost, ki se je skozi daljšo dobo izkazovala z izredno aktivnostjo v eni ali več dejavnostih, segajočih čez občinske ali celo čez republiške meje verjetno zasluži, da bo njeno arhivsko gradivo ovrednoteno kot zgodovinski spomenik.

– Posebne organizacijske oblike delovanja krajevnih skupnosti: v seznam izbranih ustvarjaleev vsekakor sodi skupnost sestavljena iz več krajevnih skupnosti, če taka oblika obstoja (ponavadi za območje mesta).

Še vedno ostane vprašanje, koliko krajevnih skupnosti naj ho na seznamu glede na upoštevanje vseh kriterijev in vsakega posebej. Ali izbrati le vzorčne primerke ali jih vendarle zajeti več? Končno odločitev bo vendarle moral dati vsak arhiv posebej. Vsi ti nakazani elementi za izbor ustvarjaleev pa ne pinesejo začelnega končnega rezultata (v obliki prevzetega arhivskega gradiva), če pri samih krajevnih skupnostih ne skrbijo dovolj vestno za hranjenje gradiva. S tem, ko nekega ustvarjalca gradiva razglasimo za imetnika arhivskega gradiva kot zgodovinskega spomenika, bi sicer moralo veljati, da bomo tam tako gradivo zaes prevzeli tako pripriavljeno, kakor predvideva postopek odbiranja in izročanja. Toda v praksi čutimo in verjetno tudi še bomo občutili težave. Slab odnos do gradiva, neustrezno materialno varstvo, neusposobljeni ljudje, ki delajo z dokumentarnim gradivom, so zaenkrat kaj slabi obeti za vestno izpolnjevanje tistih

določil zakona o naravni in kulturni dediščini ter pravilnika o izročanju arhivskega gradiva arhivu, ki naj bi prineslo čimboljše realizacijo postopkov o odbiranju in izročanju arhivskega gradiva krajevnih skupnosti. Še posebej to velja za krajevne skupnosti, ki nimajo niti svoje pisarne (takih je mnogo zlasti na podeželju) in se gradivo ohranja (kolikor se) pri različnih funkcionarjih na domu (podobna situacija torej kot za društva!). Del krivde zadene tudi arhive, ker smo doslej zanemarjali sistematično kontaktiranje s krajevnimi skupnostmi v službi varstva njihovega gradiva.

Potrebno bi bilo stalno skrbeti za izobraževanje predstavnikov krajevnih skupnosti, ki naj bi skrbeli za dokumentarno gradivo. V enem od arhivov se sicer lahko pohvalijo, da so skoraj od vseh valoriziranih krajevnih skupnosti njihovi predstavniki strokovno usposobljeni, če je merilo tega opravljen preizkus znanja. Pri nas se za to usposabljanje ni priglasi nihče od 18 valoriziranih krajevnih skupnosti. Najbrž bi se pokazalo koristno večkrat prirediti krajše seminarje za strokovno usposabljanje, podobno kot jih pripravljamo za društva, kamor bi kuzali vabiti vse krajevne skupnosti. Pomembno je biti seveda tudi čimbolj v stiku s krajevnimi skupnostmi na terenu — služba svetovanja in nadzora je pri njih, podobno kot pri marsikaterem društvu, še najbolj potrebna. In če se bomo tudi preveč strogo držali roka za izročanje odbranega gradiva arhivu, bo piecejšnja verjetnost, da ne bomo od krajevnih skupnosti dobili vsega arhivskega gradiva, ki bi ga radi.

Katero arhivsko gradivo naj bi prevzemali od krajevnih skupnosti?

Za nekatere ustvarjalce je od stare zakonodaje ostala vsaj osnova — vnaprejšnji izločitveni seznam, tudi nekateri vzorci tipskih seznamov. Za krajevne skupnosti, kolikor mi je znano, tega ni bilo. Izdelani pa so že bili štirje vzorci navodila za odbiranje arhivskega gradiva krajevnih skupnosti. Sistematičnega odbiranja še ni bilo, predvsem iz dveh razlogov: ker se krajevnih skupnosti arhivi še nisino kaj dosti lotevali, puščali smo jih nekako ob strani, in ker so le — te glede na trajanje obstoja še mlade in njihovo gradivo še ni prišlo v poštev za odbiranje (kar na nek način pojasnjuje in opravičuje dejstvo iz prejšnje ugotovitve). Če primerjamo vsa štiri navodila ugotovimo, da vsa predvidevajo kot arhivsko gradivo pri krajevnih skupnostih naslednje:

- statuti, poslovniki, pravilniki in drugi samoupravni splošni akti,
- gradivo in zapisniki sej sveta krajevnih skupnosti, organov, odborov in komisij (ponekod izrecno naštetih, ponekod navedeno na splošno),
- delovni in finančni plani, finančna poročila (zaključni računi),
- gradivo sodelovanja temeljnih in ostalih delegacij s skupščino občine in samoupravnimi interesnimi skupnostmi (kar sicer ni pri vseh navodilih tako poimenovano, vendar se da na to sklepati),
- tehnična in druga dokumentacija za objekte, ki so last krajevne skupnosti oziroma je le — ta investitor,
- propagandne knjižice, jubilejne in druge publikacije, vabila, plakati, časopisni članki in podobna dokumentacija ob pomembnih dogodkih v krajevni skupnosti.

Posamezna navodila pa predvidevajo kot arhivsko še naslednje gradivo:

- gradivo o ustanovitvi, združitvah in drugih statusnih organizacijskih spremembah,
 - poročila o delu,
 - statistična poročila,
 - analize o dejavnosti in problematiki v krajevni skupnosti,
 - premoženjskoppravna dokumentacija o nepteničnihah,
 - gradivo o referendumih za samoprispevek,
 - gradivo o konumalni dejavnosti v krajevni skupnosti,
 - urbanistični plani, ki se nanašajo na območje krajevne skupnosti,
 - glasila, informatorji,
 - fotografije, filmi, magnetofonski trakovi, diplome in priznanja,
 - zapisniki sej družbenopolitičnih organizacij, ki so v sestavi krajevnih skupnosti,
 - gradivo splošnega ljudskega odpora in družbene samozastite,
 - delovodniki in druge evidenčne knjige,
 - personalne mape zaposlenih pri krajevni skupnosti.
- Če upoštevamo doslej uporabljene kriterije valorizacije dokumentarnega gradiva, naj bi od krajevnih skupnosti prevzemali naslednje arhivsko gradivo, za katerega menimo, da vsebuje pomembne podatke, ki jih drugje ne bo najti:

- gradivo in zapisniki sej zborov krajanov, zborov stanovaleev, skupščine in svete krajevne skupnosti, poravnalnega sveta, potrošniškega sveta in ostalih odborov in komisij, ki delujejo v krajevni skupnosti ter tudi zapisniki sej temeljnih delegacij za občinsko skupščino in delegacij za posamezne interesne skupnosti (če jih ima krajevna skupnost zbrane v celoti in so v njih razvidna delegatska vprašanja in njihova rešitev — na ta način bodo skupaj zbrani podatki o aktivnosti krajevne skupnosti v odnosu do skupščin občin in skupščin interesnih skupnosti),
- letni in srednjeročni delovni plani ter finančni načrti, letna in srednjeročna poročila o delu, ki jih sicer krajevne skupnosti pošiljajo tudi na občinski upravni organ, toda v navodilih za občine to ni predvideno za prevzemanje,
- letna in srednjeročna statistična poročila, katerih izvod krajevne skupnosti pošiljajo na statistični zavod in praviloma tudi na občinsko statistično službo, kjer pa se to gradivo predvidoma ne bo odbialo kot arhivsko gradivo, ampak le zbirne statistične analize; poudariti pa je treba, da so statistična poročila večkrat sestavljena malomarno na hitro, da vsebujejo nezanesljive podatke in zato zmeraj nimajo takšne vrednosti kot se jim jo pripisuje,
- analize in poročila o dejavnosti in problematiki v krajevni skupnosti, ki nastajajo ponavadi kot rezultati različnih anket med krajsani (kar je pa lahko sestavni del gradiva in zapisnikov sej organov, komisij in odborov krajevne skupnosti),
- gradivo o referendumih za samoprispevek in eventualnih drugih referendumih, če ga hrani krajevna skupnost (priprava, izvedba, rezultati); to gradivo se namreč v

mnogih primerih hrani pri občinskem upravnem organu, tem pa za odbiranje ni predvideno.

— gradivo o delovnih akcijah krajanov, ki so največkrat vezane na komunalno dejavnost — gradnje komunalnih objektov (zapisi o pripravah na akcije, o opravljenih delovnih urah itd.), kar je pa lahko sestavni del gradiva in zapisnikov sej organov, komisij in odborov krajevne skupnosti.

— tehnična in druga dokumentacija za objekte, ki so last krajevne skupnosti oziroma je le-ta investitor, ki ponavadi niso tipski (npr. dom krajevne skupnosti, kulturni dom, pokopališka vežica itd.), če jo krajevna skupnost hrani in če naj upoštevamo dosedanje izsledke arhivske stroke, ki predvideva prevzemanje tehnične dokumentacije praviloma sicer od upravnih organov (vendar tam le izbor projektov družbenih gradenj) pa tudi od investitorjev.

— glasila oziroma informatorji krajevne skupnosti, jubilejne in druge publikacije, propagandne knjizice, članki in govori, tiskana vabila in plakati, diplome in priznanja, fotografije, filmi, magnetofonski trakovi in morda še kakšna vrsta tiskanega, slikovnega oziroma posnetega gradiva, kar dokumentira dejavnost in zlasti pomembne dogodke krajevne skupnosti (proslave krajevnega praznika in druge proslave, odprtja objektov, pobračenja itd.).

Polega tega naj bi prevzemali tu pa tam še kak primer statuta in drugih samoupravnih splošnih aktov, nikakor pa ne pri vsaki valorizirani krajevni skupnosti, ker so ti akti več ali manj povsod enaki, narejeni ali prepisani po enem vzorec. Dobili pa jih bomo tudi od občinskih upravnih organov. Prevzemali naj bi le najpomembnejše akte ob začetku delovanja krajevne skupnosti in večjih organizacijskih ter statusnih spremembah. Značaj arhivskega gradiva bi pripisali tudi delovodnikom ali drugim evidenčnim knjigam o poslovanju s spisi. Kazalo bi morda prevzemati še urbanistične plane, ki se nanašajo na območje krajevne skupnosti in sicer v primeru, ko nastane kot del tega gradiva knjiga pripomb občanov (ko si razstavljeni urbanistični plan ogledujejo), kar je lahko tudi sestavni del gradiva in zapisnikov sej organov, komisij in odborov krajevne skupnosti.

Gradiva o ustanovitvi, združitvah, odcepitvah in ostalih organizacijskih ter statusnih spremembah krajevne skupnosti v dosti primerih sploh nimajo. Sicer pa ga bomo prevzemali z gradivom občinskih upravnih organov in temeljnih sodišč. Podobno velja za premoženjskopravno dokumentacijo o nepremičninah. Kar se tiče finančnih poročil (zaključnih računov) je treba znova ugotoviti, da se bodo praviloma odbirala in prevzemala od podružnic službe družbenega knjigovodstva, kakor predvidevajo dosedanja priporočila stroke.

Glede gradiva družbenopolitičnih organizacij v krajevni skupnosti so načeloma stvari jasne: tako gradivo se bo prevzemalo po navodilih za družbenopolitične organizacije. Personalne mape bi arhivi vzorčno prevzemali le, če bi pri imetniku gradiva ostale. Ponavadi pa personalna dokumentacija odpotuje s človekom, ki je zapustil delovno mesto. In še beseda, dve o gradivu splošnega ljudskega odpora in družbene samozasčite. Krajevne skupnosti so dolžne pod posebnim varstvom hraniti obrambne in varnostne načrte ter načrte civilne zaščite, ki jih pripravijo v sodelovanju in po navodilih s pristojnimi občinskimi organi. Hraniti jih morajo za čas, ko tekoče veljajo. Ko se spremenijo, so zastarele načrte dolžne predati občins-

skim organom, kjer jih uničijo. Manj zaupne zadeve lahko uničijo sami za to pooblaščen predstavniki krajevne skupnosti. S tega področja torej arhivi nimamo kaj prevzeti in izgleda, da za potrebe znanosti, ki bi to proučevala, ne bo ostalo ničesar.

Ta predlog arhivskega gradiva za prevzemanje v glavnem navaja konkretne zvrsti, kategorije ali posamezne dele dokumentarnega gradiva, ki imajo lastnosti arhivskega gradiva. Pri samem odbiranju bo potrebno pri vsaki krajevni skupnosti upoštevati specifične kriterije pomena vsebine gradiva, časa in kraja nastanka gradiva, kakor tudi obsega in ohranjenosti vsega ali pa posameznih delov gradiva. Večji poudarek bo moral biti pri posamezni krajevni skupnosti na tipičnem dokumentarnem gradivu, ki neposredno odraža specifičnost gospodarskega, družbenega ali druge vrste življenja kraja oziroma območja. Ravno tako bo potrebno upoštevati nekatere časovne mejnike, npr. obdobje sredi šestdesetih let, ko so se krajevni odbori in stanovanjske skupnosti preoblikovali v krajevne skupnosti ali obdobje sredi sedemdesetih let, ko se takratne ustavne spremembe ter različne resolucije, stališča in priporočila o nadaljnjem razvoju krajevni skupnosti odražajo v gradivu.

Skušal sem opozoriti na nekatere probleme, nakazati nekaj rešitev, zagotovo pa se bodo še pojavljala vprašanja in dileme, ko bomo imeli v praksi več opravka z odbiranjem. Nekatere ugotovitve in predlogi so morda prenačljivi, odprti se bodo nemare še problemi, za nekatere zadeve bi bil potreben poglobljen študij in pokazale bi se morda dopolnjene in tudi drugačne rešitve.

OPOMBE

- 1 Splošni zakon o ljudskih odborih, Uradni list FLRJ, št. 22/52
- 2 Zakon o razdelitvi LRS na mesta, okraje in občine (Uradni list LRS, št. 11/52)
- 3 Splošni zakon o ureditvi občin in okrajev, Uradni list FLRJ, št. 26/55
- 4 Splošni zakon o stanovanjskih skupnostih, Uradni list FLRJ, št. 16/59
- 5 Zakon o prenehanju veljavnosti splošnega zakona o stanovanjskih skupnostih, Uradni list SFRJ, št. 31/64
- 6 Ustava SFRJ, Uradni list SFRJ, št. 14/63, 104. člen
- 7 Ustava SRS, Uradni list SRS, št. 10/63, 113. in 114. člen
- 8 Ustava SFRJ, Uradni list SFRJ, št. 9/74, 114. in 115. člen
- 9 Ustava SRS, Uradni list SRS, št. 6/74, 72., 73. in 74. člen
- 10 Stališča, priporočila in sklepi o nadaljnjem samoupravnem razvoju krajevnih skupnosti v SRS, Uradni list SRS, št. 24/75
- 11 Resolucija o nadaljnjem razvoju krajevnih skupnosti, Uradni list SFRJ št. 13/79
- 12 Majda Strobl-Ivan Kristan—Cmil Ribičič, Ustavno pravo SFRJ, Ljubljana 1981, str. 216—217, 342—345
- 13 Alojzij Finžgar, Osobe civilnega prava, Ljubljana, 1976, str. 67—68
- 14 Matevž Krivie, Ustavna ureditev Slovenije in Jugoslavije, Ljubljana, 1978, str. 126—130
- 15 Jancz Šmidovnik, Temeljni pojmi o upravi, Ljubljana, 1980, str. 124—125
- 16 Ivan Kristan, Družbena ureditev SFRJ, Maribor, 1980, str. 185—187
- 17 Zbirka dokumentarnega gradiva in ustne informacije pri naslednjih ustvarjalcih gradiva: Krajevna skupnost Ajdovščina, Krajevna skupnost Solkan, Skupnost krajevnih skupnosti Nova Gorica, Krajevna skupnost Bovec, Krajevna skupnost Tolmin, Občina Nova Gorica, Občina Ajdovščina, Občina Tolmin, Samoupravna stanovanjska in komunalna skupnost Nova Gorica, Cestna skupnost Nova Gorica, Skupna strokovna služba samoupravnih interesnih skupnosti gospodarskih dejavnosti Tolmin, Skupna strokovna služba samoupravnih interesnih skupnosti družbenih dejavnosti Nova Gorica, Občinska konferenca SZDL Nova Gorica

- 18 Dokumentacija, ki dopolnjuje evidenco arhivskega gradiva, ki ga bo prevzemal Pokrajinski arhiv v Novi Gorici za naslednje ustvarjalce gradiva: Krajevna skupnost Ajdovščina, Krajevna skupnost Solkan, Skupnost krajevnih skupnosti Nova Gorica, Krajevna skupnost Bovec, Krajevna skupnost Tolmin, Krajevna skupnost Otlica-Kavk, Krajevna skupnost Log pod Mangrtom, Krajevna skupnosti Kneža
- 19 Dokumentacija v zvezi z valorizacijo ustvarjalcev gradiva v zbirki dokumentarnega gradiva Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici
- 20 Pisne in ustne informacije Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Pokrajinskega arhiva Maribor in Zgodovinskega arhiva v Ptujju
- 21 Navodilo o pisarniški poslovanju upravnih organov občine – osnutek iz leta 1986
- 22 Pravilnik o varovanju dokumentarnega gradiva upravnih organov občine z navodilom za odbiranje arhivskega gradiva in roki hranjenja dokumentarnega gradiva upravnih organov občine – osnutek
- 23 Program statističnih, za vsa ilirzavo pomembnih raziskovanj za obdobje 1986–90, Uradni list SFJR, št. 76/85
- 24 Program statističnih raziskovanj SR Slovenije za obdobje 1986–90, Uradni list SRS, št. 1/86
- 25 Peter Ribnikar, Valorizacija ustvarjalcev arhivskega gradiva – teze Arhivi 1980, št. 1–2, str. 18–19
- 26 Marjan Zupančič, Zaključki sekcije za valorizacijo ustvarjalcev na seminarju v Ptujju, Arhivi 1980, št. 1–2, str. 20
- 27 Vladimir Zumer, Kriteriji valorizacije dokumentarnega gradiva iliržbenih pravnih oseb in draštev, katerih arhivsko gradivo prevzema Zgodovinski arhiv Ljubljana, Arhivi 1982, št. 1–2, str. 14–20
- 28 Branko Šuštar, Problemi vrednotenja in popisovanja tehnične dokumentacije za graditev objektov, Arhivi 1986, št. 1–2, str. 46–47
- 29 Priručnik za strokovno usposabljanje delavcev, ki delajo z dokumentarnim gradivom, Ljubljana, 1984, str. 67, 69, 70, 102–121
- 30 Jože Žontar, Arhivistika, Ljubljana, 1984, str. 98–102

ZUSAMMENFASSUNG

Bewertung des dokumentarischen Schriftgutes der Ortsgemeinschaften

Jurij Rosa

Die Ortsgemeinschaften sind verhältnismäßig junge Archivgutbilder und die Archive haben ihnen bis jetzt hauptsächlich zu wenig Aufmerksamkeit gewidmet. Die bisherigen Bewertungsversuche der Ortsgemeinschaften und ihres dokumentarischen Schriftgutes zeigten uneinheitliche Ergebnisse.

Bei der Auswahl der Ortsgemeinschaften, von denen wir das Archivgut übernehmen sollten, sind die Archive von verschiedenen Ausgangspunkten ausgegangen: von der Variante, das Archivgut aller Ortsgemeinschaften im Gebiet des Archivs zu übernehmen, bis zur Variante strenger Selektion, also Übernahme des Archivgutes nur von einigen Muster-Gemeinschaften. Jede Variante kann von mehreren Seiten bewertet werden. Bei der Valorisierung dieser Archivgutbilder gilt es aber doch einige Kriterien in Rücksicht zu nehmen, insbesondere die folgenden: geschichtliche Tradition des Ortsgemeinschaftsgebietes, regionalen Grundsatz bzw. verschiedenes geographisches Gebiet und in diesem Zusammenhang spezifische Eigenschaften des wirtschaftlichen und gesellschaftlichen Lebens in der Ortsgemeinschaft, Ausnahmestände der Tätigkeit der Ortsgemeinschaft, die Größe ihres Gebietes, außerordentliche Aktivität ihrer Einwohner bzw. ihrer Organe, besondere Organisationsformen der Tätigkeit mehrerer Ortsgemeinschaften.

Mit Hinsicht auf den Zustand in seinem Gebiet ist die Entscheidung betreffend die Anzahl der valorisierten Ortsgemeinschaften im Bezug auf alle und einzelne Kriterien vor allem die Sache jedes einzelnen Archivs.

Der Schriftgutzustand der Ortsgemeinschaften müssen wir vor allem als potenzielle Quelle für Ortsgeschichtsschreibung bewerten.

In den bisherig zusammengesetzten Musteranweisungen für die Aussonderung des Archivgutes bei den Ortsgemeinschaften zeigen sich Unterschiede bei der Bewertung ihres dokumentarischen Schriftgutes. Die bisherigen Forschungsergebnisse in der Archivdisziplin hinsichtlich der Bewertungskriterien des dokumentarischen Schriftgutes bei den verschiedenen Archivgutbildern in Betracht nehmend gelte es von den Ortsgemeinschaften vor allem das folgende Archivgut zu übernehmen: Material und Sitzungsprotokolle verschiedener Landeuteversammlungen, Organe, Ausschüsse, Kommissionen und Delegationen der Ortsgemeinschaften, Arbeits- und Finanzpläne, sowie Arbeitsberichte, statistische Berichte, Analysen und Berichte über die Tätigkeit und Problematik in der Ortsgemeinschaft, Material über die Selbstbeitragsreferenda, Material über die Arbeitsaktionen der Einwohner der Ortsgemeinschaften, technische Dokumentation für Objekte, die Eigentum oder Investition der Ortsgemeinschaft sind, alle Arten von geschriebenen, gedruckten und aufgenommenen Material, das die Tätigkeit und insbesondere die wichtigen Geschehnisse in der Ortsgemeinschaft dokumentieren. Nur für Muster und bisweilen bedingungsweise könnten auch einige andere Schriftgutarten übernommen werden.

Vrednotenje dokumentarnega gradiva podružnice SDK Ptuj in ekspoziture SDK Ormož

Branko Oblak

I. Zakonodaja, pristojnosti, predmet poslovanja in organizacija

Položaj in temelje delovanja službe družbenega knjigovodstva v SFRJ ureja zakon o SDK (Ur. l. SFRJ, št. 70/83, z dne 30. 12. 1984). Služba opravlja dela in naloge, ki imajo pomen za vso državo kot enotna služba za vse uporabnike družbenih sredstev s celotnega območja SFRJ. Služba je pri svojem delu samostojna.

Važnejša dela in naloge SDK so:

1. *Evidenca in informativno* – analitične naloge, kjer služba zagotavlja finančne podatke, kazalce informacij o:

a) sredstvih in njihovih virih (obveznosti in njihove terjatve, zaloge materiala in surovin, likvidnosti in drugo)

b) ugotavljanju in razporejanju finančnega rezultata poslovanja (celotni prihodek, materialni stroški, amortizacija, izgube in drugo)

c) sredstvih za investicije

d) delitvi in gibanju sredstev za osebne dohodke in skupno porabo

e) drugih pojavih in problemih pri poslovanju uporabnikov družbenih sredstev.

2. *Kontrola*, kjer služba preverja pravilnost podatkov o:

a) razpolaganju z družbenimi sredstvi (stanju in virih sredstev ter finančnem rezultatu), s čimer ugotavlja točnost podatkov v knjigovodskih in drugih evidencah

b) zakonitosti razpolaganja z družbenimi sredstvi (ustvarjanje, razporejanje in uporaba družbenih sredstev).

3. *Ekonomsko finančna revizija*, kjer služba opravlja revizijo zaključnih računov.

4. *Plačilni promet*, kjer je mišljen prejem, kontrola pravilnosti in izvrševanje nalogov za plačilo v plačilnem prometu ter obveščanje udeležencev o izvršenem plačilu v prometu.

Zakon o SDK v SR Sloveniji (Ur. l. SRS, št. 1/85) nalaga službam družbenega knjigovodstva v Sloveniji enake ali podobne naloge kot zvezni zakon. V republiškem zakonu je natančneje opisana še organizacija službe v republiki, ki je izrazito centralistična. Podružnica se ustanovi praviloma za območje več občin. V našem primeru pokriva Podružnica SDK Ptuj področje občin Ptuj in Ormož, kjer ima tudi svojo ekspozituro. V Sloveniji posluje trenutno 15 podružnic službe družbenega knjigovodstva.

Podružnica neposredno ali po svojih ekspozituralah opravlja na svojem območju:

– evidenco in informacijsko – analitične naloge

– kontrolo pravilnosti podatkov o razpolaganju sredstev, kontrolo zakonitosti razpolaganja sredstev, kontrolo izpolnjevanja obveznosti uporabnikov družbenih sredstev

– naloge ekonomsko–finančne revizije

– plačilni promet v državi.

II. Navodilo o pisarniškem poslovanju in varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva

Že leta 1965 je Glavna centrala SDK Jugoslavije izdala uputstvo o preuzimanju, smeštaju, evidentiranju i čuvanju arhivskog materijala službe društvenog knjigovodstva, ki je upošteval tudi določila zakona o arhivski gradji.

V Sloveniji je prvi predpis izšel leta 1975 in sicer navodilo o varstvu arhivskega in registraturnega gradiva v SDK v SR Sloveniji. Na podlagi tega navodila in s soglasjem Arhiva SRS je bil izdan vnaprejšnji izločitveni seznam za SDK v SR Sloveniji, ki ga je sprejela Skupnost arhivov Slovenije leta 1976. V soglasju z Arhivom SR Slovenije je leta 1981 izšlo navodilo o varstvu arhivskega in registraturnega gradiva v Službi družbenega knjigovodstva v SR Sloveniji.

Navodilo o poslovanju s spisi v organizacijskih enotah SDK v SR Sloveniji je izšlo v začetku leta 1984, s katerim je določen enoten sistem poslovanja s spisi. Kot končno opravilo pri poslovanju s spisi je šteto tudi arhiviranje. Navodilo predpisuje razporejanje spisov, njihovo razvrščanje ter arhiviranje po klasifikacijskem sistemu, ki temelji na decimalnem sistemu po posameznih organizacijskih enotah SDK. Te enote so:

– 0 Splošno o organiziranju in delovanju

– 1 Uresničevanje samoupravljanja delavcev in delovna razmerja

– 2 Predhodna kontrola

– 3 Eksterna kontrola in revizija

– 4 Informativno – analitična dejavnost

– 5 Evidenca in statistika

– 6 Plačilni promet

– 7 Prijave, pravna sredstva in druge pravne zadeve

– 8 Publicistična dejavnost

– 9 Zadeve izven glavnih skupin

Tako klasifikacijsko shemo upošteva tudi navodilo o varstvu dokumentarnega gradiva in izločanju arhivskega gradiva v organizacijskih enotah Službe družbenega knjigovodstva v SR Sloveniji, kjer so v prilogi dodani roki hranjenja dokumentarnega gradiva. Navodilo je predpisal generalni direktor SDK v SRS 7. decembra 1984. To navodilo upošteva tudi določila zakona o naravni in kulturni dediščini, vendar z arhivskega vidika nekateri pojmi niso dovolj jasni ali pa so nepravilno uporabljeni (izločanje – prav: izročanje arhivskega gradiva, seznam pristojnega zgodovinskega arhiva – mišljena so navodila za odbiranje). Opozoril bi še na neuskajenost 11. in 15. člena omenjenega navodila. 11. člen pravi, da so "dokumentarno gradivo, ki ima značaj arhivskega gradiva odobre in izloči na podlagi pismenega navodila, ki ga izda pristojni zgodovinski arhiv". V 15. členu pa piše, da se "pod trajno označuje tisto dokumentarno gradivo, ki ima značaj arhivskega gradiva in se ga v skladu s predpisi izloči in izroči pristojnemu zgodovinskemu arhivu". V prilogi sledi seznam kategorij gradiva z roki hranjenja. Pojavi se vprašanje, ali je navodilo pristojnega zgodovinskega arhiva še sploh potrebno, če je arhivsko gradivo v

navoilih že vnaprej določeno. Kateri predpis bi v primeru razhajanja ohveljal? Po zakonu in naravni in kulturni dediščini hi moralo ohveljati navoilih pristojnega arhiva, vendar je praksa pokazala, da temu ni tako. SKD upošteva samo svoje roke hranjenja.

III. Analiza vsebine gradiva in določitev arhivskega gradiva

S to analizo vsebine gradiva poskušam določiti arhivsko gradivo, ki bi v optimalni meri zagotovilo dovolj podatkov za raziskovalne potrebe na nivoju podružnice. Pri določanju arhivskega gradiva moramo upoštevati naslednje ngotovitve:

1. Zaradi izrazite vertikalne poveznosti SDK in centralističnega značaja službe je tudi dupliranje gradiva v vertikalni smeri zelo izrazito. Zato bi se načeloma nrbiralo v podružnici SDK le originalno gradivo, ki se nanaša le na njihovo stvarno in teritorialno pristojnost.

2. Za podružnico SDK je značilno tudi veliko ponavljanje in sumiranje podatkov zlasti pri informativno-analitični dejavnosti ter pri evidencah in statistiki, kjer se ngromna količina podatkov in informacij računalniško obdela, sumira in posploši v raznih analizah, informacijah, pismčilih in podobno.

3. Zaradi velikega obsega gradiva je potrebno določati za arhivsko gradivo le tisto dokumentarno gradivo, ki vsebuje le sekundarne podatke in informacije.

Pri teh kriterijih bi lahko smatrali naslednje dokumentarno gradivo za arhivsko gradivo.

Splošno o organizaciji in delovanju:

- organizacija službe družbenega knjigovodstva
- predpisi občinskih organov
- družbeni dogovori na nivoju občine
- navodila o delovanju podružnice in njenih organizacijskih delov

- statut in drugi notranji akti o organizaciji, pristojnostih

- programi in drugi načrti za delo, letna in druga poročila o delovanju

- seje kolegija in direktorjev podružnic in seje kolegija podružnice.

Uresničevanje samoupravljanja delaveev in delovna razmerja

- delovanje delegacij in delegatov v družbeno-političnih in samoupravnih interesnih skupnostih

- samoupravni splošni akti delovne skupnosti

- poročila s področja delovnih razmerij.

Eksterna kontrola in revizija

- zaključni računi uporabnikov družbenih sredstev skupaj s predpisanimi obrazci.

Informativno - analitična dejavnost

- analize, informacije in poročila iz podatkov uporabnikov družbenih sredstev

- analize, informacije in poročila o izgulih uporabnikov družbenih sredstev

- analize, informacije in poročila o investicijski, osebni, skupni in splošni porahi

- analize, informacije in poročila o tekočih gospodarskih gibanjih.

Publicistična dejavnost

- statistični bilten
- publikacije s podatki o ZR in PO na ravni občine
- publikacije podružnice SDK.

Drugo

- register in dosjeji uporabnikov družbenih sredstev
- knjiga odtisov, žigov in pečatov.

Analiza gradiva pri ekspozituri SDK Ormož

Kot ekspozitura podružnice SDK v Ptujni opravlja Ekspozitura SDK v Ormožu za potrebe uporabnikov družbenih sredstev le naslednje naloge:

- splošna opravila
- predhodna kontrola
- plačilni promet.

Svoje samoupravne in druge pravice, ki izhajajo iz dela, pa združujejo skupaj v enoviti delovni skupnosti podružnice v Ptujni.

Smiselno kot pri podružnici bi smatrali kot arhivsko gradivo le zaključne račune uporabnikov družbenih sredstev. Nesmiselno je, da mora tudi ekspozitura upoštevati pri arhiviranju gradiva navodilo o varstvu dokumentarnega gradiva in izločanju arhivskega gradiva in s tem konkretno vse roke hranjenja, saj se s tem gradivo v glavnem duplira s podružnico v Ptujni (okrožnice, publikacije, obvestila, idp.).

ZUSAMMENFASSUNG

Bewertung des dokumentarischen Archivgutes der Filiale des Dienstes der gesellschaftlichen Buchhaltung Ptuj und der Expositur des Dienstes der gesellschaftlichen Buchhaltung Ormož

Branko Oblak

In der Referatseinleitung werden die Gesetzgebung, die Zuständigkeiten, der Gegenstand der Geschäftsführung und die Art der Kanzleigeschäftsführung in den DBG-Einheiten (DBG=Dienst der gesellschaftlichen Buchführung), mit Betonung auf der DBG-Filiale und Expositur beschrieben. Die Grundaufgaben der DGB sind: die Evidenz und die informations-analytische Aufgaben, Kontrolle, ökonomisch-politische Revision und der Zahlungsverkehr in der Staat.

Besonders wird die auf der Anweisung über die Aktengeschäftsführung in den DGB-Organisationseinheiten in der SR Slowenien beruhende Kanzleigeschäftsführung beschrieben. Die Anweisung schreibt die Registraturschema, die auf neun Organisationseinheiten gegründet, vor.

Aufgrund dieser Anweisung wurde die Anweisung über den Dokumentenschutz und die Archivgutassonderung angefertigt, die in der Beilage auch das Dokumentenverzeichnis mit den Aufbewahrungsfristen enthält. Aufgrund der Kriterien wird das Archivgut der DBG-Filiale in Ptuj und ihrer Expositur in Ormož festgesetzt.

Gradivo notarskih fondov

Žarko Bizjak

Spremembe v Avstriji sredi 19. stoletja so zajele tudi pravosodje. Že leta 1850 uzakonijo notariat kot institucijo pravne pomoči za polistinjevanje stanj in dejanj, iz katerih so se izvajale pravice. Notarski zakon iz leta 1855¹ je izšel iz notarskega zakona iz leta 1850² in drugih predpisov pravosodnega ministristva in deželnih glavarstev in je predstavljal osnovo za nov notarski zakon leta 1871³. Ta zakon je ostal v veljavi vse do leta 1930, ko je izšel nov notarski zakon⁴, s katerim je bil notariat razširjen na vso Kraljevino Jugoslavijo. Z odlokom Avnoj-a⁵, je bil notariat ukinjen, njegove pristojnosti pa so prevzela narodna sodišča, kasneje pa še ljudski odbori in odvetniki.

Glede na to, da nimamo narejenega niti listariata notariata niti zbranih virov in literature⁶ in da pravzaprav ne vemo točno, koliko notarskega gradiva je ohranjenega, se bom v tem prispevku omejil le na pristojnosti notariata in v zvezi z njimi na vrsti in vsebino notarskega gradiva ter na stanje notarskih fondov pri nas.

Ustroj in pristojnosti notariata

Notarji so imeli po zakonu značaj oseb javnega zaupanja. Njihova službena mesta so bila sistematizirana. Ministrstvo za pravosodje je imenovalo notarje na predlog notarske zbornice v posameznem sodni okraj. Navadno je bil v vsakem sodnem okraju en notar, v tistih sodnih okrajih, ki so imeli veliko prebivalcev (mesta), je bilo tudi več notarjev, načeloma pa je bil postavljen notar na 30.000 prebivalcev. Tako je bilo pred drugo svetovno vojno v Ljubljani šest notarjev, v Mariboru štiri, v Celju, Ptuju in Murski Soboti po dva, v ostalih sodnih okrajih pa po en notar.

Notarji so bili obvezno organizirani v notarske zbornice. Območje notarske zbornice je obsegal navadno območje višjega deželnega (apelacijskega) sodišča.⁷ Notarska zbornica je zastopala interese notarjev in skrbela za zakonito poslovanje notarjev. Organe in funkcionarje zbornice so volili člani zbornice med seboj po načelu splošne in enake volilne pravice. Poleg te obvezne organiziranosti so obstajala občasno tudi notarska društva.

Vsakokratna notarska zakonodaja je določala pristojnosti notarjev, ki niso bile nikdar točno razmejene v odnosu do pristojnosti sodišč, upravnih organov in odvetnikov.

Notarji so sestavljali in izdajali listine o pravnih poslih, izjavah in dejstvih, iz katerih so se izvajale pravice. Nadalje so notarji sestavljali tudi zasebne listine, prejemali v hrambo listine, denar in vrednostne papirje, da jili izroče drugim osebam ali oblastnim organom. Na zahtevo strank so notarji sestavljali tudi vse vloge v nespornem postopanju namenjene političnim, vojaškim, davčnim in drugim oblastem. Notarja je sodišče lahko pooblastilo, da je posloval kot sodni komisar, torej je izvajal zapuščinske razprave, javne dražbe, popisovanje in cenitve premoženj, pregledovanje obračunov o upravljanju premoženja pod sodnim varstvom. Če je notar obvladal tuj jezik, ga je sodišče lahko pooblastilo, da je prevajal in overjal prevode. Na območju okrajnega sodišča,

kjer ni bilo vsaj dveh odvetnikov, je smel notar zastopati stranke tudi v spornih zadevah. Če je bil notar vpisan v imenik kazenskih zagovornikov, je smel stranke zastopati tudi v vseli kazenskih zadevah.

Notarji so torej opravljali delo pravne pomoči s področja pogodbenega prava in v vsem nespornem postopanju.

Vrste notarskega gradiva

V zvezi s pristojnostmi notariata so nastajali ustrezni zapisi in del teh zapisov predstavlja gradivo notarskih fondov.

Notarski zapisi so bili obvezni za vse ženitne pogodbe, za vse med zakoncema sklenjene kupne, menjalne, rentne in posojilne pogodbe in za vsa priznanja dolga med zakoncema. Nadalje so bili notarski zapisi obvezni za vsa potrdila o prejeti doti, za darilne pogodbe brez dejanske izročitve, za vse pravne posle, ki so jih sklepali slepi, gluhi ali mutasi. Notarji so sestavljali tako imenovane naredbe poslednje volje (oporoke), dalje so sestavljali potrdila o dejstvih in izjavah, sestavljali so poverila podpisov, prepisov, in prevodov. Delniške družbe, družbe z omejeno zavezo in komanditne družbe so sklepale svoje družbene pogodbe le v obliki notarskega zapisa, tudi sklepi občnih zborov teh družb o spremembi pravil so bile veljavne le, če jih je potrdil notar. Podpis oseb, katerih zemljiškoknjižne pravice so bile omejene, obremenjene ali so se izbrisale, je poveljal notar, kot tudi menične, čekovne in blagovne proteste.

K vsem navedenim zapisom so morali notarji voditi določene evidence (vpisnike in imenike):

– v splošni poslovni register so kronološko vpisovali vse zadeve, razen tistih, za katere so morali voditi posebne evidence:

- register o overitvah podpisov in potrdil,
- protestni register,
- depozitno knjigo o prevzetem in izročnem tujem denarju, vrednostnih papirjih in dragocenostih,
- register poslov, ki se izročijo notarju kot poverjeniku sodišča ali drugim oblastnim organom,
- imenik oseb, ki so sestavile odredbe za primer smrti in
- splošni abecedni imenik strank.

Oblika notarskega akta je bila določena z zakonom, sicer notarski akt ni imel veljave javne listine. Spisi so se odlagali v kronološkem redu, kakor so bili vpisani v vpisnik. V imeniku strank, ki je abecedni, je poleg imena označena opravilna številka spisa, ne pa tudi vsebina zapisa. Novi notar v sodnem okraju je nastavljal nov vpisnik in imenik z zaporedno številko 1. Gradivo prejšnjega notarja pa je prevzelo okrajno sodišče, zato novi notar ni imel neposrednega dostopa do gradiva svojega predhodnika. Tak sistem poslovanja z notarskimi spisi je bil osnova za formiranje notarskega fonda v Pokrajinskem arhivu Maribor, torej je notarski fond gradivo notarja v sodnem okraju. V Zgodovinskem arhivu Ljubljana pa smo se odločili, da predstavlja fond notariat, torej

gradivo vseh notarjev v sodnem okraju, gradivo enega uotarja v fondu pa predstavlja strukturno enoto fonda.

Stanje notarskega gradiva

V Pokrajinskem arhivu Maribor, Zgodovinskem arhivu Ljubljana in v arhivu Temeljnega sodišča v Ljubljani⁸ se hrani okoli 220 tekočih metrov notarskega gradiva, ki predstavlja delo 162 notarjev v 49 sodnih okrajih v letih 1851 do 1945 na ozemlju nekdanje dežele Kranjske in Spodnje Štajerske oziroma na ozemlju Dravske banovine.

Sodišča na Primorskem tudi še hranijo notarsko gradivo, v Pokrajinskem arhivu Nova Gorica pa je v teku prevzem gradiva temeljnih sodišč v Novi Gorici in Ajdovščini⁹.

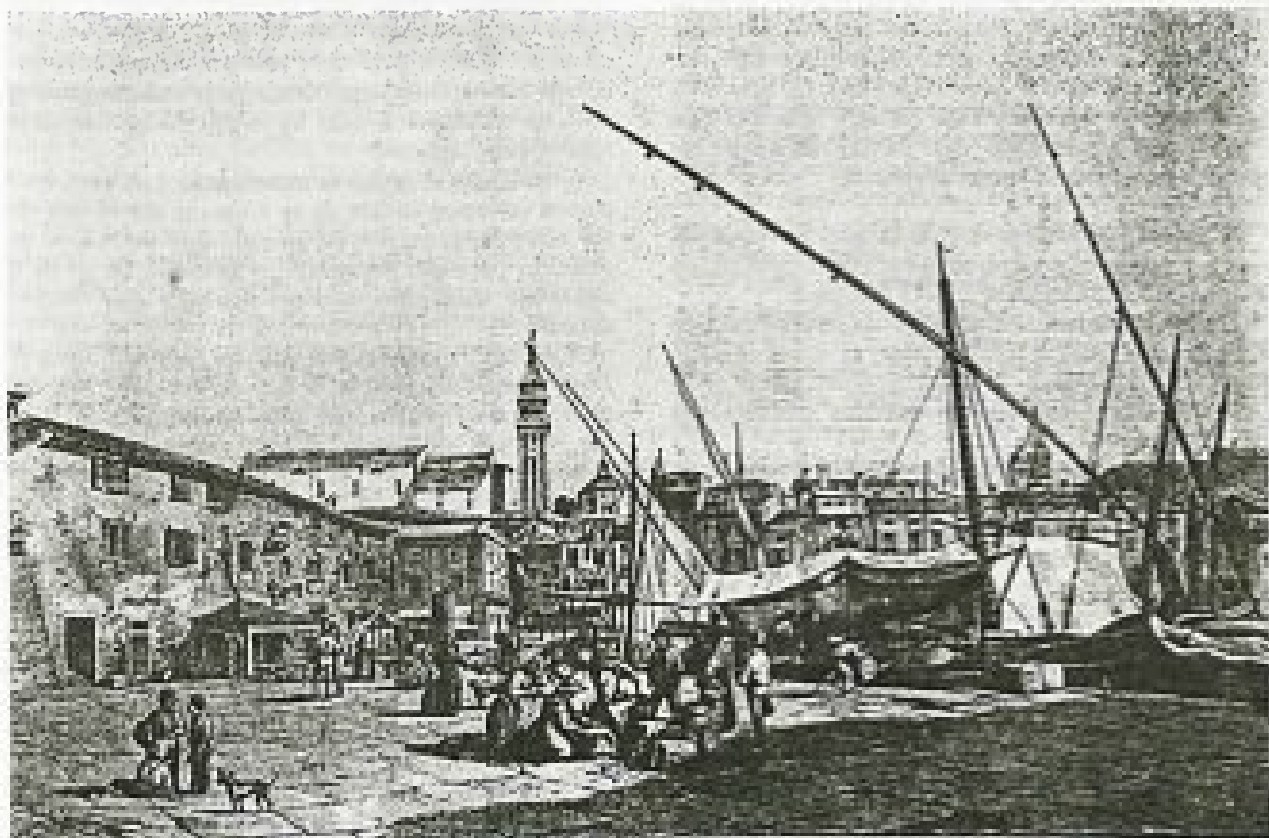
Poizkus rekonstrukcije – evidentiranje vseh notarjev na Slovenskem – kaže, da je bilo v petindevetdesetih letih obstoja notariata pri nas preko 250 notarjev in notarskih kandidatov. Po ukinitvi notariata leta 1945 bi moralo vse notarsko gradivo priti v arhive narodnih sodišč, kaže pa, da je velik del notarskega gradiva izgubljen, tako da ohranjeno gradivo ne predstavlja niti 20% celotnega gradiva. Prav gotovo je mnogo notarskih spisov v civilnih sodnih spisih, nastalih po letu 1945, saj so notarski fondii predstavljali neizčrpen in dokaznega gradiva v civilnih zadevah. Notarske spise (originalne in prepise) najdemo tudi v zemljiškoknjižnih spisih, v ohranjenih odvetniških fondih, redkeje pa v gradivu upravnih organov.

Precej sodobnega gradiva, ki je pomensko in vsebinsko podobno notarskemu gradivu, danes smatramo za arhivsko gradivo. Zaradi sorazmerno velikih količin notarskega gradiva (nekaj 100.000 spisov) na eni strani in precejšnje "izropanosti" na drugi strani, menim, da ni smiselno in racionalno izločati nepomembnega dokumentarnega gradiva. Od leta 1930 dalje (nov notarski zakon) so

potrdila o overitvah podpisov in potrdil, da je nekdo živ, odlagali posebej, zato to gradivo lahko izločimo, vpisnike pa ohranimo. Ker je ohranjen prvotni sistem poslovanja s spisi in ker so ohranjeni vpisniki in imeniki, le-te uporabljamo kot osnovni pripomoček za uporabo¹⁰.

OPOMBE

- 1 Postava za uotarstvo, Cesarski patent, 21. maja 1855, drž. zak., štev. 94
- 2 Postava za uotarstvo, Cesarski patent, 29. september 1850, drž. zak., štev. 366
- 3 Notarski red z dne 25. julija 1871, drž. zak., štev. 75
- 4 Zakon o javnih beležnikih (notarjih) z dne 11. september 1930, Službeni list Kraljevske banske uprave Dravske banovine, letnik I, štev. 33
- 5 Odluka o ukidanju javnih beležnikov i javnobeležničkkih koonora, dne 17. november 1944, Ur. list DFJ, štev. 1/1945
- 6 O notariatu in notarjih najdemo članke v raznih številkah Slovenskega pravnika. Med leti 1925 in 1927 je Notarsko društvo izdajalo Notarski vestnik. Zadnje delo o notarstvu pri nas je spominska črtica dr. Petra Jereba Slovenski notariji, Pravniki, leto 1968, štev. 9–10, str. 543–548
- 7 V okviru graškega višjega sodišča je bila za območje celjskega in mariborskega okrožnega sodišča do leta 1924 notarska zbornica v Celju.
- 8 V arhivu Temeljnega sodišča v Ljubljani, kjer hranijo gradivo uotarjev z območja nekdanje dežele Kranjske in ki jih prevzema Zgodovinski arhiv Ljubljana, so še notarski fondii, ki bi jih morali prevzeti Pokrajinski arhiv Koper (fondii notariatov Postojna, Senožeče), Zgodovinski arhiv Celje (fondii notariatov Kostanjevica, Brežice, Radeče, Laško) in Pokrajinski arhiv Maribor (del notarskega fonda Dolenja Lendava).
- 9 Koliko notarskega gradiva je ohranjenega na sodiščih na Primorskem, ne vem, pa tudi zvrsti notarskega gradiva po italijanski okupaciji po prvi svetovni vojni so morda drugačne, ker so uvedli italijansko notarsko zakonodajo, ki je veljala za modernejšo od avstrijske.
- 10 Uporabnikov notarskega gradiva za raziskovalne namene skoraj ni, saj sem do sedaj evidentiral le dva uporabnika.

Piran (1842)

ZUSAMMENFASSUNG

Archivgut der Notariatbestände

Žarko Bizjak

In 95 Jahren des Bestehens des öffentlichen Notariats – von der Mitte des 19. Jahrhunderts bis zum Ende des 2. Weltkrieges – stellte das Notariat eine Grundinstitution der Rechtshilfe dar. Notare haben als Personen öffentlichen Vertrauens die Urkunden über Rechtsgeschäfte und – zustände, aus denen die Rechte herausgeführt

werden, zusammengesetzt und ausgestellt. In den Jahren der Notariatstätigkeit ist viel Schriftgutes entstanden, aber nur 20 % erhalten. Erst zu letzten Zeiten widmen die Archive mehr Aufmerksamkeit den Notariatbeständen, die sich meistens noch in Gerichtsbüfen befinden. Ziemlich viel zeitgenössischen Schriftgutes, das inhaltlich und nach der Bedeutung dem Notariatschriftgut ähnlich ist, wird heute als Archivgut betrachtet. Ergebnisse der Bearbeitung des Notariatschriftgutes im Archiv werden sich erst bei der Ordnung der Notariatbestände zeigen.

Valorizacija gradiva samoupravnih interesnih skupnosti družbenih dejavnosti na primeru občine Novo mesto

Zorka Skrabl

Novi ustava in na njeni podlagi sprejeti zakoni za posamezna področja (zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti, 18–174, zakon o družbenem varstvu otrok in o skupnostih otroškega varstva, 18–178, zakon o izobraževalnih skupnostih, 38–443, zakon o raziskovalnih dejavnostih in raziskovalnih skupnostih, 38–444, zakon o skupnosti socialnega skrbstva, 39–460, zakon o kulturnih skupnostih, 38–445, zakon o zdravstvenem varstvu, 38–446, vsi Uj. I. SRS, 1974), so uzakonili nastanek in delovanje samoupravnih interesnih skupnosti na področju otroškega varstva, izobraževanja, kulture, telesne kulture, socialnega skrbstva, zdravstva, zaposlovanja in znanosti. Tako so se v letih 1974 do 1981 na področju občine Novo mesto izoblikovale naslednje samoupravne interesne skupnosti:

1. Skupnost otroškega varstva, ki skrbi za razvoj, vzgojo in socialno varnost otrok, določa delovne in razvojne programe varstva matere, otroka in družine.
2. Občinska izobraževalna skupnost, ki izvaja ukrepe za napredek, vzgojo in izobraževanje, za višjo izobrazbeno raven delovnih ljudi, za šolanje in izpolnjevanje pedagoških delavcev, štipendira in kreditira izobraževanje itd.
3. Občinska kulturna skupnost ustvarja pogoje za dostopnost kulturnih vrednot, usmerja razvoj in oblikuje programe kulturnih dejavnosti, odloča o graditvi in uporabi kulturnih objektov in uresničuje druge skupne interese.
4. Občinska telesnokulturna skupnost skrbi za množičen razvoj telesne kulture in rekreacije, razvija tekmovalni šport, odloča o graditvi in uporabi športnih in rekreacijskih objektov, določa položaj vrhunskih športnikov itd.
5. Občinska skupnost socialnega skrbstva zagotavlja pomoč ogroženim posameznikom in družinam, varstvo mladoletnikov, za katere ne skrbijo starši, in drugih oseb, ki niso zmožni skrbeti zase.

6. Občinska skupnost socialnega varstva oblikuje, spremlja in usklajuje politiko in programe socialnega varstva na območju občine. V ta namen se občinska skupnost socialnega varstva povezuje z drugimi samoupravnimi interesnimi skupnostmi s področja socialnega skrbstva, otroškega varstva, zdravstveno skupnostjo, skupnostjo invalidskega in pokojninskega zavarovanja itd.

7. Občinska zdravstvena skupnost zagotavlja zdravstveno varstvo, odloča o vrsti in obsegu pravic iz zdravstvenega zavarovanja, določa politiko razvoja in pospeševanja zdravstvenih dejavnosti zdravstvenih organizacij, skrbi za raziskovalno delo ter vzgojo in izobraževanje zdravstvenih delavcev.

8. Občinska skupnost za zaposlovanje mudi strokovno pomoč delovnim ljudem, da na družbeno organiziran način uresničujejo pravico do dela in izbire poklica, se zaposlujejo po svojih nagnjenjih in sposobnostih ter da si zagotovijo materialno in drugo pomoč v času brezposelnosti.

9. Občinska raziskovalna skupnost zagotavlja pogoje za raziskovalno dejavnost, določa raziskovalno politiko, usmerja razvoj posameznih znanstvenih panog in raziskav, v skladu z zakonom, določa pogoje, pod katerimi se raziskovalna oprema, ki je družbena lastnina, uporablja v splošne raziskovalne namene.

S svobodno menjavo dela ter združevanjem dela in sredstev v samoupravnih interesnih skupnostih naj bi delovni ljudje zagotovili uresničitev nekaterih pomembnih družbenih ciljev in svoje osebne potrebe in interese po načelih vzajemnosti in solidarnosti. V samoupravnih interesnih skupnostih na področju družbenih dejavnosti se srečujejo delegati izvajalcev in uporabnikov dejavnosti posebnega družbenega pomena s ciljem, da se dogovorijo glede programov izvajanja in programov financiranja ustreznih dejavnosti. Samoupravne interesne skupnosti nastopajo kot posrednik menjave na osnovi dogovarjanja namesto odločanja z državo prisilo.

Organi upravljanja samoupravnih interesnih skupnosti so skupščine, ki so sestavljene iz zbora izvajalcev in zbora uporabnikov. Na čeln skupščine je predsednik, ki predstavlja skupnost in opravlja druge naloge, določene s statutom in drugimi akti. Vsak zbor ima predsednika, ki je izvoljen izmed delegatov za dobo štirih let. Za opravljanje določenih funkcij in nalog imajo skupščine različne odbore in komisije. Ti odbori in komisije so lahko stalni in opravljajo temeljne dejavnosti samoupravnih interesnih skupnosti (npr. odbor za svobodno menjavo dela, odbor za razvojne in splošne zadeve, odbor za finančno-planske zadeve), ali samo začasni in njihova funkcija preneha, ko je naloga, zaradi katere je bila komisija ali odbor ustanovljena, opravljena. Npr. odbor za izgradnjo doma kulture, odbor za ureditev Jakčevega doma, ipd.

Vse skupnosti pa imajo odbor za samoupravni nadzor in odbor za splošni ljudski odpor in družbeno samozaveščenost.

Nekoliko drugače je organizirana skupnost za socialno varstvo, katere bistvena naloga je, da s svojimi odbori povezuje in usklajuje delo na področju socialnega varstva. Skupščina sestavljajo delegati, izvoljeni izmed članov skupščin samoupravnih interesnih skupnosti s področja socialnega varstva. Skupnost se tudi ne financira iz prispevne stopnje, kar pomeni, da nima lastnih sredstev. Za potrebe svojega delovanja dobi sredstva po posebnem dogovorjenem ključu od vsake samoupravne interesne skupnosti, na področju katere deluje. Na enak način je organizirana medobčinska zdravstvena skupnost, katere naloga je povezovati in koordinirati posamezne zdravstvene skupnosti za čimbolj enoten razvoj zdravstvene službe in porazdelitev finančnih sredstev.

Samoupravne interesne skupnosti niso bile nikdar mišljene kot posebni kompletni organizacijski sistemi, pač pa zgolj mesto srečavanja in dogovarjanja med uporabniki in izvajalci storitev oziroma dejavnosti posebnega družbenega pomena. Vendar so se vse samoupravne interesne skupnosti spremenile v organizacije z obsežno strokovno službo. Nanje so bile od družbenopolitičnih skupnosti prenešene številne naloge upravnega značaja, zlasti v zvezi s financiranjem in programiranjem ustreznih dejavnosti.

Tako ima vsaka ali več skupnosti skupaj svojega tajnika, ki vodi strokovno službo, katere naloga je pripravljati osnutke načrtov in analize za posamezne dejavnosti, opravljati finančna, administrativna in tehnična opravila ter druge strokovne naloge. Izjema je samoupravna skupnost za zaposlovanje, ki nima svojega tajnika. Delo te skupnosti opravlja kar strokovna organizacija, to je Zavod za zaposlovanje Novo mesto in je zunanji ostalih samoupravnih interesnih skupnosti družbenih dejavnosti.

Za pravočasno, pravilno in zakonito opravljanje svojega dela pa so tajniki odgovorni neposredno skupščini tiste samoupravne interesne skupnosti, ki jih je imenovala.

Zaradi racionalnega poslovanja pa so: občinska izobraževalna skupnost, kulturna skupnost, skupnost otroškega varstva, skupnost socialnega skrbstva, skupnost socialnega varstva in telesnokulturna skupnost sponzladri 1975 sklenile samoupravni sporazum o ustanovitvi skupne službe. V letu 1980 se je priključila še raziskovalna skupnost. Naslednje leto je prišlo do reorganizacije in ustanovljena je bila skupna služba samoupravnih interesnih skupnosti družbenih dejavnosti, ki je zajela v svoje ok-

rilje tudi občinsko in medobčinsko zdravstveno skupnost. Vodja in delavci v strokovni službi opravljajo svoje delo v skladu s sklepi organov skupnosti in po navodilih tajnikov skupnosti.

Vrste dokumentarnega gradiva

Pri preučevanju samoupravnih interesnih skupnosti in njihovega gradiva sem torej ugotovila, da lahko vse dokumentarno gradivo samoupravnih interesnih skupnosti razdelim na:

- gradivo strokovne službe in administracije kot družbenopravne osebe in so kriteriji za vrednotenje tega z arhivskega vidika že izdelani, saj tako gradivo nastaja tudi pri drugih družbenopravnih osebah,

- gradivo, ki nastaja pri opravljanju njihove osnovne dejavnosti, kjer pa v bistvu nastaja izredno malo lastnega gradiva.

To pa je razumljivo, če vemo, da samoupravne interesne skupnosti funkcionirajo kot nekakšen vnesni člen med družbenopolitičnimi skupnostmi in izvajalskimi organizacijami na področju dejavnosti posebnega družbenega pomena. Obstoj trojnih organizacij pa povzroča dupliranje dokumentarnega gradiva in s tem arhivskega. Prav zaradi te njihove posredniške vloge in ne nastaja arhivsko gradivo, katerega vsebina bi ne bila zajeta že drugje, npr. pri izvajalcih oziroma pri družbenopolitičnih organizacijah in družbenopolitičnih skupnostih.

Njihovo je gradivo o prihodkih samoupravnih interesnih skupnosti, zapisniki skupščin ter raznih odborov in komisij, raziskovalne naloge in inovacije, morda še kake analize, sicer pa lahko vse ostalo gradivo najdemo vsaj še na enem ali na več mestih. Tudi razni programi, finančni, delovni, kratkoročni, dolgoročni, poročila, delovna in druga, ki jih pripravijo samoupravne interesne skupnosti za seje skupščin dobimo drugje, npr. pri izvajalcih, poročila, ki se pripravijo pri samoupravnih interesnih skupnostih so le izvlečki teh poročil in pravzaprav predstavljajo le informacijo za uporabnike in so objavljene tudi v glasilu Odločajmo.

V primeru pa, da nismo zajeli vseli izvajalcev, ki sklepajo samoupravne sporazume o svobodni menjavi dela s samoupravnimi interesnimi skupnostmi, pa marsikaj izvenno tudi iz poročil, planov, analiz itd., ki jih pripravijo strokovne službe.

Za boljše razumevanje celotnega poslovanja samoupravnih interesnih skupnosti sem pripravila tudi seznam gradiva, ki naj bi imelo lastnost arhivskega gradiva, v kolikor bi se odločili, da bi kljub vsemu le prevzemali arhivsko gradivo samoupravnih interesnih skupnosti družbenih dejavnosti in ne le kot vzročni primer.

Seznam dokumentarnega gradiva samoupravnih interesnih skupnosti družbenih dejavnosti, ki imajo lastnost arhivskega gradiva

Zaradi velikih podobnosti v delovanju samoupravnih interesnih skupnosti družbenih dejavnosti sem pripravila seznam kategorij gradiva, ki so skupne vsem samoupravnim interesnim skupnostim, na koncu seznama pa so tiste kategorije gradiva, ki so specifične samo za določeno samoupravno interesno skupnost. Ni pa v tem seznamu zajetega arhivskega gradiva strokovne službe in administracije kot družbenopravne osebe, ampak le gradivo, ki nastaja pri opravljanju osnovne dejavnosti sa-

moupravnih interesnih skupnosti.

1. *Samoupravni akti:*

- samoupravni sporazumi o ustanovitvi,
- statuti,
- statuti in sklepi,
- poslovniki itd.

2. *Sejni zapisniki:*

- skupščin,
- raznih odborov in komisij,
- delovnih razgovorov itd.

3. *Mnenja, stališča, ocene, analize, informacije in smernice delovnih teles SIS.*

4. *Investicije.*

5. *Programi:*

- delovni (letni, srednjeročni),
- finančni (letni, srednjeročni),
- raziskovalni.

6. *Poročila:*

- delovna,
- finančna,
- statistična.

7. *Evidence objektov:*

- zdravstvenih,
- športnih,
- kulturnih,
- prosvetnih,
- vzgojno-varstvenih,
- socialnih itd.

8. *Druge evidence (evidence društev, samostojnih kulturnih delavcev itd.)*

9. *Inovacijska dejavnost.*

10. *Raziskovalne naloge.*

11. *Tekmovanja in srečanja mladili raziskovalcev.*

Seznam dokumentarnega gradiva samoupravnih interesnih skupnosti družbenih dejavnosti, ki ima lastnost arhivskega gradiva, sem pripravila na podlagi:

– samoupravnih splošnih aktov samoupravnih interesnih skupnosti družbenih dejavnosti,

– iz vloge samoupravnih interesnih skupnosti družbenih dejavnosti, ki je opredeljena v ustavi iz leta 1974 in na njeni podlagi izdanih zakonih,

– gradiva obravnavanih samoupravnih interesnih skupnosti, ki je še pri ustvarjalcih in

– ob pogovorih z delavci oziroma strokovne službe samoupravnih interesnih skupnosti in s tajniki posameznih samoupravnih interesnih skupnosti.

LITERATURA:

Janez Šmidovnik: Temeljni pojmi o upravi. Višja upravna šola Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani 1980
Strobl, Kristan, Ribičič: Ustavno pravo SFR Jugoslavije, Ljubljana 1986

ZUSAMMENFASSUNG

Archivgutbewertung der selbstverwaltenden Interessengemeinschaften in Bereiche gesellschaftlicher Tätigkeiten am Beispiel der Gemeinde Novo mesto

Zorka Skrabi

Neue Verfassung und darauf erlassenen Gesetze für einzelne Bereiche setzten in Kraft die Formierung und Tätigkeiten selbstverwaltender Interessengemeinschaften (weiter SIG) für gesellschaftliche Tätigkeiten im Bereich des Kinderschutzes, der Ausbildung, Kultur, Körperkultur, des Sozialschutzes, Gesundheitswesens, der Beschäftigung und Wissenschaft. Im Gebiet der Gemeinde Novo mesto wurden in den Jahren 1974–1981 neun selbstverwaltenden Interessengemeinschaften formiert.

Mit Hilfe dieser SIG verwirklichen die Werktätigen mit freiem Arbeitsaustausch ihre persönliche und gemeinsame Bedürfnisse und Interesse.

Die SIG-Verwaltungsorgane sind Versammlungen, die aus den Nutzern und dem Geberrat zusammengestellt sind. An der Spitze der Versammlung ist der Präsident, die Facharbeit wird von SIG-Sekretären erledigt.

Fürs dokumentarische Schriftgut, die bei der Erledigung der SIG-Grundtätigkeiten, ist charakteristisch, daß außerordentlich wenig ihres eigenes Archivgutes entsteht, was aber auf ihre Vermittlerrolle unter den Fachorganisationen als Geber und Nutzer zurückzuführen ist. Darum entsteht hier kein Archivgut, dessen Inhalt schon bei anderen gesellschaftspolitischen Organisationen und Gemeinschaften nicht umfaßt wurde. Folglich stehen wir vor der Entscheidung, von welchen Träger das Archivgut zu übernehmen.

Vrednotenje družbeno pravnih oseb in dokumentarnega gradiva s področja trgovine

Marija Perko

Družbene pravne osebe, katerih področje dejavnosti je trgovina, spadajo med gospodarske organizacije združenega dela. Te so lahko združene v sestavljene organizacije združenega dela ali pa razdeljene na temeljne organizacije združenega dela, ki so širše ali ožje specializirane. Posamezne trgovinske stroke se združujejo v naslednje blagovne skupine: živilsko, mešano, oblačilno, obut-

veno-usnjarsko, tehnično, elektrotehnično, avto-moto, kemično, knjigotrsko-papirniško, samoizbirno in samopostrežno. Glede na področje, na katerem se opravlja trgovinska dejavnost, ločimo zunanjo in notranjo trgovino. Notranja se po svoji osnovni nalogi deli na odkupno in prodajno, glede na obseg in način poslovanja na veletrgovino in na detajlistično, glede na to, za čigav

račun se trguje, pa ločimo trgovino za lasten račun in trgovino za tuj račun ali komisijsko trgovino.¹

Zaradi svojega pomena in vpliva, zavzema trgovina pomemben del v celotni strukturi slovenskega gospodarstva. Tako je v letu 1983 dosegla s 110 tisoč 115 milijoni din 18 % vrednosti skupnega družbenega proizvoda. Večjo vrednost je dosegla le industrija (48 %), medtem ko so vse ostale gospodarske panoge dosegle manj kot 10 % delež skupnega družbenega proizvoda.²

Od petirosemdesetih trgovskih organizacij združenega dela, ki innajo sedež na področju občin, ki jih pokriva Zgodovinski arhiv Ljubljana³, so tri organizacije združenega dela in šest sestavljali organizacij združenega dela dolžni po upravnem aktu o naravni in kulturni dediščini izročati arhivsko gradivo arhivu. Da se izognemo naključnemu določanju tistih ustvarjalcev, ki so dolžni izročati arhivsko gradivo arhivu, moramo upoštevati več osnov:

1 Predmet poslovanja.

Ta je lahko v posameznih enotah enega podjetja zelo različen in se mnogokrat ne ujema s predmetom poslovanja matičnega podjetja, na kar moramo biti posebej pozorni.

2 Specializiranost.

V dosedanjih katalogih družbenih pravnih oseb in društev, ki so dolžni oddajati arhivsko gradivo, je preveč takih, ki združujejo več blagovnih skupin in premalo ožje specializiranih. Poleg teli prevladujejo trgovine z živilii, nekatere skupine pa sploh niso upoštevane.

3 Obseg in način poslovanja.

Poleg veletrgovin, ki sedaj prednjačijo na naših katalogih družbenih pravnih oseb, moramo bolj upoštevati tudi detajlistične.

4 Način organiziranosti.

Omenili smo že da so trgovske organizacije združene ga dela pogosto združene v SOZD, v katerem so včasih zastopane različne panoge (industrijske, turistične, kmetijske, itd.), ki navadno prevladajo in ob teli trgovina nima večjega pomena.

5 Področje, na katerem se opravlja trgovinska dejavnost.

Zastopana mora biti tako zunanja kot notranja trgovina, ob upoštevanju še drugih kriterijev, kot so kraj in čas delovanja, tradicija, vpliv na okolje, itd.

Ko so na podlagi podrobne analize vseh dejavnikov določene tiste družbene pravne osebe, ki bodo izročale arhivsko gradivo arhivu, je s tem izpolnjen eden osnovnih kriterijev za ovrednotenje nastale ali nastajajočega dokumentarnega gradiva. Kot pri drugih družbenih pravnih osebah nastaja tudi pri trgovinskih organizacijah združenega dela splošno dokumentarno gradivo o organizaciji, normativni akti, dokumenti samoupravnih, poslovnih in strokovnih organov, itd., o katerem tukaj ne bomo govorili. Ker pa je za trgovino značilno, da blago kupuje ali ga prodaja, nas bo zanimalo tisto dokumentarno gradivo, ki nastaja pri komercialnem poslovanju. Lahko ga razdelimo v tri osnovne skupine:

1 Finančna dokumentacija po končanem kupoprodajnem poslu (finančna kartoteka, materialna kartoteka, nalogi za knjiženje, blagajniški nalogi ter vhodne in izhodne fakture.

2 Komercialna dokumentacija o končanih uvoznih in izvoznih poslih z zunanjetrговinskimi podjetji.

3 Komercialna dokumentacija oz. dopisi z domačini in tujini partnerji, s katerimi ni prišlo do zaključitve posla.⁴

Dokumentarno gradivo, ki nastaja pri zunanjetrговinskih poslih, se zbira v t.i. izvoznih in uvoznih zaključkih, ki se vodijo po poslovnih partnerjih. Vanje se odlaga vsa dokumentacija, ki nastaja pri kupoprodajnem odnosu. To so kupoprodajne pogodbe, korespondenca, prijave o zaključenem poslu, devizni kartoni, zahtevki bank za odprtje akreditiva, odlaganje kredita, specifikacije blaga, izvozne carinske deklaracije, predpisi o carinjenju blaga, dokazila o izvozu blaga in kvaliteti, dispozicija špediterju za prevoz blaga, računi špediterja, potrdilo špediterja o predaji dokumentov kupcu, potrdila o prevzemu in iztovarjanju blaga, tovorni listi, dokumenti o ležarini in zavarovanju blaga, profakture, uvozne fakture, soglasje banke za izvozni posel, obračunski dokumenti, zahtevki banki, da odobri konverzijo, končni obračun konverzije, konverzija sredstev za svobodno razpolaganje, dokumenti o kompenzaciji, obračuni deviznih in dinarskih obresti ter teleksi in telegrami. Pri tem moramo upoštevati, da se originalni računi zbirajo v računovodstvu, ki vodi tudi evidenco teli računov, medtem ko se pri uvoznih zaključkih hranijo kopije.

V notranjetrговinskem poslovanju pa nastaja nekoliko drugačna dokumentacija. In sicer: potniške naročilnice, naročilnice dobaviteljev, potrdila naročil, dispozicije, dobavnice, prevoznice, prevzemnice, zaključnice, računi dobaviteljev, spremni listi, tovorni listi, reklamacije, kartice materiala in dobaviteljev, komisijske pole, korespondenca, inventure prodajaln, računi, blagajniški dnevniki in kartoteke potrošniških kreditov. Ta material nastaja v več izvodih in originale računov hrani računovodstvo.⁵

To komercialno dokumentarno gradivo nastaja v ogromnih količinah, vendar pa ravno ta dokumentacija odraža proces trgovanja, zato je ne smemo v celoti zavreči. Predlagam, da po vzorčnem kriteriju⁶ izberemo le najpomembnejše kupoprodajne pogodbe, prijave o zaključenem poslu in devizne kartone pri zunanjetrговinskih organizacijah združenega dela. Za prikaz celotnega procesa trgovskega posla pa vzamemo kompletno dokumentacijo nekaterih najbolj značilnih, kupoprodajnih poslov kot vzorčni primer.⁷

Morda se zdijo predlagane kategorije arhivskega gradiva preširoko definirane in presplošne. Vendar pa menim, da ni inogoče za vsakega ustvarjalca arhivskega gradiva konkretno določiti tistih dokumentov, ki imajo lastnosti arhivskega gradiva. Saj moramo najprej spoznati pri posameznem ustvarjalcu stanje in dejavnost, ki ima različen pomen in s tem različno vrednost, ki jo odraža dokumentarno gradivo.

OPOMBE

- 1 Vida Kosce, Organizacija in poslovno spíše v trgovini, Ljubljana, 1976, str. 12-15.
- 2 Statistični letopis SR Slovenije 1985, str. 170-173.
- 3 Statistični podatki po občinah SRS, št. 7, Ljubljana, avgust 1986.
- 4 Radovan Turković, Odabiranje arhivske gradje iz registraturskog materijala i izdvajanje nepotrebnog materijala u trgovskim proizvečima, Arhivski pregled št. 1-2, Beograd 1967, str. 42.
- 5 Radovan Turković, Odabiranje arhivske gradje i izlučivanje bezvrednog registraturskog materijala u registraturama, Arhivist XXV, št. 1-2, 1975, str. 128-150.

Iztočitveni sezname dokumentarnega gradiva Lesnine, Metatke in Trgovskega podjetja Elektrostroke iz leta 1980 in 1979, Statut DO Trgovsko in proizvodno podjetje Metatka, (tipkopis 1987).

- 6 Vladimir Žumer, Odbiranje arhivskega gradiva iz poslovne dokumentacije v detovnih organizacijah s področja gospodarstva, III. posvetovanje Arhivi'81, Maribor, 1981, str. 130–143.
- 7 Glej opombo št. 4, str. 44.

ZUSAMMENFASSUNG

Bewertung der gesellschaftsrechtlichen Personen und des dokumentarischen Schriftgutes vom Bereiche des Handels

Marija Perko

Die gesellschaftsrechtliche Personen, deren Haupttätigkeitsbereich der Handel ist, gehören zu den wirtschaftlichen Organisationen vereinter Arbeit. Sie unterscheiden sich nach den Fächern, Bereichen, dem Umfang

und der Art der Geschäftsführung. Von 85 Handelsorganisationen vereinter Arbeit mit dem Sitz im Gebiet der Gemeinden, für welche das Historische Archiv zuständig ist, sind nur neun dem Verwaltungsakt über Natur- und Kulturerbe gemäß pflichtig, ihr Archivgut dem Archiv zu übergeben. Die Eigenschaft des Archivguts hat derjenige Teil von Dokumenten, der bei der kommerziellen Geschäftsführung entsteht. Er wird in den Ausfuhr- und Einfuhrschlüssen, die nach den Kauf-Verkaufsgeschäften geführt werden, gesammelt. Dieses dokumentarische Schriftgut entsteht in großen Mengen, darum sind die bedeutendsten Kauf-Verkaufverträge, Anmeldungen über ein geschlossenes Geschäft und Devisenkartone in den Außenhandelsorganisationen vereinter Arbeit nach dem Musterkriterium ansatzweise. Für die Darstellung des ganzen Prozesses des Handelsgeschäfts nehmen wir die komplette Dokumentation einige besonders charakteristischen geschlossenen Kauf-Verkaufsgeschäfts als Musterfall.

Vrednotenje dokumentarnega gradiva temeljnih in internih bank

Aleksandra Pavšič - Milost

Interne in temeljne banke kot vrste bank uvede šele zakon o temeljnih kreditnega in bančnega sistema iz leta 1977, starejša bančna zakonodaja teh pojmov ne pozna.

Uredba o bankah in hranilnicah iz leta 1954 loči Narodno hanko, komunalne banke in hranilnice.

Zakon o bankah iz leta 1961 govori o Narodni banki in poslovnih bankah, ki se delijo na specializirane in komunalne banke.

Zakon o bankah in kreditnih poslih iz leta 1965 prav tako navaja Narodno banko in poslovne banke, ki pa se delijo na investicijske, komunalne banke in hranilnice.

Zakon o bankah ter o kreditnem in bančnem poslovanju iz leta 1971 govori le o bankah ter hranilnicah in drugih denarnih organizacijah. Ne vsebuje pa več določb o Narodni banki, katere delovanje odtlej ureja poseben zakon.

Zakon o temeljnih bančnega in kreditnega sistema iz leta 1985 navaja banke (interne, temeljne, združene), druge finančne organizacije (Poštna hranilnica, hranilnice in druge hranilno-kreditne organizacije, samoupravni skladi združenega dela in druge finančne organizacije, ustanovljene v skladu z zakonom), bančne konzorcije (oblike skupnega nastopa oziroma združevanja sredstev med bankami z različnih območij zaradi realizacije financiranja razvojnih planov in programov tekoče dejavnosti ustanoviteljic, ki presegajo možnosti ene temeljne ali združene banke), združenja bank in drugih finančnih organizacij (ne opravljajo bančnih poslov; gre predvsem za organiziranje, spremljanje, dajanje pobud, raziskovanje in aktivnosti pri usklajevanju mnenj in predlogov s

področja poslovanja s finančnimi sredstvi; obstajajo republiška združenja bank in Združenje bank Jugoslavije).

Iz zakonodaje je razvidno, da so se spreminjali tudi ustanovitelji bank. V začetku (po zakonih iz let 1954 in 1961) so bili to upravni organi (okrajni, mestni, občinski ljudski odbor), pozneje (po zakonih iz let 1965 in 1971) delovne in druge organizacije ter družbenopolitične skupnosti, zakon iz leta 1977 in sedaj veljavni zakon iz leta 1985 pa iz kroga možnih ustanoviteljev bank (OZD, SIS in druge družbene pravne osebe) izvemata družbenopolitične skupnosti.

Organizacija, dejavnost, vrste dokumentarnega gradiva

Dejavnost temeljnih in internih bank je skoraj enaka, le da je pri internih bankah obseg poslov ponavadi ožji, ker je ožji tudi krog ustanoviteljic. Temeljno banko smejo namreč ustanoviti vse temeljne in druge OZD in druge družbene pravne osebe, razen družbenopolitičnih skupnosti, ki s sredstvi, s katerimi poslujejo, lahko izpolnijo obveznosti oziroma prevzamejo riziko, določen s samonpravnim sporazumom o ustanovitvi temeljnih bank, ustanoviteljice interne banke pa so lahko le tiste TOZD ali OZD, ki so med seboj povezane v proizvodnem in prometnem procesu. Interna banka lahko posluje le z denarnimi sredstvi ustanoviteljic, temeljne banke pa tudi s finančnimi sredstvi, pridobljenimi s poslovno aktivnostjo. V dejavnost temeljne banke kot banke splošnega tipa sodijo predvsem naslednji posli:

- zbiranje denarnih sredstev in depozitov,
- združevanje denarnih sredstev delovnih ljudi in občanov za določene namene,
- zbiranje drugih prostih denarnih sredstev in hranilnih vlog občanov,
- najemanje kreditov v SFRJ in v tujini,
- dajanje kreditov,
- dajanje garancij in avalov,
- izdajanje denarnih kartic in poslovanje s temi karticami,
- izdajanje in promet vrednostnih papirjev,
- devizni in devizno–valutni posli,
- določeni posli plačilnega prometa v skladu z zveznim zakonom,
- bančni posli v imenu in za račun pravnih oseb in občanov,
- bančni posli v njihovem imenu in za račun družbenih pravnih oseb v skladu z zveznim zakonom.

Organ upravljanja banke (temeljne in interne) je zbor, ki ga sestavljajo delegati vseh ustanoviteljc in delegati varčevalcev. Zbor banke ima veliko pristojnosti (sprejema srednjeročni in letni plan, poročilo o delu, zaključni račun, program dela delovne skupnosti, sklep o sanacijskem programu, oblikovanju bančnega konzorcija, o statusnih spremembah...). Izvršni organ pa je pri temeljnih hankah izvršilni odbor, pri internih hankah po poslovni dlobor, oba izvoljena izmed delegatov zbora, skrbita pa za izvrševanje njegovih sklepov.

V zakonu je določena tudi obveznost temeljne banke, da ima kreditni odbor (odloča o najemanju in dajanju kreditov, dajanju garancij, avaliranj in akceptiranj menic, o zahtevah za spremembo pogojev za odobrene kredite in dane garancije...)

Za odobravanje kreditov občanom lahko izvršni odbor imenuje posebne komisije (kreditne komisije) izmed strokovnih delavcev delovne skupnosti, lahko pa tudi iz vrst občanov, ki imajo hranilne vloge pri banki.

Prileg tehi pa se lahko ustanovijo še drugi organi, ki jim zbor banke zaupa določene nazorne, izvršilne, znanstvene, strokovne, svetovalne in podobne naloge (npr. svet varčevalcev, zbor deležencev namenskega varčevanja, kolegij, nadzorni odbor idr.).

Banka ima individualni ali kolegijski poslovodni organ (poslovodni odbor), ki je hkrati poslovodni organ delovne skupnosti. Delavci, ki v banki opravljajo denarne, kreditne in druge bančne posle ter administrativna, strokovna, pomožna in ujim podobna dela, oblikujejo namreč delovno skupnost banke. Le–ta ima tudi svoje organe upravljanja (delavski svet, izvršilne organe delavskega sveta...).

Za upravljanje svoje dejavnosti lahko temeljna banka ustanovi poslovne enote, ki imajo tudi svoje organe upravljanja in poslovno–organizacijske dele (ekspoziture, agencije, dislocirana blagajniška mesta in predstavništva v Jugoslaviji in tujini).

Pri delu bank nastaja splošno dokumentarno gradivo, vezano na ustanovitev, vodenje in upravljanje banke ter delovne skupnosti, gradivo s področja računovodstva, pravnih, kadrovskih in splošnih poslov, s področja planiranja, statistike in analiz. Poleg tega pa še ogromna količina gradiva, vezana na opravljanje posameznih bančnih poslov:

- *registri*: sprejetih in odobrenih kreditnih zahtevkov, sklenjenih pogodb v deviznem poslovanju, čekov, menic, avaliranih in eskontiranih menic...

- *evidence*: odobrenih kreditov, nerednih dolžnikov, prejetih prošenj za potrošniški kredit, spremljave črpanja kredita, spremljave odplačevanja kredita, izdanih finančnih garancij, nakupljenih deviz, prodanih kreditnih pismen in čekov...

- *rokovniki*: o zapadlosti izdanih garancij, najetju inozemskih finančnih kreditov, o finančnih deviznih kreditih pri Narodni banki...

- *pogodbe*: o naložitvi sredstev na račun banke, opravljanju komisijskih poslov...

- *kreditni bloki* z vsemi pripadajočimi dokumenti (prošnja, sklep, pogodba, specifikacija črpanja kredita...)

- *obrestne lestvice*, razni izpiski, potrdila, vložni in dvižni lističi ter virnanski nalogi hranilnih vlog...

Vrednotenje ustvarjalcev arhivskega gradiva

Izhajajoč iz obeh načel, ki jih je potrebno upoštevati pri vrednotenju ustvarjalcev arhivskega gradiva menim, da je temeljne banke potrebno uvrstiti na sezname družbenih pravnih oseb, od katerih bomo prevzemali arhivsko gradivo. Po načeln zadosne zastopanosti vseh vrst ustvarjalcev jih valoriziramo kot predstavnike finančnih storitev, saj imajo med finančnimi organizacijami najširše področje dejavnosti in kot banke splošnega tipa praviloma lahko opravljajo vse bančne posle (dejavnost hranilnic je npr. usmerjena predvsem v poslovanje z občani, združena banka, katere ustanoviteljice so temeljne banke, lahko opravlja le tiste bančne posle, ki so določeni v ustanovnem aktu – posle in storitve, za katere temeljne banke menijo, da jih je bolje opravljati skupno: npr. devizni, kreditni in posli plačilnega prometa s tujino, izdajanje in promet vrednostnih papirjev, organiziranje in zboljševanje informacijskega sistema...; združena banka je tudi mesto dogovarjanja o poslih, ki jih opravljajo temeljne banke, a jih je bolje opravljati na dogovorjen način...).

V zvezi z načelom koncentracije podatkov je potrebno ugotoviti podvajanje gradiva oziroma podatkov o bankah pri drugih ustvarjalcih. Stanje je naslednje:

- Ustanoviteljice banke odločajo na svojih organih upravljanja o sprejetju samonpravnega sporazuma o ustanovitvi temeljne banke, njegovih spremembah in dopolnitvah ter o investicijah v širitev materialne osnove banke, ki presegajo 80 % stanja v skladu osnovnih sredstev banke. Tovrstne podatke torej lahko pričakujemo v gradivih za seje organov upravljanja ustanoviteljic. Poleg tega dobivajo ustanoviteljice sklepe o obrestnih merah in gradiva za seje zbora banke, skupaj z vabilom delegata za sejo.

- Združena banka prejema zapisnike in gradivo za seje organov upravljanja temeljnih bank, kadar le–ti obravnavajo določene predloge združene banke (za združevanje sredstev ipd). Nekaj podatkov o temeljni banki bi dobili tudi v poročilih, analizah združene banke, a le v zvezi s posli, ki jih ta opravlja za temeljno banko.

- Pri Narodni banki nastajajo zapisniki o kontroli poslovanja temeljnih bank (Narodna banka namreč kontrolira, kako temeljne banke izvajajo ukrepe skupne emisijske, denarne in devizne politike ter skupnih osnov kreditne politike) in dokumentacija o kreditih, ki jih je Narodna banka odobrila temeljnim bankam.

- Izvršni sveti občin prejemajo v vednost zapisnike sej zbora banke in poslovna poročila, gospodarska zbornica gradiva za seje izvršilnega odbora...

Kljub temu menim, da ne kaže zaključevati, da dobi- mo dovolj podatkov o temeljnih bankah pri drugih ust- varjalcih, saj je le pri bankah samih gradivo hranjeno kompletno. S tem seveda ne mislim, da je potrebno valo- rizariti prav vse temeljne banke, pač pa zgotoviti v slo- venskem prostoru zastopanost temeljnih bank z vseh ob- močij in zastopanost različnih temeljnih bank splošnega tipa (Ljubljanska banka, Jugobanka, Beograjska banka...).

Trenutno stanje je v Sloveniji naslednje:

– Pokrajinski arhiv Mribor je valoriziral kar 15 temeljnih bank (v glavnem v vsakem občinskem središču po eno) z utemeljitvijo, da so to predvsem banke, ki imajo zgodovinsko predhodnost v hranilnicah, posojil- nicah..., katerih gradivo arhiv že hrani za čas pred 1945.

– Zgodovinski arhiv Ljubljana ima doslej valorizirano le združeno banko, v noveni predlogu pa je predvidena tudi ena temeljna banka.

– Pokrajinski arhiv v Novi Gorici je valoriziral eno temeljno in eno interno banko (poleg že naštetih kriteri-jev smo pri valorizaciji temeljne banke upoštevali še oh- mejnost, saj ima Ljubljanska banka – Temeljna banka Nova Gorica precej poslov z delovnimi organizacijami v zamejstvu, v katerih so zaposleni Slovenci in jim nudi pomoč, zlasti v obliki blagovnih kreditov). Za ostale ar- hive nimam podatkov.

Interne banke se po dejavnosti sicer ne razlikujejo ve- liko od temeljnih bank, menim pa, da bi bilo vsaj kak vzorčni primer v Sloveniji vendarle vredno valorizirati. S tem zagotovimo v okviru bančne dejavnosti zastopa- nost ustvarjalcev glede na različno velikost, zanimive pa so tudi kot nova organizacijska oblika v bančništvu.

Vrednotenje dokumentarnega gradiva

Pri opravljanju bančnih poslov nastaja veliko zvrsti dokumentarnega gradiva, menim pa, da večina le- telh ni- ma lastnosti arhivskega gradiva. Delovanje banke kot sa- moupravne finančne organizacije je razvidno predvsem iz gradiva organov in teles banke in delovne skupnosti ban- ke. Predlagam, da ima lastnosti arhivskega gradiva nasle- dnje dokumentarno gradivo temeljnih oziroma internih bank:

1. Samoupravni sporazum o ustanovitvi banke
2. Gradivo o registraciji
3. Register članic
4. Register poslovnega omrežja
5. Statut
6. Samoupravni sporazum o medsebojnih pravicah, obveznostih in odgovornostih med banko in delovno skupnostjo
7. Samoupravni sporazum o poslovnem sodelovanju z drugimi bankami
8. Zapisniki sej z gradivom organov in teles banke:
 - zbor
 - izvršilni oziroma poslovodni odbor
 - kreditni odbor in kreditne komisije
 - poslovodni odbor
 - drugi organi in telesa banke (kolegij, svet varče- vancev, nadzorni odbor...)
9. Poročila o uradnih obiskih predstavnikov tujih bank in poslovnih partnerjev
10. Statut in drugi samoupravni in splošni akti delovne skupnosti

11. Zapisniki o volitvah v organe upravljanja delovne skupnosti
12. Zapisniki o izidu referendumov
13. Zapisniki sej z gradivom:
 - zbora delavcev delovne skupnosti
 - delavskega sveta
 - izvršilnih organov delavskega sveta
14. Zapisniki sej delegacij
15. Samoupravni sporazumi o temeljih plana
16. Srednjeročni plani
17. Letni načrti
18. Letna poslovna poročila
19. Analize uresničevanja srednjeročnih planov in let- nih načrtov banke
20. Matične knjige in kartoteke delavcev
21. Zapisniki sej družhenopolitičnih organizacij in društev
22. Letni plani in poročila DPO in društev.

Opomba: Gradivo od številke 15 do 19 se omlhere le v primeru, če ni zajeto že v gradivih za seje organov banke.

OPOMBE

- Uredba o bankah in hranilnicah (Ur. l. FLRJ, št. 4/1954)
- Zakon o bankah (Ur. l. FLRJ, št. 10/61)
- Zakon o bankah in kreditnih poslih (Ur. l. SFRJ, št. 12/65)
- Zakon o bankah ter o kreditnem in bančnem poslo- vanju (Ur. l. SFRJ, št. 58/71)
- Zakon o temeljih kreditnega in bančnega sistema (Ur. l. FLRJ, št. 2/77)
- Komentar k zakonu o temeljih bančnega in kreditne- ga sistema (Bančni vestnik, Ljubljana 1987)
- Zakon o narodni banki Jugoslavije in enotnem mone- tarnem poslovanju Narodnih bank republik in Narodnih bank avtonomnih pokrajin (Ur. l. SFRJ, št. 49/76, 41/81, 26/84)
- Samoupravni sporazum o ustanovitvi Ljubljanske ban- ke, Temeljne banke Nova Gorica, december 1986
- Statut Ljubljanske banke – Temeljne banke Nova Go- rica, december 1986
- Samoupravni sporazum o medsebojnih pravicah, ob- veznostih in odgovornostih med Temeljno banko Nova Gorica in delovno skupnostjo, junij 1987
- Statut delovne skupnosti Ljubljanske banke – Teme- ljne banke Nova Gorica, 1986
- Samoupravni sporazum o ustanovitvi Ljubljanske han- ke – Združene banke Ljubljana, december 1986
- Statut Ljubljanske banke – Združene banke, decem- ber 1986
- Pravilnik o notranji organizaciji Ljubljanske banke – Temeljne banke Nova Gorica, marec 1982
- Dokumentarno gradivo v stalni zbirki dokumentarne- ga gradiva Ljubljanske banke – Temeljne banke Nova Gorica
- Ustne informacije strokovnih delavcev Ljubljanske banke – Temeljne banke Nova Gorica, Ljubljanske ban- ke – Združene banke Ljubljana, Interne banke Vipava Nova Gorica, Medobčinske gospodarske zbornice za sever- noprimorsko območje Nova Gorica

ZUSAMMENFASSUNG

Bewertung des dokumentarischen Schriftgutes der Grund- und internen Banken

Aleksandra Pavšič—Milost

Interne und Grundbanken wurden als Banktypen durchs Gesetz über die Kredit- und Banksystemgründe vom 1977 eingeführt. Die Tätigkeiten der beiden ist beinahe gleich, nur bei den internen Banken ist der Geschäftsumfang kleiner, weil auch der Kreis der Gründer (nur solche Organisationen vereinter Arbeit und Grundorganisationen vereinter Arbeit, die im Produktions- und Verkehrsprozeß miteinander verbunden sind) kleiner ist.

Das Bankverwaltungsorgan ist die aus den Delegaten aller Bankgründern zusammengesetzte Versammlung, der Exekutivorgan ist bei der Grundbank der Ausführungsausschuß, bei der internen Bank aber der Geschäftsausschuß. Es bestehen noch andere Bankorgane und -körper (Kreditausschuß, Kreditkommissionen, Kollegium...). Die Bankangestellten bilden die Bankarbeitergemeinschaft, die auch ihre Verwaltungsorgane hat.

Die Grundbanken sollen auf die Listen der gesellschaftspolitischen Personen eingereiht werden, von denen wir das Archivgut übernehmen werden, denn sie haben das breiteste Tätigkeitbereich unter den Finanzorganisationen und können als Banken allgemeinen Typs in der Regel alle Bankgeschäfte ausüben. Bei der Bewertung muß die Vertretung der Grundbanken von allen Gebieten, sowie die Vertretung verschiedener Grundbanken allgemeinen Typs versichert werden.

Anläßlich der Ausübung der Bankgeschäfte entste-

hen viele Arten des dokumentarischen Schriftgutes, doch die Mehrheit hat keine Eigenschaften des Archivgutes. Die Tätigkeit der Bank als selbstverwaltender Finanzorganisation ist vor allem aus dem Material der Bankorgane und -körper und Arbeitsgemeinschaft ersichtlich. Die Eigenschaften des Archivgutes sollten das folgende dokumentarische Schriftgut haben: Selbstverwaltungsabkommen über die Bankstiftung, Dokumente über die Registrierung, Mitgliederregister, Geschäftsnetzregister, Statut, Selbstverwaltungsabkommen über gegenseitige Rechte, Verpflichtungen und Verantwortlichkeiten zwischen der Bank und der Arbeitsgemeinschaft, Selbstverwaltungsabkommen über die Geschäfts Kooperation mit anderen Banken, Sitzungsprotokolle mit dem Material der Bankorgane und -körper: Versammlung, Exekutiv- bzw. Geschäftsausschuß, Kreditausschuß und Kreditkommissionen, geschäftsführender Ausschuß, andere Bankorgane und -körper (Kollegium, Sparerrat, Aufsichtsausschuß...), Berichte über offizielle Besuche der Vertreter der Auslandsbanken und Geschäftspartner, Statut und andere selbstverwaltende und allgemeine Akte der Arbeitsgemeinschaft, Protokolle über die Wahlen zu den Verwaltungsorganen der Arbeitsgemeinschaft, Protokolle über die Referendenergebnisse, Sitzungsprotokolle mit dem Material: der Arbeitsversammlung der Arbeitergemeinschaft, des Arbeiterrates, der Exekutivorgane des Arbeiterrates, Protokolle der Delegationensitzungen, Selbstverwaltungsabkommen über Plangründe, mittelfristige, Jahrespläne, Jahresgeschäftsberichte, Analysen der Realisierung der mittelfristigen und Jahrespläne der Bank, Matrikeln und Arbeiterkarteien, Sitzungsprotokolle der gesellschaftspolitischen Organisationen und Vereine, Jahrespläne und Berichte der gesellschaftspolitischen Organisationen und Vereine.

Valorizacija gradiva organizacijskih enot zavoda SR Slovenije za šolstvo

Vlasta Tul

I. Godovinski razvoj

Šolska inšpekcijska služba je bila po osvoboditvi sestavni del oddelkov za prosveto in šolstvo, kasneje tajništev za prosveto pri okrajnih ljudskih odborih. Z uvedbo družbenega upravljanja v šolstvu se je inšpekcijska služba prilagodila spremenjenim razmeram. V letu 1955 so se pri tajništvih za prosveto formirali (osnovali) inšpektorati za šolstvo, ki so bili organizacijsko vezani na upravne organe. Splošni zakon o šolstvu je dal 1958. leta osnovo uvajanju prosvetno-pedagoške službe, ki ji je bila kot izrazito strokovni službi odvzeta upravno-kontrolna vloga. Prosvetno-pedagoška služba naj bi bila po zakonu predvsem pedagoško-svetovalna. Tako so takratni okrajni ljudski odbori inšpektorate za šolstvo reorganizirali oziroma preimenovali v zavode za prosvetno-pedagoško službo. Reorganizacija pa v bistvu ni prinesla velikih sprememb ne v strukturi ne v kadrih. Šolske inšpek-

torje so v skladu z zahtevo zakona preimenovali v prosvetne svetovalce. S temeljnim zakonom o financiranju šolstva ter z zakonom o prosvetni službi 1961. leta doživi prosvetno-pedagoška služba nove spremembe. Da bi bili zavodi kot strokovne službe čim bližje vzgojno-izobraževalnim ustanovam je zakon določil, da lahko vsaka občina ustanovi svoj zavod za prosvetno-pedagoško službo. Izkazalo se je, da zavodi, ustanovljeni za eno ali več občin, niso mogli uspešno reševati nalog. Ukvarjali so se predvsem z osnovnimi šolami, medtem ko so vsa druga področja vzgoje in izobraževanja ostajala zunaj območja njihove dejavnosti in zmožnosti.

Strokovno so zavodi sodelovali predvsem z Zavodom za napredek šolstva in Zavodom SR Slovenije za strokovno izobraževanje. Novo reorganizacijo prinese zakon o sprejembi in dopolnitvi zakona o prosvetno-pedagoški službi 1965. leta. Ta je v njem definirana kot strokovno-proučevalna in pedagoško-nadzorna služba na

področju vzgoje in izobraževanja. *Občina ali več občin skupaj ustanovi za svoje območje zavod za prosvetno-pedagoško službo*, predvidena pa je tudi ustanovitev republiškega zavoda. Tako se s spojitvijo Zavoda SR Slovenije za strokovno izobraževanje in Zavoda za napredok šolstva istega leta ustanovi *Zavod za šolstvo SR Slovenije*. Poleg prosvetno-pedagoške službe, ki jo je zavod opravljal za območje Slovenije, je pripravljala tudi predloge predmetnikov in nčnih načrtov za osnovne in srednje šole, proučeval učbenike, učila in nčne pripomočke ter dajal strokovno pomoč zavodom za prosvetno-pedagoško službo pri njihovem delu in pri usklajevanju delovnih programov.

Ključno spremembo v organizaciji pedagoške službe pa prinese 1969. leta nov zakon o pedagoški službi. *To službo opravlja odslej Zavod za šolstvo SR Slovenije, na območju republike pa so organizirane le njegove organizacijske enote*. Tako organizacijo ohranja tudi sedaj veljavni zakon o pedagoški službi, ki je izšel 1974. leta in jo označuje kot službo posebnega družbenega pomena, ki nadzira in ugotavlja uresničevanje vzgojno-izobraževalnih smotrov, usmerja in pospešuje vzgojno-izobraževalne dejavnosti, zagotavlja izvajanje zakonov in drugih predpisov, skrbi za skladen razvoj vzgojno-izobraževalnega dela z idejno usmerjenostjo socialistične samoupravne družbe. Pristojna je za nadzor dela in svetovanja pri vseh vzgojno-izobraževalnih organizacijah, razen visokošolskih. Pedagoška služba lahko neposredno ukrepa ali predlaga ukrepe ter o svojih ugotovitvah obvešča vzgojno-izobraževalne organizacije, interesne skupnosti, družbenopolitične skupnosti in javnost. Zakon vključuje poleg temeljnih določb in nalog pedagoške službe tudi naloge strokovnega sveta za vzgojo in izobraževanje, kot organa SR Slovenije. (Naloge strokovnega sveta je pred tem delno opravljal pedagoški svet, ustanovljen 1965. leta, nato od 1970. leta strokovni svet Zavoda SR Slovenije za šolstvo, katerega naloge so od 1980. leta dalje opredeljene v zakonu o svobodni menjavi dela na področju vzgoje in izobraževanja).

V obdobju po sprejetju novega zakona o pedagoški službi je izšlo več predpisov s področja vzgoje in izobraževanja ter v zvezi z organiziranjem državne uprave, ki so posredno opredelili tudi vlogo Zavoda SR Slovenije za šolstvo. Le-ta je republiški upravni organ v sestavi Republiškega komiteja za vzgojo in izobraževanje ter telesno kulturo, ki tudi spremlja in nadzira njegovo delo. Pri opravljanju pedagoške službe sodelujejo zavod z organizacijskimi skupnostmi z družbenopolitičnimi organizacijami, organizacijami združenega dela in drugimi samoupravnimi organizacijami in skupnostmi, zlasti s področja vzgoje in izobraževanja, samoupravnimi interesnimi skupnostmi, z univerzama, gospodarsko zbornico in z območnimi gospodarskimi zbornicami. Za opravljanje del in nalog na posameznih področjih dela zavoda, ki so glede na naravo, vrsto in način opravljanja medsebojno povezana, se organizirajo notranje organizacijske enote, sektorji. Trenutno ima zavod šest sektorjev, med njimi je tudi sektor območnih organizacijskih enot.

II. Organizacijske enote Zavoda SR Slovenije za šolstvo

Zakona o pedagoški službi iz 1969. in 1974. leta določata organiziranje enot Zavoda SR Slovenije za šolstvo za posamezna območja Slovenije. Te določi Izvišni svet SR Slovenije po predhodnem mnenju občinskih skupš-

čin. Enote vključujejo tri ali več občin in so v Celju; Dravogradu, Krpiu, Kranju, Ljubljani, Mariboru, Murski Soboti, Novi Gorici in Novem mestu. Organizirane so po načelih, določenih s splošnim aktom Zavoda SR Slovenije za šolstvo in sovpadajo z izoblikovanimi območji bivših zavodov za prosvetno-pedagoško službo. *Enote so nosilec nadzorno-svetovalnega dela in so odgovorne za pedagoški nadzor in svetovanje na svojem območju, sodelujejo pri razvojno-proučevalnih nalogah iz delovnega načrta zavoda* ter opravljajo druge strokovne naloge iz svoje pristojnosti za potrebe družbenopolitičnih in izobraževalnih skupnosti na svojem območju. Delo organizacijskih enot vodijo *predstojniki*, ki jih v soglasju s strokovnimi svetom za vzgojo in izobraževanje ter pristojnimi občinskimi skupščinami imenuje direktor zavoda. Obenem so vodje tudi pomočniki direktorja. *Pedagoški svetovalec*, zaposlen pri enotah, so delavec s posebnimi pooblastili, osebno odgovorni za nadzor nad delom vzgojno-izobraževalnih organizacij območja oziroma za nadzor nad izvajanjem posameznih vzgojno-izobraževalnih programov predmetnih področij ali predmetov. Imenuje in razrešuje jih direktor zavoda s soglasjem Izvišnega sveta SR Slovenije. Za obravnavo pomembnejših strokovnih vprašanj sklieuje vndja organizacijske enote-predstojnik-*delovne sestanke*, ki jim prisostvujejo strokovni delavci v enoti. Pri obravnavi dela zavoda, delovnega načrta zavoda, izvajanju delovnega načrta organizacijske enote, načina opravljanja posameznih nalog, odnosov delavcev do dela in strank, delovne discipline in drugih vprašanj z delovnega področja enote pa na sestankih sodelujejo vsi delavci enote. Za koordiniranje dela, obravnavanje načelnih in drugih pomembnih strokovnih vprašanj z delovnega področja zavoda, sklieuje direktor strokovni kolegij. Kolegij je lahko v nžji ali širši sestavi. Člani *širših kolegijev* so tudi vodje organizacijskih enot, ki so nato dolžni s sklepi seznaniti delavce svoje organizacijske enote. Zavod pripravi letni delovni program, s katerim se določijo konkretna dela in naloge, nosilec nalog in roki za izvršitev del.

Pri njihovi sestavi zavod upošteva tudi delovne programe strokovnega sveta SR Slovenije za vzgojo in izobraževanje, izobraževalne skupnosti in posebnih izobraževalnih skupnosti otroškega varstva. Tudi organizacijske enote pripravijo delovne *programe svoje enote*, ki se nato uskladijo na sedežu zavoda. Direktor zavoda izda po potrebi podrobnejša navodila o načinu sestavljanja programov, načrtov organizacijskih enot. Samoupravne pravice in dolžnosti uresničujejo delavci zavoda skladno z določili statuta delovne skupnosti. Njeni člani sestavljajo *zbor delavcev*, ki se lahko skliče *tudi ločeno, po organizacijskih enotah*. *Svet delovne skupnosti*, kjer ima *delegata* vsaka organizacijska enota, pa usklaja stališča med zbori in razglša sprejete skupne odločitve. Organizacijske enote oblikujejo *delegacije* za skupščino družbenopolitične skupnosti in skupščine samoupravnih interesnih skupnosti v občinah, kjer delujejo.

III. Dokumentarno gradivo organizacijskih enot Zavoda SR Slovenije za šolstvo

Podatki o gradivu so zbrani pri zavodovi organizacijski enoti v Novi Gorici, ki je najmanjša med enotami v Sloveniji, njeno območje pa soupada s tistim, ki ga pokriva Pokrajinski arhiv v Novi Gorici. V enoti je zaposlenih osem delavcev, poleg predstojnika in tajnice šest pe-

dagoških svetovalcev, od katerih je en svetovalec sistemiziran za področje šol s slovenskim učnim jezikom v Italiji. Nekateri pedagoški svetovalci opravljajo dela in naloge pedagoškega nadzora in svetovanja tudi na območju drugih enot, svetovalci drugih enot pa opravljajo dela in naloge na območju novogoriške enote.

Zvrsti gradiva, ki imajo v celoti lastnosti arhivskega gradiva:

1. program dela organizacijske enote
2. poročila o delu organizacijske enote

Oboje obravnavajo na delovnih sestankih, nato pa pošljejo na sedež zavoda.

3. Poročila o stanju vzgojno izobraževalnega dela po področjih dejavnosti za posamezno občino in skupno poročilo za vse občine.

Poročila so izdelana na osnovi letnih poročil o uresničevanju vzgojno izobraževalnega dela in letnih statističnih poročil, ki jih vzgojnoizobraževalne organizacije pošljejo enoti. Poročila o stanju za posamezno občino pošljejo enote pristojnim občinskim izobraževalnim skupnostim, skupna poročila pa pošiljajo na sedež zavoda. Poročila o stanju pri vzgojno-izobraževalnem delu pošiljajo skupnostim za otroško varstvo. Poročila se obravnavajo na aktivnih ravnateljev oziroma vodij.

4. Celostni pregledi dela in stanja vzgojno izobraževalnih organizacij, izvedeni pri organizacijah, ki so jih določili z letnim programom dela enote.

Poročila o pregledu je izdelano na osnovi ugotovitev pri pregledu stanja, ki so ga svetovalci opravili na določeni šoli. Sestavni del pregledov so tudi poročila o *individualnem pregledu* dela, ki ga je opravil posamezni svetovalec pri pouku. *Izleček iz poročila* poda svetovalec na pedagoški konferenci vzgojno izobraževalne organizacije. Na strokovnih sestankih v organizacijski enoti obravnavajo le posamezne, problematične primere. Teze za sestavo poročila o individualnem pregledu pouka pripravi zavod, na delovnem sestanku organizacijske enote pa jih iz praktičnih in drugih razlogov dopolnijo. Celostni pregledi in gradivo o individualnih pregledih pouka, vključno s kopijami pregledov, ki so jih opravili svetovalci iz drugih enot, se hranijo le pri organizacijski enoti.

5. *Analiza o učnem uspehu v srednjem usmerjenem izobraževanju* po redovalnih obdobjih

Izdelana je na osnovi podatkov, ki jih na izpolnjenih obrazcih, izdelanih pri organizacijskih enotah, pošiljajo šole.

6. *Analize o delu in problematiki*, ki so slučajne narave, nastanejo po zadolžitvi republiških ali občinskih organov in družbenopolitičnih ali drugih organizacij

7. *Zapisniki sestankov strokovnih delavcev* enote in vseh delavcev enote

8. *Zapisniki konferene ravnateljev vzgojno izobraževalnih organizacij*, ki jih sklicuje predstojnik enote

9. *Spisovno gradivo*, ki nastaja ob sodelovanju enote z vzgojno izobraževalnimi organizacijami, društvi, družbenopolitičnimi in drugimi organizacijami, upravnimi organi itd. (vabila, programi seminarjev, sklepi, poročila, obvestila, analize).

Ob ustvarjalcu, organizacijski enoti Zavoda SR Slovenije za šolstvo in njegovem gradivu, se zastavlja dvojje

vprašanj:

1. *Ali lahko organizacijsko enoto*, ki je organizacijsko, samonpravno, finančno in delno tudi strokovno nesamostojna, vezana na sedež, *regionalni arhiv valorizira kot ustvarjalca*, od katerega bo prevzemal arhivsko gradivo? (pravilnik o organizaciji in delu zavoda določa, da so organizacijske enote nosilci nadzornosvetovalnega dela in odgovorne za pedagoški nadzor in svetovanje na svojem območju, pri drugih nalogah pa le sodelujejo).

Upoštevač načela, ki jih uvaja dr. Alojzij Finžgar v knjigi o osehah civilnega prava, bi enot verjetno ne mogli smatrati kot družbeno pravne osebe, ampak je družbeno pravna oseba delovna skupnost zavoda kot celota (kot tako jo omenja tudi statut delovne skupnosti zavoda) in bi zato kot republiški upravni organ sodila v pristojnosti Arhiva SR Slovenije.

2. Izhajajoč iz obeh načel vrednotenja dokumentarnega gradiva ustvarjalca bi lahko ob prvem načelu, ki govori o *konecentraciji podatkov* ugotovili, da se večina gradiva nastajajočega pri enotah, ki bi ga lahko ovrednotili kot arhivsko, zbira in hrani pri sedežu zavoda. Splošni sektor oziroma splošna služba zavoda združuje in opravlja vse skupne naloge in tudi vodi arhiv zavoda.

Po izjavi predstojnika organizacijske enote v Novi Gorici naj bi problemi arhiviranja rešili enotno na sedežu zavoda; o tem se že dogovarjajo. Le zvisti, kot so poročila o stanju vzgojno izobraževalnega dela po posameznih občinah, celostni pregledi dela in stanja vzgojno izobraževalnih organizacij, poročila o individualnih pregledih, ki jih opravi pedagoški svetovalec pri pouku ter zapisniki strokovnih sestankov enote, zapisniki konferene ravnateljev, se pri sedežu zavoda ne hranijo, z izjemo zadev, ki so zaradi pomenitosti širše obravnavane ali pa zajete v letnem poročilu o delu enote.

Opozoriti je potrebno tudi na letna poročila o uresničevanju vzgojnoizobraževalnega dela in letna statistična poročila, ki jih pošiljajo vzgojno izobraževalne organizacije pristojni enoti za sestavo zbirnih poročil o stanju vzgojno izobraževalnega dela po področjih dejavnosti. Le-ta so vir podatkov za nevalorizirane ustvarjalce s področja vzgoje in izobraževanja.

Ob načelu *zadostne zastopanosti* vseh vrst ustvarjalcev, z upoštevanjem njihovega pomena za območje, zgodovinsko tradicijo dejavnosti pa lahko ugotovimo, da je enota (vsaj v primeru organizacijske enote, ki ima sedež v Novi Gorici), edini predstavnik te dejavnosti na severnoprimorskem območju, da je pedagoška služba tudi kontinuirano zastopana in je večino obdobja delovala kot samostojni ustvarjalec (omenim naj, da v Pokrajinskem arhivu hranimo gradivo Šolskega nadzornišтва Tolmin za obdobje med obema vojnama, gradivo Šolske oblasti pod Zavezniško vojaško upravo, gradivo Sveta za prosveto in kulturo pri OLO Gorica, gradivo Zavoda za prosvetno-pedagoško službo Ajdovščina in Gorica do njihove ukinitve 31. avgusta 1969), ter da je organizacijska enota aktiven dejavnik v družbenem življenju območja.

V primeru odločitve, da tovrstni ustvarjalci ne sodijo v pristojnost regionalnih arhivov bi bilo prav, da bi Arhiv SR Slovenije ob vrednotenju gradiva Zavoda SR Slovenije za šolstvo upošteval tudi regionalne posebnosti in pri izdelavi navodila sodeloval z arhivom, v katerega območje sodi organizacijska enota.

OPOMBE

- Uredba o ustanovitvi Zavoda za proučevanje šolstva (Ur. l. LRS, št. 16/1956)
- Splošni zakon o šolstvu (Ur. l. SFRJ, št. 28/1958)
- Uredba o Zavodu za napredek šolstva (Ur. l. LRS, št. 8/1959)
- Zakon o prosvetno-pedagoški službi (Ur. l. LRS, št. 4/1961)
- Zakon o prosvetno-pedagoški službi (Ur. l. SRS, št. 7/1965)
- Zakon o pedagoškem svetu SR Slovenije (Ur. l. SRS, št. 10/1965)
- Zakon o Zavodu za šolstvo SR Slovenije (Ur. l. SRS, št. 30/1965)
- Odredba o vrstah in izbrazbi pedagoških svetovalecev v zavodih za prosvetno-pedagoško službo (Ur. l. SRS, št. 11/1965)
- Odlok o soglasju k sklepu o spojitvi Zavoda za napredek šolstva SRS in Zavoda za strokovno izobraževanje ter o prenosovanju teh zavodov v Zavod za šolstvo SR Slovenije (Ur. l. SRS, št. 30/1965)
- Zakon o organizaciji republiške uprave SRS (Ur. l. SRS, št. 14/1965)
- Zakon o izobraževalnih skupnostih in o financiranju vzgoje in izobraževanja v SRS (Ur. l. SRS, št. 8/1969)
- Zakon o pedagoški službi (Ur. l. SRS, št. 14/1969)
- Zakon o republiški upravi SR Slovenije (Ur. l. SRS, št. 14/1969)
- Odlok o določitvi organizacijskih enot Zavoda za šolstvo SR Slovenije (Ur. l. SRS, št. 29/1969)
- Zakon o odpravi pedagoškega sveta (Ur. l. SRS, št. 26/1970)
- Zakon o republiških svetih (Ur. l. SRS, št. 3/1973, 8/1978, 17/1978)
- Odlok o sestavi republiških komitejev (Ur. l. SRS, št. 3/1975, 11/1980)
- Zakon o pedagoški službi (Ur. l. SRS, št. 16/1974)
- Zakon o svobodni menjavi dela na področju vzgoje in izobraževanja (Ur. l. SRS, št. 1/1980)
- Pravilnik o organizaciji in delu Zavoda SR Slovenije za šolstvo, oktober 1983
- Pravilnik o sistemizaciji del in nalog Zavoda SRS za šolstvo, maj 1986
- Delokrog del in nalog Zavoda SR Slovenije za šolstvo, maj 1986
- Statut delovne skupnosti Zavoda SR Slovenije za šolstvo, maj 1986
- Arhivsko gradivo fonda Zavoda za prosvetno-pedagoško službo Gorica 1953-1966, Pokrajinski arhiv v Novi Gorici
- Dokumentarno gradivo Organizacijske enote Zavoda SR Slovenije za šolstvo v Novi Gorici
- Usne informacije predstojnika in tajnice Organizacijske enote Zavoda SR Slovenije v Novi Gorici
- Antoša Leskovec, Organizacija družbenih služb po osvoboditvi, Arhivsko gradivo v Sloveniji po osvoboditvi, Ljubljana, 1978, str. 117-141
- Alojzij Finžgar, Osebe civilnega prava, Ljubljana, 1976

ZUSAMMENFASSUNG

Schriftgutbewertung der Organisationseinheiten der Anstalt der SR Slowenien fürs Schulwesen

Vlasta Tul

Die Gesetze über den pädagogischen Dienst von 1969 und 1974 bestimmen die Organisation der Einheiten der Anstalt der SR Slowenien fürs Schulwesen für einzelne Gebiete Sloweniens. Früher wurde dieser Dienst von den bei den Gemeinden gegründeten selbstständigen Institutionen für bildungspädagogischen Dienst geleistet. Die Einheiten, die nach dem vorangehenden Gutachten

der Gemeindeversammlungen vom Exekutivrat der SR Slowenien mit neuer Gesetzgebung festgesetzt werden, sind Träger der Aufsichts- und Beratungstätigkeit und für pädagogische Aufsicht und Beratung in ihrem Gebiet verantwortlich. Sie arbeiten bei den Erziehungs-Forschungsaufgaben aus dem Arbeitsplan der Institution mit und leisten andere Fachaufgaben aus ihrer Zuständigkeit für Bedürfnisse der gesellschaftspolitischen und Bildungsgemeinschaften in ihrem Gebiet. Im Zusammenhang mit dem Registraturbilder und seinem Schriftgut können zwei Fragen gestellt werden:

1) Kann eine Organisationseinheit, die organisatorisch, selbstverwaltend, finanziell und teils auch fachlich unselbstständig, auf ihren Sitz gebunden ist und folglich nicht als gesellschaftsrechtliche Person angesehen sein könnte, vom Regionalarchiv als Registraturbilder, von dem es das Archivgut übernehmen wird, bewertet.

2) Die Mehrheit des bei der Einheiten entstehenden Archivgutes könnte desgleichen auf dem Institutionsitz bewertet werden, da es dort gesammelt wird.

Es bleibt aber das Problem betreffend die vollständige und individuelle Erziehungs-Bildungsorganisationen, die Protokolle der fachlichen Sitzungen bei den Einheiten und die Protokolle der Direktorenkonferenzen, worüber es keine Daten auf dem Institutionsitz gibt, mit der Ausnahme der Aufgelegenheiten, die dank ihrer Wichtigkeit breiter erörtert werden oder im Jahresbericht über die Tätigkeit dieser Einheit umfaßt. Es muß auch auf die Jahresberichte über die Realisierung der Erziehungs-Arbeitsarbeit und die statistischen Jahresberichte, die die Erziehungs-Ausbildungsorganisationen der zuständigen Einheit vorlegen und die Berichte über den Zustand der Erziehungs-Arbeitsarbeit nach den Tätigkeitsbereichen zusammensetzen, hingewiesen. Diese Berichte sind Datenquelle für die unbewerteten Registraturbilder vom Erziehungs- und Ausbildungsbereich.

Neben dem Grundsatz über genügende Vertretbarkeit allerartigen Archivgutbilder, mit Beachtung ihrer Bedeutung für das Gebiet, die geschichtliche Tradition, können wir aber feststellen, daß die Einheit (wenigstens im Falle der Organisationseinheit mit dem Sitz in Nova Gorica) der einzelne Vertreter dieser Tätigkeit in diesem Gebiet ist, daß der pädagogische Dienst hier ständig anwesend war, daß den größten Teil der Periode als selbstständige Archivgutbilder tätig war und daß er auch heute aktiv ins gesellschaftliche Leben im Gebiet eingeschlossen ist.

Im Falle der Feststellung, daß diesartige Archivgutbilder nicht in die Zuständigkeit der Regionalarchive fallen, wäre es zurecht, daß das Archiv der SR Slowenien anlässlich der Schriftgutbewertung der Anstalt der SR Slowenien fürs Schulwesen auch die regionalen Eigenheiten in Rücksicht nehmen und beim Anweisungszusammensetzen mit dem Archiv, in dessen Gebiet die Organisationseinheit fällt, zusammenarbeiten würde.

Valorizacija društev

Boris Rozman

Pomen društev

Danes pri društvih ne gre za politično združevanje občanov, ampak za združevanje zaradi kulturnih, prosvetnih, umetniških, strokovnih, znanstvenih, športnih, socialnih, humanističnih in podobnih potreb in interesov.¹ Ravno zaradi tega pa društva nimajo takšnega pomena kot so ga imela nekoč. Ne moremo in ne smemo pa trditi, da so danes društva brez pomena, še zlasti, ko se je začela vse bolj uveljavljati krajevna zgodovina. Ta je začela prenečevati tudi tiste, za nekatere manj pomembne dogodke, ki svetni res ne daje nič pretresljivega, zato pa daje veliko kraju, kjer so se odvijali. Gradivo za te pomembne majhne dogodke pa so raziskovalci začeli iskati in jih še iščejo pri društvih oziroma ustanovah, ki hranijo njihovo gradivo. Zlasti pri tistih, ki so bila nekoč aktivna in so s svojim delovanjem opozorila nase.²

Odnos društev do gradiva

Velikokrat je njihovo iskanje zaman. Gradiva ne najdejo in to kljub temu, da so društva nekoč poudarjala lranjenje gradiva, ki je nastajalo pri njihovem delovanju. Pri mnogih društvih so določili posebnega človeka – arhivarja, ki je bil zadolžen za varovanje arhivskega in dokumentarnega gradiva društvu.

Kako pa danes društva ravnaajo z dokumentarnim in arhivskim gradivom ni potrebno posebej poudarjati. Vsem je znano, da je le peščica takih društev, ki se zavedajo svoje funkcije in vloge v družbi, kjer delujejo in da varujejo gradivo tako kot je potrebno. Delo pri društvih je le prostovoljno, kar je eden izmed poglavitnih vzrokov za slabo ohranjenost gradiva. Torej bodo tudi bodoči raziskovalci imeli enake, če ne še večje probleme, pri iskanju arhivskega gradiva društev, saj pri mnogih tudi zelo aktivnih društvih nimajo že nekaj let starega gradiva, kaj šele starejšega.

Odnos arhivskih institucij do društev

V veliki meri smo za tako stanje na terenu odgovorni tudi delavci v arhivih, ker se še vedno premalo zavedamo vrednosti in pomena društev, ki delujejo na našem področju. Že res, da pišemo članke³, izdajamo priročnike⁴, organiziramo seminarje⁵ za člane društev, ki delajo z dokumentarnim gradivom, pa ravno pri najpomembnejšem faktorju odpovemo. Ta pa je: osebni stik, pogovor, sodelovanje in vztrajnost. Pri društvih je potrebno vedno znova in znova poudarjati vlogo in pomen, ki ga imajo in kakšno vrednost ima gradivo, ki nastaja pri njihovem delovanju. Pozabljamo pa tudi, da pri društvih zelo malo vedo o naših institucijah, njihovi vlogi, kaj šele o naših nalogah in delu, ki ga opravljamo. Ko bomo enkrat popolnili tudi to vrzel, se bomo istočasno znebili problemov, ki nastajajo pri prevzemu gradiva društev v arhiv.

VALORIZACIJA

Kot je znano, je za dobro valorizacijo ustvarjalcev arhivskega gradiva, tudi društev, treba imeti razvid nad vsemi ustvarjalci, njihovimi pristojnostmi in medseboj-

ni povezavi. Potrebno pa je imeti tudi pregled nad gradivom, ki ga ustvarjajo. Istočasno morajo biti ustvarjalci v naši republiki enotno valorizirani.⁷

Pri 2307 društvih, kolikor jih deluje na področju 14 občin, ki jih pokriva Zgodovinski arhiv Ljubljana za področje mesta in zunanje ljubljanske regije⁸, pa je nemogoče dobiti pregled nad celotnim gradivom, ki ga ustvarijo, kaj šele vse to gradivo prevzeti. Vsa društva le niso enako pomembna, niso enako aktivna. Razlikujejo se po vrstah dejavnosti, številu članstva, delujejo v različnih krajih... in kljub temu, da pri vseh nastaja arhivsko gradivo smo bili primorani napraviti izbor oziroma selekcijo in določiti tista društva, katerih dolžnost bo, da zaradi svoje aktivnosti arhivsko gradivo predajajo Zgodovinskemu arhivu Ljubljana.

Stanje pri pravi valorizaciji

Ko pogledamo uradne liste iz let 1981 in 1982, kjer so bile izdane prve odredbe o družbenih pravnih osebah in društvih, katerih arhivsko gradivo bomo prevzemali v arhive vidimo, da se tega nismo držali. Valorizacija društev je bila opravljena prehitro, s tem pa preveč površno. Elementi, potrebni za dobro valorizacijo, so se upoštevali le delno, še to bolj na pamet, da o kako enotnosti ne govorimo. Nihče si ni niti predstavljal, da je ob upoštevanju vseh možnih elementov, ki so nam na voljo tudi s trdim delom težko opraviti temeljito in dobro valorizacijo društev ali pa se nobenemu ni zdelo vredno dovolj potruditi.

Drugače si namreč ne znam predstavljati, da v nekaterih občinah, kjer deluje 65 (Mozirje), 66 (Laško) in celo 99 (Brežice) društev nismo valorizirali niti enega samega društva, medtem ko smo v nekaterih občinah mnogoče pretiravali, saj smo jih od 137 delujočih valorizirali 42 (Koper) ali od 185 (Nova Gorica) 51. Končno se vidi, da je vsak arhiv opravil valorizacijo po svoje. Pokrajinski arhiv v Novi Gorici je tako od 696 delujočih društev valoriziral 164 (23,6%), Pokrajinski arhiv Koper pa od 441 84 društev (19,04%). Na drugi strani, pa smo bili v Zgodovinskem arhivu Ljubljana in Zgodovinskem arhivu v Celju veliko bolj rigorozni. Od 1078 delujočih društev so jih v Celju valorizirali le 48 (4,4%) in od 2307 na področju ljubljanskih občin smo jih valorizirali 46 (1,99%). Zavedati se je treba, da posamezni arhivi pokrivajo večje število občin (Zgodovinski arhiv Ljubljana, Zgodovinski arhiv v Celju, Pokrajinski arhiv Maribor) oziroma manjše (Pokrajinski arhiv Nova Gorica, Zgodovinski arhiv v Ptuj, Pokrajinski arhiv Koper) in imajo različno število zaposlenih, kar tudi vpliva na delo z društvi in na valorizacijo.

Nova valorizacija

Pri poizkusu nove valorizacije pa se zopet nisem povezal z ostalimi arhivi, pač pa sem skušal upoštevati vse, kar je bilo o valorizaciji že napisanega in predlaganega.

Najprej sem na osnovi registrov društev in seznamov organizacij in enot skušal dobiti pregled nad društvi. Za vsako občino posebej sem ugotovil število delujočih društev. Vsa društva sem nato razvrstil po vrstah in sicer

na dva načina: način, kakršnega imamo v arhivu, po katerem društva delimo na 6 vrst in način, ki ga ima republiški sekretariat za notranje zadeve, po katerem društva delijo na 23 vrst.

Poseben način klasifikacije društev pa ima Zavod za statistiko.⁹ Ta loči društva na družbene organizacije in društva, ki se nahajajo v sklopu treh panog:

1. *Kultura, umetnost in informacije* (področje 12) obsega več skupin in podskupin enakih dejavnosti in sicer:

a. *kulturno-izobraževalno dejavnost* (dejavnost delavskih in ljudskih univerz in drugih kulturnih domov, kulturno-prosvetnih centrov, društev ipd.)

b. *kulturno-umetniške dejavnosti* (odrsko-glasbena dejavnost)

2. *Telesna kultura, sport in rekreacija* (področje 12) ravno tako obsega več skupin:

a. *organizacije, društva in klube poklicnega športa*

b. *organizacije, društva in klube amaterskega športa* (društva, klubi, sekcije in aktivni tekmovalnega amaterskega športa)

3. *Druženopolitične in družbene organizacije in društva* (področje 14)

ta panoga obsega:

a. *družbene organizacije* (družbene organizacije s socialnočlovekoljubnimi cilji, družbene organizacije za širjenje tehnične kulture, poklicna (strokovna) združenja in društva in druge družbene organizacije)

b. *društva* (organizacije združevanja občanov za razvijanje raznih prostih aktivnosti)¹⁰

S tem sem ugotovil, kakšne vrste društev in koliko društev deluje na področju neke občine. Da bi ugotovil pomembnost društev, njihov historični in krajevnih pomen, zgodovinsko tradicijo, okoliščine, v katerih delujejo, njihove posebnosti, pristojnosti, povezavo, aktivnosti in obseg dejavnosti, sem začel društva obiskovati. Kot sem že napisal, je vsa društva nemogoče obiskati, zato sem se odločil za obisk pri petdesetih društvih vseh vrst in na njihovi osnovi že dobil prve orientacijske točke, ki sem jih upošteval pri valorizaciji. Dobil pa sem tudi pregled nad samim gradivom, ki nastaja pri njihovem delu. Le-tega moraš imeti, če želiš valorizacijo dobro opraviti. Zanimal sem se zlasti za ohranjenost gradiva, njegove vrste, pomen in vsebino, čas in kraj njegovega nastanka, njegove avtorje in podvajanje.¹¹

Zveze društev

Zveze društev so se mi zdele vse enako pomembne in jih nisem valoriziral. Pomenijo posebno obliko prostovoljnega združevanja društev za uresničevanje skupnih ciljev. Društva se lahko združujejo v najrazličnejše oblike povezovanja — regionalne zveze, strokovne področne zveze, republiške ipd. Tudi zveze društev se lahko povezujejo v zveze na ravni republike. Društvo je lahko hkrati član več zvez, lahko pa tudi izstopi iz zveze društev ali pa v tako zvezo sploh ne vstopi. Vendar, če je društvo član zveze, ima do nje določene obveznosti. Tako jo mora obveščati o svojem delu, načrtih, potrebah in uskladih, ki so bile narejene. In ko bo arhiv prevzel gradivo zveze, bo z njo prišlo v arhiv tudi gradivo nevaloriziranih društev.¹²

Kje se še nahaja gradivo društev

Posamezne vrste gradiva društev se nahaja tudi pri drugih institucijah: Zavod za statistiko (samo za kulturna in športna društva), ki ima od leta 1976 točno evidenco društev, služba družbenega knjigovodstva, Socialistična zveza delovnega ljudstva — društva tu usklajujejo svoje interese z interesi drugih družbenih dejavnikov, občinski upravni organi. Vse to sem upošteval pri valorizaciji.

Velikokrat se mi je društvo zdelo nepomembno, ker pa sem gledal tudi na ustrezno zastopanje društev vseh vrst na celotnem področju, ki ga Zgodovinski arhiv Ljubljana pokriva, sem zajel v ta okvir tudi manj pomembna društva.

Primer na občini Kamnik

Tu bolj ali manj aktivno deluje 114 društev. Po vrstah dejavnosti jih je 20. Največ je kulturnih, športnih in gasilskih. Pri prvi valorizaciji je bilo zajetih le šest društev: tri kulturna, eno planinsko, gasilsko in lovsko. Poleg njih pa sem na osnovi vseh elementov, ki naj bi bili potrebni za dobro valorizacijo, zajel še šest novih, s katerimi sem pokril področje športa, turizma in Rdečega križa. Istočasno pa sem se odločil še za društvo diabetikov, ki sem ga uvrstil pod ostalo. (Priloga 1). Nekaterih vrst društev nisem upošteval, zato pa sem jih zajel pri valorizaciji v drugih občinah, kjer igrajo pomembnejšo vlogo. Tako sem v štirinajstih občinah zajel vse zveze in vse vrste društev. Za katera društva oz. družbene organizacije sem se v Kamniku odločil, pa kaže priloga 2, ki sem jo sestavil na podlagi Zavoda za statistiko.

Zaključek

Tako sem od 2307 društev valoriziral 141 društev (6,11 %), ki jih bodo pristojni organi po posameznih občinah razglasili, da bo Zgodovinski arhiv Ljubljana od njih po času, ki ga zahteva zakon, prevzemal arhivsko gradivo (priloga 3).¹³ Zavedam se, da ta valorizacija zopet ni popolna, saj nisem obiskal vseh društev, njihova aktivnost se neprestano spreminja, istočasno pa se pojavljajo nova, ki že ob ustanovitvi pokažejo na svojo vlogo in pomen. Te okoliščine pa bi zopet potrebno upoštevati pri poizkusu nove valorizacije, ki jo bo potrebno čez pet let zopet ponoviti ali popraviti. Pet let je ravno toliko, da se že ugotovi aktivnost določenega društva.

Vse je zopet odvisno od posameznih arhivov. Vseeno pa menim, da pri valorizaciji društev ne bi smeli biti preveč širokopotezni in da procentualno ne bi smeli preseči 10 % (pri tem mislim zlasti na arhive, ki pokrivajo večje število občin), ker bi v nasprotnem primeru samo razvrednotili valorizacijo.

Vseeno pa se pojavi vprašanje ali bo gradivo vseh teh valoriziranih društev prej ali slej res prišlo v arhiv? Iz prakse že vemo, da je to nemogoče in noben zakon nam pri tem ne pomaga. Tipičen primer je ravno občina Kamnik, kjer delujeta Delavsko prosvetno društvo Solidarnost in Prvo slovensko pevsko društvo Lira. Kljub sproženemu postopku glede prevzema arhivskega gradiva nismo ničesar dosegli.

Društva so glede tega res nekaj posebnega in zato potrebujejo poseben način pristopa zlasti, če hočemo od njih dobiti gradivo. Pristop pa je v prvi meri, kot sem že napisal, odvisen od osebnega stika, pogovora, sodelovanja in seveda vztrajnosti.

OPOMBE

1. dr. Lovro Šturm: Temeljne značilnosti nove pravne ureditve združevanja občanov v društva, Ljubljana 1975, str. 2
2. Pomen društev v slovenski zgodovini, kot tudi vse, kar je v zvezi z arhivskim gradivom društev (Pravno urejanje društev na Slovenskem, pravna osnova varstva arhivskega gradiva društev, pisarniško poslovanje...) je temeljito razloženo v priložniku za delo z dokumentarnim gradivom društev: Varstvo arhivskega gradiva društev, izšel v Ljubljani leta 1986. Omeniti velja tudi Priložnik za dokumentariste kulturnih organizacij, delo Petra Rihnikarja, ki je izšel v Ljubljani 1980. leta.
3. V glavnem gre za članke v lokalnih glasilih in Kulturnem poročevalcu.
4. glej opombo 2
5. Prvi tak seminar je bil 13. decembra 1985, ki ga je na pobudo ZKOS organizirala mestna ZKO, ZAL pa je poskušal za strokovno plat.
6. Društvo hi moralo arhivu izročiti arhivsko gradivo v izvorniku, urejeno, tehnično opremljeno, popisano in v zaokroženih in kompletnih celotah (Ur. l. SRS št. 34/1981, str. 2057), toda ponavadi tega od njih ne zahtevamo, saj smo srečni, da sploh kaj dobimo.
7. Tega imenja so bili arhivisti že na Ptuj, kjer so maja 1980 razpravljali o valorizaciji ustvarjalcev. Teze in zaključki pa so bili objavljeni v Arhivih, letnik III, številka 1-2, Ljubljana 1980, str. 18-20.
8. Gre za 14 občin: Cerkljica, Domžale, Grosuplje, Kamnik, Kočevje, Litija, Logatec, Ribnica, Vrhnika in 5 ljubljanskih občin.
9. Viste društev se dajo razbrati iz prilog 1, 2 in 3. Razmisliťi pa bi bilo potrebno glede enotne klasifikacije društev pri vseh ustanovah.
10. Gre za klasifikacijo, ki ne da pravega vpogleda nad društvi. Tako moraš vse športne zveze vpisovati pod družbene organizacije, športna društva pa, ki jih povezujejo, pod društva. V nekaterih rubrikah pride preveč vrst društev. Tako npr. pridejo pod rubriko druge družbene organizacije vsa gasilska, lovska, ribiška, čebelarstva, turistična društva, kot tudi društva prijateljev mladine in zveze rezervnih vojaških stareših; v rubrike društva pa je potrebno vpisati vse organizacije, kjer se združujejo v raznih prostih aktivnostih, kot npr. društva prijateljev narave, filatelistov, hibičofilov... Poudariti pa moram tudi to, da so posamezna društva iste vrste od občine do občine različno klasificirana.
11. Namenoma ne navajam vrst arhivskega gradiva društev, saj je bila valorizacija arhivskega gradiva društev že temeljito obdelana. Glej Arhive, letnik VII, št. 1-2, Ljubljana 1984, str. 47-51, Urejanje, odčitavanje, popisovanje in izročanje arhivskega gradiva društev arhivu in priložnik Varstvo arhivskega gradiva društev za delo z dokumentarnim in arhivskim gradivom, kjer je objavljena ista, vendar dopolnjena tema, na straneh 52 in 62. Priložnik je izšel v Ljubljani leta 1986 v sodelovanju Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Zveze kulturnih organizacij mesta Ljubljana in Zveze kulturnih organizacij Slovenije.
12. Zvez posebej nisem poudarjal. Ob tem, ko govorim o društvi, mislim ravno tako nanje, saj so z njimi povezane.
13. Društva za celotno področje štirinajstih občin nisem razvrstil po vstali dejavnosti. Priloga 2 kaže samo društva, predlagana za novo valorizacijo.

Priloga 1

Občina KAMNIK

Vrsta društev

(po RSNZ)	delujoča društva	valorizirana 1982	predlog za novo valorizacijo
1. Kulturno prosvetna	17	3	3
2. Znanstvena	1		
3. Strokovna	8		
4. Ljudske tehnike	5		
5. Športna	21		2
6. Planinska	1	1	1
7. Taborniška			
8. Turistična	3		1
9. Počitniška			
10. Šahovska	2		
11. Strelska	5		
12. Lovska	1	1	1
13. Ribiška			
14. Gasilska	22	1	1
15. Rdeči križ	9		1
16. Invalidska	1		
17. Rezervni vojaški starešine	1		
18. Študentska			
19. Prijatelji mladine	1		
20. Esperantska			
21. Filatelistična	1		1
22. Duhovniška			
23. Ostala	10		1
SKUPAJ	114	6	12
Vrsta društev (arhivi)	114	6	12

1. Strokovna	9		
2. Kulturna	17	3	3
3. Gasilska	22	1	1
4. Športna	34		2
5. Humanitarna	9		1
6. Ostala	23	2	5

Priloga 2

Predlog za novo valorizacijo društev (obsega Ljubljano, Cerknico, Domžale, Grosuplje, Kamnik, Kočevje, Liti-
jo, Logatec, Ribnico in Vrhniko)

Vrsta društev (po RSNZ)

1. Kulturno prosvetna	27
2. Znanstvena	3
3. Strokovna	12
4. Ljudske tehnike	6
5. Športna	28
6. Planinska	5
7. Taborniška	2
8. Turistična	6
9. Počitniška	/
10. Šahovska	1
11. Strelska	3
12. Lovska	5
13. Ribiška	2
14. Gasilska	11
15. Rdeči križ	5
16. Invalidska	2
17. Rezervni vojaški starešine	3
18. Študentska	/
19. Prijatelji mladine	2
20. Espertantska	1
21. Filatelistična	2
22. Duhovniška	/
23. Ostala	15
SKUPAJ	141 od 2307 (6,11 %)

Priloga 3

KAMNIK

Društva 12

Delavsko kulturno društvo Solidarnost Kamnik
Zveza kulturnih organizacij občine Kamnik
Prvo slovensko pevsko društvo Lira Kamnik
Konjeniški klub Komenda

Društva 14

Planinsko društvo Kamnik
Društvo diabetikov Kamnik
Turistično društvo Kamnik
Filatelistično društvo Kamnik

Družbene organizacije 12

Zveza telesnokulturnih organizacij Kamnik

Družbene organizacije 14

Lovska družina Kamnik
Krajevna organizacija Rdečega križa Kamnik
Občinska gasilska zveza Kamnik

ZUSAMMENFASSUNG

Vereinebewertung

Boris Rozman

Für eine gute Bewertung der Vereine muß man Übersicht über alle Vereine, ihre Zuständigkeiten und gegenseitige Gebundenheit, sowie auch über das in den Vereinen entstehende Schriftgut haben.

Bei 2307 Vereinen, wieviel es in Gebiet von 14 Gemeinden gibt, für welche das Historische Archiv Ljubljana fürs Stadtgebiet und für äußere Ljubljanaer Region zuständig ist, ist aber eine Übersicht über vollständiges Schriftgut, was erst all dieses Schriftgut zu übernehmen. Alle sind ja nicht gleich wichtig, gleich aktiv. Sie unterscheiden sich nach den Weisen der Tätigkeit, der Mitgliederzahl, sie sind in verschiedenen Orten tätig... Trotzdem, daß bei allen das Archivgut entsteht, waren wir bemüht, die Auswahl bzw. die Bewertung zu machen und diejenige Vereine festzusetzen, deren Verpflichtung wird, wegen ihrer Tätigkeit das Archivgut dem Historischen Archiv zu übergeben.

Der Autor beschreibt das ganze Valorisierungsverfahren und macht uns mit allen Problemen, auf welche er bei seiner Arbeit gestoßen ist, sowie mit ihren Lösungen, bekannt.

Arhivsko gradivo društev slovenskih izseljencev

Milica Trebše - Štolfa

Če smo v preteklih desetletjih v domovini merili kulturno raven ali kulturno osveščenost po tem, koliko in kakšna društva so bila in kako aktivno so delovala, potem je tako pomejanje še vedno in toliko bolj med društvi naših izseljencev. Po najnovejših podatkih ima Slovenska izseljenska matica podatke o dejavnosti naslednjih slovenskih društev: v Kanadi za 62 še aktivnih in že ukinjenih društev, v Latinski Ameriki za 10 društev, v Avstraliji za 34 društev, v Združenih državah Amerike kar za 40 društev, v Evropi pa za 20 društev izseljencev. V to število niso všteta društva in klubi zdomcev ali ljudi na začasnem delu v tujini, ker o njihovi dejavnosti vodijo evidenco druge organizacije.

Za to zborovanje svoja izvajanja omejujem le na društva slovenskih izseljencev v Kanadi, saj jih družijo podobna dejavnost, pa tudi njihovo delo že kar dobro poznam. Trdno pa sem prepričana, da tudi na drugih kontinentih slovenska društva negujejo tradicije tako kot kanadski Slovenci, le da so morda društva številčno različna in delujejo različno oddaljeno od matične dežele, v različnih delovnih pogojih, pa tudi z več ali manj pomoči iz domovine. Doslej se za arhivsko gradivo tel, tako pomembnih soustvarjalcev naše kulturne zgodovine, ni nihče posebno zanimal, vsaj tako ko so mi zatrjevali funkcionarji društev, s katerimi sem se srečevala v Kanadi ob svojih dveh delovnih obiskih. Društva poleg globoke želje po ohranitvi slovenske besede in naše kulture, v strahu pred neizogibnim, prehitrim procesom stapljanja s kulturo narodov okolja, v katerem sedaj živijo, niso čutila niti videla potrebe po organiziranem ohranjanju svoje dejavnosti v zapisanih virih.

Člani društev so mi zagotavljali (za dve društvi sem celo napravila kasetni zapis z vsemi dosedanjimi predsedniki), da bi raje ponovno sezidali društveni dom kot pa da bi pisali npr. zapisnik.

Zato je bilo njihovo presenečenje toliko večje, ko so v Rodni grudi¹ julija letos, ravno pred mojim prihodom v Kanado, prebrali o tem, da je arhivsko gradivo, ki ga ustvarjajo, nepreemljiv dokaz o njihovi pripadnosti matičnemu narodu, slovenski besedi in kulturi, pa čeprav jo negujejo tako daleč od doma in že toliko desetletij. V tazpravi sem se naslanjala na lastne izkušnje ob zbiranju arhivskega gradiva Slovenskega kulturnega društva Triglav v Londonu, v provinci Ontario in pri Slovenskem primorskem društvu Simon Gregorčič v Torontu decembra 1985. Upoštevala sem tudi veljavne zakonske predpise in napotila v priročnikih in razprave, ki so jih arhivski strokovnjaki namenili društvom v naši ožji domovini. S prispevkom sem želela vzpodbuditi društva, naj zberejo čim več zapisanih virov o svoji pretekli in sedanjji dejavnosti, preden jih zob časa ali nevednost uniči. Ikrali pa sem želela opozoriti na tiste vrste arhivskega gradiva, ki naj bi bilo tudi naša kulturna dediščina.

Med dejavnostjo, ki jo negujejo kulturna društva slovenskih izseljencev in društveno dejavnostjo tukajšnjih društev v oblikah dela ni bistvene razlike. Bistvena razlika pa je, da delajo v drugačnih pogojih, da delujejo zunaj

naših teritorialnih meja, da njihovo delo izvira iz močnega črta domovinske ljubezni in da med njimi vsaj nam ne bi kazalo delati selekcije pri določanju ustvarjalcev, od katerih bi domovina zbirala arhivsko gradivo, pa čeprav samo v fotokopijah ali presnetega na drugi tehniki. Pri zbiranju gradiva nastane naravna selekcija z oziranjem na večjo ali manjšo naklonjenost in povezanostjo z domovino.

Viri navajajo, da je bilo prvo večje zbirališča Slovencev v Kanadi v Kirkland Laku, Ontario, pri dramskem društvu, tako po letu 1930. Pred tem letom so se ljudje težko večkrat sestajali, saj jih je ekonomska kriza silila k preseljevanju iz kraja v kraj za delom. Manjše število izseljencev je sodelovalo pri ameriških podpornih društvih. Toda, ko so bila ta v Kanadi, kjer so imela svoje podružnice, razpušena, so začeli razmišljati o svojih oblikah delovanja in združevanja.

Tako so leta 1932 ustanovili Pipa klub. Iz pravil tega društva, ki pa so se jih člani strogo držali je razvidno, da je moral vsak član plačati v društveno blagajno kazen 10 centov, če ni imel s seboj pipe, po kateri ga je lahko drug član društva vprašal kjerkoli in ob kateremkoli času. Tako si je malo za šalo, malo zares društvo ustvarilo prva finančna sredstva. Z zbranim denarjem je pomagalo članom in svojem članov ob družinskih nesrečah, ker še ni bilo organiziranega zdravstvenega zavarovanja. Člani so se naslavljali z "brati". Tako je bila 22. februarja 1933 ustanovljena Slovensko-kanadska podporna zveza. Skupščina, ki je sledila, je na prvi redni seji dne 26. marca 1933 to ustanovitev tudi potrdila.

Po njihovih arhivskih virih naj bi se temu društvu aprila 1933 priključilo tudi neko že prej delujoče dramsko društvo, da bi s svojo dejavnostjo pomagalo zbirati finančna sredstva za pomoči. Vendar, arhivskega gradiva o tem dramskem društvu nisem mogla zaslediti za obdobje pred pripojitvijo, ker se je baje zaradi mnogih selitev izgubilo.

Zveza hrani obsežno dokumentacijo o svojem delovanju — pristopne izjave, članarine, knjige članov za vsa leta, knjige umrlih članov, popolno kartoteko z vsemi spremembami za vsakega člana, precej korespondence, urejeno finančno dokumentacijo, in celo zapisnike od leta 1933 do 1940, ki so lepo zbrani v zajetni knjigi zapisnikov, pa tudi kasnejše zapisnike imajo, le da je vse to gradivo arhivsko še neurejeno. Večina gradiva je bila predana med prejšnjim in naslednjim predsednikom. Med letošnjim poletjem pa mi je uspelo večino gradiva dobiti v prostore farme v Beamsvillu, kjer je sedaj sedež glavnege urada in gostujejo v prostorih odseka št. 13, Planica, Hamilton.

Med leti 1935 in 1936 je vznikla akcija za pridobitev pravice poslovanja tudi po ostalih slovenskih naselbinah v Kanadi. Zamisel je kanadska vlada realizirala šele marca 1940, ko je podporna zveza dobila tudi ime vzajemna podporna zveza Bled, s sedežem v Kirkland Laku, ki so ga imenovali glavni urad. Dobilii so tudi dovoljenje za ustanovitev odsekov po vseh predelih Kanade, kjer žive

Slovenci. Tako so odseki, ki so delovali že med leti 1933 in 1940, dobili tudi pravno možnost za svoj obstoj in delo. Od tedaj aktivno delujočih 17 odsekov jih danes po reorganizacijah uspešno deluje še 10 in sicer: Odsek št. 1 – Bled – Kirkland Lake, Ontario, Odsek št. 3 – Krka – Timmis, Ontario, Odsek št. 6 – Zvezda – Vancouver, B.C., Odsek št. 7 – Jadian – Port Arthur, Ontario, Odsek št. 11 – Edinost – Toronto, Ontario, Odsek št. 12 – Novo mesto – St. Catharines, Ontario, Odsek št. 13 – Planica, Hamilton, Ontario, Odsek št. 14 – Sloga – Kirkland Lake, Ontario, Odsek št. 16 – Gorica – New Toronto, Ontario, Odsek št. 17 – Turjak – Noranda, Quebec in seveda glavni odbor, s preseljenim sedežem iz Kirkland Laka v Hamiltonu.⁵

Poleg arhivskega gradiva galvnega urada, ki ga bodo v društvenih prostorih po izdelanih navodilih uredili v letošnjih zimskih mesecih, smo se dogovorili za zbiranje gradiva od raznih hraniteljev še za društvo 13 – Planica, Hamilton in Odsek št. 12 Novo mesto, St. Catharines. Za društvo Lipa Park, ki je izšlo iz Odseka 12, sem uspela gradivo zbrati in pripravljam posebno knjižno izdajo.

Vse odseke in glavni urad vežejo enotna pravila društvenega obnašanja in delovanja in sodijo v kategorijo t.i. "profitable" organizacij.

Drugo kategorijo društev sestavljajo "non profitable" organizacije ali vsa ostala kulturna društva v Kanadi. Večina jih je locirana na t.i. Niagarskem polotoku, saj so najugodnejši življenjski pogoji vabili priseljence na to območje.

Po evidenci Slovenske izseljenske matice delujejo zunaj province Ontario naslednja kulturna društva: Slovenski klub, Winnipeg, Manitoba, ki je bil ustanovljen leta 1953; Slovensko-kanadski klub, Calgary, Alberta, ustanovljen 1965. leta; Slovensko športno društvo Triglav, Montreal, Quebec, ustanovljeno leta 1976; Ribnica Hunting and Fishing Club, Montreal, Quebec, ustanovljen leta 1984; Slovenian club, Okanagan, British Columbia, ustanovljen leta 1981; Expo 1986, Vancouver, B. C., Slovensko-kanadsko društvo, Edinonton, Alberta, Jugoslav-canadian radio association v Vancouveru, B. C. 4 in seveda vsi Odseki VPZ Bled zunaj Ontario.

Ob vrstah arhivskega gradiva, ki ga ustvarjajo tudi naša društva v domovini (zapisniki, pravila, dokumentacija o registraciji, premoženjsko-pravne zadeve, dejavnostno gradivo in še nekatere), so specifične vrste arhivskega gradiva, na katere moramo biti zlasti pozorni, ko zbiramo arhivsko gradivo društev slovenskih izseljencev.

a) Pri mnogih društvih je kdaj delovala slovenska dopolnilna šola, kot pri Kanadsko-slovenskem društvu v Alberti do leta 1984, Slovenskem društvu v Ottawi, pri Slovenskem kulturnem in zabavnem društvu Triglav v Londonu, Ontario, pa najnovejša pri Slovenskem narodnem domu Lipa Park v St. Catharinesu, ki deluje od leta 1986. Na nekaterih področjih so tudi državnne šole kot Cardinal Newman Comprehensive High School v Hamiltonu, pri Slovenskem društvu v Vancouveru pa so leta 1984 imeli celo petdeset kandidatov. Poleg teli je slovenski dopolnilni pouk tudi pri cerkvenih društvih slovenskih izseljencev.

b) Morda je društvo kdaj prirejalo posebne programe za mladino kot Slovensko primorsko društvo Simon Gregoričič iz Toronta, ki je v letih 1969–1972 na društveni farmi organiziralo počitniško kolonijo. Poleg kronike, ki so jo pisali vzgojitelji, je izredno zanimiva ohranjena kronika, ki so jo pisali otroci sami.

c) Dobro bi bilo zhrati gradivo slovenskih radijskih in. Radijski klub Slovenski večer je deloval v obdobju 1977–1986 v Torontu ali pa Karavana prijateljstva, ki v Torontu deluje od leta 1968, prav tako Jugoslovanski radijski programi, ki so ga uporabljali tudi slovenski izseljenci.

č) Nekaj časa je deloval tudi Slovene heritage festival, ki je omogočil, da so se vsako leto pomerile vse slovenske plesne skupine v Kanadi, pa tudi iz ZDA so prišle.

d) Tako kot plesno, so tudi glasbeno ustvarjalnost krajše obdobje prikazovali na Festivalu slovenskih ansamblov (1978–1980). Festival je soorganiziralo šest slovenskih društev južnega Ontario. V tem obdobju je samo v okolici Toronta delovalo dvanajst ansamblov, ki so naše, pa tudi druge izseljence zabavali na raznih prireditvah (nekateri med njimi so posneli celo vrsto plošč in kaset) npr.: Veseli alpinci, Veseli vandrovčki, Zvončki, Veseli Pomurci, Prekmurski trubadurji, Karavan, Ansambel bratov Saje, Gorički fantje, Slovenija kvintet in še nekateri. Škoda, da festival ne deluje več. Težko bo zbrati arhivsko gradivo za samostojne ansamble, za ansamble, ki niso delovali v društvu ali klubu.

e) Ne samo glasbeni ansambli, tudi plesne skupine so delovale samostojno kot Nagelj ali Mladi glas, pa tudi Planika, ki se sedaj priključuje dejavnosti VPZ Bled – Odsek 13 – Planica, Hamilton.

f) Manj prosvetna, več pa cerkvena društva so izdajala ali pa še izdajajo tudi svoja glasila, ki so tudi svojevrsten dokaz dejavnosti kanadskih društev.

Čeprav so bila in so kulturna društva še najštevilnejša, tudi športna društva v Kanadi živalno delujejo, člani pa v državni merili dosegajo lepe rezultate (odbojka, balinanje, vodni športi). Lovska in ribiška društva privabljajo številne člane. V arhivsko gradivo športnih društev še nisem imela vpogleda, razen za balinarsko sekcijo društva Simon Gregoričič v Torontu.

Najbolj množična je zabavna dejavnost (trgatev, novoletni plesi, maškarede, miklavževanje, pikniki...), vendar jo spremljajo kulturne prireditve. Za to dejavnost skrbi v vsakem društvu t. i. *družbeni odbor*. Na prireditve se temeljito pripravljajo, kar je razvidno tudi iz zapisnikov odbora.

Za kulturne prireditve ob raznih praznikih, obletnicah rojstev ali smrti naših velikih mož, ob materinskem dnevu ali pa ob gostovanjih iz domovine in meddruštvenih prireditvah skrbi *kulturno-prosvetni odbor*. Poleg zapisnikov, iz katerih se vidi kulturni utrip društva, so zanimiva dvo- in večjezična vabila. Ta odbor vzpodbuja tudi svoje oblike kulturne in izobraževalne dejavnosti (plesne, glasbene, dramske in recitatorske skupine, dopolnilne šole, obveščanje o dejavnosti v glasilih...)

Vsako aktivnejše slovensko društvo si je v letih svojega obstoja priporočilo tudi svoj prostor pod soncem. Zanj skrbi gospodar in *gospodarski odbor*, ki vodijo tudi adaptacije, dograditve, gradnje in gospodarjenje s premoženjem, največkrat t. i. farme.

Vsako društvo ima še svoj *nadzorni odbor*.

Najvišji organ društva je *poverjeniški odbor*. Ta se redko sestaja in nastopa v premoženjsko-pravnih zadevah kot partner "neprofitnega" društva. Obstajajo še *poroki*, ki se ne sestajajo, razen ob izjemnih zadevah. So sodno registrirani poroki za uspešno finančno poslovanje s pridobljenim premoženjem in so vez med banko, odvetnikom in društvom.

Redna letna seja društva je viliha. Volitve so pravilo-

ma tajne. Seja pa je običajno v novembru, tako da novo leto finančno in programsko pripravi novi odbor.

Društvene seje ali *občni zbori* društva so največkrat dvakrat letno. Delovna in finančna poročila in programi so osrednja tema občnih zborov.

Med občnimi zbori dejavnost društva vodi *društveni odbor*, ki ga sestavljajo: predsednik, eden ali dva podpredsednika, tajnik, blagajnik, zapisnikar, hišnik ali gospodar in odhori. Odhori o svoji dejavnosti poročajo na vsaki seji. Vodijo tudi svoje zapisnike. Aktivnost se odvija po sprejetem *letnem koledarju*, ki ga bomo tudi odbirali kot arhivsko gradivo.

Pri svojem delu se društvo strogo drži *pravil*. Ta so v dvojezični izdaji obvezna za registracijo vsake "neprofitne" dejavnosti.

Medtem ko je za vsa slovenska kulturna in druga društva (razen cerkvenih) redna letna skupščina najvišje mesto dogovarjanja in odločitev ter volitev, je za Vzajemno podporno zvezo Bled in vse njene odseke širom Kanade, kot "profitno" organizacijo najvišji organ *konvencija*, ki se sestaja vsake štiri ali pet let, kot se dogovori delegati. Med konvencijama pa delo usmerja in vodi *izvrševalni odbor*, ki ga prav tako sestavljajo delegati vseh odsekov. To je tudi glavni odbor. Delo glavnega odbora in odsekov je podrobno opisano v *Ustavu in Pravilih VPZ Bled*. Zanimiv kriterij za sprejem v članstvo VPZ Bled je starostna omejitev – ne manj kot 16 in več kot 50 let. Član mora biti ob sprejemu zdrav, predložiti mora zdravniško spričevalo. Medtem ko je namen Zveze "prevzemati in izvrševati vsako vistno zavarovanje do katerega so vzajemne Zavarovalne družbe upravičene po določbah Zavarovalnega zakona ter opravljati vse druge posle, ki so v Zvezi ali ki pridejo na vido, da se doseže zgornji namen"⁵, je obveza članov "da pozna pravila in se strogo ravna po njih, delati mora za razvoj in dobro ime svojega društva ter Zveze, vsakega je dolžnost živeti moralno, služiti si svoj kruh in ogibati se vsega, kar bi moglo prinesiti nečast Zvezi in slabo ime narodu kateremu pripada"⁶.

Pravila tudi pri izseljenških društvih natančno določajo delovno področje in organe ter njihove kompetence. Celotni potek seje je določen (nekak poslovnik je vključen).

Čeprav za spisovno gradivo, za vse dopisovanje društva z drugimi naslovniki, ta društva skoraj praviloma ne vodijo delovodniki, je gradivo – vsaj tisto, ki sem ga lahko dobila na vpogled – presenetljivo dobro ohranjeno pri vseh tistih tajnikih ali drugih funkcionarjih društva, ki so imeli zelo pestro in dinamično aktivnost.

Vsak organ društva vodi svoje zapise v obliki zapisnikov, zapiskov ali zabeležk, ki jih posredujejo na društvenih sejah članstvu v potrditev. Šele po odobritvi dejavnost lahko steče.

Poleg predsedniških poročil, ki jih berejo na občnih zborih in rednih letnih sejah ter blagajniških poročil, ki zajemajo tudi ostale računovodsko-finančne posle, so zanimiva tudi tajniška poročila, saj najbolj zanesljivo izkazujejo društveno aktivnost, letno gibanje članstva, izpolnjevanje koledarja prireditvev, dejavnosti...

Investicijsko-tehnična in ustanovitvena dokumentacija je pri vseh društvih v celoti ohranjena, saj so kanadski predpisi o tem zelo strogi.

Fotografska dokumentacija je zbrana samo pri društvu Lipa Park, pa še ta je brez potrebne oznake. Ob obis-

ku smo se dogovorili tudi za meditev fototeke in za pravilno označitev slikovnega arhivskega gradiva.

S tremi mlajšimi društvi sem se dogovorila za pisanje kronike. Tudi rekonstruirati bodo poskušala svoje začetke, vsaj po slikovnem gradivu, zapisnikih in prireditvenih koledarjih.

Povsem slučajno sem odkrila glasilo, najverjetneje prvega slovenskega izseljenskega društva, ustanovljenega po drugi svetovni vojni v Kanadi, društva Slap. Ohranjena je le piva številka prvega letnika⁷ in še ta v edinem izvodu. Glasilo so pripravljali tako, da so tipkopis večkrat prepisovali v štirihi izvodih likrati in ga ročno opremljali, vsak list glasila posebej. Ta edini ohranjeni izvod mi je brantelj⁸ zaupal, da sem ga prinesla s seboj v Arhiv SRS v restavracije. Ta ga bo na svoje stroške tudi obnovil, da ga bom lahko vrnila lastniku.

Društvo Slap, Welland, Ontario je delovalo le nekaj let, vendar je bilo njegovo delovanje pri nas doslej neznano. Podatkov o njem nima niti arhiv Slovenske izseljenske matice.

Morda bo čas in sedanja povečana in organizirana skrb za ohranitev arhivskega gradiva pri društvih slovenskih izseljencev odkrila še več novosti o tem, kako so naši pivi priseljenci razvijali in ohranjali kulturo svojega naroda v Kanadi.

Sklepne misli:

1. Arhivsko gradivo, ki ga ustvarjajo društva slovenskih izseljencev, je sestavni del slovenske kulturne dediščine enako kot del kulturne dediščine dežele, ki so si jo izbrali za novo domovino.

2. Pri arhivskem gradivu društev slovenskih izseljencev ne bi delali selekcije med društvi, od katerih bi gradivo prevzemali, kar pomeni, upoštevali bi vsa društva.

3. Iz dokumentarnega gradiva, ki ga društvo ustvarja, bi izločili le dvojnike, koncepte in skice, ostalo gradivo pa bi smatrali za arhivsko gradivo.

4. Z ozirom na dejstvo, da kanadska vlada upošteva multikulturalnost svoje dežele in ji omogoča dejavnost, bodo originali arhivskega gradiva po proverenem principu prešli v posebni oddelek Državnega arhiva v Ottawi ali pa v lepo urejen Center za multikulturalne študije v Torontu. V Sloveniji pa bi bilo potrebno, dokler je še čas, zbrati čimveč kopij, fotokopij ali pa z drugo tehniko presnetega gradiva v Arhivu SRS, v arhivu Slovenske izseljenske matice ali pa v novem Centru za izseljeništvu pri SAZU. Prav tako bi bilo koristno tiske in ostale časopise zbrati v oddelku NUK v Ljubljani.

OPOMBE

- 1 mag. Milica Trebšec-Stofa, O pomenu arhivskega gradiva društev slovenskih rojakov. Slovenska kulturna dediščina med izseljenici in zdornici. Rodna gruda, leto XXXIV., julij 1987, številka 7., str. 28–29
- 2 VZAJEMNA PODPORNNA ZVEZA BLED – 50. Obtebnica (50th Anniversary – Bled Mutual Benefit Society, Komplementarna izdaja ob 50-letnici VPZ Bled, 1933–1983, ki jo je izdala VPZ Bled v sodelovanju posameznih odsekov
- 3 Arhiv Slovenske izseljenske matice, Ljubljana, kartoteka društev. (Arhiv STM)
- 4 Arhiv STM, Ljubljana, kartoteka
- 5 Ustava in Pravila VPZ Bled, Kirkland Lake, Ontario Kanada. Dopolnjena izdaja t. 1940, 2. člen
- 6 Prav tam, 13. člen

- 7 Slovensko društvo Slap, leto 1., števil. 1., Welland, 25. marca 1953. (Slovene Club FAI.I.S, Welland, Ontario)
- 8 Lastnik in Iranitelj je takratni urednik g. Anton Cvet, 183 Wellington str., Welland, Ontario, Canada
- 9 Dokumentarno gradivo slovenskega kulturnega in zabavnega društva Triglav, London, Ontario, Kanada (1959–1984)
- 10 Dokumentarno gradivo Slovenskega primorskega društva Simon Gregorčič, Toronto, Ontario, Kanada (1959–1987)
- 11 Dokumentarno gradivo Slovenskega narodnega doma Lipa Park, St. Catharines, Ontario, Kanada, (1967–1987)
- 12 Dokumentarno gradivo Vzájemne podporne zveze Bled, Hamilton, Ontario, Kanda (1933–1987)
- 13 Arhiv Slovenske izseljenske matice v Ljubljani, Cankarjeva ulica 5
- 14 Ustava in Pravila – By Laws VPZ Bled, Kirkland Lake, Ontario, Kanada, ustanovljena 1933, združeno in odobrena 1940, preurejena 1961 v Provincii Ontario
- 15 VPZ Bled – 50 obletnica (50th Anniversary, Jubilejna publikacija, Ontario, 1983)
- 16 Varsivo arhivskega gradiva društev, priložnik za delo z dokumentarnim in arhivskim gradivom, ZKOS, ZKO mesta Ljubljana in ZAL, Ljubljana 1986, skupina avtorjev
- 17 Milica Trebše–Štolfa, O ponenu arhivskega gradiva društev slovenskih rojakov. Slovenska kulturna dediščina med izseljenci in zdomci. Rodna gruda, št. 7/87

ZUSAMMENFASSUNG

Archivgut der Vereine der slowenischen Emigranten

Milica Trebše–Štolfa

Das Archivgut der Vereine der slowenischen Emigranten in Vergangenheit wurde nicht als Bestandteil unseres Kulturachlasses behandelt. Folglich vernichtete die Zeit und der Mangel an Kontakten mit den Fachleuten im Heimatland schon manches Dokument über das Leben und die Tätigkeit der Leute, die ihre Kultur in schwierigen Umständen fern von ihrer Heimat pflegten und damit sowie unsere Kulturgeschichte als auch die Kulturgeschichte des Landes, in dem sie Neue Heimat gefunden haben, mitbildeten.

Aufgrund der Erfahrungen mit der Archivgutsammlung bei den slowenischen Vereinen in Kanada schlage ich vor, möglichst bald alles Archivgut zu evidentieren und es in der aufgenommenen Technik in der slowenischen Zentralinstitutionen für diese Tätigkeit zu sammeln.

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

obvestila o pomembnejšem gradivu v domačih in tujih arhivih

Regesti pisem Mihaela Šuttaka, upravitelja posesti knezov Batthyanyjev v Prekmurju

Ignacij Voje

Mnogo prezgodaj se je končala življenjska pot Franca Šebjaniča (30. XI. 1920 – 26. X. 1984), redkega zgodovinarskega strokovnjaka, ki je lahko delal na originalnih madžarskih virih. (Nekrolog, Ignacij Voje, Zgodovinski časopis 39, 1985, str. 139–141; Nataša Stergar, Izbor iz bibliografije Franca Šebjaniča, *ibid.* str. 141–143). Bil je znan kulturni in prosvetni delavec v Prekmurju. Čeprav se je v začetku posvečal vprašanju na področju slovenistike, se je v zadnjih dveh desetletjih vedno bolj nagibal k zgodovinskim raziskavam prekmurske preteklosti. Najbolj celovito in zaključno je njegovo znanstveno delo na področju proučevanja protestantizma v Prekmurju. Prav tako ni zanemarjal raziskav novejših zgodovine panonskih Slovencev. Po upokojitvi se je vključil v raziskovalno delo v okviru Znanstvenega inštituta Filozofske fakultete. Lotil se je teme, povezane s turškim posegom in vpadi na področje Prekmurja. V budimpeštanskih in drugih madžarskih arhivih (predvsem so ga zanimali družinski arhivi fevdalnih rodbin Batthyanyjev in Szaparyjev) je odkril obilico gradiva o turških vpadih in njihovih posledicah v severovzhodni Sloveniji v 16. in 17. stoletju. Prav omenjeno gradivo je potrdilo tezo o dvojni oblasti v delu Prekmurja, turški in oblasti fevdalnih veleposestnikov. Poročila in zapisi o turških vpadih govorijo o povzročeni škodi in vzpostavitvi turške nadoblasti na območju med Muro in Rabo. Del pregledanega gradiva je Franc Šebjanič v razpravi Korespondenčni viri za proučevanje gospodarskih in socialnih razmer Prekmurja v 17. stoletju (objava v Zgodovinskem časopisu 37, 1983, str. 31–36; in zborniku Stopanskite, socialnite i etničkite promeni na teritorijata na Jugoslavije i Čehoslovačke od XVI do sredinata XVIII vek. Skopje 1986, str. 155–161). Predvsem gre za gradivo s podatki o dogajanjih in prilikah na Batthyanyjevem prekmurskem gospostvu v prvi polovici 17. stoletja. Iz tega gradiva so najzanimivejša pisemska poročila (nad 160) posestnega upravitelja Blaža Temlina, ki jih je pošiljal svojim gospodarjem Batthyanyjem. Njegovo celotno korespondenco je pripravljal za objavo.

V okviru raziskovalnega programa Znanstvenega inštituta Filozofske fakultete sva zelo tesno sodelovala. Pošiljal mi je načrt za svoje delo ter tudi kopije gradiva s podrobnimi registri. Ker gre za gradivo, pisano v madžarskem jeziku, ki je večini slovenskih zgodovinarjev za-

radi nepoznavanja jezika nedostopno, posredujem to gradivo v obliki, kakršno sem prejel od pokojnega Franca Šebjaniča.

A. Januarja 1982 mi je poslal:

Zapis o arhivskem gradivu za obdobje turških vpadov v Prekmurje

Doslej neznano in neobdelano gradivo iz osrednjih madžarskih arhivskih skladov obsega:

1. kronistične zapise in preglede iz pisarn zemljiških gospodov Prekmurja (1600–1650); okr. 140 strani fol. formata

11. sedemdeset (70) pisem posestnega upravitelja Blaža Temlina zemljiškemu gospodu (1630–1648); okr. 95 strani fol. formata

V gradivu pod 1. so po krajih navedene zavojevalne akcije Turkov s številom pobitih in ujetih (odvedenih) krajanov, kakor tudi prizadejana materialna škoda; začetek in obseg dajatev v zvezi s priznavanjem turške nadvlade (dvojno obdavčenje); obseg tlake turškim oblastnikom v Kaniži; navedba obrambnih postojank na vzdolžno-slovenskih tleh; oborožitev.

Gradivo pod 11. vsebuje osebno (pismeno) poročanje iz upraviteljevega zornega kota o dogajanjih v podložnih krajih, o sočasni kmetijski proizvodnji, pošiljkah, utrjevalnih delih itd. V teh pismih so posebej zanimivi opisi turških vpadov, oziroma odnosov krajanov do turških zahtevkov in priznanje turške nadvlade nad posameznimi kraji (tudi dvojno izpolnjevanje dajatvenih obveznosti). (Rokopisno gradivo je v madžarskem jeziku 17. stoletja).

Možnosti objave gradiva pod 1.:

1. kot vire v originalni transkripciji in slovenskem prevodu (brez Temlinovih pisem);

2. kot posebno publikacijo, ki bi obsegala razpravo na temelju gradiva pod 1. in v drugem delu prepise in prevod najzanimivejših (odnosno vseh) pisem Blaža Temlina;

3. predhodno bi bilo morda umestno v revialnem tisku (ZČ, Kroniki, ČZN) objaviti predstavitev omenjenega gradiva.

Zapis, ki mi ga je poslal Franc Šebjanič, je zanimiv predvsem za bodočega raziskovalca omenjenega gradiva, ker je navedena dokaj podrobna vsebina.

B. Pisma in poročila oskrbnikov Batthyanyjev, ki jih je Franc Šebjanč odkril v budimpeštanskem deželnem arhivu. Eden najplivnejših in najbolj znanih predstavnikov te rodbine, Adam Batthyany (1609–1659) je že sredi 17. stoletja položil temelje bogatemu rodbinskemu arhivu, ki so ga družinski arhivarji urejali že okoli leta 1750 in še pozneje (Zimanyi Vera, *A Hiteveg Batthyany család leveltara*, Budapest, 1962, 8; Ivanyi Bela, *A körmendi leveltar memorabiliai*, 1942, 3–4). Med približno 55.000 ohranjenimi enotami raznovrstnega korespondenčnega gradiva iz 16. in 17. stoletja, ki je več ali manj rutinsko pritekalo v posamezna središča upravljanja z ogromnimi posestmi Batthyanyjev, ali ki so jih le-ti prevzeli od prejšnjih lastnikov, so tudi pismena poročila in obvestila, ki se nanašajo na njihovo fevdalno gospodarstvo v osrednjem delu Prekmurja. Za osvetlitev nekdanjih razmer v tem delu Slovenije so posebej zanimiva pogosta pisma upravitelja soboško–rakičanske posesti Blaža Terlina.

Med ostalimi korespondenti s slovenskega etničnega področja zasluži pozornost Mihael Šuttak, ki je svojemu gospodarju Ferencu Batthyanyju kot posestni upravitelj v obdobju od leta 1608 do 1636 poslal svojemu gospodarju iz Sobote blizu 70 pisemskih poročil.

Pisma Mihaela Šuttaka izvirajo iz relativno mirnega obdobja prvih desetletij 17. stoletja. V njegovih poročilih in opisih se po eni strani zreali napredek kmetijske proizvodnje v nižinskem predelu, po drugi strani pa tudi pravecati razevet trgovskega prometa na širšem zemljepisnem področju. Čeprav je Šuttak v pisnih svojemu delodajaleu poleg drugega registriral npr. tudi proizvodnjo lanu, rastlinskega olja in medu, so med očitnimi proizvodnimi rezultati na prvem mestu žitarice. Dokaj intenzivna je bila tudi vinogradniška proizvodnja. Slednji pridelki so predstavljali najpomembnejši predmet razvejane trgovanja in blagovne menjave, ki je segala daleč preko regionalnega okvira. Glede na reprezentančno potrošnjo grofovske rodbine, je bila njihova obmurska veleposestna uprava zadolžena ne samo za preskrbo s perutninskimi mesom in priložnostno divjačino, marveč tudi s kvalitetnim štajerskim (ponajveč ljutomerskim) vinom. Zanimivo je omeniti tudi to, da je rakičansko–soboški posestni upravitelj ob posredovanju dobavitelja na hrvaški ali štajerski strani za svojega gospodarja nabavljal iz Italije južno sadje, nekatere morske specialitete, posodje in sukno. Sodeč po pisemskih sporočilih so bile trgovske poti Batthyanyjevih predstavnikov zelo pogosto naravnane v dve smeri:

1. Rakičan–Sobota–Varaždin–Zagreb
2. Rakičan–Sobota–Radgona–Gradeec.

Posestni upravitelj v obmurskem okolišču je bil v bližnjih trgovskih središčih večkrat tudi posrednik pri zamenjavi ogrskih plačilnih sredstev ali pri nakupu avstrijsko–nemškega denarja in celo beneških zlatnikov.

V gradivu ni zaznati pomembnejših socialno obarvanih izbruhov nezadovoljstva, konfliktnih situacij ali tlačanskih nemirov, ki bi bili naperjeni proti fevdalnemu režimu.

Posrednega pomena so za obravnavano tematiko občasne Šuttakove informacije o nekaterih dogajanjih na Hrvaškem. Čeprav se v pisnih nekajkrat pojavlja ime Zrinski, bodisi da gre pri tem za napore vojaškega pomena bodisi za njihova zasebna potovanja in prijateljsko kometiranje z Batthyanyjevimi, je posebej vredna zaznamba

o protinemškem stališču Jurija Zrinskega in v grožnjah dunajskega dvora proti njemu (povzetek po citiranih Šebjaničevih razpravah Korespondenčni viri).

Franc Šebjanič mi je 8. maja poslal prvi del pisem Mihaela Šuttaka, ki jih je pošiljal svojemu zemljiškemu gospodu Batthyanyju. Gre za 17 fotokopiranih pisem in poročil, opremljenih z zelo obsežnimi regesti, ki jih objavljam.

1) *Monošter (Szentgotthard)*, 1. VIII. 1608

nekompletno pismo, 1. stran. Šuttak piše svojemu gospodarju, da naj bi v Dobri ali Radgoni našel človeka, ki bi lahko nabavil vina... Gospod naj ne pošilja dukatov, ker jih nočejo vzeti, marveč droben denar. Nekih deset sodov vina naj poskusi ponuditi in če bodo vina ugajala, laško pozneje prinesejo več.

2) *Potol*, 6. I. 1612

Ferencu Batthyanyju, 2 strani. Prejšnja leta je Janos Budos prenočeval v ormoškem gradu. Izjavil je, da bi bil za vašo milostjo v veliko korist vaši živalski (goveji) čredi. Zato bi bilo dobro, če bi se vaša milost soočila z njim.

3) *Ormosd (Ormož)*, 21. IV. 1615

Ferencu Batthyanyju, 4 strani. Po vaši zapovedi sem govoril z nekim ormoškim sodarjem, da bi za Greben napravil nekaj štertinjaških sodov. Ti bi stali po 80 kr. Poizvedoval sem tudi o lanenem semenu, vendar so ga že posejali. Na veliki petek je bil sejem na Vinici in če bi me prej obvestili, bi tam še dobil laneno seme. Poslal sem v Čakovec, če bi se seme tam dobilo. Dobro bi bilo, če bi Vaša milost pisala glede sodov tudi v Greben, da bi o tem lahko kaj ukrenili glede tega.

Lahko sporočim, da so soboški tlačani gospodu dolžni v enem letu sod lanenega semena, vsak lastnik "enege defa" (zemlje) eden ali dva štertinjaka. To bi milostni gospod našel v urbarjih.

4) *Ormosd*, 8. VI. 1615

Ferencu Batthyanyju, 2 strani. Iz pisma sem razbral, da bi dal za Greben napraviti 50 sodov. Laško napišem milostnemu gospodu, da sem se s sodarjem v Potolu pogodil za 10 renških forintov kot o ceni za sod. Po 1 (en) renški forint bo cena za 1 štertinjaškov sod, za 50 renških forintov bo sodar izdelal 50 sodov. Milostni gospod naj soboškemu računovodji naroči, da denar pošlje ali pa sam pride v Potol, da bi sodarja izplačal za sode.

5) *Ormosd*, 16. IX. 1615

Ferencu Batthyanyju, 3 strani. Milostni gospod mi naroča, da bi regeste prinesel ali poslal gor. Leta 1613, ko je milostni gospod imel neko komisijo v Rottenbergu, potem sem z mojim človekom poslal v roke milostnemu gospodu sedem regest z dne 4. maja 1598 in 1599. Veni, da so regeste ostale pri milostnem gospodu.

Meni je zdaj nemogoče iti v Dobro.

Če ukažete, da regeste pošljem gor, jlt bom poslal.

Kar zadeva ljubljansko pot, lahko irapišem milostnemu gospodu, da v Ljubljano lahko kadarkoli krene voz, samo mora vedeti, s katerim tovorom hoče priti notri in kako oditi ven iz Ljubljane.

Sode so prenesli v Graben.

6) *Ormosd*, 15. XII. 1615

Ferencu Batthyanyju, 3 strani. Razumel sem vaše pismo o morskem blagu. Na preteklo Katarinino sem šel v Potol, da bi kupil in iskal italijansko hlago, ki hi ga moral poslati za vami v Požun; nisem našel nikakega italijanskega blaga. Bil je semenji dan in trgovec je kazal

zgolj nekaj pomaranč, ki pa so bile zelene. Trговец je dejal, da je bilo zelo vroče poletje in da so bile ob morju velike vojske in zato niso mogli dobiti italijanskega blaga. Prosil sem trgovca, naj prinese italijansko blago za svete tri kralje, vendar se hojim, da bo zaradi vojskovanja to izostalo. Onkraj stražnih postojank in iz Hrvaške dežele gre vse proti morju, ker želijo Gorico zasesti Benečani. Z žitaricami ni treba hiteti. Vaše gospostvo naj jih drži do meseca aprila ali maja, takrat jih boste lahko prodali po dobri ceni. Tudi ajdo velja držati na suhem. In oves.

Vinske dajatve so tudi v teku.

P. S.: Če bo kaj sladkih pomaranč, bom poslal za male.

7) *Ormosd, 20. II. 1616*

Ferencu Batthyanyju, 3 strani. Predvčerajšnjim sem prispel iz Gradca. Kar zadeva olje, sem takoj po vrnitvi iz Gradca v Ormož poslal v Potol k Bargamasu poizvedovat o tem. Zato lahko obvestite vaše gospostvo, da je rastlinsko olje ("drevesno olje" – olivno) moč najti pri Bargamasovi hiši v Potolu. V Gradcu je zelo drago, ker zavoljo vojsk tega olja in drugega italijanskega blaga, ni mogoče izvoliti. Olje je v Potolu 18 forintov za cent. Svoječas sem kupil to olje po 16 forintov za cent, ali potem se je podražilo. Če vojske ne bodo odšle, bo to olje drago. Jaz bom za gospoda vzel dve toni.

Na radgonski sejem nisem mogel. Moral sem iti v D. Lendavo h gosp. Banfiju. V Potol bodo šle gospodove žitarice, samo tam nabavite dobro shrambo in pridnega človeka. V Potolu bo vsak terek tedenski sejem.

Tam je lahko prodati pšenico, rž, oves, ajdo, proso, kar vse potrebujejo na Kranjskem.

Pri žitaricah ni treba nič hiteti. V tem gradu se obrnejo ljudje, ki iščejo žitarice; s temi so na tesnem na Kranjskem in tudi vojske porabijo mnogo.

8) *Ormosd, 24. II. 1616*

nepopolno, Ferencu Batthyanyju, 1 stran. Pisal sem že, da sem našel dobro, sveže olje pri Bargamasu. Pretekli teden je umrl Peter Drašković na Klenoviku. Knez Maximilian je umrl preteklo soboto v Gradcu. Benečani so zelo potolkli knežjo vojsko. Adam Traulensdorf je z 25 sto (2.500) možni ukleščen v Gorici.

P.S.: Z ajdo ni treba hiteti.

9) *Ormosd, 19. VI. 1616*

Ferencu Batthyanyju, 3 strani. V Predanovcih stanuje tlačan vašega gospoda Zorko, ki bi bil primeren za valp-ta, kajti slišim, da je zelo dober človek na pristavi in da je dober gospodar.

Benečani se dobro držijo, na polju so se vkopali v jarke. Tja se pripravlja tukajšnje ljudstvo. Benečani so dobili novo pomoč in gotovo želijo zasesti grad v Gradšču.

P.S.: Žitarice zdaj nimajo nobene cene, bodo pa šle v Mariboru in Potolu.

10) *Ormosd, 28. VI. 1616*

Ferencu Batthyanyju, 2 strani. Pismo vsebuje obvestilo o sorodniških odnosih zakoncev Nagy in gospodarjem Donkovičem. — Pise sprašuje, če je prispelo najavljeno pismo iz Čakovca (verjetno od Zrinskih, op. prev.).

11) *M. Sobota, 24. V. 1619*

Ferencu Batthyanyju, 2 strani. Po vaši zapovedi sem pisal glede prodaje vina upravniku v Vinico. Njegov odgovor sem vam poslal. Prihodnji teden bom prispel iz Gradca in takoj pisal.

Ob povratku iz Güssinga sem ubral pot proti Soboti in zavil v Vadarce, kjer sem pregledal situacijo. Na novi pristavi ni nihče nič gradil. Ogle dal sem si tudi vadarske vinograde.

Na Štajerskem se je vino podražilo.

12) *M. Sobota, 6. VI. 1619*

F. B.—u, 5 strani. Vinogradov v Vadarcih ni poškodoval slana, ta hrib je lepo ostal. Pod vinogradi vašega gospostva so lepa sadna drevesa in če se stanje ne bo spremenilo, bo letos dosti sadja. Žena upravnika pristave pravi, da je tu moč držati 50 govedi zategadelj, ker je pašnik samo pred pristavo. Lahko bi vzgajali tudi ovce, gosi in kokoši, samo zgradbo pristave bi morali napraviti na drugem mestu.

Vinograde v Soboti in Dobri bomo obšli (obiskali) po žetvi. Duhovnik v Radgoni ima dosti vina in bi ga prodal za gotov denar.

(ob koncu pisma opozarja na svoje personalne stvari ter omenja, da bi lahko stopil v službo tudi pri Zrinskih).

13) *M. Sobota, 23. VII. 1619*

Ferencu Batthyanyju, 2 strani. Tako preko Mure kakor tudi tu bo zadosti vina, če bo stanje tako, kot zdaj. Grozdje se iz dneva v dan zboljšuje. Cene vinu so malo padle. S čebelami je zelo hudo. Vseposvoda zelo poginjajo. To je neka čebelja kuga. Tu bo tako letos malo medu.

14) *M. Sobota, 4. VIII. 1619*

Ferencu Batthyanyju, 3 strani. Pri radgonskem duhovniku sem poskusil vina, ki so dobra. Če hočete, vam lahko proda sto in poldrugih sto sodov vina in to po 35 renskih forintov. Tu ob Muri in Dravi, kot sem pisal, ne bo medu. Če ima vaše gospostvo med, naj ga obdrži, ker bo imel dvakratno ceno. Malo bo tudi ovs in drag bo; bile so velike povodnji in kaj takega človek ne pominj, tudi v krajih proti Savi, Dravi in Kolpi.

Tudi žitarice so utpele veliko škodo. Pet tednov je skoraj vsak dan deževalo.

15) *M. Sobota, 27. VIII. 1619*

Ferencu Batthyanyju, 2 strani, po obravnani nekkih personalij. O radgonskem vinu nič ne pišete in ne daste odgovora.

16) *M. Sobota, 10. X. 1619*

Ferencu Batthyanyju, 1 stran. Če bi bila dobra volja vašega gospostva, bi lahko poslali sem dol nekoga, ki bi prinesel "Juris montana" (dokument o gornini, op. prev.), ker bi lahko pobral gornino. Tudi regista bi lahko prinesel.

P.S.: Po vaši zapovedi sem obšel zemljiške površine in uredil potrebno. Polovico smo posejali, potrebno zemljo pa smo pustili za vinograd, oves in ajdo.

17) *Rakičan, 16. X. 1619*

Ferencu Batthyanyju, 5 strani

Tu v Hrvaški deželi število port imenujejo število dimov. Na zadnjem zborovanju so sklenili, da vsaka porta da po enega pešca za stražarjenje na Dravi in tako niso cele Hrvaške določili k Dravi. Z bosanske strani so določili za stražarjenje Petrinje. Niti ena stran ni šla kam drugam, ker jim to nihče ni povedal. Konjenikov nikjer. Vaše gospostvo je zapovedalo, da bi kupil ljutomerskih vin, to pa ni bilo mogoče zato, ker, ko sem večeraj iskal Draškovičevo pod ljutomerskim gradom, je nisem našel doma. Pretekli petek je pohitela preko Drave proti Trakošćanu, ker je Nikola Drašković v trakošćanskem gradu dal odpreti skladišča Draškovičeve in vse od tam odpelja-

ti v Turun. Našel je tudi pisma in jih odnesel. Draškovičeva je imela tudi 80 tisoč forintov, ne vem, kaj od tega je odnesel. Pisal sem Draškovičevi, če bi prodala vašemu gospostvu 3 sode vina.

Lažko sporočim, da je bilo v Potolu nekaj malo zelenih pomaranč in limon. Na "zlobni poti" in v vročem vremenu niso mogli dobaviti nobenega italijanskega blaga. Ko bo hladno, Bargamas pripelje različno italijansko blago in tudi italijansko vino. Iz Grebena bodo poslali regeste o vinu. Vaše gospostvo pa naj napiše, kako bo s plačilom zanj, ker prosijo zanj ajdo, proso in rž. Za Hradčino, Remetinec in Zamlačiv sem dal napraviti potolske mernike. Le—ti so večji od drevenk. Dva podol-

ska mernika sta vredna euega graškega. Med naj pogumno prevzemajo. V Zagrebu je kvart pšenice po 2 madžarska furinta, kvart pa meri poldrugi potolski mernik. V Varaždinu je drevenka pšenice 1 forint. Kontrakt z Bargamasem bom poslal vašemu gospostvu.

(Objavljam avtentično Šebjaničevo besedilo regestv le z lektorskimi popravki. Gradivo nima nubenih signaturnih oznak. Razpoznaven je na vseh večjih listih pečatni odtis, v katerem je naslednji tekst: "Batthyany hercegi leveltar Kornend". Gradivo — fotokopije Šuttakovih pisem — ki sem ga odkupil od Franca Šebjaniča, izročam v last Arhivu SR Slovenije).

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

iz prakse za prakso

Kateremu viru verjeti?

Boris Rozman

Da verjamemo pisanim virom bolj kot ustnemu izročilu, je popolnoma normalno. Namreč, vsak spomin, vsako doživetje, ponavadi soudeležencev, ki jih sprašujemo, moramo še temeljito preveriti, da ga lahko argumentiramo. To skušamo narediti s tem, da sprašujemo še druge tako imenovane priče, ko so bile takrat prisotne. Če pa imamo tiskan, pisan vir, ki nam določene stvari potrjuje, pa seveda ni nobenega problema. Ali pa...?

Pri urejanju fonda Čebelarstva družina Ljubljana sem pri Čebelarški družini Polje naletel na tri dokumente, ki govorijo o isti stvari, a vendar različno. Sicer gre za nepomembno stvar (število udeležencev občnega zbora), pa vendar po svoje zanimivo, ker se ti ob tem pojavijo številna vprašanja, tudi o resničnosti pisanih virov (pri tem mislim zlasti na poročila, zapisnike). Po zapisniku poslovnega odbora Čebelarstva družine Polje z dne 30. decembra 1945 je bilo na ustanovitvi družine "20 navzočih članov", od katerih "se jih prikladi 10 za Čebelarstvo

družino v Polju." Navzočnostna lista, ki so jo poslali po učilnici (ustanovni občni zbor je bil namreč v stari osnovni šoli v Polju), pa imamo samo 19 podpisov. Že res, mogoče se nekdo ni podpisal, toda zakaj potem poročilo o občnem zboru družine z dne 5. januarja 1947 govori o 25 navzočih, od katerih je le 7 članov glasovalo proti ustanovitvi družine.

Kateremu dokumentu verjeti? (K sreči gre za stvari, ki se jih da še preveriti – dokaz, da so priče tudi pomembne za preverjanje podatkov). Problema verjetno ne bi bilo, ko bi bil ohranjen le eden od dokumentov?

Seveda je to v bistvu že naloga, s katero se bo moral spopasti raziskovalec, medtem ko naj bi arhivist le uredil in popisal arhivsko gradivo in ga pripravil znanstveniku za uporabo.

Vendar, ali ni v vsakem arhivistu (v glavnem) tudi nekaj zgodovinarja?

Poizkusna avtomatska obdelava podatkov (AOP) arhivskega gradiva

Milan Bizjak

V prispevku podajam kratko poročilo o obdelavi popisov arhivskega gradiva, ki je bil kot poizkusna obdelava opravljen marca 1986 na računalniku Iskra Data C 18 Občine Kranj.

Za oblikovanje datoteke s podatki o arhivskem gradivu sem pred pričetkom popisovanja določil parametre in njihovo dolžino, s pomočjo katerih je opisana arhivska enota ter tako oblikoval računalniški stavek v datoteki.

Pri določanju parametrov sem izhajal iz smotrov, ki sem jih z računalniško obdelavo hotel doseči. Ti smotri so:

– popisovanje, urejanje in logično razvrščanje arhivskih enot v posameznih fondih,

– izločanje duplikatov, ki se nahajajo v različnih fondih,

– izdelava posameznih popisov: popis (inventar) enega fonda, popis več sorodnih fondov, tematsko zaokroženi popisi, popisi na osnovi krajevnih, časovnih, imenskih parametrov, itd,

– iskanje točno določene arhivske enote za upravo uporabo,

– iskanje večjega števila tematsko zaokroženih arhivskih enot glede na zahtevo raziskovalne stranke v enem ali več fondih (lahko tudi v različnih arhivskih ustanovah),

– čas, porabljen za oblikovanje popisa ali za iskanje zelenih arhivskih enot se mora skrajšati, kvaliteta popi-

sov pa povečati,

– z uporabo parametrov in njihovim določanjem posamezni arhivski enoti se čas, ki je potreben za ureditev posamezne arhivske enote ne sme podaljšati.

Za dosego naštetih smotrov morajo biti parametri zasnovani:

– na enoten način, ne samo v enem, temveč v vseh fondih, da so s tem popisih fondov med seboj primerljivi,

– omogočati nam morajo logično razvrščanje,

– zasnovani morajo biti tako, da jih večino lahko določimo vsaki arhivski enoti, ne glede na to, iz katerega fonda arhivska enota izhaja,

– zasnovani morajo biti na kratak in jasen način,

– vsi parametri v enem računalniškem stavku naj ne bi zasedali več kot 200 do 300 znakov,

– zasnovani parametri morajo biti deloma togi – statični, deloma pa zasnovani fleksibilno tako, da nam bodo kasneje v pomoč pri morebitnem prehodu na iskanje arhivskih enot s pomočjo deskriptorjev (možnost, da šifrirane parametre z ustreznim programom prevedemo v besedno obliko).

Pri poizkusni obdelavi popisov arhivskega gradiva sem za opis posamezne arhivske enote uporabil naslednje parametre, ki so razdeljeni v dva dela:

1. Parametri, s katerimi so opisane lokacije arhivske enote:

– ime arhiva, ki ustrezno arhivsko enoto hrani,

– ime občine, iz katere fond izhaja,

– številka fonda,

– številka arhivske enote,

– podštevilka arhivske enote.

2. Parametri, ki nam omogočajo logično razvrščanje arhivskih enot v popisu fonda ali v nekem tematskem popisu:

– šifra dejavnosti, na katero se nanaša vsebina arhivske enote,

– šifra vsebine arhivske enote,

– številka kraja oziroma območja, na katerega se vsebina arhivske enote nanaša,

– čas nastanka arhivske enote, oziroma obdobje, na katerega se vsebina arhivske enote nanaša,

– ime subjekta oziroma ime in priimek fizične osebe, na katere se nanaša vsebina arhivske enote.

3. Tekstovni del:

Za našete parametre sem uporabil šifre povsod tam, kjer nam zasnova parametra to omogoča. Ob nadaljnjem delu bo treba dodati še nekatere nove parametre, šifre uporabljenih parametrov pa podrobno razgraditi. Računalniški program, ki ga je izdelal Boris Zor, nam omogoča naslednja dela z računalnikom Data C 18:

– vnos podatkov,

– ažuriranje podatkov – popravljanje že vnešenih podatkov,

– listanje vnešenih podatkov,

– sort – urejanje parametrov s podatki o arhivski enoti glede na zahteve uporabnika računalnika,

– delen ali celoten izpis podatkov na papir.

Pri poizkusni obdelavi so bili vnešeni podatki oziroma parametri za približno 400 arhivskih enot iz štirih različnih fondov. Z računalnikom so bile izdelane tri vrste popisov:

– popis vsebin v posameznem fondu in popis vsebin vseh štirih fondov,

– popis, ki upošteva dejavnost, na katero se posamezne vsebine nanašajo; izdelan je za posamezni fond in preko vseh uporabljenih fondov,

– imenski indeks subjektov oziroma fizičnih oseb, ki se pojavljajo v popisih posameznega fonda ali v popisih vseh štirih fondov.

Glede na izkušnje, ki sem si jih ob delu na poizkusni AOP pridobil menim, da je avtomatska obdelava popisov arhivskega gradiva možna in izvedljiva, ne glede na to, da fond pred popisovanjem ni v registraturno urejenem stanju. Stremeti pa bi morali za tem, da bi programje ter načine urejanja in popisovanja čimbolj poenotili v vseh slovenskih arhivih, saj nam bosta samo enoten pristop pri zajemanju podatkov in kompatibilnost izbranih parametrov in računalniških programov omogočila, da bodo popisi fondov med seboj primerljivi. Menim, da je ravno primerljivost in s tem povezava preprosta in hitra izdelava tematskih popisov oziroma iskanje tematsko zaokroženih arhivskih enot glede na naše zalize, največja pridobitev urejanja in popisovanja s pomočjo računalnika. Za osnovni pregled nad gradivom, ki ga hranimo, zadostuje sedanje evidencne in sedanji načini popisovanja. Samo zaradi izdelave osnovnih evidenc v arhivske institucije ne bi bilo potrebno smotno vpeljevati drage računalniške obdelave. Glede na to, da mora uporabnik za temo, ki jo obravnava, iskati gradivo v različnih fondih in različnih arhivih, je enoten pristop k AOP še toliko bolj pomemben.

Glede na to, da je več načinov in pristopov k organizaciji AOP menim, da mora biti izbran način enostaven ter mora izkoriščati vso paleto možnosti, ki nam jo računalnik z ustreznim programom omogoča. Čas, potreben za popisovanje in izdelavo popisov posameznega fonda, se mora z uporabo ustreznega načina in AOP bistveno zmanjšati, kvaliteta popisov pa povečati.

Na koncu bi se želel zahvaliti Zgodovinskemu arhivu Ljubljana, da mi je omogočil delo pri pripravi poizkusne obdelave v rednem delovnem času ter poiskal sredstva za kritje stroškov, ki so nastali z delom programerja poizkusnega računalniškega programa. Za pomoč in nasvete se zahvaljujem tudi sodelavci Žarku Bizjaku in Ladu Žumru.

Šifre vsebin

02110 – letna poročila

02203 – sezname

06402 – zapisniki občinskih zborov društev

30003 – plani v družbenih dejavnostih

40004 – zaključni računi

66002 – gradivo športnih tekmovanj

66007 – registracije tekmovalcev

Šifre krajev in območij

18000 – območje občine Kranj

18035 – Kranj

18104 – Voglje

18119 – Žabnica

90002 – območje Gorenjske

90003 – območje bivšega okraja Kranj

Številka fonda

013 – OZTK – Okrajna zveza za telesno kulturo

014 – ObZTK – Občinska zveza za telesno kulturo

Uporabljeni šifranti so začasni in so bili pripravljene samo za izvedbo poizkusnega urejanja.

primer računalniško oblikovanega popisa

Dejavnost	Vsebina	Kraj	Datum	Leto	Številka fonda	Št. arh. enote	Pod- številka	Dodatna oznaka	Indeks	Tekst
67006	30033	18000	0000-0000	978-978	014	008	00	0	TTKS Kranj	Programi in delo komisij TTKS
67007	06402	18035	0000-0000	972-973	104	014	00	0	ŠD Triglav Kranj	Zapisniki občnih zborov
67007	06402	18035	1701-2211	977-977	032	032	00	0	ŠD Triglav Kranj	Zapisniki občnih zborov
67007	06402	18035	0000-0000	962-967	014	034	00	0	ŠD Vodovodni stolp Kranj	Zapisniki občnih zborov
67007	40004	18035	2012-2012	963-963	014	033	00	0	ŠD Vodovodni stolp Kranj	Finančno poročilo
67007	66002	18035	0000-0000	962-966	014	078	00	0	ŠD Vodovodni stolp Kranj	Poročila o tekmovanjih
67007	06402	18104	0000-0000	967-969	014	035	00	0	ŠD Voglje	Zapisniki občnih zborov
67007	06402	18119	1605-1605	964-964	014	038	00	0	ŠD Žabnica	Zapisnik občnega zbora
67112	06402	18035	1402-1402	960-960	013	016	00	0	Zveza nog. sodnikov	Zapisnik občnega zbora
67112	66002	90002	0000-0000	971-972	014	030	00	0	Zveza nog. sodnikov	Poročila o sojenju tekem
67114	02203	90002	0000-0000	963-967	014	016	00	0	Nogomet. podzveza	Seznami nogomet. klubov
67114	02203	90002	0000-0000	955-958	013	019	00	0	Nogomet. podzveza	Seznami nogomet. klubov
67114	66007	90002	0000-0000	969-969	014	112	00	0	Nogomet. podzveza	Registracija igralcev
67114	66007	90003	0000-0000	956-959	013	018	00	0	Nogomet. podzveza	Registracija igralcev v klubih okraja
67127	02110	18035	0000-0000	963-963	014	089	00	0	Kašar.klub Kranj	Poročilo o delu kluba
67627	02110	18035	0000-0000	966-967	014	156	00	0	Vaterpol.klub Kranj	Poročilo o delu kluba

Razlaga šifer računalniškega izpisa

Šifre dejavnosti

6 glavna skupina: šolstvo, kultura, šport in telesna kultura, znanost

67 . . . skupina: šport

6700 podskupina: gradivo, ki se nanaša na šport kot celoto in ne obravnava dejavnosti posameznih panog

671 . . podskupina: skupinske – moštvene igre z žogo

676 . . podskupina: vodni športi

6700 . gradivo, ki se nanaša na šport kot celoto in ne obravnava dejavnosti posameznih panog

6711 . panoga: nogomet

6712 . panoga: košarka

6762 . panoga: vaterpolo

Dodatne šifre, ki se uporabljajo v skupini 67 . . . in se dodajajo na peto mesto:

. . . . 2 gradivo, ki se nanaša na delovanje sodnikov in sodniških združenj; gradivo mora biti vezano na prva štiri mesta šifre 67 . .

. . . . 4 gradivo, ki se nanaša na delovanje športnih združenj, zvez, skupnosti; gradivo se mora nanašati na panogo oziroma na prva štiri mesta šifre

. . . . 6 upravno in samoupravno delovanje, TKS, TTKS, delovanje skladov, komitejev; gradivo se mora nanašati na prva štiri mesta šifre

. . . . 7 delovanje posameznih klubov; gradivo se mora nanašati na posamezno panogo oziroma na prva štiri mesta šifre (delovanje športnih društev, ki pokrivajo večji del šifre 67 . . . se šifrira z 67007)

Koper (18. stol.)

delo arhivov in arhivskih organizacij

Narodna in študijska knjižnica Trst

Poročilo o dejavnosti v letu 1985

Knjižnica

– Knjižnica je bila odprta neprekinjeno od ponedeljka do petka od 9.00 do 18.00 ure. Število obiskovalcev je obstalo na številki 7.654 (brez meseca avgusta).

– Knjižni sklad je redno naraščal. Ob koncu decembra 1985 beležimo 75.059 inventariziranih knjižnih enot. V letu 1985 smo v prostorih knjižnice izposodili 15.743 knjig, na dom pa še nadaljnjih 2.791.

– Zvrstil se je redni cikel predavanj na temo Trst 1945 ob 40-letnici zaključka druge svetovne vojne ter padea nacifašizma. Predavali so priznani italijanski, jugoslovanski in angleški zgodovinarji. Predavanja (5) so se zvrstila v konferenčni dvorani Trgovinske zbornice v Trstu v aprilu 1985: Dušan Biber: Britanska in ameriška politika o italijansko-jugoslovanski meji v 2. svetovni vojni (3. aprila 1985), Dušan Nečak: Jugoslovanski odnos do vprašanja Trsta (10. aprila 1985), Elisabeth Barker: The international context of the Trieste crisis of 1945 (17. april 1985), Gianpaolo Valdevit: La questione di Trieste e le origini della guerra fredda (1945–1947) (24. aprila 1985).

22. maja 1985 je bila v prostorih Trgovinske zbornice še okrogla miza, na kateri so sodelovali ambasadorji: Vladimir Velebit, Fausto Bacchetti in Joža Vilfan.

Zunaj rednega ciklusa je bilo še predavanje jugoslovanskega diplomata Janeza Stanovnika 40 let Organizacije združenih narodov in sicer 20. novembra 1985 v Gregorčičevi dvorani v Trstu.

– Leto 1985 je bilo uspešno tudi glede publikacij.

– Zbornik Trst – Trieste 1945 – cikel predavanj, ki jih je naša ustanova priredila v letu 1985. Publikacija je obširna, saj obsega 142 strani v dveh jezikih: italijanskem in slovenskem. Založila in izdala jo je NSK.

– Bibliografija 1945–1984, ki obsega izdajo Založništva tržaškega tiska in Gregorčičeve založbe v Trstu, obsega 248 strani. Založila jo je ZTF, izdala NŠK; delo naših knjižničark Ksenije Majovski in Magde Pavlič-Maver.

– Katalog Beseda in knjiga – Parola e libro v dveh jezikih ob istoimenski razstavi na Pomorski postaji decembra 1985 v Trstu.

– Bibliografija

Naša ustanova je v Jadranskem koledarju 1986 objavila obsežno bibliografijo pod naslovom Slovenska bibliografija v Italiji 1984–1985 (str. 206–228), sad dela knjižničark Narodne in študijske knjižnice.

– Razstava Beseda in knjiga (slovenska protestantska reforma v XVI. stoletju) na Pomorski postaji v Trstu decembra 1985. Pobude so izvedle: Univerza v Trstu, Univerza v Ljubljani, Narodna in univerzitetna knjižnica iz Ljubljane ter Narodna in študijska knjižnica pod pokroviteljstvom Tržaške pokrajine. Pobuda je imela res izvrsten odmev med tržaško publiko, za katero je predstavljala izjemen kulturni dogodek.

– Razstava 40 let Založništva tržaškega tiska v Kulturnem domu v Trstu od 18. decembra 1985 do 18. januarja 1986. Priredili so jo ZTF in NSK.

Odsek za zgodovino

Omenjeni odsek našega društva NŠK je v pretekli sezoni nadaljeval z zbiranjem gradiva vseh vrst (razen knjig in periodike), ki pričajo o preteklosti in sedanjosti Slovencev v Italiji.

– Razstavna dejavnost je obsegala dvoje razstav.

1.1. Panjske končnice na Koroškem v Kulturnem domu v Trstu, marca 1985 ter v Kulturnem domu v Gorici aprila 1985. Razstavo je Odsek za zgodovino priredil v sodelovanju z Zvezo slovenskih kulturnih društev.

1.2. Rodik – arheološka izkopavanja v kraju Rodik, ki je v neposredni bližini Trsta. Gre za arheološka izkopavanja Filozofske fakultete iz Ljubljane. Razstavo je priredil Odsek za zgodovino v Kulturnem domu v Trstu oktobra 1985.

– Raziskovalna dejavnost

– Spominski datumi za leto 1986 (65 strani)

– Krajevni leksikon Slovencev v Tržaški pokrajini.

Projekt poteka v sodelovanju s Slovenskim raziskovalnim inštitutom (v teku).

– Popis ledinskih in mikrotoponomastičnih imen v občinah na Goriškem, kjer živijo Sloveni (v teku).

– Prevajanje pism narodnega junaka Josipa Tomažiča-Pina (v teku).

– Peta izvedba mladinskega raziskovalnega tabora Sovodnje 85 na območju občine Sovodnje ob Soči v pokrajini Gorica od 1. do 11. septembra 1985. Pobudo so

dali: Odsek za zgodovino pri NŠK, Slovenski raziskovalni inštitut, Društvo slovenskih telnikov in naravoslovcev, Društvo mladih raziskovaleev.

— Publikacije

— Dvojezični katalog Rodik ob istoimenski razstavi.

— Izid številke 9 glasila Informacije, ki ga izdajata Slovenski raziskovalni inštitut ter Odsek za zgodovino pri NŠK.

Odsek za slovenski jezik

Na sedežu tega odseka ima domicil Svet za kulturo slovenskega jezika, ki se ukvarja s problemom slovenskega jezika na različni ravneli uporabe.

Odsek za etnografijo

Nadaljevalo se je redno zbiranje predmetov in drugega gradiva. Posebno zvrst predstavlja zbirka ljudskih harmonik.

Delovni dosežki Inštituta za zgodovino delavskega gibanja 1980 — 1985

Razstava s tem naslovom je bila v avli Inštituta za zgodovino delavskega gibanja od 26. februarja do 5. marea 1986.

Pestrost dejavnosti delavcev Inštituta za zgodovino delavskega gibanja tako raziskovalnega kot arhivskega oddelka, smo predstavili v osemnajstih vitrinah. V srednje-ročnem obdobju 1980 — 1985 je bilo objavljenih 830 bibliografskih enot delavcev inštituta. Samostojne publikacije, razprave in strokovni članki so bili razporejeni v petih časovnih razdobjih — do leta 1868, od 1868 — 1918, 1918 — 1941, 1941 — 1945 in po letu 1945. Prostorske omejitve so narekovale določeno izbor, zato ni med razstavljenimi deli poročil in knjižnih ocen, prav tako so opuščena poročila o razstavah, zborovanjih in drugih prireditvah ter drugi priložnostni zapisi. Številčno je bilo prikazano tudi sodelovanje z referati in koreferati na znanstvenih in strokovnih posvetovanjih doma in v tujini ter raziskovalno delo pri projektih in nalogah izven osnovnega raziskovalnega programa Zgodovine Slovencev od začetkov delavskega gibanja dalje, med katerimi bi našela le nekaj od njih: Zbrana dela Josipa Broza Tita, Zbrana dela Edvarda Kardelja, Zbrana dela Borisa Kidriča, sodelovanje pri Enciklopediji Jugoslavije, Enciklopediji Slovenije, biografskih leksikonih, Zgodovini Slovencev, Zgodovini KPJ — ZKJ itd. Dejavnost arhivskega oddelka je bila prikazana v treh vitrinah. Zaradi vsebine, pomena in velike uporabe gradiva iz obdobja NOB — narodnoosvobodilnega, okupatorjevega in kontrarevolucionarnega — sestavljajo arhivski delavci poleg inventarnih seznamov še vrsto specialnih pomagala, kartotek, ki vodijo k boljšemu poznavanju pisanih virov in pregledu nad gradivom ter so v pomoč uporabnikom pri njihovem delu. Poleg inventarnih seznamov so bili razstavljeni še primerki kartoteke za spominsko gradivo, kartoteke okrožnic IO OF, primer popisa osebne zbirke, evidenčni kartoni fondov, popis fondov in zbirk. Tisk iz obdobja NOB je predstavil primerke obdelave periodike, neperiodike in drobne tiska, pope-

stri pa so razstavo s prikazom novodobljenega arhivskega gradiva in z najlepšimi tiski, ki se hranijo v zbirki tiska NOB v arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja.

Metka Gombač

Razstava Trg Ljutomer 1342 — 1927

Med bogatejše ohranjene arhivske fonde trgov na Štajerskem, katerih gradivo hrani Pokrajinski arhiv Maribor, spada arhivski fond trga Ljutomera.

V letih 1881 do 1894 je bilo gradivo tega fonda izročeno Štajerskemu deželnemu arhivu v Gradcu, po drugi svetovni vojni pa vrnjeno na podlagi arhivskega sporazuma iz leta 1923.

Vrnjeno gradivo obsega zbirko listin in 156 skatel spisovnega gradiva. Zbirka listin trga obsega trideset pergamentnih in štiri papirne listine. To so predvsem privilegiji deželnih knezov, od vojvod Viljema in Albrehta iz leta 1396, do avstrijskega cesarja Ferdinanda I. iz leta 1838. Najvažnejši kompleks vrnjenega spisovnega gradiva pa so:

Seznami hiš in tržanov, pomirje, itd., 1646 do 1846,
Trška posest, 1694 do 1848,
Trški uradniki, 1648 do 1848,
Stiftregistri in zemljiške knjige, 1659 do 1845,
Komorni urad z računi, 1567 do 1835,
Vložni, opravljeni in dostavni protokoli, 1781 do 1866,
Zapisniki trškega sveta, 1609 do 1850,
Procesi, 1535 do 1854,
Gradnje, 1678 do 1866,
Saniteta, 1680 do 1866,
Obrt in trgovina, 1665 do 1856,
Inventarji, 1578 do 1844,
Zapiščinske zadeve, 1580 do 1841,
Cerkvene zadeve, 1556 do 1816,
Šolske zadeve, 1698 do 1865,
Vojaške zadeve, 1718 do 1868,
Obrt in cehi, 1715 do 1885.

V glavnem iz tega gradiva so delavci Pokrajinskega arhiva v Mariboru izbrali eksponate za razstavo z naslovom Trg Ljutomer 1342 — 1927. Razstavo so postavili s sodelovanjem Galerije Ante Trstenjaka v njenem razstavišču v Ljutomeru. V času od 19. decembra 1986 do 31. januarja 1987 si je skrbno izbrane dokumente ogledalo preko 4300 obiskovalcev — za Ljutomer res lep obisk.

Na razstavi je bilo predstavljenih 72 eksponatov in sicer listine, letni obračuni, načrti nekaterih znamenitih ljutomerskih zgradb, sezname hiš in tržanov, kurende višjih oblastnih organov, nekaj fotografij, itd.

K razstavi so pripravili katalog, katerega uvod izpod peresa dr. Jožeta Mlinariča daje kratek pregled zgodovine trga Ljutomera v prvem delu, v drugem pa informacije o fondih in arhivih, v katerih se še nahaja gradivo za zgodovino Ljutomera in okolice.

Prav gotovo je potrebno na koncu povedati še nekaj besed o pomenu in namenu te razstave. Kljub temu, da imamo za zgodovino Ljutomera in okolice nekaj dobrih razprav, je ta razstava opozorila na nedorečenosti v dosedanem raziskovanju preteklosti Ljutomera in okolice.

Gre torej za nekakšen izziv raziskovaleem krajevne zgodovine in ne samo njim, ampak tudi širši družbeni skupnosti, da bo začela razmišljati in zbirati sredstva za restavracijo in konservacijo nekaterih pomembnih dokumentov.

Na drugi strani pa hi s stališča arhivske prakse kazalo opozoriti na lep primer uspešnega dela restitucijske komisije, katere član je med drugimi dr. Jože Mlinarič iz Pokrajinskega arhiva Maribor.

Opombe:

Podatki, ki se nanašajo na gradivo trga Ljutomea so vzeti iz razstavnega kataloga dr. Jožeta Mlinariča, Trg Ljutomea (1942–1927, Maribor 1986.

Miroslav Novak

Pričevanja, zakladi Ormoža in Ptuja

Pod tem naslovom si lahko od 6. februarja do 15. marca 1987 ogledate razstavo v Cankarjevem domu. V razstavnih dvoranah smo želeli pokazati širši javnosti del kulturne dediščine, ki jo hranijo Pokrajinski muzej Ptuj, Ljudska in študijska knjižnica Ptuj, Zgodovinski arhiv Ptuj, Minoritska knjižnica Ptuj, posamezne druge institucije, župnijski uradi ormoške in ptujske občine, graški muzej Joannem in Zavod za spomeniško varstvo Maribor. Arheološka kulturna dediščina je predstavljena posebej v razstaviščni Arkade. Koordinator razstave je Pokrajinski muzej Ptuj, vodja projekta pa Brane Lanut. Razstava pokriva naslednje razdelke oz. teme: Meščanstvo, Sakralna kulturna dediščina, Minoritska knjižnica, Ljudska in študijska knjižnica iz ljudske umetnosti in duhovne kulture, Štajerska – dežela gradov, Nacionalno prebujanje in Ljudska revolucija.

Dovolite, da spregovorim nekaj besed o enem delu razstave, pri katerem je največji poudarek na arhivskem gradivu – to je področje meščanstvo. Gre za temo, o kateri smo želeli predstaviti pet oz. šest podtem in sicer sodstvo in upravo, obrti, trgovino, sejme in nekaj utrinkov iz vsakdanjega življenja ter nacionalne hoje. Za ta področja smo se odločili zaradi tega, ker so najpomembnejša za Ptuj kot tudi za Ormož. To izbiro so nam narokovali eksponati oz. zakladi, ki so se ohranili. Ker pa teli ni bilo dovolj, smo si pomagali z drugimi: npr. trgovina je bila v srednjeveškem Ptujju temeljnega pomena, vendar za to področje nimamo "zakladov". Zato smo jo predstavili s pričevanji kot npr. zemljevid srednje Evrope, na katerem so vrisane najbolj znane trgovske poti proti Italiji, Madžarski in južni Nemčiji. Za trgovino res nimamo zakladov, zato pa so poskrbeli zanje trgovalci zaradi svoje ekonomske moči in smisla za lepo.

Pri obrteh pa smo se npr. omejili le na pet obrti, ki so (bile) najbolj popularne ali pa so (bile) karakteristične za Ptuj.

Pa tudi celovske rede smo predstavili samo za omenjenih pet obrti, čeprav imamo celovskih redov v Zgodovinskem arhivu Ptuj kar lepo število in predstavljajo pravo pašo za oči, posebej iz obdobja Marije Terezije, ko so si celji dali ponovno potrjevati svoje statute, da bi tako na nek način obdržali avtonomni statut predvsem

nasproti prvim manufakturnim podjetjem, ki so se pojavljala.

Predzadnji oddelek je namenjen dogodkom iz vsakdanjega življenja kot npr. požarom, ki so večkrat prizadeli Ptuj, njegovi gradbeni zgodovini, utrjevanju, značilni ptujski veduti itd. Nekaj eksponatov smo namenili zdravilstvu in lekarništvu in tudi mimo kulinarike nismo mogli, saj so recepti iz leta 1683 pravi "zaklad" glede na vsebino oz. glede na materiale, iz katerih so kuhali.

Nacionalno prebujanje sicer ni pustilo za seboj materialnih preostankov v smislu zakladov, zapustili pa so oklepljeno nacionalno zavest, ki je prav gotovo osnova za današnjo stvarnost in je kot taka tudi zaklad.

Najbotateje je z eksponati predstavljeno področje uprave in sodstva z obema ptujskima mestnima statutoma, sodniškim mečem in žezlom ter z nekaj eksponati invalidske uprave... Opozorila bi na to, da so poleg arhivskega gradiva vključeni tudi muzejski eksponati, knjižnično gradivo in drugi predmeti. Namen razstave oz. tega razdelka je bil, pokazati obiskovaleem nekaj ptujskih dragocenosti, ki so sicer ostanek bogatejših časov oz. ostanek časov, bolj naklonjenih kulturni dediščini, vendar je tudi ta razstava odraz našega pozitivnega odnosa do kulturne dediščine.

Razstavo spremlja bogat katalog s prispevki posameznih avtorjev in z okoli 90 fotografijami. Velika škoda je, da na dan otvoritve, 6. februarja 1987, še ni bilo kataloga. Za takšno eminentno predstavitev je bilo potrebno restavrirati precej gradiva, kar je vzelo mnogo časa in denarja.

Razstavo spremlja 150 fotografij, v glavnem velike, 80 cm x 60 cm in preko 200 eksponatov, se pravi originalov in nad 200 eksponatov in enot eksponatov za področje arheologije.

V hodniku Maksimarketa se je ob tej priložnosti predstavilo ptujsko združeno delo s projektom Ptuj danes in jutri.

Sorazmerno kratek čas (sami pogovori so stekli junija 1986), ki je bil namenjen temu projektu, nas je strokovne delavce dobesedno potisnil ob steno in ni bilo časa za kakšne posebno natančno dorečene sodbe in prikaze.

Kristina Šamperl-Purg

Pokrajinski arhiv v Novi gorici 1972–85

(Razstava ob 15-letnici delovanja)

V Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici je bila ob odprtju nove stavbe (8. maja 1987) odprta tudi razstava, posvečena 15-letnici delovanja zavoda.

Razstava je razdeljena v tri dele. V prvem želi prikazati ustanovitev, prostorski in kadrovski razvoj arhiva. Ta je kot samostojna institucija začela poslovati šele leta 1972. Že od vsega začetka so ga pestile prostorske težave in iskalo se je različne možnosti rešitve tega problema, največ v okviru adaptacij starejših stavb. Že leta 1979 pa je bilo ugotovljeno, da je najcenejša novogradnja, a do realizacije ni prišlo. V takih razmerah je arhiv

leta 1983 dočalal katastrofalno poplavo, ki je prostorski problem zaostri do skrajnosti. Ob pomoči širše družbene skupnosti (poleg ustanoviteljic je precejšen del sredstev prispevala tudi Kulturna skupnost Slovenije), je arhiv uspel prostorski problem rešiti z novo gradnjo.

Ob ustanovitvi je imel arhiv zaposlene 4 delavce. Pozneje se je postopno širil, močnejša kadrovska okrepitev pa pride šele v osemdesetih letih. Danes šteje kolektiv 12 članov.

Osrednji del razstave želi s pomočjo dokumentov, ki nastajajo ob opravljanju posameznih nalog, prikazati dejavnost arhiva kot kulturne institucije.

V zadnjem delu je za popestritev dodanih nekaj drob-

cev iz fondov in zbirk, ki jih hrani arhiv. Izbrani so po oblikovnih ali vsebinski zanimivosti.

Razstavo spremlja skromen katalog. V njem sta poleg uvodne besede ravnatelja arhiva na kratko predstavljena razvoj in dejavnost ustanove (namenjena predvsem nepoznavalcem arhivske stroke), sledi seznam razstavljenih dokumentov, na koncu pa je še kratka obrazložitev del Rika Debenjaka, ki jo je ob odprtju stavbe arhiva v njegovih kletnih prostorih pripravil Goriški muzej.

Aleksandra Pavšič – Milost

Stavba Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici

Zvezno posvetovanje arhivskih delavcev v Prištini

Deset let po prištinskem kongresu arhivskih delavcev Jugoslavije je bilo v Prištini od 22. do 24. oktobra 1986 drugo zvezno posvetovanje, ki si je zastavilo trije tem: zaščita arhivskega gradiva zunaj arhivov, uporaba računalnika in merila vrednotenja del v arhivu.

Posvetovanje sta spremljali dve publikaciji: vodnik po fondih in zbirka v arhivih Kosova — ta je bil tudi slavnostno predstavljen kot deveta knjiga poznane zbirke — in dvojna številka Arhivista za leto 1986. V njem objavljeni referati in nekaj koreferatov posvetovanje so tako olajšali poseganje v diskusijo.

Ker je o predstavljenih tekstih najlažje soditi ob branju časopisa Zveze arhivskih delavcev in arhivov Jugoslavije, velja posvetiti nekaj več pozornosti razpravi. Svoje misli so referenti in diskusanti izražali večinoma v svojem jeziku, tako da smo spremljali posvetovanje v srbohrvaščini (ta so uporabljali tudi albanski in madžarski udeleženci), makedonščini in slovenščini. Izkazalo se je, da je v primeru jasnega in kratkega podajanja osnovnih tez referata moč doseči razumljivost tudi na ta način. Prave, žive diskusije pa ni bilo, saj je večji del sicer številnih razpravjalcev — prevladovali so makedonski — prebral prej sestavljene prispevke. Ne da bi hoteli ocenjevati posamezne diskusijske prispevke, kvalitetnejšim tako ali tako obljublajo objavo v Arhivistu, ta številka 1-2/1987 je medtem že izšla — pa velja opozoriti na nekaj misli in vtisov.

Kaže, da v dilemi ali naj arhivi hranijo poleg arhivskega tudi (vsaj del) dokumentarno gradivo, zmaguje usmeritev k arhivskemu gradivu. Slišati je bilo, da hranjenje operativnega gradiva ter skrb arhivov za praktično-uporabni del gradiva predstavlja ukvarjanje z malenkostmi, medtem ko izginja arhivsko gradivo. Odločitev za ukvarjanje z bistvom pomeni za makedonske arhiviste uporabe list prioriternih (in neprioriternih) ustvarjalcev — torej za vsebinsko soroden pristop k valorizaciji ustvarjalcev kot ga poznamo pri nas — drugod pa je poudarek na arhivskem gradivu pri "listah".

Kar naj bi se reševalo v arhivu, je potrebno rešiti že pred prevzemanjem, je bila ena od misli v diskusiji, kar spominja na našo prakso prevzemanja le arhivskega gradiva v arhiv. Opazen pa je tudi problem zunanje službe, ki je preveč vpeta v reševanje praktičnih problemov pisarniškega poslovanja, pač zaradi povezave tega z arhivskim gradivom. Slišati pa je bilo tudi misel o potrebnosti opredelitve odnosov med posameznimi arhivi (glede arhivskega gradiva) in zlasti z muzeji, o čemer se je v Sloveniji razpravljalo zlasti v Ormožu na zborovanju leta 1985.

V diskusiji je dr. M. Milošević predlagal tudi temo kongresa, ki bo v letu 1988: "arhiv — usoda naše preteklosti v rokah računalnikov". Glavne probleme predstavljajo deskriptorji in indeksiranje posameznih dokumentov, potrebno pa bi bilo upoštevati izkušnje bibliotekarjev, posebno glede neknjižnega gradiva.

Posvetovanje je li koncu pospremlilo še 17 točk zaključkov, med drugimi enotnost pri kriterijih ustvarjalcev, evidencah, izdelava orientacijskih list po delokrogih, izobraževanje delavcev v arhivih, enotnost sistema AOP in izdelava tezavrov: osnova za informacijski sistem.

Posvetovanja v Prištini se je udeležilo 10 slovenskih arhivskih delavcev (iz Arhiva SR Slovenije, ptujskega in

ljubljskega zgodovinskega ter iz mariborskega pokrajinskega arhiva), kar je v skupnem številu udeležencev (ok. 200) majhen procent. S koreferati sta sodeloval dr. J. Žontar (pravne osnove varstva arhivskega gradiva) in P. Klasić (izobraževanje arhivskih delavcev), v diskusiji pa je bil predstavljen prispevek P. Ribnikarja (k referatu O. Giler o stanju gradiva izven arhiva), ki je opozoril na posebnosti arhivske prakse v Sloveniji. Manj kot bivanje v Grand hotelu Priština — tu je bilo tudi posvetovanje — je bil zanimiv obisk v Arhivu AP Kosova, zlasti pa sama Priština, kjer je novo obdano s tradicijo Orienta.

Posvetovanje je (spet?) pokazalo na pestrost razmišljanja in pristopov jugoslovanskih arhivistov, ki delujejo na področjih z različno zakonodajo, tradicijo, različnim številom (spet različno izobraženega) kadra in ponekod skoraj neprimerljivimi prostorskimi možnostmi. Raje kot težnje po poenotenju tega ali onega bi pričakoval kritično presojo različnih pristopov k delu in upoštevanje vseli pozitivnih zaključkov v nadaljni praksi. Prav to: ukvarjanje s praktičnimi problemi stroke in predlogi za reševanje teh so pondarki, ki sem jih v obravnavi vprašanj na posvetovanju vendarle pogrešal. Posebej s tabelami opremljen referat o zaščiti gradiva zunaj arhiva (Prim.: Arhivist 1-2/1986) ne kaže le na stanje in probleme, temveč kar sili k razmišljanju o rešitvah.

Čeprav smo od vsakdanje uporabe računalnikov v arhivi še daleč (tako finančno kakor strokovno), pa velja pred obravnavo te teme na zborovanju leta 1988 poskusiti obdelati čimveč različnih fondov, posebej pa popisovati tako, da so popisi uporabni tudi za vnos podatkov v računalnik.

Ugotovitev, razmišljanj, usmeritev in zaključko je bilo torej za bogato bero. In koliko misli bo zaživelo v praksi? Ali kot smo kot v dveh jezikih brali na pročelju ene od zgradb v središču Prištine: Prej fialeve ne vepra — Sa rječi na dela.

Branko Šuštar

Srbsko-makedonsko medrepubliško posvetovanje arhivistov v Subotici

Gostitelj že ustaljenih arhivskih posvetovanj makedonskih in srbskih arhivskih delavcev je bila 17. in 18. septembra 1987 Subotica, mesto z okoli 90.000 prebivalci, ki leži prav na severni Bačke, že blizu meje z Madžarsko. Široke ulice, prostrani trgi in parki, polni zelenja, nekaj lepih secesijskih gradenj in dvojezični utrip mesta, sredi katerega dominira mogočno poslopje mestne hiše, zgrajene v zadnjih letih monarhije, z visokim stolpom, višjim od zvonikov, so dajali kraju poseben čar.

Slavnostna dvorana mestne hiše, z bogato secesijsko opremo, ima kakih 180 sedežev in lepe barvne vitraže, s katerih sta zrla na po 35 do 70 udeležencev, kolikor se jih je zbralo na treh srečanjih, podobi Marije Terezije in Franca Jožefa, obdani z imenitneži ogrske zgodovine od Štefana I. naprej. Največ vojvodinski in arhivisti iz ožje Srbije, nekoliko manj številni makedonski in kosovski arhivisti so — s šestimi gosti iz Slovenije — obravnavali tri vprašanja: tehnično dokumentacijo, valorizacijo arhivskega gradiva in znanstveno—raziskovalno delo v arhivih.

Po uvodnem delu s pozdravom predsednika občine Subotica je direktor Zgodovinskega arhiva Subotica predstavil štiridesetletni razvoj ustanove, ki hrani 302 fonda in zbirke s skupno 3250 tekočimi metri gradiva s področja treh občin (Subotica, Bačka Topola in Mali Idoš) in zanje skrbi 16 zaposlenih. Sledil je referat Milića Petrovića iz Arhiva Srbije o tehnični dokumentaciji, ki je bil pripravljen in razdeljen zainteresiranim že pred posvetovanjem. (*Milić Petrović: Tehnička dokumentacija – pojam, specifičnost, pravna regulativa, osnovne vrste, problemi zaštite, vrednovanja i preuzimanja u arhivu, 32 str. + 7 prilog*). Avtor je v njem obravnaval pojem, posebnosti, zakonodajo, osnovne vrste, probleme zaštite in prevzemanja. Omenil je tudi slovensko posvetovanje o tehnični dokumentaciji jeseni 1986, zlasti pa obravnavo iste teme pred 15 leti na srbsko-makedonskem posvetovanju – to je pomenilo spodbudo tudi nam – ki je sprejelo nekatere zaključke, a "ništa od ovih zaključaka do sada nije realizovano" (str. 4).

Med vrstami tehnične dokumentacije je obdelal avtor na osnovi zakonodaje kartografsko, seizmiološko dokumentacijo, tisto o planiranju in urejanju prostora, gradbeno, pa ono s področja proizvodnje in o delih na nepremični kulturi dediščini in ostalo (vodno gospodarstvo, rudarstvo, železnice). Opozarjal je na tehnično dokumentacijo, ki je v glavnem obravnavana kot arhivsko gradivo, da pa je rok prevzemanja po 30 letih prekratek (!) ter da velja pri valorizaciji upoštevati nekatere prejšnje in veljavne predpise (o investicijskih objektih splošnega interesa, o objektih posebnega pomena za SLO). Seznanil nas je še v prakso a arhivih Češkoslovaške in Sovjetske zveze. Zavzel se je za uveljavitev mnenja, da je arhivski primerek tehnična dokumentacija na ozalidu (ne matrica!), za odbiranje trajnih dokumentov pa se je spraševal ali jih prevzeti od uprave ali investitorja, pri čemer se je nagibal nekoliko k prvi možnosti. V bistvu je stališče identično razmišljanjem v Sloveniji, le da pri nas želimo zajeti tudi del dokumentacije projektive, naglašamo tudi kriterije kot so lokacija, estetska vrednost, tipičnost ali izjemnost.

Popoldanski del, napovedan ob 16.30 uri, ko v dvorani razen slovenske delegacije in dveh ali treh udeležencev, še ni bilo nikogar, se je začel okoli 17. ure s koreferatom iz Makedonije in Slovenije, ki sta bila na voljo razmnožena kot tipkopis. Najprej sta Cvetanka Pejkovska in Mirjana Slavejkova predstavili informacijo o tehnični dokumentaciji na področju skopskega arhiva (uprava, delovne organizacije, projekta), posebej o tisti, ki jo – zlasti v upravnih fondih – hrani arhiv. (*Tehnička dokumentacija – zaštita, sreduvanje, obrabotka i polzuvanje, 9 str. + 3 priloge*). Predlagata enotno dokumentacijsko službo v delovnih organizacijah, kar naj reši problem podvajanja tehnične dokumentacije znotraj same organizacije, glede tehnične dokumentacije občinske uprave pa formiranje enega centra za tovrstno dokumentacijo za področje Skopja. Arhiv ne razpolaga z zadostnimi prostori za hranjenje občinske tehnične dokumentacije in kot eno od možnih rešitev za hranjenje po enega primerka celotne tehnične dokumentacije mesta v arhivu, navajata mikrofilmanje. Omenjata tudi sistem ureditve tehnične dokumentacije v arhivu (ta temelji na področjih in abecedi objektov) in pri komiteju za urbanizem, čigar tri vrste evidenčnih kartonov predstavljata v prilogi. Ti obsegajo dva dela. V prvem je šest podatkov (ime objekta, lokacija, investitor, številka in

datum lokacijskega dovoljenja, opis objekta, projektant), drugi, ki prinaša tehnične karakteristike, pa je kar trikrat obsežnejši.

B. Šuštar pa je na osnovi obravnav v Sodobnih arhivih in Arhivih ter izkušenj nekaterih slovenskih arhivov strnjeno predstavil smeri reševanja problemov vrednotenja tehnične dokumentacije za graditev objektov v Sloveniji (*Pravei rešavanja problema vrednovanja tehničke dokumentacije za gradjenje objekata u Sloveniji, 5 str.*). Sledili so diskusijski prispevki, ki so predstavili obseg, fonde in ureditev tehnične dokumentacije v Zgodovinskem arhivu Beograd, vrste gradbene tehnične dokumentacije z opozorili na vrednotenje v Arhivu Vojvodine in tehnično dokumentacijo v Arhivu Makedonije. V. Žumer je govoril o valorizaciji tehnične dokumentacije v Sovjetski zvezi, kjer je na moskovskem zgodovinsko-arhivskem institutu v času trimesečnega stažiranja spoznaval tudi ta vprašanja.

Eden od avtorjev obravnava vprašanja tehnične dokumentacije med poldrugim desetletjem, Ljubomir Marković (Arhiv Vojvodine) je obdelal vprašanja uporabe tovrstnega arhivskega gradiva, posebej glede avtorskih pravic. Prikaz slovenskih obravnava tehnične dokumentacije z novembrskega posvetovanja, zbranih v Arhivih za leto 1986, je prispeval B. Kozina, sledila pa sta še dva makedonska prispevka, ki sta se ukvarjala s tehnično dokumentacijo pri bankah (v zvezi z odobravanjem kreditov), česar pri nas ne smatramo za arhivsko gradivo, tu pa predlagajo prevzemanje tovrstnega gradiva in njegovo hranjenje vse do prevzema tehnične dokumentacije od investitorja oziroma uporabnika objekta, in z vprašanjem zaposlovanja tehničnih strokovnjakov za tehnično dokumentacijo. Izza mize predsedstva se je slišalo tudi nekaj pripomb, saj je hilo želeli več razmišljanja o valorizaciji in manj prikazov stanja, pojavila pa se je tudi misel, da bi tovrstno problematiko reševali na posvetovanju na zveznem nivoju.

Dopoldanski del drugega dne, s katerim se je vsebinski del srečanja že zaključil, je pričel z referatom valorizaciji in kategorizaciji arhivskega gradiva v registraturi Stefko Trajan, ki je predstavil zlasti kategorizacijo z vidika splošnega ljudskega odpora. Z valorizacijo, kot enim od osrednjih vprašanj stroke, se intenzivno ukvarjamo tudi pri nas, a najčešče z vidika izbora tistega dela nastajajočega gradiva, ki zasluži pozornost arhivistov kot del kulturne dediščine. Referat Mirjane Dajić, direktorice Arhiva SR Srbije, o znanstveno-raziskovalnem delu v arhivih, je spodbudil tudi nekaj diskutantov, ki so se oglasili po predstavitvi takšnega dela v arhivu Čongradске župnije v bližnjem Szegeđu na Madžarskem. Kaže, da so vprašanja, ali je arhiv tudi raziskovalna ustanova in arhivisti tudi raziskovalci, v tem delu države še kako aktualna. Subotičke novine so na primer poročilo o tem posvetovanju naslovile: "Skupljati, čuvati i ne čitati!" (*Subotičke novine, Subotica 18. 9. 1987, št. 37, str. 8*). O tej problematiki je zanimivo diskutiral mag. Janoš Doboš iz subotičkega arhiva, izkušnje in prakso slovenskih arhivov pa je predstavil dr. Jože Žontar, ki je poudaril tako potrebo po raziskovalnem delu v arhivih, kakor po nadaljnjem, tudi podiplomskem študiju arhivskih delaveev.

Že običajni zaključki posvetovanja so obsegali zaključek referata M. Petrovića, sklep, da je potrebno upoštevati pri kategorizaciji in valorizaciji gradiva s stališča SLO zaključke nedavnih srečanj na to temo ter

da je pri znanstveno–raziskovalnem delu potrebno tinsko delo, skupni programi in reševanje vprašanj telnične dokumentacije in novejšega gradiva na neklasificiranih nosilcih informacij.

Branko Šuštar

XIII. zborovanje slovenskih arhivskih delavcev v Portorožu

Slovensko arhivsko zborovanje sredi oktobra 1987 je zbralo kakoli 70 arhivskih delavcev iz Slovenije in nekaj gostov iz Trsta, ki so v dveh dneh poslušali celo vrsto – kar 27 referatov, uglašeni na osrednjo temo valorizacije dokumentarnega gradiva.

Uvodni historični prispevek *dr. Darje Mihelič* (ZRC SAZU) se je zanimivo loteval aktualne teme obalnega sedanjika s srednjeveške perspektive: ribolov na piranskem območju. *Dr. Duša Krnel–Umek*, ravnateljica koprškega arhiva gostitelja, je razmišljala o arhivskem gradivu in etnoloških raziskavah, *Janez Kopač*, vodja kranjske enote ljubljanskega zgodovinskega arhiva pa je predstavil analizo referatov lauskoletnega posvetovanja o tehnični dokumentaciji kot delu kulturne dediščine, objavljenih v prejšnji številki Arhivov. Dopoldansko srečanje je zaključil prispevek *Rudija Koželja* iz celjskega arhiva o občinskih ljudskih odborih 1952–1955, pri čemer je več pozornosti posvetil zakonodaji, pristojnosti in ohranjenosti posameznih kategorij gradiva, kakor pa sami valorizaciji, kajti to je po svojih posebnih kriterijih za marsikak fond opravil že čas sam.

Popoldan, 14. oktobra, je bil nato namenjen valorizaciji gradiva uprave. Arhivistki ptujskega zgodovinskega arhiva sta pripravili prikaz gradiva, pisarniškega poslovanja in valorizacije magistratnih uprav mest Ormož in Ptuja 1750–1850 (*Kristina Šamperl–Purg*) in občin od srede 19. stoletja do leta 1945, ko so bili v veljavi registraturni redi (*Marija HERNJA–Masten*, ki je namesto obolevale kolegice predstavila tudi prvi referat). *Saša Serše* iz Arhiva Slovenije se je lotila gradiva kranjskega deželnega zbora in odbora ter naglasila, da je gradivo deželne avtonomije na Kranjskem velikokrat dopolnilo za slabo ohranjeno gradivo številnih ustvarjalcev, pa je ta vidik potrebno upoštevati pri valorizaciji gradiva.

Povojna uprava je pritegnila interes štirih arhivistov. Dva iz ljubljanskega zgodovinskega arhiva sta obravnavala gradivo okrajev 1945–1965 (*Dušan Bahut*) in občin po letu 1962, ko je v veljavi še danes veljaven sistem klasifikacijskih znakov za odlaganje spisov (*B. Šuštar*). Strokovnjaka iz Arhiva Slovenije pa sta se lotila problemov gradiva republiških upravnih organov: *Branko Kozina* se je zadržal posebej ob fondih Ministrstva za prosveto, *Marijan Zupančič*, ki je omenil, da bo z natančnejšim pregledovanjem gradiva prvih povojnih let mogoče najti marsikaj, kar je veljalo za izgubljeno, pa je naglasil potrebo po večji povezanosti z regionalnimi arhivi pri valorizaciji sodobnega gradiva s področja statistike, finance, družbenega planiranja ipd.

Četrkov delovni dan je pričela predstavitev gradiva pravosodnih organov. *Jelka Melik* iz Arhiva Slovenije se je lotila reduiranih sodišč v zadnjih devetdesetih letih in poleg predstavitve njihovega poslovanja poudarila potrebo po poznavanju potreb uporabnikov kot osnovo za

valorizacijo. Čeprav je nakazala tudi nekaj konkretnih predlogov valorizacije, je omenila, da je do rešitve problema obsežnih fondov s tega področja še daleč. Z notarji in njihovim gradivom v času devetdesetletnega obstoja notariata – temi, ki se ji zadnjih 20 let nihče ni intenzivneje posvečal – pa se je ukvarjal *Žarko Bizjak* (Zgodovinski arhiv Ljubljana) ter s temi opozoril na premalo (ali skoraj nič) uporabljano gradivo. *Ana Zaletelj*, diplomirana pravnica iz Gorenja, pa je pripravila pregled valorizacije gradiva organov za postopek o prekrških.

Gradivo samoupravnih interesnih skupnosti družbenih dejavnosti je predstavila *Zorka Skrabi*, vodja dolenske enote ljubljanskega zgodovinskega arhiva, ki je pripravila tudi seznam njihovega gradiva, ki ga štejemo za arhivskega. Arhivist novogoriškega arhiva *Jurij Rosa* je za posvetovanje pripravil razmišljanje o vrednotenju gradiva krajevnih skupnosti (tu ga je prebrala kolegica Pavšičeva), pri čemer je naglasila pomen njihovega gradiva za krajevnogodovinske obravnave ter naštel različne kriterije pa tudi druge dejavnike (obvladljivost ustvarjalcev glede na kadre v arhivu), ki vplivajo na razlike pri valorizaciji krajevnih skupnosti v različnih arhivih. Arhivski svetnik *Peter Ribnikar* iz Arhiva Slovenije je prispeval obsežno predstavitev pristojnosti in kategorij gradiva službe družbenega knjigovodstva (centrale) in njihovega navodila z roki hranjenja, *Branko Oblak* iz ptujskega zgodovinskega arhiva pa je pregledal gradivo ptujske podružnice in ormoške ekspoziture SDK ter pripravil prikaz valorizacije njihovega gradiva. Temeljne in interne banke je obravnavala *Aleksandra Pavšič–Milost* iz novogoriškega arhiva, *Tjaša Mrgole* iz ptujskega arhiva pa se je lotila problemov valorizacije gradiva občinske geodetske uprave.

Popoldanski del 15. oktobra je bil namenjen gradivu gospodarstva in družbenih dejavnosti. *Vladimir Žumer*, pomočnik direktorice Arhiva Slovenije, se je dotaknil problemov valorizacije ustvarjalcev s področja gospodarstva. Arhivi imajo valoriziranih tovrstnih ustvarjalcev od 14 % (Zgodovinski arhiv Ljubljana) pa do 42 % (Pokrajinski arhiv Koper) ali pa celo več (Pokrajinski arhiv Maribor), pri čemer se je zavzel za večjo usklajenost med arhivi. Arhivistka ljubljanskega zgodovinskega arhiva *Marija Perko* je obravnavala vrednotenje ustvarjalcev in gradiva s področja trgovine, *Mariša Zagradnik* iz koprškega arhiva pa gradivo SIS materialne proizvodnje. *Vlasta Tul* iz novogoriškega arhiva je v obravnavi organizacijskih enot Zavoda za šolstvo SRŠ opozorila na gradivo ustvarjalca, ki ni družbeno pravna oseba, da bi jo regionalni arhiv lahko vključil v seznam tistih, od katerih bo prevzema gradivo, pristojni republiški arhiv pa bi ob vrednotenju njenega gradiva moral upoštevati tudi regionalne posebnosti. Valorizacijo društev je obravnaval *Boris Rozman* iz ljubljanskega zgodovinskega arhiva in pokazal na zanimivo stanje: posamezni arhivi imajo valoriziranih od 2 % do 23 % društev, ter na primeru občine Kamnik pripravil predlog nove valorizacije. Na koncu je *mag. Milica Trebše–Štolfa* iz Pokrajinskega arhiva v Kopru predstavila dva referata: o gradivu društev slovenskih izseljencev v Kanadi in o osnovnih organizacijah SZDL na Primorskem.

Diskusija, ki se je razvila oba dneva – drugi dan po dopoldanskem in popoldanskem sklopu referatov – je opozorila na etnološke raziskave na osnovi gradiva Zgodovinskega arhiva v Ptuj (M. HERNJA–Masten), izločanje

gradiva republiške uprave v času poslovanja registratur ter na statistično gradivo, ki je kdaj ohranjeno le v regionalnih arhivih, na višjem nivoju pa ne. Statistično gradivo štetja prebivalstva leta 1971 bo ohranjeno v celoti, za štetje leta 1981 pa bo potreben izbor, morda po češkem zgledu — npr. določeno število občin v celoti (P. Ribnikar). Pri valorizaciji gradiva je potrebno upoštevati dvoje: valorizacijo v arhivu in pri ustvarjalcu. Navodil za odbiranje pa ni nič (preveč) aplicirati za nazaj. Z navodili za odbiranje smo ponekod dlje, potrebno pa je večje poznavanje vrst gradiva in kriterijev. Navodila, po katerem bi bilo mogoče avtomatsko odbirati pa ni (V. Žumer). P. Ribnikar je opozoril še na previdnost pri uničevanju gradiva do leta 1945. Kaže pa, da so vprašanja izločanja gradiva aktualna, a le konkretna odločitve, ki upoštevata ohranjenost, podvajanje ipd., je lahko strokovno neoporečna.

V. Žumer je govoril o gradivu bančništva v arhivih (hranilnice in posojilnice), sodelovanju arhivov pri pripravi internega navodila geodetske službe o arhiviranju ter omenil, da hranijo arhivi gradivo krajevnih ljudskih odborov, zelo malo pa krajevnih skupnosti. O tem je bilo slišati mnenje, da je najbrž dovolj prevzeti nekaj krajevnih skupnosti vzorčno, saj je več pozornosti potrebno posvetiti fondom, v katerih se zbirajo podatki za širše področje (uprava, sodišča, gospodarske zbornice). Za občino Grosuplje pa je bilo — kot primer — tako predlagani nekaj krajevnih skupnosti: ena v središču občine, v starih središčih (Višnja gora, Dobropolje, Ambrus, Šentvid), v novem naselju (Ivančna Gorica) ter v dveh ali treh vaških naseljih (B. Šuštar). Na konkretno uporabo notarskega gradiva je opozoril mag. F. Štukl (Stralilova zapuščina), na potrebo po delitvi dela pri pripravi navodil po posameznih arhivih pa dr. D. Krnel—Umek. E. Umek je predlagala, naj bo koordinacija arhivov tisto mesto, kjer naj bi se vprašanja valorizacije in navodil za odbiranje usklajevala, čemur je pritegnil tudi P. Ribnikar, A. Pavšič—Milost pa je omenila nekaj upravičene zadržanosti glede takšne vloge koordinacije, saj gre za strokovna vprašanja in odločitve. Prilagodnost pa bo razjasnila tudi te dileme.

Dr. Darja Mihelič je pokazala na premajhen odmev publikacije Arhivsko gradivo društev, izdane v Ljubljani leta 1986, ki ostaja omejena bolj na kulturna društva, bilo pa bi potrebno, da pride podoben priročnik v roke vsem društvom. Hkrati se še o urejenosti nekaterih letnikov gradiva našega društva — kovačeva kobila se pač rada zbosi — ni izrekla preveč pohvalno. Ugovora ni bilo.

Poudarjanje potrebe po sodelovanju pri valorizaciji sodobnega gradiva, kar se je slišalo s strani republiškega arhiva, je spodbudilo vprašanje, kdaj bo takšno sodelovanje možno tudi za obdobje vsaj prvega desetletja po vojni. Regionalnim arhivom bi še kako koristila pri valorizaciji gradiva (posebej upravnega) iz tega časa pregled nad sodasnimi gradivom v Arhivu SR Slovenije, posebej ustvarjalcev, ki so imeli široke kompetence do nižjih organov. Npr. Ministrstvo za komunalno gospodarjenje s funkcijo povezovanja lokalnih podjetij ljudskih (okrajnih) odborov, (B. Šuštar). M. Zupančič je naglasil, da bo v nekaj letih tak pregled narejen. Ob tem je omenil V. Žumer, da utiramo pri valorizaciji (žal) obratno pot, saj smo se najpreje lotili krajevnih ljudskih odborov, ne pa okrajev in ministrstev.

Pogovor o tem, kaj uporabnik — etnolog potrebuje za raziskave sodobne zgodovine (dr. D. Krnel—Umek), je

pokazal na vprašanja metodologije raziskovanja in potrebo po poznavanju poslovanja različnih ustvarjalcev. Zelo redko bo raziskovalec našel fond, ki bi v celoti odgovarjal njegovi tematski zasnovi (V. Žumer). Tu velja omeniti, da so prispevki treh zgodovinarjev Inštituta za zgodovino delavskega gibanja, ki se ukvarjajo s povojnim obdobjem — sicer napovedani v vabilu in z zanimanjem pričakovani — žal (menda zaradi tehničnih nerodnosti) izostali. A nemara bi se bilo vredno potruditi za dialog med arhivisti in uporabniki, saj bo gotovo prinesel marsikatero dobro misel.

Posvetovanje, ki se je zaključilo 15. oktobra že zgodaj popoldne, sicer ni prineslo zaključkov, kakršnih smo vajeni. Nemara bo o tem res lažje razpravljati, ko bomo imeli pred seboj objavljene referate. Prizadevati pa si moramo — in posvetovanje je pokazalo, da se trudimo v tej smeri — da arhivi ne obstanemo z navodili za odbiranje na stanju leta 1984, ko je znani Priročnik prinesel tipska navodila za odbiranje za posamezne vrste ustvarjalcev, ampak, da ta dopolnjujemo in izboljšujemo.

□□ Obravnavanje enega od osrednjih problemov stroke — kaj od množine gradiva velja ohraniti nam in znanem — je predstavilo valorizacijo dokumentarnega gradiva, nekoliko tudi ustvarjalcev, a posebnega poglobljanja, temeljnega dopolnjevanja razmišljanj referentov, diskusija ni prinesla. Ali ne velja razmisliti o več bolj komornih obravnavah problemov (zastavljenih precej ožje, po posameznih področjih), ki bi z okroglimi mizami z manj referati, pa tudi manj poslušalci, poskušale stvari bolj doreči? Sicer pa je bilo posvetovanje, pripravljeno v prostorih hotelskega naselja Bernardin v Portorožu, kljub obveznemu pridihu družabnosti, delavno ter je prineslo pieraz stanja in usmeritev našega dela na področju valorizacije.

Branko Šuštar

Poročilo o študijskem bivanju v Kanadi

V okviru kandasko—jugoslovanskih prizadevanj po kulturnem sodelovanju še zlasti po obisku Jožeta Ostermana — ki je opozoril na vrsto zanimivosti tudi na arhivskem področju — odpirajo nove možnosti konkretnega bilateralnega sodelovanja po meddržavnem sporazumu.

Z ozirom na to, da se je v letu 1985 iztekel dvoletni sporazum med obema državama, novi pa še ni bil sklenjen, so mi Raziskovalna skupnost Slovenije, Kulturna skupnost Slovenije, raziskovalne skupnosti občin Koper, Izola in Piran, Arhiv SRS in Pokrajinski arhiv Koper omogočili študijsko bivanje v Kanadi, od 5. do 21. decembra 1985.

Namen potovanja je bil dvojen. Prvi cilj je bil pridobitev oz. proučitev virov za nadaljnje proučevanje vzrokov ekonomske migracije iz Slovenske Istre pred drugo svetovno vojno, virov o zgodovini slovenstva v prekomorskih deželah, konkretno v Kanadi pa virov o življenju in delu priseljencev iz Slovenske Istre, pa tudi is Pri-morske nasploh.

Obisk sem programirala v treh institucijah:

— Ontario Institute for Studies in Education, University of Toronto, Toronto, Ontario,

— University of Western Ontario, London, Ontario in

— Provincial Archives of Manitoba, Winnipeg, Manitoba.

Zaradi vremenskih razmer in prenizkih temperatur v Manitobi v tem mesecu, sem se zadržala v Londonu in Torontu in se po problematiki AOP posvetila literaturi o AOP v arhivih. Zaradi izredno dobrega sodelovanja in izmenjave praktično vse strokovne literature ter organizacije skupnih strokovnih srečanj tudi o vprašanju AOP, sem tako lahko izbirala in evidentirala tako kanadske vire kot vire ZDA.

Pri zbiranju gradiva o izseljeništvu sem poleg virov v knjižnicah vzpostavila stike z dvema slovenskima knjižnicama v Londonu in Torontu, ki združujeta večinoma Primorje in istrske Slovence.

A. AVTOMATSKA OBDELAVA PODATKOV V ARHIVIH (ADP)

Pri iskanju virov za pripravo gradiva za AOP in AOP samu, sem našla največ podatkov v knjižnici torontske univerze (University of Toronto Library) v oddelku Library and Information Science, 140 St. George Street, IV. nadstropje. Location Code v mikrokatalogu je FLS ter v oddelku Computer Science, 11 King's College Rd (Location Code CSCI) v sobi 206.

Podatke o arhivskem gradivu in arhivih dobimo po naslednjem sistemu:

- LSCH (Lib. Cat. Section Heading)
 - Archives
 - Acquisition of manuscripts
 - Manuscripts
 - Museum Archives
 - Public Records...
- Automatism in Archives
 - D Archives — Administration
 - Retention
 - Archives, Government
 - Archives, Political
 - Archives, State, ...
 - E Manuscripts — Acquisitions
 - Collections
 - Policy Statements
- Dopolnilo k temu je LISA (Library Science Abstracts) Headings:
 - Archives — Collection development policies
 - Computerized information storage and retrieval
 - Computerized information work
 - Manuscripts — Computerized information storage and retrieval
 - Computerized information work
 - Computerized technical processes and services

Po takih razdelkih sem iskala literaturo, v okviru literature pa po povzetkih naslne del, ki so se mi zdeli primerna glede na našo stopnjo znanja in uvajanje računalnikov v arhivsko stroko. V velikem pmoču mi je bila svetovalka Mrs. Ellen Jones. Pomembnejše med najdem literaturo sem tudi prefotokopirala in so sestavni del priložila za matično službi pri Arhivu SRS in so tam tudi na vpogled.

1. Po zagotovitvi svetovalke g. Jamesove je med strokovnimi revijami na področju AOP, ki sem jih našla kar 25, vsekakor najpomembnejša mednarodna revija INFORMATION PROCESSING & MANAGEMENT, ki vključuje tudi podatke o tehnologiji. Ina nameniška oddelka v ZDA in Angliji (Pergamon Press Ltd. Headington

Hill Hall, Oxford OX30BW, England). Vse podatke in reviji, izdajateljih in urednikih je najti v prilogi 1.

2. Najsodobnejša in za naše razmere vsaj orientacijsko najuporabnejša publikacija je knjiga Richarda M. Kesnerja: UATOMATION FOR ARCHIVISTS AND RECORD MANAGERS: Planning and Implementation Strategies, American Library Association, Chicago 1984, Paperback, obseg 222 strani. Knjigo sem v celoti prefotokopirala, vključno z diagrami in bogatimi opombami nudi t. 188 dalje, saj je to tudi hkrati najnovejša bibliografija o ADP (priloga 2).

3. V zadnjem popisu knjižnih izdaj LIBRARY LITERATURE 1984 (revija izhaja od 1. 1921 dalje) — An Index to Library and Information Science, The H. W. Wilson Company, New York 1985, sem našla najnovejšo bibliografijo o arhivih in avtomatizaciji, ne le na ameriškem kontinentu, ampak tudi za druge države. Zaradi obilice podatkov nisem prepisovala, ampak odgovarjajoče strani prefotokopirala (str. 26–29 in 41–42) in so v prilogi 3.

4. Med nekoliko starejšimi gradivi je v ciklastilni obliki dostopno gradivo referatov s seminarja DATA BASES IN THE HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES, IFIP, North Holland Publishing Company, 1980. Iz obsežnega gradiva sem izhrala 6 referatov, ki jih v fotokopiji prilagam:

a) THE ARCHIVES OF ST. JOHN'S COLLEGE, CAMBRIDGE: A DATA BASED CATALOGUE AS A RESEARCH TOOL, avtorja John L. Dawson (Literary and Linguistics Computing Centre, University of Cambridge) in Fran R. Dawson (Humanities Computing Consultants, 24 Belvoir Road, Cambridge CB4 1JJ England), str. 41–46.

b) FROM DATA SOURCES TO QUESTIONING IN TEMPORAL DATA BASE WITH COGNITIVE AIDS, avtorja J. P. Cheylan in F. Desbordes-Cheylan, Centre National de la Recherche Scientifique, Laboratoire d'Informatique par les Sciences de l'Homme, 31 Chemin Joseph Aiguier 13274 Marseille Cedex 2, str. 47–51.

c) TRANSLATION DATABASES: THEIR CONTENT, USE, AND STRUCTURE, avtor Wayne W. Zachary, System and Operation Analysis Group Analytic, Willow Grove, Pennsylvania, USA, str. 217–221.

d) DATA CONSTRUCTION IN HUMANITIES: A METHOD, A TOOL, avtorja Luis Bourrelly in Eugene Chouraqni, C. N. R. S., naslov kot 4b), str. 251–256.

d) THE MLA INTERNATIONAL BIBLIOGRAPHY: ENUMERATIVE CLASSIFICATION IN AN ON-LINE DATA BASE, avtorica Eileen M. Mackesy, Modern Language Association of America, 62 Fifth Avenue, New York, N. Y. 10011 USA, str. 285–289.

e) CONTROLLED AND FREE VOCABULARY INDEXING OF THE ABC-CLIO DATA BASES IN HISTORY, avtorica Joyce Duncan Falk, American Bibliographical Center, Santa Barbara, California 93103, USA, str. 309–313.

f) ISIO COMPUTER-BASED INFORMATION SERVICES FOR THE SOCIAL SCIENCES AND THE ARTS AND HUMANITIES, avtorici Eugene Garfield in Susan Deutsch, Institute for Scientific Information, 3501 Market Street, University City Science Center, Philadelphia, Pennsylvania 19104, str. 315–319.

5. Med pionirska dela na področju avtomatizacije sodi srečanje SPINDEX II na Cornell University, Ithaca, N. Y. s pregledom Review of Archival Automation in

the USA, avtorji H. Thomas Hickerson, Joan Winters in Venitia Beale, Dept. of Manuscripts and University Archives, Cornell University Libraries, Ithaca, N. Y. 14850, USA, 1976.

V oddelku Library and Information Science, 140 St. George Street, sem evidentirala še naslednja poembna dela:

6. Hugh Taylor, ARCHIVAL SERVICES AND THE CONCEPT OF THE USER, (Rump Study), Archives Automation - 025.1714 T 242A

7. Lawrence J. McCrank, AUTOMATING THE ARCHIVES: ISSUES AND PROBLEMS IN COMPUTER APPLICATIONS 025.3414 02854 a 939A

8. Frank Bernard Evans, MODERN ARCHIVES AND MANUSCRIPTS, 025.171AE92M

9. Frank Bernard Evans, WRITINGS ON ARCHIVES - BIBLIOGRAPHY 025.1714 AE 92W

10. John Areher, A STUDY OF ARCHIVAL INSTITUTIONS IN CANADA (Thesis) R 971 A 671

11. AUTHORS AND ARCHIVES, 025.2814 A 939 A

12. Martha Anschutz, ARCHIVES IN CANADA, BIBLIOGRAPHY 025.1710971 AA 617 P

13. Podatke o ARCHIVES DATA PROCESSING dobimo pod oznako 025.002854 L 697F

14. Richard M. Kesner, ADP - BIBLIOGRAPHY, Chicago, Illinois, v izdaji Society of American Archivists, 025.1714 AK 42 A

15. Med starejšimi gradivi je zanimiva tudi publikacija s seminarja INTERNATIONAL SEMINAR ON ADP IN ARCHIVES, Chelwood Gate, England 1974, ki jo najdemo pod 651 59 J61P.

O vseh podatkih, ki bi jih želeli o ADP, fotokopijah, ali pa vsakoletnih izpiskih in povzetkih o novoizdani literaturi za AOP, lahko kontaktiramo s svetovalko g. ELEN JONES, 140 St. Georg Str. Toronto, IM5S1A1 ali po tel. 416-978-70-64 ali 70-60.

Torontska univerza ima svojih 70 knjižničnih oddelkov v 38 poslopih že mikrokatalogiziranih, 11 pa še ne - večinoma inštitutskih, med njimi Canadian Institute for International Affairs, Policy Analysis, University College Reading Room,...

V Londonu, The University of Western Ontario, je osrednja knjižnica THE D.B. WELDON LIBRARY. Na področju AOP v njej nisem našla literature, ki bi bila novejša, popolnejša ali pa obsežnejša od tiste v Torontu, le drugače je katalogizirana, pa je zato ne bi ponavljala. V tej knjižnici sem našla podatek, kako so v Kanadi v letu 1984 rangirali knjižnične in arhivske ustanove glede na opremljenost in uporabo računalniške tehnologije:

1. Provincial Archives of Manitoba, 200 Vaughan Street, Winnipeg, Manitoba R3C0P8 (tel. 204-944-3971)

2. University of Manitoba Libraries, Winnipeg, R3T2N2

3. Ontario - Canada Institute for Scientific and Technical Information (CISTI), Montreal Road, Ottawa K1A0S2, ki ga vodi National Research Council of Canada

- National Computerized Current Awareness Service (CAN/SDI)

- National On-Line Enquiry System (CAN/OLE) for retrospective searching of several large data bases

- Hamilton Public Library, 55 York Blvd, Hamil-

ton L8R3K1 (za posebne zbirke lokalne zgodovine in kanadika).

Z oziroma na to, da University of Western Ontario razpolaga s številnimi podatki o delovanju knjižničnega sistema te univerze, v prilogi 5 te informacije tudi dam.

B. EKONOMSKA MIGRACIJA IZ SLOVENSKE ISTRE IN PRIMORSKE OB KONCU PREJŠNJEGA IN ZAČETKU TEGA STOLETJA

Z vprašanji ekonomske migracije Slovencev v prekomorske dežele, zlasti pa v Kanado, sem imela vsaj metodološko in inštitucionalno manj težav. Mag. Rado Genorio, sedanji direktor Inštituta za geografijo Univerze v Ljubljani, je s svojim obsežnim pionirskim delom utrl pot vsakemu kasnejšemu raziskovalcu življenja in dela naših priseljencev v Kanado v novejšem času. Vse njegovo gradivo in gradivo, ki se je nahajalo v Centru za izseljeništvu pri SAZU v Ljubljani, sem imela pred odhodom na razpolago, zato sem se na obisk v Kanadi že v domovini lahko dobro pripravila.

V Torontu sem o tej nalogi usmerila študij predvsem v dve knjižnici, v Londonu, Ont., pa v gradivu centralne knjižnice:

1. The Ontario Institute for Studies in Education, The R. W. B. Jackson Library, 252 Bloor Street West, ki ima v mikrokatalogu Location Code OISI: in tel. 416-978-2653, int. 202 ali 204;

2. Government Publications, Robarts, 130 St. George Street/Loe. Code v mikrokatalogu je COVT, tel. 416-978-3931;

3. The D. B. Weldon Library, The University of Western Ontario. Podatki o njej so zbrani v prilogi za matično službo Arhiva SRS in so tam na vpogled.

Med številno dokumentacijo, ki za prejšnje stoletje o Slovencih skopo poroča, o območju Slovenske Istre pa skoraj nič, sem izbrala nekaj člankov in drugih znanstvenih razprav pomembnejših avtorjev na temo priseljevanja in deležu Slovanov in Slovencev v njem, si jih prefotokopirala in jih bom po uporabi predala v zbirko o izseljeništvu v Kanado, v Center pri SAZU.

V Torontu sem navezala stike s primorskimi klubom, si ogledala znamenito slovensko farmo Simon Gregorčič, kjer se vse leto odvijajo razne dejavnosti. Farmo so postavili z lastnim delom, v času mojega obiska pa so širili dvorano za kulturne prireditve. Ta klub je dal v Kanadi tudi inicijativo za zbiranje finančnih sredstev za nabavo aparature za Klinični center v Ljubljani, Ultrasound Scanner za Onkološki institut.

Med člani tega kluba sem našla največ priseljencev iz slovenske Istre in z njihovo pomočjo bom nadaljevala začetno delo.

V Londonu, Ontario, kjer sem bila med 11. in 18. decembrom, sem imela možnost:

1. Zbiranje podatkov in literature v knjižnici D. B. Weldon, University of Western Ontario - zanimivejše gradivo sem prefotokopirala in ga bom po obdelavi oddala v Center za izseljeništvu pri SAZU v Ljubljani (prefotokopiranih je 87 strani).

2. Spoznati se z življenjem in delom slovenskega kluba Slovenian Cultural and Social Club TRIGLAV, London, Ontario. O tem sem se pogovarjala z dolgoletnim aktivnim kulturnim delavcem v klubu, priznanim slikarjem, predvsem grafikom g. Tonyem Kobalom, ki je imel leta 1985 tudi samostojno razstavo v Kulturnem do-

mi Ivan Cankar v Ljubljani. Njegova realistična slikarska dela prevevajo slovenski motivi enako kot kanadski. Tony Kobal je bil tudi dolgoletni delavec na londonski univerzi. Razgovori z g. Silvom Banom, primorskim rojakom, kasnejšim priseljencem – saj je bil tudi ndeležec NOB – so bili silno zanimivi. Je izreden organizator in kulturni animator med priseljenci ne le prve, ampak tudi druge in tretje generacije naših rojakov. Posebnost je bil tudi tretji sogovornik, g. Frank Jemec, ki je v Kanado prišel iz Argentine. Razgovore z njimi sem z njihovim dovoljenjem posnela tudi na kaseto, ki jo bom po obdelavi in objavi z ostalim gradivom oddala v Center za izseljenišvo pri SAZU.

V našem klubu TRIGLAV sem si ogledala tudi arhivsko dokumentacijo o življenju in delu ter poslanstvu tega kluba, ki je bil ustanovljen leta 1959. Urejenost in zbranost arhivskega gradiva je bila odvisna od požrtvovalnosti vsakokratnega tajnika društva. Tako je eno gradivo bolj, drugo manj kompletno. Za krajše obdobje v šestdesetih letih arhiva celo ni bilo mogoče odkriti. Z dovoljenjem članov kluba sem prefotokopirala vse dostopno, pomembnejše arhivsko gradivo, ki ga bom po obdelavi in objavi enako kot ostalo oddala v Center za izseljenišvo pri SAZU. Gradivo obsega 168 fotokopij, pridobila pa sem tudi nekaj originalov (društvena pravila v vseh fazah sprejemanja in prečiščeno besedilo, članska izkaznica, in še nekatere).

Viri o slovenskih izseljencih za to območje so zelo nezanesljivi, zato sem se osredotočila na literaturo o priseljeništvu nasploh in v tem kontekstu sem iskala v obravnavah slovanske, romanske in tudi germanske emigracije naše območje. Cilj sem zasledovala v naslednji pomembni literaturi:

– EUROPEAN IMMIGRATION AND ETHNICITY IN THE US AND CANADA, A Guide to Slavic American and Other Groups – A Guide to the Experience of Slavic Americans and of the Other Ethnic Groups From Eastern Europe and the Balkans.

– J. S. Roncek in P. N. Pinkham, SLAVONIC ENCYCLOPEDIA. Ta vključuje tudi krajšo zgodovino Slovanov tako v njihovih domovinah kot v deželah, kamor so emigrirali pred letom 1946.

– CANADA, MULTICULTURALISM. Directorate. The Canadian Family Tree. Don Mills, 1979.

– SLAVS IN CANADA. Proceedings of the National Conference on Canadian Slavs. Vol. II. in III. Inter-University Committee on Canadian Slavs, Ottawa, 1968.

– Troper & Harnay, IMMIGRANTS 1890–1930. Toronto, 1975.

– THE POSITIVE CONTRIBUTION BY IMMIGRANTS, Symposium UNESCO, 1955, ki obravnava izseljevanje iz Evrope pri letu 1815.

Vsa ta in še nekatere druga literaturna mi je osvetlila razsežnost problema identifikacije prav ekonomske emigracije iz tega dela Istre.

Rezultate študijskega obiska bom obdelovala in objavljala v treh smereh:

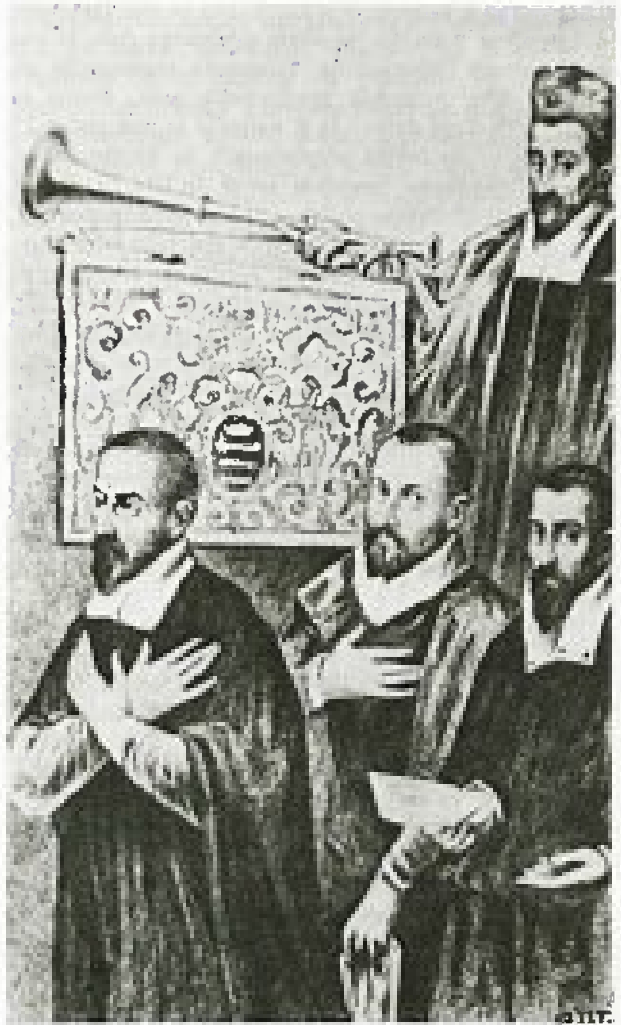
1. Prispevek: Kako po arhivskih virih in literaturi v Kanadi izslediti svoje primorske prednike.

2. Študija: Ekonomska emigracija iz slovenske Istre, publikacija, ki bo nastala na osnovi obdelave ankete, ki sem jo v Kanado med tem časom že poslala (oktobra 1986) in obravnava po klubskih evidencah rojake iz slovenske Istre, ki so v Kanado prišli pred letom 1941.

3. Iz zbrane arhivske dokumentacije in ustnih virov članov izdelati krajše monografije, najprej o življenju in delu naših rojakov v klubu TRIGLAV v Londonu, Ontario, naslednja pa o društvu SIMON GREGORČIČ, ki združuje rojake iz Primorske in slovenske Istre, ko bom pridobila arhivske dokumente. S člani upravnih odborov obeh klubov sem se tudi dogovorila o načinu zbiranja in hranjenja arhivskega gradiva ter vodenju evidence o njem.

4. Na osnovi izkušenj pregleda dokumentacije v klubu v Londonu bi bilo morda koristno, če bi izdelala še navodila za evidenco in hranjenje arhivskega gradiva v klubih izseljencev. Ta navodila bi lahko preko izseljeniške matice posredovali tudi ostalim klubom naših rojakov. Njihova aktivnost, čeprav daleč od domovine, je del naše kulturne dediščine, del negovanja naših kulturnih vrednot, del zgodovine boja za ohranitev naše narodne biti.

Milica Trebše – Štolfa

Detalj iz Tintorettove slike "Piranski mestni očetje" (16. stol.) – perorisba C. de Franceschi

Poročila o strokovnem izpopolnjevanju na Moskovskem državnem zgodovinsko-arhivskem inštitutu

Program inojega strokovnega izpopolnjevanja v Sovjetski zvezi je bil v začetku zamišljen tako, da bi bil razdeljen na dva dela: na teoretični del v okviru odgovarjajočega visokošolskega zavoda in na praktični del v centralnih državnih arhivih. Ža je bil realiziran le prvi del programa, ker v času inojega bivanja v Moskvi na Moskovskem državnem zgodovinsko-arhivskem inštitutu (MGIAI) ni uspelo urediti moje prakse v arhivih. Če odmislim tuj pomanjkljivost, je bil dejanski program v glavnem v okviru naprej zamišljenega: seznanitev s teorijo in metodologijo priprave znanstveno-informacijskih pripomočkov za uporabo arhivskega gradiva, s teorijo in metodologijo objavljanja arhivskih virov (arheografija) ter organizacijo znanstveno-raziskovalnega dela. Ker so posamezna področja arhivistike med seboj povezana, sem se seveda moral seznaniti informativno tudi z drugimi vprašanji sovjetske arhivistike, od pisarniškega poslovanja preko valorizacije do materialnega varstva arhivskega gradiva.

MGIAI je edina visokošolska ustanova v Sovjetski zvezi, specializirana za formiranje strokovnih kadrov tako v državnih arhivih kot tudi v arhivih ustvarjalcev arhivskega gradiva. Za predstavo o njeni razsežnosti in specializiranosti naj povem, da je razdeljena na štiri fakultete, od katerih je največja fakulteta arhivskega dela, ki ima osem kateder (arheografija, zgodovina organizacije arhivskega dela, pomožne zgodovinske vede, teorija in praksa arhivskega dela – ta je največja in ima preko 15 predavateljev, zgodovina gospodarskih in družbenih organizacij, zgodovina Sovjetske zveze do leta 1917, zgodovina Sovjetske zveze po letu 1917 in obča zgodovina). Na vsaki katedri se podajajo stalni in specialni kurzi (npr. na arheografiji so stalni kurzi: zgodovina arheografije, teorija in metodika arheografije, sovjetska arheografija, inozemska arheografija, specialni kurzi pa so npr.: arheografija dokumentov za zgodovino kulture, arheografija znanstveno-tehničnih dokumentov ipd.). Poleg tega obstajajo še splošni kurzi, obvezni za vse študente, npr. zgodovina KP SZ in drugi. Inštitut opravlja tudi znanstveno-raziskovalno delo na področju arhivistike, vendar je za razliko od Vseveznega znanstveno-raziskovalnega inštituta za dokumentalistiko in arhivistiko (VNIIDAD), kateremu je to edina naloga, v MGIAI na prvem mestu pedagoško delo.

Moj uradni predstojnik v času stažiranja je bil vodja katedre teorije in prakse arhivskega dela tov. Kim Borisovič Gelman – Vinogradov, ki je bil krati tudi glavni konsultant, poleg njega pa še tov. Genadij Ivanovič Karoljov s katedre za arheografijo ter tov. Nina Aleksandrovna Orlova s katedre teorije in prakse arhivskega dela. Način dela je bil sledeč: studiranje literature v knjižnici inštituta in občasne konsultacije s profesorji, predvsem s tov. Vinogradovom.

Sovjetska arhivska literatura je silno obsejna, saj se s teorijo in metodiko poleg dveh velikih inštitutov ukvarjajo še večje ali manjše skupine strokovnjakov na vseh večjih državnih arhivih (vseh državnih arhivov je v SZ 2238), tako da številka 700 do 800 ljudi, ki se stalno ali občasno ukvarjajo s temi vprašanji, sploh ni pretirana. Treba pa je povedati, da je ogromna večina literature zelo ozko specializirana in da avtorji z redkimi izjemami v svojih razpravah in člankih posvečajo veliko

pozornost političnemu delu strokovnih vprašanj. Skoraj v vseh delih se pričra teoretična razglabljanja z izvajanji iz klasikov marksizma. Temeljna dela za področja, ki so me zanimala, je vsekakor Teorija in praksa arhivskega dela v ZSSR, Moskva 1980 in Osnovna pravila dela državnih arhivov ZSSR, Moskva 1984. V teli dveh publikacijah je sumirana vse bistvo sovjetske arhivistike. Sicer sem preštudiral za posamezne področja še sledeče publikacije:

1. O izdelavi znanstveno-informacijskih pripomočkov za uporabo arhivskega gradiva:

A. A. Kirzin, P. S. Preobraženskaja, N. G. Filipov, A. S. Prokopenko: Naučno tehničke arhive, Moskva 1975

Osnovnye pravila raboty gosudarstvennyh arhivov s kinofotofonodokumentami, Moskva 1980

Differencirovannyj podhod k opisaniju dokumentov (metodičke rekomendacii), Moskva 1969, 1972, 1974 (trije deli, prvi del je za popisovanje, drugi za katalogizacijo, tretji za vodnike)

Osnovnye položeniia razvityia sistemy naučno-spravočnogo apparata k dokumentam gosudarstvennyh arhivov SSSR, Moskva 1981

Podgotovka spravčača-informacionnyh izdanij o sostave i soderžanii dokumentov GAF SSSR, Moskva 1982

N. A. Kovalčuk: Naučno-spravčačnyj apparat gosudarstvennogo arhivnogo fonda SSSR (učednoe posobie), Moskva 1978

Problemy naučno-tehničkih dokumentov i arhivov (redaktor A. A. Kuzin), Moskva 1984

Shema edinoj klassifikacii dokumentnoj informacii v sistematičkih katalogah gosudarstvennyh arhivov SSSR, Moskva 1978, 1983

2. O arheografiji – objavah dokumentov:

Pravila izdanija istoričeskikh dokumentov v SSSR, Moskva 1969

Naučno-spravčačnyj apparat dokumentalnyh izdanij (metodičke rekomendacii), Moskva 1983

M. S. Seleznev: Teorija i metodika sovjetskaj arheografii, Moskva 1974

O. F. Kazlov: Izdanije dokumentov v učednyh celjah (metodičke rekomendacii), Moskva 1975

3. O organizaciji znanstveno-raziskovalnega dela v arhivih:

Osnovnye položeniia organizacii naučno-issledovatel'skoj raboty v arhivnyh učedždenijah SSSR, Moskva 1975

J. M. Grossman, V. N. Kurik: Spravočnik naučno-gorabotnika – arhive, dokumenty, issledovatelj, Lvov 1983.

Poleg navedenih publikacij sem pregledal še več primerov vodnikov in "kratkih priručnikov" po fondih arhivov, več izdaj dokumentov (primere za znanstveno, znanstveno-popularizacijske in šolske namene) ter nekaj publikacij z drugih področij arhivistike, npr. materialnega varstva arhivskega gradiva (Metodičke rekomendacii po rabote s osobo cennymi dokumentami v gos. arhivah, Moskva 1983) ali pisarniškega poslovanja (Metodičke rekomendacii pro pratičke konnu primeneii osnovnyh položeniij edinoj gosudarstvennoj sistemy deloproizvodstva, Moskva 1974).

ad 1.

O sistemu znanstveno-informacijskega aparata je li-

terature zelo veliko. Teoretično in metodološko je skoraj vse dorečeno. Znanstveno-informacijski aparat je odvisen od tega, za kakšno gradivo je delan: npr. za spisovno (pisno) gradivo je osnova aparata popis arhivskih enot, ki je podlaga za vse višje oblike znanstveno-informacijskih sredstev – sistematskih, tematskih in predmetnih katalogov ter "kratkih priročnikov", pregledov in vodnikov po gradivu, ki imajo spet svoj informacijski aparat, sestavljen predvsem iz kazal. Za gradivo tehnične dokumentacije so osnovno sredstvo različni katalogi, sestavljeni na podlagi kartotečnih popisov arhivskih enot. Pri izdelavi znanstveno-informacijskega aparata se zelo poudarja selektivni pristop k delu, ki določa izbor metodologije, vistni rešil opravil in smotnost dela. Arhivske fonde razvrščajo v tri kategorije, in olt tega, v katero kategorijo je iloločen fond uvrščen, je odvisen tudi njegov znanstveno-informacijski aparat (ZIA). Razlikuje se intenziteta popisovanja, od popisovanja arhivskih enot (ki so v prvi kategoriji posamezni dokumenti, v drugi "zadeve", v tretji posamezni deli fondov) do predstvitve v vodnikih (kjer imajo fondi prve kategorije lastne "karakteristike", fondi druge kategorije skupinske, fondi tretje kategorije pa se le navajajo v seznamu "neanotiranih" fondov). Literatura tudi opozarja na upoštevanja kontinuitete ZIA med arhivi ustvarjalcev in državnimi arhivi, saj naj bi osnovne popise arhivskih enot, ki so podlaga za ves ZIA na višji stopnji, izdelovali predvsem v arhivih ustvarjalcev, arhivarji v državnih arhivih naj bi jih le po potrebi dopolnjevali in popravljali.

Vsekakor se želje in napotki sovjetskih arhivskih teoretikov, kako naj bi se popisovalo arhivsko gradivo, v bistvu ne razlikujejo od napotkov, kako naj bi se popisovalo pri nas. Vendar (tudi) v SZ praktični rezultati po besedah konsultantov niso v sorazmerju z razvito teoretično in metodiko, pa čeprav naj bi imeli sovjetski arhivski izdelavci na prvi pogled zaradi enostavnega in enotnega sistema pisarniškega poslovanja pri popisovanju večjih arhivskih enot, kot se ustvarjajo pri nas, prednost. Resnična situacija pa je bolj realna, po besedah tov. Orlove, strokovnjaka za valorizacijo spisovnega gradiva na inštitutu, pisarniško poslovanje sploh ni enotno. Večino popisov, ki pridejo v državne arhive skupaj z gradivom (ali pa že pred pievzom gradiva), je potrebno predelati.

Pri strokovni obdelavi oziroma izdelavi ZIA za znanstvenotehnično dokumentacijo in "kinofotofono dokumente" pa je sovjetska arhivistika v primerjavi z našo teoretično in praktično dovolj napredna, vendar način, s katerim so ta napredek dnsegli, za nas najbrž ne more biti zgled. Gre za ustanovitev pisarnih mrež državnih arhivov za tehnično dokumentacijo ter za kinofotofonodokumente. O delu arhivov znanstveno-tehnične dokumentacije, predvsem o izdelavi znanstveno-informacijskih pripomočkov za znanstveno-tehnično gradivo, sem navedel nekaj informacij o Orisu nekaterih osnovnih problemov popisovanja in izdelavi znanstveno-informacijskih pripomočkov za uporabo tehnične dokumentacije v sovjetskih državnih arhivih. Glede arhivov kinofotofonodokumentov naj navedem, da je njilova mreža podobna mreži znanstveno-tehničnih arhivov. Kot so iz slednje izvzeti iloločeni specialni tehnični dokumenti (obstoje posebni geodezijski, kartografski, geološki in hidrometeorološki fondi), tako mreža arhivov za kinofotofonodokumente ne obsega npr. pro-

dukcije umetniških filmov (zanje je pristojen Gosfilm) ter produkcije radia in televizije. Verjetno bodo na podoban način reševali tudi probleme računalniške dokumentacije, vendar na tem področju še niso tako daleč; zaenkrat obstoji na nivoju državnih arhivov v vsej SZ le oddelek računalniške dokumentacije v Centralnem državnem arhivu narodnega gospodarstva (CDANG). Ta je doslej evidentiral vse ustvarjalce, ki imajo lastne arhive računalniške dokumentacije. Položenija o porjadke othora, prijema na arhivno hranenje i vydači upotrebiteľjam, ki ga je CDANG izdal leta 1983 v kartoteki knjižnice inštituta žal še ni, kot tudi ne nekatere druge literatime najnovejšega datuma. Oddelek pričuje tudi vprašanja gradnje specialnih skladišč za računalniško dokumentacijo.

Izbajajoč iz dejstva, da v Arhivu SR Slovenije že obstoji literatura o sovjetski arhivski metodiki in teoriji, ki pa je bolj orientirana na "klasično" arhivsko gradivo, sem se v času svojega stažiranja skušal seznaniti predvsem s posebnostmi popisovanja in izdelave znanstveno-informacijskih pripomočkov za znanstveno-tehnično dokumentacijo in kinofotofonodokumente. Žal vsa sovjetska strokovna literatura (navodila, metodološka priporočila, načbeniki in podobno) izhaja v nerazumljivo majlnih nakladah, tako da je že ob izidu praktično ni moč kupiti (običajna nasklada 300 do 500 izvodov se razdeli specialnim arhivskim knjižnicam, kjer jih lahko uporabljajo strokovnjaki in študenti). Kopirnega stroja inštitut ne premore. Iz publikacij Načno tehničke arhive in Osnovne pravila raboty gosudarstvennyh arhivov s kinofotofonodokumentami, ki sta najbolj kompleksni za ti dve skupini arhivskega gradiva, iz drugih navedenih publikacij pa le dopolnilno, sem izpisal osnovna navodila, priporočila in večje število primerov evidenčnih popisnih in kataložnih obrazcev, kartic ipd., kar nam bo morda v pomoč pri izdelavi priročnika o popisovanju oziroma strokovni obdelavi arhivskega gradiva, ki se pripravlja v Sloveniji. Kar se pa tiče objavljenih vodnikov ali "kratkih priročnikov" za ti dve skupini gradiva, mi ni uspelo videti nobenega. V stvarnem katalogu knjižnice inštituta sta sicer opisana dva vodnika po kinofotofonodokumentih (po CDA KFFD ZSSR in po arhivu KFFD Azerbajdžanske SSSR) medtem ko vse kaže, da doslej še ni bil v SZ izdan noben specialni vodnik po znanstveno-tehnični dokumentaciji.

ad 2.

Teorijo in metodiko izdaj publikacij zgodovinskih dokumentov ter njilovo zgodovino pričuje samostojna katedra za arheografijo. Področje arheografije je ozko povezano z drugimi področji arhivistike, posebno s fontologijo, saj naj bi bila kritična publikacija zgodovinskih dokumentov fontološka osnova za znanstvene raziskave. V SZ razlikujejo tri tipe objav virov, znanstveno, poljudnoznanstveno in učno-vzgojno (predvsem za učitelje zgodovine). Po mojem mnenju pa izpolnjuje osnovne zahteve arheografije le prva oblika, čeprav je po besedah tov. Koroljeva najbolj razširjena druga oblika. Bistvo razlike ni v ZIA, ki je pri prvi obliki resnično izredno obsežen in precizen, pri drugi pa enostavnejši, ampak v tem, da se za poljudnoznanstveno objavo odbirajo dokumenti ne v čisto znanstvene, ampak v druge, običajno v politično-popularizacijske namene (pregledal sem nekaj objav virov vseh treh tipov). Iz navedenih teoretičnih in metodoloških priročnikov sem izpisal

najpomembnejše naloge za posamezne delovne faze pri pripravi objave dokumentov: izbor teme, proučitev že obstoječih virov in literature, klasificiranje publikacije glede na tip, vrsto in zunanjo obliko, zbiranje in odbiranje dokumentov za objavo, tekstološko obdelavo odbiranih dokumentov (kritična analiza vira), arheografsko oblikovanje in sistemiziranje dokumentov v objavi in sestavo znanstveno-informacijskega aparata. Zadnja faza je metodološko še posebno precizno obdelana za vsak tip objave posebej. Za ilustracijo naj samo naštejemo, kaj naj bi vseboval ZIA objave dokumentov pri znanstvenem tipu: predgovor z zgodovinskim in arheografskim delom (če gre za serijo publikacij, je potreben še predgovor k seriji), opombe k vsebini in k tekstu (vključno s komentarji), kronika zgodovinskih dogodkov, kazala (imenska, krajevna, predmetna, specialna, kronološka), terminološki slovar, seznam kratice, seznam objavljenih dokumentov (z anotacijami), seznam uporabljenega arhivskega gradiva, bibliografijo, kazalo vsebine, priloge, seznam ilustracij... Vsi naštetih deli ZIA niso obvezni za vse vrste in zunanje objave tega tipa, ampak obstoji mnogo variant. Te variante se še pomnožijo, če upoštevamo tudi ostala dva tipa objav. Vsekakor je sovjetska arheografska metodologija, predvsem zaradi svoje sistematičnosti in preciznosti, morda pa tudi zaradi mojega doslej ne posebno dobrega poznavanja te problematike, napravela dober vtis.

ad 3.

Kar se tiče vprašanj organizacije znanstveno-raziskovalnega dela v sovjetskih arhivskih organizacijah, sem lahko hitro ugotovil, da po tej poti v Sloveniji ne bomo mogli nikoli, saj se ukvarja z znanstvenimi vprašanji pisarniškega poslovanja, arhivistike v ožjem pomenu besede in arheografije v SZ armada ljudi. Koordinator vsega dela je oddelek znanstveno-raziskovalnega in metodološkega dela Glavne arhivske uprave (GAU) pri svetu ministrov ZSSR, glavne sile so skonecentrirane v VNIIDAD, s temi vprašanji pa se ukvarja še MGIAI in vsi večji državni arhivi. Vsi ti so povezani v poseben sistem organizacije znanstveno-raziskovalnega dela, v njihov delokrog pa spadajo predvsem sledeče naloge: ugotovitev vist znanstveno-raziskovalnega dela (klasifikacija znanstvenih raziskav), opredelitev osnovnih smeri razvoja znanstveno-raziskovalnega dela (ZRD), prognoziranje osnovne arhivske znanstvene problematike, koordiniranje, izpopolnjevanje planiranja, kontroliranje izpolnjevanja ZRD, evidentiranje rezultatov ZRD, ki so uvedeni v prakso, kontroliranje poteka njihovega izvajanja, ocena učinkovitosti ZRD in dopolnilno izobraževanje znanstvenih kadrov. Iz spredaj navedenih publikacij sem napravil kratke pismene povzetke o predmetih obravnavanja ZRD ter o njegovi klasifikaciji. Naj samo omenim, da so predmet znanstvenih proučevanj poleg osnovnih področij (pisarniško poslovanje oziroma poslovanje z dokumenti, arhivistika in arheografija), za katera se raziskujejo vprašanja teorije, metodologije in terminologije, obča metodika vodenja in izpopolnjevanja praktičnih del na področju arhivistike, vprašanja klasifikacije in sistemizacije dokumentov, prognoziranje razvoja, organizacijsko-pravna vprašanja in vprašanja kritike sodobnih buržoaznih teorij in metodologij teh disciplin) tudi druga: naravoslovne in tehnične vede z vidika uporabe njihovih dosežkov v arhivih,

ekonomika arhivistike in arheografske dejavnosti v arhivih, zgodovina (zgodovina arhivistike in pisarniškega poslovanja, arheografije, gospodarskih organizacij, teritorialne delitve ZSSR...), pomožne zgodovinske vede (fontologija, diplomatika, paleografija, sfragistika, heraldika, kronologija, metrologija), informatika (npr. ustvarjanje informacijskih centrov "retrospektivne dokumente informacije"). V področje ZRD v arhivih pa spada predvsem objavljanje dokumentov, izdelava ZIA, pripravljane informacij iz dokumentov za ideološke, znanstvene, agitacijsko-propagandne, gospodarske in kulturno-prosvetne namene ter recenziranje znanstvenih, metodoloških in normativnih publikacij.

Na koncu tega kratkega poročila naj navedem, da je rezultat mojega dela na MGIAI približno za 100 tipkanih strani izposkov za vprašanja, ki so se mi zdela zanimiva, s katerimi se srečujemo tudi v Sloveniji, vendar nam sovjetske rešitve oziroma vsaj poskusi rešitev niso dovolj znani. Velik del arhivske teorije in prakse se bistveno ne razlikuje od naše, zato se temu delu nisem posebno posvečal in sem tudi nekoliko spremenil svoj program izpopolnjevanja. Pogoji dela na inštitutu niso bili ravno idealni. Čitalnica knjižnice, edini možni prostor za študij, je prenapolnjena in nemirna. Knjižnica ni presključena s prav vsa najnovjšo literaturo, pa tudi sicer so včasih kakšno publikacijo iskali več dni. Skoraj štiri tedne je trajalo, da sem lahko pričel uporabljati knjižni fond, kajti dokler je bil potni list na registraciji, sem imel dostop le do kataloga. Tudi praktični del mojega izpopolnjevanja je zaradi organizacijske počasnosti odpadel. Študiranje v študentskem domu Moskovske državne univerze je bilo povsem nemogoče iz dveh razlogov: prvič, literatura se tujcem iz čitalnice ne izdaja, in drugič, v sobi smo bili štirje. Polivaliti pa moram pripravljeno profesorjev, posebno tov. Vinogradova, da so bili vedno pripravljene na konsultacije (na katerih pa sem slišal v glavnem to, kar mi je bilo že znano iz literature). Menim, da sem svoj čas, prebit na MGIAI izkoristil v okviru možnosti in upam, da mi bodo pridobljene informacije koristile pri nadaljnjem delu.

Vladimir Kološa

Poročilo o stažiranju v Sovjetski zvezi

Od 15. septembra do 12. decembra 1986 sem kot štipendist sovjetske vlade stažiral na Moskovskem državnem zgodovinsko-arhivskem inštitutu oziroma fakulteti (MGIAI), ki ga je izbralo Ministrstvo srednjega in visokega izobraževanja SZ glede na predlagani program strokovnega izpopolnjevanja s področja arhivistike. Stažiranje je potekalo v obliki študija arhivske literature v biblioteki inštituta, povezanega z občasnimi konsultacijami s posameznimi predavatelji, specialisti za določene teme. Mentorsko vlogo je prevzel vodja katedre za teorijo in prakso arhivskega dela v ZSSR, kandidat zgodovinskih znanosti tovariš Gelman-Kim Borisovič Vinogradov. V program ni bilo mogoče vključiti izpopolnjevanja na Vsezveznem znanstvenoraziskovalnem inštitutu za dokumentalistiko in arhivistiko (VNIIDAD) ter v nekaterih centralnih državnih arhivih v Moskvi, kar bi vsekakor obogatilo in osvetlilo teoretično znanje s stališča arhivske prakse.

Program izpopolnjevanja je obsegal dve osnovni temi:

1. valorizacijo dokumentarnega gradiva in kompletiranje "državnega arhivskega fonda ZSSR" ter

2. sistem znanstveno-informacijskega aparata arhivov oziroma sistem popisovanja in izdelave pripomočkov za uporabo arhivskega gradiva.

Poleg navedenih tem je bilo mogoče izpopolnjevanje na številnih drugih področjih arhivistike, dokumentalistike, informatike in pisarniškega poslovanja. MGIAI nad 200 predavatelji v skladu z organizacijo in nalogami arhivske službe izobražuje kadre za potrebe državnih arhivov, arhivov organizacij in potrebe pisarniškega poslovanja. Zlasti žnje štiri fakultete s številnimi katedrami:

1. fakulteta za arhivistiko s katedrami za: zgodovino KP SZ; občo zgodovino; zgodovino ZSSR; teorijo in prakso arhivistike; zgodovino in organizacijo arhivske službe; arheografijo; pomožne zgodovinske vede; zgodovino državnih in družbenih organizacij;

2. fakulteta državnega pisarniškega poslovanja s katedrami za: dokumentalistiko in pisarniško poslovanje; melianizacijo in avtomatizacijo pisarniškega poslovanja in arhivov; državno upravo;

3. fakulteta znanstveno-tehničnih informacij s katedrami za: znanstvenotehnične arhive; znanstveno-tehnično informatiko; za standardizacijo;

4. fakulteta za izredni študij (večerna in dopisna šola).

Redno izobraževanje traja pet let. Za profil našega arhivista so na primer predpisani naslednji predmeti: zgodovina KP SZ, marksistično-leninistična filozofija, osnove znanstvenega ateizma, politična ekonomija, gospodarska in družbena zgodovina, marksistično-leninistična etika in estetika, znanstveni komunizem, zgodovina ZSSR, zgodovina drugih držav, pomožne zgodovinske vede, stari jeziki (staromščina, latinščina ali arabščina), uvod v specializacijo, zgodovina in organizacija arhivov, viri za zgodovino ZSSR, sovjetsko pravo, viroslovje, osnove informatike, teorija in praksa arhivistike, kinofotodokumenti in mikrofilmanje, osnove melianizacije in avtomatizacije dela v arhivih z uporabo AOP, arhivi KP SZ, ekonomika in organizacije dela državnih arhivov, osnove znanstvenih informacij in informacijsko-znanstvenega sistema arhivov, arhivistika drugih držav, fakultativni predmeti in seminarji, tuj jezik, telesna vzgoja in zgodovina sovjetske književnosti.

Za obe temi izpopolnjevanja mi je bila na razpolago vsa zelo obsežna literatura. Omenim naj le preko 300 veljavni normativni aktov in priročnikov (zakoni, pravila, navodila, inštrukcije, priporočila, priročniki, državni standardi, itd.), splošne in specialne učbenike ter priročnike (osnovna sta Teorija in praksa arhivistike, Moskva 1980 in Osnovna pravila državnih arhivov, Moskva 1984), samostojna sintetična dela in monografije, številne članke in razprave periodičnih publikacij (Trudy VNIIDAI, Trudy MGIAI, Sovetskie arhivy, Materiali vsesojuznyh naučnyh konferencij, Vsprocy istorii, itd.), okoli 70 objavljenih navodil za odbiranje arhivskega gradiva in seznamov za ruki hranjenja dokumentarnega gradiva... Najobsežnejša je literatura, ki je nastala od začetka šestdesetih let dalje, kot razultat načrtanih raziskav za naše pojme izrednega števila znanstveno-raziskovalnega kadra (okoli 800), ki je skoncentriran na VNIIDAI, MGIAI ter pri centralnih in republiških arhivih in njihovih glavnih arhivskih upravah. Teoretični re-

zultati so podlaga za praktično delo 2238 državnih arhivov, ki so organizirani po upravno-teritorialnem principu na centralne državne arhive ZSSR, centralne arhive zveznih in avtonomnih republik, državne arhive krajev, oblasti, avtonomnih oblasti in okrožij ter arhive rajonov in mest. Zvezni in republiški arhivi se delijo na splošne in specializirane (npr. za znanstveno-tehnično dokumentacijo, kinofotodokumente, zvočne zapise, za literaturo in umetnost, v perspektivi tudi za nosilce računalniških informacij). Zbrano arhivsko gradivo tvori tako imenovani Državni arhivski fond ZSSR, h kateremu prištevajo tudi večje število fondov, ki se ne hranijo v državnih arhivih (na primer: Državni televizijski in radijski fond, Centralni kartografsko-geodetski fond, Hidrometeorološki fond, Vsezvezni geološki fond, fondi akademij znanosti, itd).

V kratkem poročilu ni mogoče sintetizirati vseh strokovnih problemov in vprašanj, ki sem jih zasledil v literaturi in po potrebi napravil izpiske. Na vse probleme je bilo treba gledati razvojno za obdobje skoraj 70 let, izbrati najustreznejšo literaturo, kar pa je bilo večsib glede na obseg težko, posebno še, ker je mnogo ponavljanja, premalo sintez, veliko specialnih monografij ter mogoče nekoliko preveč ideologiziranja. Omejim naj se na osnovni temi:

I. Nekatere značilnosti valorizacije dokumentarnega gradiva in kompletiranje državnega arhivskega fonda ZSSR

Državni arhivski fond predstavlja arhivsko gradivo, ki ima politični, gospodarski, znanstveni, socialno-kulturni ali zgodovinski pomen. V definicijah se v zadnjem času izpušča praktično-operativni pomen, vedno bolj pa se poudarja znanstveno-zgodovinski in kulturni pomen arhivskega gradiva. Po podatkih iz leta 1983 arhivi prevzemajo gradivo 230.000 organizacij in sicer v povprečju 3 - 5 % od celotnega dokumentarnega gradiva. Obe številki naj bi se še zniževali. Že leta 1960 je glavna arhivska uprava izdala Tipški seznam ustanov, organizacij in podjetij, katerih gradivo prevzemajo državni arhivi ZSSR, ki nekoliko ponesiečeno deli ustvarjalce dokumentarnega gradiva v štiri skupine z ozirom na pomembnost v upravnoteritorialnem smislu oziroma v smislu podrejenosti-nadrejenosti. Na osnovi tipskega seznama arhivi sestavljajo sezname ustvarjalcev. V prvi dve skupini uviščajo ustvarjalce, ki izročajo gradivo arhivu, v tretjo skupino po izboru, v četrto ustvarjalce, ki ne izročajo gradiva. Že dalj časa pripravljajo novo navodilo oziroma kriterije za izbor ustvarjalcev. Predvidevajo le tri skupine oziroma spiske ustvarjalcev:

- od katerih bodo prevzemali gradivo,
- od katerih ga ne bodo prevzemali ter
- skupino, od katere bodo gradivo prevzemali po izboru.

Izbor pomeni selekcijo ustvarjalcev določene dejavnosti po vnaprej določenih kriterijih, ali pa izbor posameznih vrst arhivskega gradiva vseh sorodnih ustvarjalcev v eni upravnoteritorialni enoti. Zanimivo je, da v zadnjem primeru v arhivih formirajo zbirne fonde ali pa zbirke. Kljub naraščajočemu številu ustvarjalcev predvidevajo, da se bo po novih kriterijih število iz leta 1983 še zmanjšalo.

Nekoliko različni od naših so tudi roki izročanja arhivskega gradiva. Po 15 letih od nastanka izročajo gradi-

vo so državni upravni organi ne glede na rang ter vse organizacije zveznega in republiškega pomena; po 10 letih organizacije krajevnega, oblastnega in okrožnega pomena; po 5 letih organizacije rajonskega pomena ter kolhozi; po 75 letih odbrano gradivo državljskih in osebnih zadev, notarjatov in sodišč; filmsko gradivo in zvočne zapise po končanju kopiranja, vendar ne več kot po 3 letih; fotografije po 3 letih, magnetne diske, trakove in druge nosilec računalniških informacij po 5 letih; znanstveno-tehnično dokumentacijo najkasneje po 25 letih, itd. V praksi arhivi odstopajo od orientacijskih rokov v primerih, ko ima arhivsko gradivo še velik operativni pomen. Zanimiv je predvsem rok izročitve 75 let, ki se nanaša na odbrane zadeve fizičnih oseb (ne samo na personalne zadeve), ne glede na fond, v katerem se nahajajo. Večinoma je tovrstno gradivo pri ustvarjanju ločeno že ob nastanku, s posebnimi pisarniškimi evidencami. Po 75 letih, ko obenem poteče tudi predpisani operativni rok hranjenja, je mogoče objektivnejše odbiranje, prevzeto gradivo pa ne obremenjuje arhivov preveč z uporabniki za praktične namene.

Za način in postopek odbiranja ter izročanja arhivskega gradiva državnim arhivom lahko rečemo, da je tretnuto še v veljavi sistem, ki nam je poznan iz našega zakona o arhivskem gradivu in o arhivih iz leta 1973. Rezultati odbiranja arhivskega gradiva z našimi so seveda težko primerljivi, saj se v SZ sistem ni bistveno spreminjal več kot 60 let. Ugotovimo pa lahko enake probleme in težave kot na primer:

- neučinkovitost negativnega postopka odbiranja arhivskega gradiva na podlagi seznamov z roki hranjenja in seznamov izločenega dokumentarnega gradiva zaradi nezainteresiranosti ustvarjalcev in njihovih tako imenovanih ekspertnih komisij, ki so dolžne izločati nepotrebno gradivo, odbirati in popisovati arhivsko gradivo, preverjati operativne roke hranjenja, itd;

- preobremenjenost arhivov z urejanjem pisarniškega poslovanja organizacij, njihovim arhiviranjem, dajanjem najrazličnejših instrukcij, soglasij, potrdil, itd.

Vse to pa v praksi pomeni, da arhivi še vedno prevzemajo tudi neodbrano, neurejeno in nepopisano gradivo.

Valorizacija dokumentarnega gradiva je usmerjenega na določanje operativnih rokov hranjenja in na določanje arhivskega gradiva oziroma kriterijev odbiranja. V zadnjih 20 letih je težišče na slednjem, kar vodi v pozitivno odbiranje arhivskega gradiva, ne samo v teoriji, ampak tudi že v praksi nekaterih arhivov.

Zvezna in republiška ministrstva ter organizacije so dolžne za vse podrejene organe, ustanove in podjetja pripraviti skupne teko imenovane sezname dokumentarnega gradiva z roki hranjenja, ki določajo tudi arhivsko gradivo. Od začetka šestdesetih let dalje imajo na voljo kvalitetne metodološke priročnike, navodila in pravila, predvsem pa tipske sezname z roki hranjenja in tipska navodila za odbiranje arhivskega gradiva. Iz prve skupine tipskih seznamov naj omenim le še vedno veljavni Seznam tipskih dokumentov, nastajajočih pri ministrstvih, upravnih organih in drugih ustanovah, podjetjih in organizacijah, z roki hranjenja iz leta 1969 (zadnjič dopoljen 1980) ter Seznam dokumentov z roki hranjenja do 5 let, ki se uničujejo brez soglasja arhivov iz leta 1961. Kljub temu pa je leta 1983 imelo lastne sezname z roki hranjenja 63 zveznih ministrstev in upravnih organov, 50 pa ne. To je konkretni pokazatelj za obdobje 60 let, saj

so nekateri sezname še predvojni. Po sovjetski arhivski zakonodaji sezname niso obvezni za vse organizacije, ki izročajo arhivsko gradivo, ampak le za ministrstva in druge najvišje organe posameznih dejavnosti, za razliko od naše zakonodaje. V tem smislu sistem centralizirane uprave na vseh področjih olajšuje valorizacijo in odbiranje arhivskega gradiva.

Večinoma so sezname objavljeni in kot že rečeno določajo roke hranjenja in arhivsko gradivo, ki nastaja v določeni dejavnosti gospodarstva ali družbenih dejavnosti. Kvaliteta je različna, na splošno pa presenečuje zelo racionalno določeni roki hranjenja dokumentarnega gradiva, ki imajo normativni značaj. Mnogi sezname iz štiri-desetih in petdesetih let so zastareli, čeprav še veljajo.

Od tipskih navodil za odbiranje arhivskega gradiva, ki v zadnjih dvajsetih letih prevladujejo, je osnoven oziroma splošen Seznam dokumentov, ki se izročajo državnim arhivom ZSSR iz leta 1973. V petih glavnih skupinah (državna oblast, uprava, sodstvo, gospodarstvo, družbene dejavnosti) je zaobseženo arhivsko gradivo skoraj vseh dejavnosti, poleg tega pa tudi osnovnih funkcij, ki so skupne vsem (kot na primer: splošno-upravne, kadrovske in finančne zadeve). Izpuščeno je seveda specifično arhivsko gradivo posameznih dejavnosti. V veliki meri je že rešeno vprašanje medfondovskega dupliranja gradiva s tem, da se za posamezne vrste gradiva določene organizacije, ki so ga dolžne izročati državnim arhivom. Sistematično razvrščeno arhivsko gradivo v navodilih služi kot osnova za razvrščanje oziroma klasifikacijo odbranega arhivskega ter osnova za popisovanje arhivskih enot v arhivskih popisih. Enotno pisarniško poslovanje v SZ ne pozna klasifikacije in pisarniških evidenc, kot jo pri nas uporabljajo upravni organi. Sistemi razvrščanja ter evidenc so zelo različni, spreminjajo se od organizacije do organizacije ter iz leta v leto.

Nadaljnji razvoj pozitivne valorizacije je šel v smeri izdelave tipskih navodil za odbiranje arhivskega gradiva za posamezne dejavnosti ali pa za specifične vrste gradiva. Na ta način se kvalitetno dopoljuje splošno tipsko navodilo. Za primer naj navedem tipska navodila za odbiranje arhivskega gradiva s področja težke industrije (1976. leta), gradbeništva (1984. leta), navodilo za tehnično dokumentacijo (1969. leta) in plansko-analitično gradivo (1984. leta). Zanimivo je, da se je v praksi nekaterih državnih arhivov način in postopek odbiranja že popolnoma približal naši zakonodaji. Prednjači Centralni državni gospodarski arhiv ZSSR, ki je v zadnjih 25 letih pripravil okoli 200 konkretnih navodil za odbiranje ministrstvom in podrejenim organizacijam, od katerih prevzema gradivo. Nenahno se mi je vsiljevala misel, da je naša arhivska zakonodaja glede odbiranja pred sovjetsko, čeprav bo pri nas pot do konkretnih navodil za odbiranje za vsakega posameznega imetnika še dolga. Sovjetska praksa je mimo zakonodaje že nakazala pot in rezultate, ki vodijo od tipskih navodil, preko specialnih do konkretnih oziroma posamičnih.

Neposredno odbiranje arhivskega gradiva v organizacijah opravljajo ekspertne komisije (5-članske) s pomočjo omenjenih seznamov in navodil, na drugi strani pa na podlagi kvalitetnih principov, metod in kriterijev valorizacije. Osnove valorizacije temeljijo na principih razrednosti, historizma ter na principih vsestranskega in kompleksnega vrednotenja gradiva. Pri prvih dveh gre za ideološke osnove, temelječe na marksizmu in leninizmu, iz katerega izhaja vsa arhivska znanost. Od metod razisko-

valnega dela naj omenim zgodovinsko metodo, sistematično, funkcionalno in informacijsko. Zadnji dve temeljita na spoznanju, da mora valorizacija sloneti na izsledkih informatike, dokumentalistike in poznavanju struktur in funkcij organizacij, kot tudi samih dokumentov.

Splošne kriterije odbiranja najnovejša literatura obravnava v treh skupinah in sicer kot:

1. *kriterije izvora gradiva* (pomen organizacije oziroma pravne ali fizične osebe v družbi, pomen dogodkov, pojavov, predmetov, ki odraža gradivo; čas in kraj nastanka gradiva),

2. *kriterije vsebine gradiva* (pomen informacij; ponavljanje informacij; namembnost gradiva; vrste dokumentov) in

3. *kriterije zunanjih značilnosti gradiva* (originalnost gradiva; pravna veljavnost; zunanja oblika; oblika posredovanja vsebine kot so metniške, paleografske, jezikovne in druge značilnosti; fizična sestava gradiva; obseg; stopnja ohranjenosti gradiva; itd).

Posebno pozornost so posvetili kriterijem ponavljanja informacij, ki je prisoten v okviru fondov ali med fond ene ali več dejavnosti. Ločijo formalno obliko ponavljanja (kot je dupliranje, multipliciranje in citiranje) ter analitično-sintetično obliko (posploševanje, sumiranje, obnavljanje in referiranje).

Splošne kriterije odbiranja dopolnjujejo osnovni in specifični kriteriji, ki so značilni za posamezne dejavnosti ali za posamezne vrste gradiva (kot na primer za znanstveno-tehnično dokumentacijo, filmsko in fotoografsko gradivo). O tem sem več povedal v Poročilu o vrednotenju tehnične dokumentacije v SZ. Kriterije kompleksno obravnavajo v različnih priročnikih in navodilih za odbiranje kot pripomoček za neposredno vrednotenje dokumentarnega gradiva.

Statistični podatki o rezultatih valorizacije v osemdesetih letih še niso znani, če mislimo s tem na obseg in kvaliteto prevzetega arhivskega gradiva v državnih arhivih. Z besedami sovjetskih arhivistov in zgodovinarjev pa lahko za ilustracijo opišem sodobne tendence razvoja valorizacije. Ker se na splošno mnogo govori o reorganizaciji v sovjetski družbi, naj citiram iz učbenika profesorice MGJAI N. A. Orlove: "Reorganizacija dela na področju valorizacije gradiva narekuje nov tip normativno-metodoloških pripomočkov, to je seznamov dokumentov, ki se izročajo državnim arhivom. Ti v primerjavi s seznanji z roki hranjenja histveno olajšujejo odbiranje arhivskega gradiva, izpopolnjujejo oblikovanje arhivskih enot in omogočajo ohranitev znanstveno pomembnega gradiva." Zanimiva pa je tudi teza zgodovinarja B. G. Litvaka: "Arhivist naj ne ocenjuje vrednosti dokumentarnega gradiva tega ali onega s pozicij njegove možne uporabe v bodoče, ampak glede na značilnosti njegovih informacij o preteklosti. To je edino pravilna pot s staljšo znanosti. Samo stopnja adekvatnosti informacij s tem ali onim dogodkom in pojavom preteklosti opredeljuje njegovo vrednost. To pa pomeni ohraniti tisti del zapisane vsakdanjosti, ki jo najbolj polno in globoko odraža. Odmisliti je treba dilemo, to bo ali to ne bo potrebno prihodnosti."

II. Problematika popisovanja in izdelave pripomočkov za uporabo arhivskega gradiva

Sistem znanstveno-informacijskega aparata državnih arhivov, kot ga imenujejo, je podrobno teoretično obdelan in predpisan v osnovnih pravilih dela arhivov ZSSR, v splošnih in specialnih priročnikih, ki so nam v Sloveniji v glavnem na razpolago. Znanstveno-raziskovalni aparat ima evidenčno-kontrolno in informacijsko-raziskovalno funkcijo, ki se med seboj prepleta. Predpisane so naslednje osnovne arhivske evidence: prevzemna knjiga, prevzemna knjiga mikrofilmov in kopij gradiva, seznam fondov in zbirk, seznam posebno dragocenih arhivskih enot, list fonda, arhivski popis, notranji popis arhivske enote, popis posebno dragocenih arhivskih enot, popis mikrofilmov in kopij, seznam popisov posebno dragocenih arhivskih enot, inventarna knjiga unikalnih dokumentov, izkaznica arhiva za opis stanja 1. januarja vsako leto, izkaznica arhivskih skladišč, evidenca o spremembah sestave in obsega fonda, kartica fonda za Centralni katalog fondov ZSSR ter dosje fonda. Zdi se mi, da je predpisanih evidenc, različnih obrazcev in formulirjev, ki dokumentirajo vse delovne postopke nekoliko preveč, ker se podatki ponavljajo.

Informacijsko-raziskovalni aparat predstavljajo: popis arhivske enote oziroma zadeve na ovojih ali mapah, arhivski popisi, katalogi, kazala, pregledi oziroma inventarji in vodniki. Enotna metodologija popisovanja v organizacijah in v državnih arhivih je predpisana, kakor tudi stopnja intenzivnosti popisovanja, katalogiziranje itd. Praksa pa se razlikuje od arhiva do arhiva po kvaliteti in obsegu.

Značilen je tako imenovani deferenciran pristop k popisovanju in izdelavi informacijskih pripomočkov k dokumentom, arhivskim enotam in fondom glede na aktualnost in uporabnost gradiva, mnogoaspektnost, stopnjo ohranjenosti gradiva, glede na vlogo, vrsto in pomen ustvarjalca, čas in kraj nastanka, unikalnost, mnogostranost informacij, itd. S takšnim pristopom vse fonde klasificirajo v tri skupine.

Arhivskih popisov ne ločijo na posamezne sezname, sumarne in analitične popise, kot je (bila) praksa pri nas. Možne je le diferenciran pristop k popisovanju različno pomembnega gradiva v okviru fonda oziroma različna intenziteta popisovanja. Enota popisa je arhivska enota oz. zadeva, ki se oblikuje v procesu pisarniškega poslovanja ustvarjalca in je praviloma obsežnejša od naše zadeve (povprečno okoli 100 listov). Arhivsko enoto običajno sestavljajo dokumenti o istem vprašanju ali istovrstni dokumenti ali pa spisi z enim adresatom za obdobje ene ali več let. Praviloma so ohranjeno arhivsko gradivo na podlagi navodil za odbiranje dolžni vsako leto popisovati ustvarjalci, v arhivih naj hi popise le izpopolnili ali predelali. Pogosto je bila praksa, kot pri nas, ravno obratna. Čeprav se gradivo popisuje po letnikih, se gradivo izroča v praksi za obdobje najmanj 5 let.

Težišče strokovnega dela v arhivih naj bi bilo na katalogizaciji fondov, izdelavi različnih kazal, vodnikov, manj pa na izdelavi pregledov oziroma inventarjev. Arhivsko gradivo posameznih fondov se katalogizira na ravni arhiva, ki naj bi, idealno gledano, poleg arhivskih popisov

in cel sistematske, predmetno—tematske, predmetne, imenske, geografske in druge kataloge v vlogi osnovnega informacijskega pripomočka za uporabo vseh fondov arhiva. Katalogizirani so predvsem fondi, ki so po pomembnosti uvrščeni v prvo skupino. Za zgled je predvsem Centralni državni arhiv literature in umenosti SZ. Za razvrščanje informacij oziroma kartice sistematskega kataloga od leta 1962 uporabljajo arhivi Shemo enotne klasifikacije informacij o dokumentov v sistematskih katalogih državnih arhivov ZSSR (skrajšano SEK), ločeno za sovjetsko in dosovjetsko obdobje (od leta 1983 dalje). Abecedno—numerična klasifikacija v petih glavnih skupinah (Velika oktobrska revolucija in utrditev ter razvoj sovjetske oblasti; Državna izgradnja, oblast in zaščita države; Družbenopolitično življenje; Gospodarstvo; Kultura, znanost, zdravstvo) sistematično razvršča gesla dejavnosti in deloma zgodovinskih tem. S pomočjo tabel splošnih in specialnih opredelitev se poskuša klasificirati tudi vsebine posameznih dejavnosti, geografski pojmi, ter jezik gradiva. SEK je zelo zanimiv poskus arhivske univerzalne klasifikacije v smislu poenotenja informacij o arhivskem gradivu za potrebe uporabnikov. Škoda je le, da jo je bilo treba 1978. leta bistveno dopolniti in ker ni uporabna pri računalniški obdelavi podatkov v arhivih, podobno kot UDK ali BBK (sovjetska biblioteka—bibliografska klasifikacija).

Manjšo pozornost posvečajo tako imenovanim pregledom fondov ali tematskim pregledom, ki jih lahko vzporejamo z našimi inventarji. Orientirani so na določen krog uporabnikov ali na posamezne raziskovalne teme. Pregled mora vsebovati predvsem interpretacijo virov oziroma kritično analizo gradiva (to je avtorstva, časa in kraja nastanka, analizi vsebine, primerjavo z drugimi dokumenti, ki vsebujejo podatke o istih osebah, dogodkih in pojavih). Za takšno delo pa kadri v arhivih večinoma niso usposobljeni.

Arhivske vodnike, kot najsplošnejše informacijske pripomočke na ravni fondov ali celotnega gradiva arhiva, ločijo več vrst: vodnik po arhivih, vodnik po fondih arhiva ali arhivov, tematski vodnik ali pa "kratki priročnik", ki vsebuje le seznam fondov z osnovnimi podatki.

Od šestdesetih let dalje je mnogo napisanega o avtomatiziranem sistemu znanstveno—tehničnih informacij o avtomatiziranem informacijsko—raziskovalnem sistemu arhivov, ki naj bi bili vključeni v enoten državni informacijski sistem. Ta trenutno uporablja računalnike tretje generacije. Od leta 1980 deluje pri Glavni arhivski upravi računalniški center, ki obdeluje podatke Centralnega kataloga fondov SZ. V bistvu gre za obdelavo informacij na ravni fondov, ki jih vsebujejo kartice fondov z 27 parametri oziroma vrstami podatkov o fondu. Kartice fondov, ki jih pošiljajo arhivi, služijo kot vhodni obrabi. Rezultati obdelav naj bi bili na eni strani raznovrstni arhivski vodniki in pregledi novih pridobitev, ki naj bi izhajali mesečno ali letno, na drugi strani pa naj bi rezultati olajšali centralno evidenco in kontrolo fondov, statistične raziskave, analize in centraliziran sistem arhivskega planiranja. Zaenkrat vidnejših rezultatov še ni zaradi ogromnega obsega podatkov CFK, ki jih je treba transformirati in vstaviti v računalnik, arhivi se še niso prilagodili novemu načinu izpolnjevanja kartice fonda, itd... Računalniški program omogoča iskanje po nekaterih osnovnih parametrih kartice fonda, problem pa predstavlja sistem tezavra ali ključnih besed, ki ga šele izgrajujejo. Sistem enotne klasifikacije

katalogov ni uporaben, ker meša pojme dejavnosti, vsebine in drugih opredelitev in je v osnovi namenjen za razvrščanje informacij na ravni dokumentov oziroma arhivskih enot.

Zaenkrat smatrajo, da računalniška obdelava pri popisovanju in pri katalogizaciji ekonomsko ni opravičljiva ter tehnično izvedljiva. Eksperimentirajo pa na obdelavi podatkov o objavljenih dokumentih na temo Zmaga Velike oktobrske revolucije in borba za utrditev in razvoj sovjetske oblasti in temo Zgodovina arhitekturnih spomenikov Moskve in Leningrada. Velika perspektiva računalnika pa se kaže pri restavraciji fotografij in zvočnih zapisov.

Na koncu naj poudarim, da je bilo izpopolnjevanje v SZ zelo koristno, saj mi je bila dostopna vsa arhivska literatura. Na ta način je bilo mogoče, čeprav le euostransko, po literaturi, spoznavati in primerjati razvoj, stanje, dosežke in probleme arhivistike in arhivske službe. Škoda je le, ker literature ni bilo mogoče nabaviti, saj izhaja v izjemno majhnih nakladah, težave pa so tudi s kopiranjem.

Vladimir Žumer

Obisk v Historijskem arhivu Zagreb

Historijski arhiv v Zagrebu pokriva področje mesta Zagreba in Donju Stubiču, Dugo Selo, Jastrebarsko, Samobor in Zelinu, in hrani (po podatkih iz leta 1984) 8250 tm arhivskega gradiva.

Seznanila sva se z njihovim delom od prevzema arhivskega gradiva in stikov z ustvajaleci do problemov odbiranja in strokovne obdelave gradiva z izdelavo informacijskih sredstev za uporabo. Želela sva spoznati njihovo prakso in izkušnje zlasti z delom na fondih društev, šol, zdravstvenih ustanov, privatnikov in zbirk ter upravnih fondov po letu 1945 in posebej arhivskega gradiva tehničnega značaja.

Z društvi se trenutno premalo ukvarjajo. Vsi fondi društev, ki jih imajo v arhivu so bili prevzeti že pred tridesetimi leti. V arhiv pa so prišli zgolj slučajno in nenadno. Ker gre v glavnem za gradivo do leta 1945 so ga temeljito obdelali. Društva so razdelili na 4 vrste: humanitarna, kulturno prosvetna, umetniška in športna (nekaj podobnega kot naša razvrstitve). Za vsak fond posebej so naredili t. j. analitični inventar, katerega glavni namen je opozoriti uporabnike na vrsto gradiva in vsebino zadeve v fondu. Tak inventar vsebuje (da bi bil inventar v našem pomenu besede, mu manjkajo le kazala) splošne podatke o fondu, historiat ustvarjalca fonda (društva), poročilo o delu na fondu, bibliografijo (vire in literaturo — upoštevana samo literatura z njihove knjižnice) in temeljit opis gradiva in vsebina — Inventar. Gradivo je tako temeljito obdelano, da uporabnik praktično nima več kaj iskati v fondu. Popis mu je popolnoma dovolj. Vse skupaj pa bodo izdali v obliki inventarja po fondih društev, ki jih imajo v arhivu.

Kaj pa z gradivom društev, ki danes delujejo oziroma z gradivom, ki je še na terenu? Ni časa, ni prostora, niti dovolj delovne sile (tako pravijo), da bi se lotili temeljitega iskanja gradiva društev na terenu. O kakšni akciji s katero bi začeli izobraževati društva o vrednosti in pomenu gradiva, ki nastaja pri njihovem delovanju ne

razmišljajo. Nimajo pa tudi pregleda nad društvi in njihovim delovanjem, kot tudi ne nad njihovim gradivom. Zavedajo se, da se s tem dela škoda (društva pri čuvanju gradiva niso prav nič dragačna od naših), vendar rešitve v bližnji prihodnosti še ne vidijo.

Ravno tako pa je tudi pri njihovih družinskih in osebnih fondih, fondih šol in zdravstvenih ustanov kot tudi pri zbirkah fotografij in tiskov (štopata). Zbiranje te vrste gradiva se je končalo kmalu po letu 1945, če pa je kaj prišlo v arhiv se niso (in se še ne) branili.

Vsi družinski in osebni fondi so dostopni v obliki sumarnega inventarja (podrobni popis arhivskih enot znotraj fonda). Izjema je le fond bana Delačiča, ki je popisani v obliki analitičnega inventarja (sistematski popis arhivskih enot na osnovi strukture).

Zbirko fotografij imajo urejeno po temah, vendar pri njih niso mogli biti tako dosledni, saj je bilo vse odvisno od tega, kako so fotografije prihajale v arhiv. Trenutno imajo okoli 1200 fotografij, ki so razdeljene na 17 skupin in podskupin (1. portreti, 2. bolnica, 3. Zagreb, 4. zgodovinske fotografije, 5. vojne fotografije, ... 10. albumi, ... 12. foto načrti, ... 14. razna, ... 16. fotoplošče, ...) Vse pomembnejše imajo svojo kartico na kateri so osnovni podatki o fotografiji (od avtorja do velikosti), vendar le tisti, ki se dajo razbrati. Pri nekaterih skupinah je ena sama kartica (npr. skupina 15, kjer piše: 136 fotografij Shella). Fotografije, ki predstavljajo sestavne dele posameznih fondov niso upoštevane. Ravno tako ne tudi tisti, ki predstavljajo zopet posebno zbirko (štopata). Ta je sicer malo manj pregledna, vendar še vedno "dostopna". Nobenega problema ni najti tiske kovačev, hrivcev, mesarjev, ... kot tudi ne čeke, vozne karte, cenike, oglase, plakate, osmrtnice...

Fondi šol, ki jih imajo prevzete so objavljeni v inventarju arhiva o šolskih fondih iz leta 1964, fondi zdravstvenih ustanov pa v inventarju Bolnice in socialno zdravstvene ustanove (podatki, vodič in inventar) iz leta 1961. Zopet so vsi popisani v obliki sumarnega inventarja, ki je edini, vendar zelo dober, pripomoček za uporabo arhivskega gradiva. To pa je vse kar je bilo storjenega na tem področju. Izjema je le zdravstvo, kjer so se lotili zdravstvenih domov in gradiva, ki nastaja pri njihovem delovanju (primerjaj v tej številki Arhivi).

Imajo notranjo službo, kjer se delavci ukvarjajo s popisovanjem, urejanjem in strakovno obdelavo arhivskega gradiva in zunanjo službo, ki dela le na terenu. Dva delavca obiskujeta držično-pravne osebe in društva, kjer pomagata pri izločanju dokumentarnega gradiva. Dajeta tudi nasvete o varovanju dokumentarnega in arhivskega gradiva in seveda tudi pievzemata.

Kako regulirajo predpisi na Hrvaškem pievzemanje novejšega gradiva? Na osnovi Zakona o zaščiti arhivske grade i arhivima (1978) so leta 1981 sprejeli *Pravilnik o odabiranju i izlučivanju registraturne grade*, ki je prinesel tudi *opčo listo za izlučivanje registraturne grade*. Ta obsega sezname kategorij gradiva, ki jih je moč izločiti po več kot desetih letih, po najmanj desetih letih, dveh oziroma enem letu. V bistvu gre pri teh t.im. negativnih listah za vnaprejšnje izločitvene sezname (VIS), kot jih je poznala prejšnja slovenska arhivska zakonodaja.

Nedavno pa so sprejeli še dvoje navodil: *Uputstvo o predaji arhivske grade arhivima* in *Uputstvo o vrednovanju registraturne grade* (Narodne novine, Službeni list SRH, št. 33/1987). Predvsem naslednje navodilo zanimivo opredeljuje vrednotenje dokumentarnega gradiva. Predvideva izdelavo list arhivskega gradiva po posameznih dejavnostih in posebnih list kategorij dokumentarnega gradiva z roki hranjenja, ki temelji na splošni listi (kakor jo pozna pravilnik iz leta 1981). Hkrati uvaja to navodilo še kategorizacijo ustvarjalcev gradiva v tri skupine. Od prve prevzemajo arhivi arhivsko gradivo, od drugih po principu vzorcev, od tretjih (katerih podatki so vsebovani v gradivu drugih ustvarjalcev) pa sploh ne. Navodilo predpisuje tudi objavljanje seznamov ustvarjalcev prve in druge kategorije v uradnih listih. Arhivski svet Hrvaške, ki ima nalogo izdelati liste arhivskega gradiva in omenjene sezname v letu dni, čaka do poletja 1988 to delo. O teh vprašanih primerjaj članka v Arhivskem vjesniku, Zagreb 29/1987).

Pri popisovanju gradiva povojne uprave se posvečajo zlasti obsežnemu fondu Narodni odbor Zagreb 1945–1955, pri čemer dokaj dosledno spoštujejo sistem pisarniškega poslovanja ustvarjalca ter organizacijsko ureditev. Izdelano pa imajo tudi kartoteko (tedaj številni) organizacijskih sprememb.

Zanimiva je tudi ureditev gradbene registrature, ki je bila že odložena po ulicah in hišnih številkah, posebna serija pa naj bi zajela tehnično dokumentacijo iz različnih fondov. K temu so izdelane posebne kartoteke uličnih imen. Zaradi preparceliranja in s tem sprememb parcelnih števil po letu 1945 je sistem ulic pač priročnejši, čeprav prinaša s seboj tudi nekaj težav (npr. vogalne liše). Zanimiva pa je skrb pri uporabi, saj je ta povezana s potrdilom o upravičenem interesu uporabnika in eventualno z odobritvijo uporabnika objekta. Pri fotokopiranju te dokumentacije – ki je najbrž manj širokogrudna kot pri nas – pa se za starejše načrte naredi še ena fotokopija, ki zatem služi tudi za uporabo.

Delavci zunanje službe, ki imajo stik z ustvarjalci zaradi nadzora, svetovanja in prevzemanja gradiva, si od kategorizacije ustvarjalcev gradiva in njihove prioritete obetajo večjo racionalnost svojega dela. Če sodimo po Hrvaških listah kategorij dokumentarnega gradiva (npr. za občinske upravne organe, gospodarske organizacije ali šole) pa so osnovne usmeritve kar identične. Seveda slovenska navodila za odbiranje izpostavljajo posebej arhivsko gradivo (tu pa je zajeto med trajnim tako arhivsko kot operativno trajno), ustvarjalci pa se seveda zanimajo predvsem za roke hranjenja. To je pokazalo pri nas tako zanimanje za prispevek na to temo na posvetovanju Sodobni arhivi '83 kakor tudi uporabnost priloge (osnutka) Pravilnika o varovanju dokumentarnega gradiva občin.

Obisk bližnjega arhiva v Zagrebu je pokazal zanimive sorodne usmeritve in različne rešitve problemov, s katerimi se ukvarjajo arhivisti, ter sprožil tudi nekaj vprašanj, kar kaže, da so takšne izmenjave izkušenj in prakse kar koristne.

Branko Šuštar, Boris Rozman

Poročilo o enotedenskem obisku v Arhivu SR Hrvatske

V dneh od 19. do 23. oktobra 1987 sem bil na strokovnem obisku v Oddelku za starejšo zgodovino v Arhivu SR Hrvatske. Vodja tega je mag. Josip Kolanović. Sodelavki sta pa Nikolina Krtalić in pripravnica Ornata. Slednja je končala na fakulteti študij latinščine in francoščine. Ta sicer majhen kolektiv je zelo dobro utečen. Posebna velika prednost pripravnice je ta, da ima možnost stalnega strokovnega kontaktiranja z mentorjem. Praksa, ki je bi bilo verjetno težko povsod posnemati, vendar bi jo priporočal. Mogoče je stalen neposreden stik med mentorjem in pripravnikom v zagrebškem primeru tudi posledica prostorske utesnjenosti tega oddelka, toda potrjuje nam, da zmeraj ni vse tako slabo, da za nekaj ne bi bilo dobro.

Po dogovoru že prvi dan je delo potekalo v obliki vodenega študija konkretnih nalog in konzultacij. Osnovna moja naloga in želja je bila, ugotoviti, kako in zakaj tako obdelujejo v tem arhivu starejše gradivo. To pomeni urrejenje, popisovanje in izdelavo pripomočkov za uporabo.

V Arhivu SR Hrvatske imajo za starejše obdobje že sorazmerno veliko popisov in inventarjev. Pri tem bi omenil, da je večasih ločitev med inventarjem in popisom težko določiti, ker so popisi raznih vrst, glede pač na potrebo in možnosti, od splošnega do podrobnega in isto je z inventarji. Povedati pa moram, da je lahko razločevanje, kaj je kaj, moje nepoznavanje razvoja arhivske terminologije. Pri sosedih se pozna, da so imeli že v prejšnjem stoletju kar dobro razvito arhivsko službo. (Npr. E. Lasowski). Težava je namreč v tem, da veliko popisov iz prejšnjih obdobij nima nobenih kazal (Ali je pogoj za inventar, da ima indeks (vsa tri ali vsaj enega!)?). To pomanjkljivost skušajo sedaj "popraviti" z novim načinom popisovanja. Razgledujejo se za to po Evropi. Videl sem, da so na tekočem z evropsko arhivistično literaturo, ki jo koristno tudi uporabljajo, saj jo imajo kar pri sebi — v priročni knjižnici. Težko bi ocenil, ker prenalno poznani tujo literaturo, vendar bi na osnovi francoske arhivistične literature, ki ima tudi že precejšnjo tradicijo, sklepal, da so v Evropi glede popisovanja in izdelave pripomočkov za uporabo, prišli Francozi najdlje.

Za starejše obdobje (npr. 16. stol.) meni mag. Kolanović, da je vredno objaviti originale—tekste v celoti. Seveda potrebuje taka objava spremno študijo, s katero predstavi ustvarjaleca z njegovimi značilnostmi in kompetencami. Vsebovati mora tudi indekse originalnih tekstov, ne samo spreminih besedil. Druga možnost je ta, da naredimo na začetku (poglavja, dokumenta, dosjeja ali podobne arhivske zaokrožene enote) skrajšan regest, nato pa sledi objava celotne vsebine. Indeks, ki sledi na koncu, je na osnovi teh regestov, ne vseh tekstov. Druga varianta tega je tudi ta, da naredimo indeks na osnovi vsega objavljenega teksta. Kot primer lahko navedem Hrvatske kraljevske konferencije, Sv. 1. Zagreb, 1985.

Posebno poglavje je indeksiranje, ki je po mnenju Kolanovića "najstručniji posao" u arhivu. Do tega priti ni tako enostavno. Predhodno je potrebno narediti več operacij. Najprej je potrebno v globalu poznati tisto arhivsko gradivo, ki ga želimo indeksirati. Smiselno je to narediti le za tisto gradivo, ki je res kvalitetno in zelo iskano. Predhodno se je tudi vredno pogovoriti o izdelavi pojmovnega indeksa, tezaurusa, z uporabniki v arhivu, zlasti z zgodovinarji, kaj bi rabili to kot osnovo za

uporabo določenega arhivskega gradiva. Na osnovi teh želja in priporočil ter poznavanja strukture fonda, dejanske—konkretne vsebine, je moč izdelati gesla (naturk-nice, Stielwort) oz. deskriptorje, ki jih je potem moč razporediti po določeni logični shemi, ki jo imenujemo tezaurns. To je po svojem bistvu dokumentacijski jezik oz. slovar. Ker je nevarnost, da bi bil tak slovar (tezaurns) preveč subjektivistični, se je potrebo pri njegovem nastajanju posvetovati z raznimi strokovnjaki. Res pa je tudi, to, da idealnega tezaurusa ni, mislim takega, ki bi služil kot generalni vzorec. Sigurno pa so določene vrste arhivskega gradiva, kjer bi se lahko oblikoval precej enoten tezaurns za več arhivov; npr. za notarske arhive v notranjosti Slovenije in Hrvaške po letu 1850, mogoče tudi za zapisnike sej mestnih svetov od srednjega veka dalje, prav tako računске knjige posameznih mest, etc. Tezaurns istočasno lahko uporabljamo za povratno iskanje informacije. Tezaurns s svojo shemo zato mora biti pri objavi na prvem mestu.

Glede samih gesel si lahko pomagamo delno tudi z gesli, ki so jih dajali sami ustvarjalci pri vodenju evidenc za določene zvrsti arhivskega gradiva. Gosposčinske arhivske spise so marsikje odlagali na osnovi posameznih gesel po abecednem redu. (npr. Gosposčina Ozalj).

Za gesla—besede je važno, da so točno precizirane in jasne. Sestavljene so iz samostalnikov, ki se rabijo v edlini, izjemoma tudi v množini. Potrebno pa je upoštevati tudi sinonime, sorodne besede. Zato v nekem smislu tezaurns sestavljajo več ali manj med seboj povezani deskriptorji, ki so vsi skupaj povezani v smiselno celoto. Hierarhija je običajno tako zastavljena, da gremo od splošnih pojmov k posameznim.

Ko tak primer popisa v Arhivu SR Hrvatske, ki ga je naredil leta 1980. J. Kolanović je Zbirka Fanfogna—Gagnin v Arhivu SR Hrvatske. Tipkopis obsega 185 str.

- 1.1. 1—64 Srednjevekovne isprave na pergameni
- 1.2. 1—63 Isprave na pergameni za razdobje 1528—1757
- 1.3. 1—8 Isprave pisane glagolicom
- 2.1. 1—179 Korespondencija
- 2.2. 1—71 Razne molbe
3. 1—7 Pastoralni spisi etc.

Knjiga 8

8.1. Spalatensia

Podatak o čudni učinjenom na zagovor sv. Dujina u Kopru 1740 godine (fol. 30—31)

Glede literature je vredno omeniti, da so o tem že pisali razni arhivisti. Pri Francozih najdemo nekaj takega v Direction des Archives de France, objavljeno v La Gazette des Archives leta 1963. Prav tako so v Vzhodni Nemčiji izdali svoja Verzeichnissgrundsätze v Potsdamu leta 1964. Tu sem omenil samo dva taka začetka, kako so se lotevali popisovanja arhivov na ta način. Danes je sorazmerno veliko tovrstne literature v svetu in tudi že pri nas. Kot konkreten primer takega tezaurusa sem videl pri Francozih objavljene kanonične vitizacije. Ta tezaurns je tudi sestavni del te objave. Posebne vrste arhivskega gradiva, kot so karte, plakati, fotografije, katasterski materiali, stampata etc. je prav tako potrebno indeksirati, saj običajno nimajo strukturalnega pomena.

V čitalnici sem pri popisih zbirk videl nekatere zadeve, ki se tičejo direktno ali posredno naših slovenskih krajev. Seveda je bilo časa premalo za sistematično evidentiranje, kaj imajo vse o Slovencih v Arhivu SR Hrvatske. Tu naj omenim samo nekaj rokopisov iz te zbirke: – števil. 237 Vinko Sebljar: Miestopis kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, markgrofije Istre i kotara grada Tersta. sv. I–IV. Zraven je opomba: Izšlo i tiskom 1866 godine u 1 vesku, ali nije tiskan cijeli rukopis. Sačinjani rukopis nije potpun, nedostaje mjesta slova K–Z. Prvi svesak je podpunu neobjavljen. Sadržaj: ceste, meje, spomenici. Pri pregledovanju sem videl, ko sem poizkušal datirati iz katerega časa je, da pri geslu Ilirija piše kaj *sedaj* obsega. Omenjeni su kraji od Kriškeke do Dribavnika in Bosne.

– števil. 275. A. Krempf: Pesem sv. Kirila ino Metuda. Pozvon na cesara Maksimiljana I. (dvije pesme), slovenski jezik, 2 lista.

– števil. 562 MSC br. 5 cca 1680. Izveštaj (najverojetnije mletačskog poslanika) o pridiranju Turaka: mogućnost odbrane. Radi se o Sloveniji i Hrvatskoj, taljanski, 2 fol.

– števil. 692. Instructio und Ordnung... denen Maistern und Gesellen des Ersamben Handtweigs der Tüchker... zu Petau (Naputak za majstore i kalfe u Ptuj), nemački Akv. 2/1986). Moja pripomba je k temu, da je transkribiran in hrvaško preveden ta tekst. Kristina Šamperl–Purg sem o tem že obavestil. Pravila so iz leta 1580.

Za notarje v notranjosti Hrvaške je videti, da nimajo velikih arhiva izven Zagreba. Veliko pa je tega za sam Zagreb. V historijskem arhivu Zagreb.

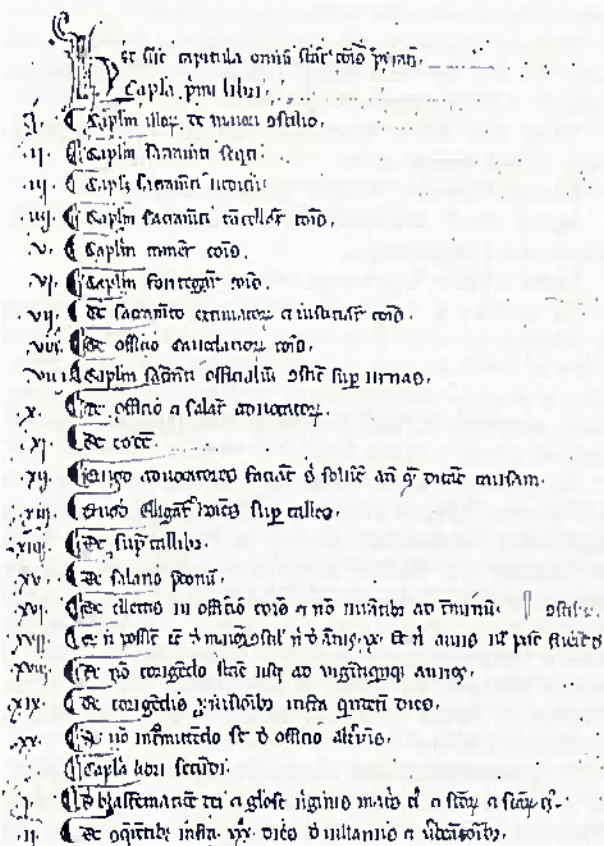
V času obiska v Zagrebu sem še ogledal v Kabinetu grafike na JAZU iz Valvazorjeve zbirke tiste grafike, ki se nanašajo na Ljubljano in Škofjo Loko. Naročil sem 12 fotografij iz te zbirke.

V Nacionalni in svenčilišni biblioteki sem po kartoteki pod sig. R 5287 našel zapuščino (?) 133 pisem Sigismunda Zoisia. To pošto je že transkribiral L. Pintar, veliko pa je še neobdelanega. Nekateri rokopisi so skoraj nečitljivi. Večina pisem je iz časa začetka 19. stol. 33 pisem je poslal Jerneju Kopitarju, največ leta 1815. Zanimiva so še dopisovanja z znanim Antonom Erbergom leta 1818–19 – tri pisma. Nanašajo se na jezuitski arhiv v Ljubljani in starejši slivestveno zgodovino. Nekaj zveemo tudi o Akademiji operosorov, Kastelčevem slovarju, ki je brez datacije. Pisma so pisana v nemščini in italijanščini.

V tistih dneh je izšel tudi že dolgo pričakovani in tudi pripravljeni Dnevnik = Diarium Maksimiljana Vrhovca, nadškofa v Zagrebu iz konca 18. in začetka 19. stol. To je šele prvi del. Koliko je tega gradiva lahko spoznamo iz Inventarja Nadškofijskega arhiva Zagreba, rokopisen na 60 straneh, formata A4. V dnevniku je vse polno podatkov iz naših slovenskih krajev (1801–1809), posebno pa o Ljubljani. O tej knjigi mogoče kdaj drugič kaj več. Omenim naj na koncu samo še to, da je sodobnik Antona B. Jegliča, zagrebški nadškof Anton Bauer pisal tudi dnevnik za čas 1911–1937. Ohjava in primerjava obeh dnevnikov bi bila verjetno zelo zanimiva

tudi še za koga drugega, ne le za zgodovinarje. Eden dveh sodelavcev, ki sta Vrhovčev Dnevnik latinski pripravila, prevedla na hrvaško, napisala komentar in sestavila kazala je bil mag. Josip Kolanovič, ki mi je dobrohotno in spodbudno ndstiral načine obdelave starejšega arhivskega gradiva na osnovi svojih večletnih in tudi tujih izkušenj, predvsem pa na temeljitem poznavanju vseh vrst pisav in obvladovanju vseh vrst jezikov, s katerimi se srečuje v "svnjem" Arhivu SR Hrvatske. Predlagam, da bi tovrstne strokovne arhivske zamenjave bolj poživili. Eden dokazov za koristnost tega je moja lastna izkušnja.

Vinko Demšar

Stran piranskega statuta iz leta 1307

ocene, poročila o publikacijah

Mitteilungen des Steiermärkischen Landesarchivs Folge 35/36, Graz 1986

Vsebina:

Gerhard Pferschy, Delovno poročilo štajerskega deželnega arhiva za leto 1984 in 1985;

Henrich Purkarthofer, Dodatek: V letu 1984 in 1985 podeljeni štajerski občinski grbi;

Franz Pichler: Davčna obremenitev štajerskega prebivalstva zaradi obrambe dežele proti Turkom;

Helfried Valentinič, Pregarjanje beračev in čarovniški procesi na Štajerskem. Proces proti "Grintavemu Janezu" v Rottenmannu 1659;

Franz Otto Roth, Meščanski vsakdan v trgu Schwanberg. Ovrednotenje virov;

Gernot Fournier, "Grazer Zeitung" kot vir;

Ingrid Hödl, Racionalna ročna restavracija papirja, alternativa k laminiranju;

Oglas: Objave Štajerskega deželnega arhiva;

Ta številka je dvojna in zato precej obsežna. Najprej je delovno poročilo Štajerskega deželnega arhiva za leto 1984 in 1985, ki ga je napisal direktor dr. Gerhard Pferschy in je po že ustaljeni shemi razdeljeno na 19 poglavij. Sledi prispevek H. Purkarthoferja o občinskih grbih, podeljenih v letih 1984 in 1985.

Sledi prispevek dr. Pichlerja o davkih. Avtor se je v pričujočem članku naslonil na delo Franza v. Mensija Zgodovina neposrednih davkov na Štajerskem do Marije Terezije. Dr. Pichler obravnava obdavčenje posesti, zlorabo davčnih presežkov, obdavčenje deželno-knežjih mest in trgov, obdavčenje duhovščine, osebni davek. Ob koncu omeni avtor še izdatke. Pravzaprav so Turki le trikrat pustošili po deželi in sicer 1840, 1529 in 1532. Vendar je turška nevarnost ostala v zavesti preprostih ljudi celih 200 let!

H. Valentinič piše v svojem prispevku o preganjanju beračev, ki je doseglo višek v drugi polovici 17. stol. Zanimiva je ugotovitev, da so zaradi čarovništva obsodili največ beračev. Avtor priobčuje transkripcijo dveh zapisnikov z zaslišanja Hansa Glaserja, imenovanega "Grintavi Janez" zaradi izgleda. Tudi tega berača so obdolžili čarovništva, ga mučili, na koncu so ga morali zaradi pomanjkanja dokazov izpustiti. Zaradi kraj in ropov cerkvenega premoženja je bil obsojen na bičanje ter na izgon iz dežele.

Obsežen in zanimiv prispevek je napisal dr. Roth. Osredotočil se je na prikaz meščanskega vsakdanjega živ-

ljenja v trgu Schwanberg. Kot vir je uporabil Zapisnike mestnega sveta 1776 – 1805. Prispevek je razdelil na 16 delov. Nekaj naslovov, ki nam povedo, o čem je avtor pisal: Pretepi, Odnosi gospodar – hlapec, Očetje, matere, sinovi ali četrti zapoved, Zakonski prepiri, Kraje. Sodnik je v vsakem primeru predlagal poravnavo, sicer so bile kazni v glavnem denarne, včasih tudi zapor ali udarci s korobačem.

Gernot Fournier je predstavil "Grazer Zeitung" kot vir za različne raziskave. Časopis je imel uradni in neuradni del. V njem se je odražalo življenje (in se še) štajerskega glavnega mesta. Kot primer je navedel vsebino lista iz leta 1824, potem 1877, pa 1930 in 1984.

Zadnji prispevek je pripravila Ingrid Hödl in sicer o restavriranju papirja. Predstavlja metodo kaširanja, ki so jo razvili v restavratski delavnici Štajerskega deželnega arhiva.

Nada Jurkovič

Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu XXVII, Pazin-Rijeka 1986, 328 str.

V že ustaljeni razporeditvi člankov v vestniku sta v prvi sklop postavljena dva prispevka. Avtorju prvega, v letu 1985 umrlemu sodelavcu Akademije znanosti in umetnosti v Zagrebu, Bernardu Stulliju, je namenjen nekrolog na zadnjih straneh pričujočega zvezka. Njegova dela smo prebirali že v več številkah glasila. Med temami, ki jih je obravnaval, je dominantno vlogo odigrala Istra skozi beneško, avstrijsko in italijansko upravno obdobje, nikvarjal pa se je tudi s proučevanjem delavskega biganja v Istri. Tokrat lahko preberemo študijo, ki govori o položaju in spremembah upravne in teritorialne razdelitve v Istri, o njeni demografski strukturi, gospodarstvu ter o družbenopolitičnih odnosih na območju Poreča sredi preteklega stoletja. Drugi prispevek, ki je delo Ivana Ercega pa analizira strukturo prebivalstva ter njegovo zdravstveno stanje in varstvo na prelomu 18. v 19. stoletje v beneškem delu Istre, ki mu je pripadal tudi njegov slovenski del. Skozi več objavljenih tabel nas avtor seznanja s

številčnim stanjem prebivalstva, njegovo strukturo po starosti, spolu ter ekonomsko–socialnem statusu, ki je bilo, z izjemo višjega sloja prebivalstva, na izredno nizki ravni. Podatke črpa, kot v podobnem prispevku v štiriindvajsetem zvezku vestnika, iz evidene zdravstvene službe, ki so jih pripravile avstrijske oblasti ob svojem prihodu v Istro.

V sklopu člankov, ki običajno predstavljajo arhivsko gradivo, kot vir osvetljevanja najrazličnejših dogajanj na vseh področjih življenja v Istri in Hrvaškem primorju, je tokrat Antun Giron objavil nekaj do sedaj nepozvanih virov, ki nam približajo dogajanja na področju mest severno–vzhodne Istre za obdobje od kapitalizacije Italije do prodora nemških enot v te kraje. Objavljeni dokumenti se hranijo v fondu reške prefekture v Zgodovinskem arhivu na Reki. Naslednji prispevek je prav tako postavljen v čas druge svetovne vojne, tokrat predstavljen skozi štiri zapisnike narodnoosvobodilnih odborov iz druge polovice 1944. leta do marca 1945. Avtor Dražen Vlahov nas v uvodnem delu seznanja s položajem v Istri, z rastjo in razvojem odporiškega gibanja ter z zunanjepolitičnim dogajanjem, ki je močno pogojevalo razmere doma. Arhivski viri se hranijo v Zgodovinskem arhivu v Pazinu in so pomemben vir proučevanja zgodovine NOB v Istri za obdobje, ko se je moral oblastni NOO za Istro ob pritisku sovražnih sil umakniti v Gorski kotar in nato na Olib.

Ivan Erecg je zgodovinske vire o stanju in ukrepih za ureditev Istre 1804. leta poiskal v Državnem arhivu v Trstu. Po Campoformijskem miru z Napoleonom, je Avstro–Ogrska pričela s pripravami za vključitev nekoč beneške Istre v svojo monarhijo. V ta namen so bili ustanovljeni različni organi in v priprave vključeni izbrani strokovnjaki raznih profilov. Tako je nastal objavljeni dokument, ki je služil kot vodnik pri urejanju novega območja, ki pa je, kot navaja avtor, na žalost le izvleček iz obsežnega elaborata – statističnega popisa beneške Istre Gubernija von Rottha.

Nikola Crnković objavlja štiri dokumente, ki so vir proučevanja pašnega kmetijstva na Rabu, od suženjskega načina kmetijske proizvodnje, časa vzpostavitve beneške oblasti po 1409. letu, njene utrditve, obdobja zmanjševanja njene moči in propadanja njene nadvlade, do ukinitve statusnih razlik pri izkoriščanju pašnikov v 19. stoletju. Dokumente hrani reški zgodovinski arhiv.

Danilko Minč, ki je že v petindvajstem zvezku vestnika predstavil gradivo Jezusovega samostana na Reki (hrani se v Arhivu Hrvaške), nam tokrat predstavlja in objavlja nekaj dokumentov iz zbirke bogatih zapisov menihov, o odnosih med Kastavskim gospostvom in Pazinsko grofijo glede lova in ribolova na njenem mejnem področju v 1742. in 1758. letu.

Tretji sklop zvezka predstavljajo regesti in inventarji. Ob pripravi knjige, ki vsebuje v 18. stoletju nastale prepise dokumentov o privilegijih labinske komune od leta 1325 do 1719, so se v pazinskem arhivu odločili objaviti regeste listin o privilegijih te občine. Avtor prispevka Jakov Jelinčić tudi pripominja, da nameravajo objaviti regeste vseh ohranjenih knjig zapisnikov zasedanj sveta labinske komune. Objavljeni regesti naj bi bili tako dostopnejši vir za proučevanje zgodovine drugih istrskih komun, za katere je gradivo za beneško obdobje zelo skromno zastopano.

Med članki in razpravami lahko preberemo dva koreferata s kongresa arhivskih delavcev Jugoslavije, ki je potekal oktobra 1984 v Novem Sadu. Miloš Milošević govori o znanstveni komponenti pri arhivskem delu, ki je, kot pravi, zelo zaželen in iskan element v mnogih arhivih, vendar naj bo raziskovalni interes predvsem o gradivu in iz gradiva, ki ga arhiv hrani in naj ima osnovno arhivsko delo prednost pred znanstveno–raziskovalnim. Z istega zasedanja je tudi koreferat Jovana Popovića, ki govori o uporabi arhivskega gradiva kot dokaznega materiala za potrebe strank v arhivu ter primerja arhivsko zakonodajo posameznih republik, ki se na uporabo nanaša. S problematiko razdrobljenosti delov arhivskih fondov pri različnih arhivih in drugih ustanovah nas seznanja Đuro Zatezalo in ugotavlja, da bi se morali fondi kot celote zbrati in hraniti pri pristojnih arhivih.

Zvezno posvetovanje arhivskih delavcev Jugoslavije jeseni 1985 v Cetinju je bilo namenjeno predvsem problematiki v zvezi z gradivom delavskega gibanja in komunistične partije. Arhivisti iz pazinskega arhiva so v ta namen pripravili pregled virov za zgodovino delavskega, socialističnega in komunističnega gibanja na območju Istre, ki jih hranijo v svojem arhivu. Med razpravami in članki sta objavljena tudi dva prispevka o mikrofilmanju arhivskega gradiva.

Prvič so tokrat v vestniku objavljena tudi proučila in recenzije objavljenih del o zgodovini Istre in Hrvaškega primorja. Obvestila pa nas predvsem natančneje seznanijo z referati, predstavljenimi na znanstvenem srečanju zgodovinarjev, ki so razpravljali o preteklosti Poreča in okolice ter z razpravami, ki so na podobnem srečanju obravnavale zgodovino Reke in opatijskega področja. Katere nove publikacije so v 1984. letu obogatile knjižnice obeh arhivov, izvedo iz seznamov, ki so kot običajno natisnjeni čisto na koncu vestnika.

V l a s t a T u l

Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu XXVIII, Pazin–Rijeka 1987, 251 str.

Ob šestdesetletnici Zgodovinskega arhiva na Reki je izšel osemindvajseti zvezek skupnega glasila pazinskega in reškega arhiva v nekoliko spremenjeni zunanji podobi in z nekoliko drugače oblikovanimi vsebinskimi sklopi prispevkov.

Med deli, ki sodijo v prvo celoto, s podnaslovom gradivo, je najprej objavljen prispevek Irvina Lukežića, ki nas s pomočjo nekaj na novo odkritih spisov iz fonda Zrinskih in Frankopanov v Arhivu SR Hrvaške, poskuša поблиže seznaniti z odnosi in povezanostjo mest vindiolskega Primorja z goratim zaledjem v 16. in 17. stoletju. V pričujoči številki pričinja Ivan Erecg z objavljanjem dokumentov o urbarialni ureditvi v občinah Istre in Hrvaškega primorja. Tokrat predstavljamo osnovne dokumente, s katerimi so bili urejeni odnosi med fevdalnim gospodom in kmečkim prebivalstvom v občini Delnice. Avtor poudarja širši pomen prvič objavljenih dokumentov, saj se v njih ne odražajo le medsebojne obveze in materialno stanje, temveč tudi ekonomska poli-

tika dvora za časa Marije Terezije in Jožefa II. Arhivsko gradivo se nahaja v Jadranskem inštitutu JAZU na Reki in v Arhivu SR Hrvaške v Zagrebu. Gradivo iz obdobja NOB je obravnavano in objavljeno v prispevku Ive Kovačiča, v katerem predstavlja troje poročil o aktivnostih Okrožnega komiteja KPIL za Gorski kotar po njegovi ustanovitvi pomladi 1942. leta. Tematika NOB v Gorskem kotarju je obravnavana tudi v naslednjem prispevku. Z delovanjem Okrajnega NOO Čabar nas skozi dokumente njegovih plenarnih sej, ki so se vršile aprila 1944 ter z uvodno analizo situacije na njegovem področju, seznanja Antun Giron. Objavljene dokumente hrani Zgodovinski arhiv na Reki. Dokumente iz omejenega arhiva je obdelal in objavil tudi Ive Zurak. Objavil je zapisnike sej izvršnega odbora in plenarna Okrajnega NOO Fužine (nastal z reorganizacijo okraja Delnice februarja 1944) za čas od novembra do decembra 1944, ki izpričujejo politični in gospodarski položaj ter vlogo NOO, kot novega organa državne oblasti na svojem območju.

V drugem sklopu prispevkov, razprave in članki, se oglašajo za obsežno razpravo (55 str.) o znani reformatorskega Rima na Jadranu v času papeža Gregorja VII. od 1703. do 1085. leta Nada Klajić. S ponovnim kritičnim pregledom literature in utemeljenih ali zgrešenih spoznanj zgodovinarjev (pri tem ne zanemari niti najnovejših parcialnih obravnav, ki so po njenem mnenju premalo študijsko poglobljene in tudi zmotne) ter s ponovnim pretresom virov o dogajanjih na Jadranu v sedemdesetih letih 11. stoletja, podaja nove rešitve nekaterih nejasnih problemov najspornejšega obdobja srednjeveške zgodovine Hrvaške, kot je identifikacija hrvaškega vladarja Slavca, za katerega ugotavlja, da to nikdar ni bil, analiziranje vzpona Zvonimirja do naslova bana in kralja Dalmacije in Hrvaške in razčiščevanje poteka aktivnosti reformatorskega Rima na vzhodni obali Jadrana proti bizantinskemu patriarhu in proti heretikom od časa Leva IX. do Aleksandra II., ki je privedla do končne zmage Rima na tem področju šele za papeža Gregorja VII. Danilo Klen predstavi okoliščine in način izhajanja Kandlerjevega dela *Codice diplomatico Istriano* in skozi obdobja po njenem izidu (1862–1863) ugotavljanje pomanjkljivosti in netočnosti v delu s strani italijanskih in jugoslovanskih zgodovinarjev ter načrte obeh strani za ponovno izdajo zbornika, njegovo dopolnitev ali sploli za nov pristop publiciranja virov za zgodovino Istre.

V sklopu, ki prinaša prispevke o arhivski teoriji in praksi, je zastopan le članek Mladenke Merdžanić o razstavljanju arhiva na Reki, kot obliki njegove kulturnoprosvetne dejavnosti. Proces demokratizacije kulture je zajel tudi arhive, ki so bili do nedavnega odprti le zaprtemu krogu uporabnikov. Da bi se arhiv približal čim širšemu krogu uporabnikov in obiskovalcev, mora razvijati tudi najrazličnejše oblike kulturnoprosvetne dejavnosti. Avtorica prikaže razstavno dejavnost kot eno od aktivnosti, ki jih je od 1980 leta dalje opravlja reški arhiv, prenosnih in v zadnjem času zelo uspešnih stalnih razstav arhivskih dokumentov.

Milko Mikola: Mestni ljudski odbor Celje 1945–1954, Inventarji I, Celje 1987, 107 str.

Štajerski arhivi so v osemdesetih letih začeli z izdajo inventarjev svojih fondov v posebnih publikacijah. Pokrajinski arhiv Maribor je tako pripravil v svoji seriji inventarji dvoje del: Župnija in dekanija Ilče 1146–1945, Maribor 1982 (J. Mlinarič in A. Ožinger) in Okrajni odbor SZDL Murska Sobota 1945–1963, Maribor 1983 (S. Tovšak). Zgodovinski arhiv v Ptujju je izdal v enem snopiču inventar Mestni odbor OF Ptuj 1945–1952 (N. Jurkovič) in Okrajni premogovniki Ptuj 1947–1959 (B. Oblak), Ptuj 1983, leto zatem pa še inventar Varia 1634–1983 (N. Jurkovič).

Sedaj pa je pred nami še prvi iz serije Inventarji celjskega zgodovinskega arhiva. Da je knjižico, ki po formatu in tisku spominja na ptujski inventarja, pripravil arhivist Zgodovinskega arhiva v Celju Milko Mikola, ni nič nenavadnega, saj je predstavil fond povojne uprave s čemer se posebej ukvarja. Tako se je s problematiko tovrstnih fondov srečeval avtor že pri pripravi vodnika (Vodnik po fondih in zbirkah Zgodovinskega arhiva v Celju, Celje 1985) v katerem je prispeval predstavitev fondov organov družbenopolitičnih skupnosti (str. 39–129) s pregledom zakonodaje in upravnih teritorialnih pregledom posameznih okrajnih, mestnih, krajevnih in občinskih ljudskih odborov od povojnega obdobja naprej. Času po letu 1945 pa posveča tudi svoj interes zgodovinarja.

Inventar zajema v uvodnem delu (str. 3–6) historiat ustvarjalca t. j. Mestnega ljudskega odbora (MLO) Celje in historiat fonda, temu sledi seznam kartice (str. 7) in nato popis arhivskega gradiva izven delovodnika – ta je urejen po vsebini (str. 11–86) in popis arhivskega gradiva po delovodniku – za leti 1953 in 1954 (str. 99–105) ter kazalo publikacije. Posebna mikavnost so objave kakih petnajstih dokumentov, ki predstavljajo posamezne vrste gradiva omenjenega fonda od glasovnic, razglasov, zapisnika delavskega sveta pa do živilskih nakaznic, poročil in odločb o zaplenbi.

Historiat ustvarjalca predstavlja upravno teritorialni razvoj MLO Celje, organizacijsko strukturo in njene reorganizacije ter opozarja na literaturo: na Orožnov Oris sodobne zgodovine Celja in na članek M. Mikola Razvoj oblasti na območju Celja v obdobju 1945–1954 (Celjski zbornik 1985). Historiat fonda pa predstavlja delo na leta 1982 prevzetem fondu, ki je po vodniku iz leta 1985 obsegal 33 tm, po strokovni obdelavi pa obsega za tretjino manj: 232 arhivskih škatel. Avtor navaja, da so bili "pri valorizaciji... uporabljeni blagi kriteriji" zaradi pomena tega gradiva, da pa obsega fond tudi nekaj dokumentarnega gradiva, ki ga hranijo zaradi daljših rokov in upravnega pomena. Na sestavo inventarja je vplivalo dejstvo, da se za obdobje 1945–1952 prvotna ureditev ni ohranila v celoti, niti je ni bilo mogoče obnoviti. Gradivo iz tega časa je "dobilo v celoti novo ureditev in sicer tematsko kronološko, ki je za uporabnika gradiva tudi najbolj ustrežna." Tako je večina gradiva z novo ureditvijo dobila tudi tekoče signiranje, zadnja dva delovodniško urejena letnika pa sta ohranila prejšnje zaporedje in signaturo. Zanimivo je, da je ar-

liviško gradivo fonda MLO Celje 1945–1954 z izjemo prvega povojnega poletja, ohranjeno v celoti, s čimer nas seznanja avtor v zaključku uvoda.

Seznam uporabljenih kratic (razloženo jih je 25) je kar preskromen, saj bi veljalo vključiti še kakšno: če že ne DES pa vsaj A. Š. (najbrž gre za arhivsko škatlo).

Popis arhivskega gradiva izven delovodnika nam predstavi gradivo tematsko, pri čemer gre kdaj tudi za organizacijsko enoto (npr. promet – Poverjenišvo za lokalni promet), kdaj pa je tematsko poglavje (prav zaradi organizacijskega prepletanja) pač preozko. Tako podskupina Industrija vsebuje tudi kaj o ohihi (in obratno). Avtor je vsebinsko razdelil prikaz gradiva v osem skupin (I–VIII), pri čemer je nekatere še dodatno razgradil. Organizaciji MLO Celje (I) sledi Gospodarstvo (II) s 14 podskupinami: planiranje, upravljanje gospodarstva, industrija, obit, trgovina in pleskiba, gostinstvo in turizem, kmetijstvo in gozdarstvo, zadružništvo, promet, bančništvo, stanovaljsko gospodarstvo, gradbeništvo in komunala, gradbena dokumentacija in varja – gospodarske zadeve, zatem so Finančne zadeve (III) in Plemoženjsko pravne zadeve (IV), ki obsegajo vojno škodo, zaplenbe, vojni dnbiček, agriano reformo, nacionalizacijo, razlastitve, upravljanje splošnega ljudskega premoženja, razne pogodbe, razne premoženjsko pravne zadeve. Temu sledi še Zdravstvo in socialno skrbstvo (V), Kultura in prosveta (VI), Delo in delovna razmejta (VII) in Razno (VIII).

V okviru posamezne tematske (podskupine pa sledi arhivske enote popisane kronološko; tako so tudi odložene in vsebinski popis je enak strukturalnemu. Arhivske enote so posamezne knjige, zadeve ali skupine zadev. Težavo pa predstavljajo številnejše istovrstne zadeve, pri čemer so dosjeji in registrski kartoni obitnikov označeni tako, da ena arhivska enota predstavlja tudi eno tehnično enoto (škatlo) – podobno je pri zaključnih račnih – pri prijavi vojne škode pa se pri 24 škatlah arhivska enota kar izpušča, morda se smatra za eno arhivsko enoto kar cela serija. Podobno je z odločbami o zaplenbi premoženja in s personalnimi zadevami. Zadnja dva delovodniška urejena letnika (1953–54) sta obdržala prvotno meditev: indeksoma (stvarnemu in imenskemu) sledi delovodnik, temu pa odbiano arhivsko gradivo v starem zaporedju z delovodniškimi številkami kot arhivskimi signaturami.

Inventar, ki je prva tovrstna publikacija o povojnem upravnem fondu je zanimiv prav zaradi dvojnega sistema pristopa: tematskega in kronološkega, pri čemer je jasno, da se je avtor spopadel z vstni problemi. Če smo problemu tematsko–organizacijske razvrstitve skupin že nakazali, pa nam uporabo gradiva letnikov 1953 in 1954 olajšujejo le kazala ali indeksi (poleg dejstva, da tistih par strani popisa pač preletimo). Indeks za katerega se je odločil sestavljalec inventarja obsega le pravne osebe, ki jih je potrebno iskati zaradi variant njihovih imen s kančkom fantazije, ponekod pa je ponagajal tiskarski škrat in izpustil podatek na kateri strani naj iščemo iskano. Če so izpostavljene posebej pravne osebe hi bilo najbrž viedno popisati še zaključne račne bolj podrobno.

Strogo kronološki razvrstitvi v okviru skupin in podskupin hi bilo za ugovarjati prav z vidika uporabe, saj je še kako koristno, če imamo pregled nad važnejšim gradivom na enem mestu: Tako hi bilo nemara vredno izpostaviti npr. zapisnike sej skupščine, zborov ali izvr-

šillnega odbora MLO za celotno obdobje. Čim se odločimo, da bo vsebinski popis gradiva hkrati tudi popis fizične ueditve gradiva, se nam odpre vrsta problemov, ki bi jih lažje rešili s popisom, ki bi predstavil vsebino in vrste gradiva ne glede na njihovo mesto v strukturi fonda. Prav mikavna bi bila možnost predstaviti tudi gradivo zadnjih dveh letnikov MLO Celje v okviru tematske meditive ostalega gradiva, saj bi bilo to možno tudi brez spreminjanja prvotne ueditve, morda tudi singiranja.

Vsak inventar, predstavitev vsebine arhivskega gradiva, nas ne le opozarja na vsebino gradiva, temveč arhivistom postavlja vprašanja in ponuja primerjave v pristopih k strokovnemu delu. Popise kot osnovni del najdemo skupaj in soočimo svoje delo z dilemami, poskusi in težavami vred. Poleg omenjenih štajetskili inventarjev smo v zadnjih letih dobili vsaj še nekaj tovrstnih del (če omenimo še ti: M. Drnovšek, Arhivska zapuščina Petra Grasselija 1924–1933, Zgodovinski arhiv Ljubljana 1983; V. Bezek: Analitični inventar fonda občine Izola IV. del, 1. zvezek 1919–1929, Pokrajinski arhiv Koper 1984; Majda Smole: Vicedomski mad za Kranjsko 13. stol. – 1747, 1. del, cerkvene zadeve lit. A–F, Arhiv SR Slovenije, Ljubljana 1985). A komaj kateri izmed inventarjev je našel odmev v našem glasilu. Pa prinaša izdajanje inventarjev poleg vsebinskih problemov izdelave teh pripomočkov za uporabo s seboj vsaj še vprašanja uporabnosti, odmevnosti, naklade (te se gibljejo od 200 do 500 izvodov), primerjave z objavo virov in podobno. Bo dovolj volje, da arhivsko društvo pripravi kdaj okroglo mizo na to temo?

Inventar MLO Celje 1945–1954 je prvi objavljeni inventar, ki se loteva gradiva nprave po letu 1945, prinaša pa v isto spodbud in možnosti o katerih velja razmisliti pri strokovni obdelavi sorodnih fondov v drugih arhivih. Na dostopen način pa predstavlja arhivsko gradivo, ki bo "nepogrešljiv zgodovinski vir za vsakega raziskovalca, ki se bo ukvarjal s proučevanjem zgodovine Celja v povojnih letih." Prav njim, raziskovalcev pa je tudi namenjen.

Bianko Šuštar

Škart, arhivski občasnik, Ljubljana 1986, 42 str.

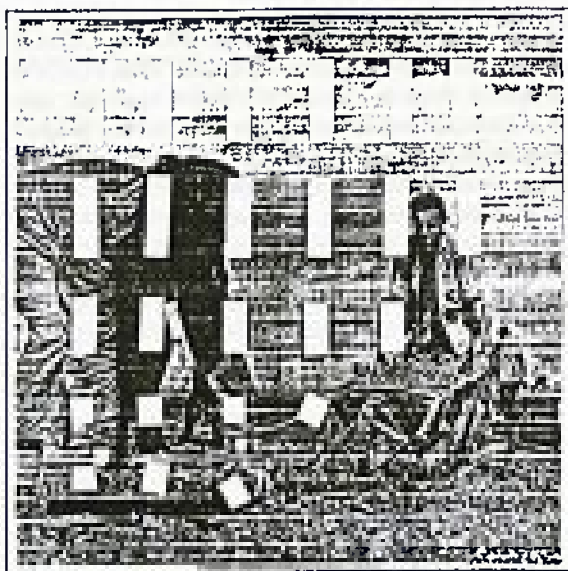
Na interni način mi je pred kratkim prišlo v roke interno glasilo ŠKART z podnaslovom Arhivski občasnik. Izdal ga je posebni odbor v Zgodovinskem arhivu Ljubljana leta 1986. Upam, da bo to res arhivski občasnik, pa ne zaradi njegove vsebine in zasnove, ker bi si zaslužil, da bi izhajal pogosto oz. redno, ampak zaradi prevelikega trošenja ne vedno prav bogate energije in iniciativnosti slovenskih arhivskih delavcev. Upam, da bomo v bodoče združili sile in znanje ter izdali dve številki Arhivov na leto. Vsehino zasnovano le–teli bo potrebno prenoviti.

Zasnova, ki je bila izoblikovana leta 1974, je bila ena od oblik in to ne slabih. Vendar sedaj, ko že nekaj imamo – hivala tistim, ki so začeli – moramo in moremo prvotni projekt dopolnjevati, ga spreminjati po potrebi, glasilo aktualizirati, dnidati drobne vsakdanje informacije o nas samih, o našem delu, o vsem, kar nas povezuje

v naši stroki, kar nas povezuje z drugimi strokami, predstaviti probleme, ki nas morda razdvajajo, nam jemljejo energijo. V Arhivih mora biti tudi prostor za velike novice, če pod njimi razumemo npr. naše delo po tujih arhivih, v sorodnih institucijah, o našem sodelovanju pri oblikovanju zakonodaje, pri publicistični dejavnosti itd. Nekaj od omenjenih tem smo našli v Obvestilih, ki jih je začel izdajati Arhiv SRS, ki je tudi občutil, da so Arhivi – glasilo Arhivskega društva Slovenije in slovenskih arhivov – nekako prepočasni in je po raznih predlogih in razpravah začel izdajati Obvestila.

škart škart

arhivski občasnik

Ljubljana 1986

Pravzaprav sta Škart in Obvestila poskušala zapolniti vrzel počasnosti in premale aktualnosti. Oba poskusa sta vsak po svoje uspešna, vendar predlagam, da združimo moči oz. delamo le za eno glasilo, ki bo izhajalo bolj pogosto. Tako bo naša energija uperjena le v eno smer

in bodo tudi rezultati za arhivske delavce in druge bralce bolj dodelani in trdnješi. Vsi namreč vemo, kako je, če človek sedi na dveh stolih, potem ponavadi pade "skozi"; kaj pa se lahko zgodi, če nekdo sedi na treh stolih. In če vzamem v ta krog še Publikacije o strokovnih in tehničnih vprašanjih in vsekakor jih moram, potem sedimo celo na štirih stolih. Menim, da naša slovenska arhivistika in vsi arhivski delavci z njo vied ter širša družbena skupnost nismo sposobni sedeti na štirih stolih, ker nam bo prekmalu zmanjkalo energije in idej.

Kristina Šampeil – Purg

Kot rezultat pobude petih delavcev Zgodovinskega arhiva Ljubljana, ki so vsebinsko, tehnično in finančno omogočili izid drobnega snopiča arhivskega občasnika, je v začetku oktobra 1986 po mesecu in pol leta ter priprav izšla številka "Škarta". Dejstvo je, da v omenjenem letu glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije, ni izšlo. Letnik VII/1984 je prišel iz tiska konec avgusta 1985, naslednji letnik Arhivov VIII/1986 pa januarja 1987. Takšna dinamika izhajanja je spodbujala težnjo po spremembah in konstruktivna kritika ter spodbuda je izšla številka "Škarta" s prispevki članov odbora za izdajo Arhivskega občasnika in sodelavcev. A bati se je, da se komaj da kaj spodbujati...

Naj bo na prispevke, ki so izšli tudi z nemškimi povzetki, opozorjeno s predstavitvijo kazala. "Škart", ki je izšel v stonmem številni izvodov – kar je glede načina financiranja pač razumljivo – je na voljo v posameznih arhivskih knjižnicah in v nekaterih bibliotekah.

Za uvod ("Bolje je zaiti, kakor stati na mestu")

Spoznanje ob delu v arhivu

- *Boris Rozman*, Zbiranje arhivskega gradiva drnštev
- *Žarko Bizjak*, Nekaj o odvetniških fondih
- *Janez Kopač*, Prevzemanje večjih upravnih fondov za obdobje od avgusta 1956 do leta 1974 (na primeru občine Trzič)
- *Branko Šuštar*, Dvoje navodil za odbiranje arhivskega gradiva občinske uprave
- *Ana Zaletelj*, Nekatero evidenco, ki jih vodijo občinski upravni organi
- *Vinko Demšar*, Ilišni arhiv Šoštarjevih v Divači (1670–1887)

Arhivski viri

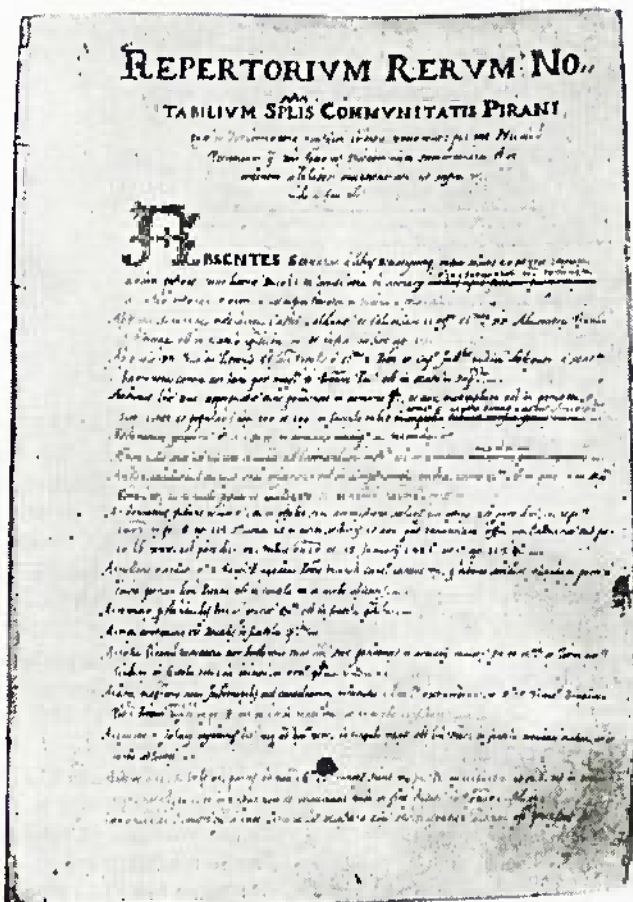
- *Boris Rozman*, Nekaj virov iz fonda Športnega kluba Ilirija
- *Žarko Bizjak*, Čil Kriški – genealogija
- *Alberto Pucer*, Morski čudež v Piranu (1555)

Domače branje

- Vodnik po fondih in zbirkah Zgodovinskega arhiva v Ptujih (*Dušan Bahun*)
- Jacques le Goff, Za drugačen srednji vek (*Žarko Bizjak*)
- Martin Ivanič, Stavka v rudnikih Tivolje–Hrastnik in Zagorje (*Boris Rozman*)
- Zmago Šmitek, Klic daljnih svetov: Slovenci in neevropske kulture (*Vinko Demšar*)
- Obvestila Arhiva SR Slovenije 1/1, II/1 in II/2 (*Branko Šuštar*)

Drugi o nas

- Ni arhiva o mladinskih akeijah (delo 29. 3., 19. 4., 5. 7. 1986)
- Povedati želim (Arhivi IV/1981)
- Svakom svoje parče (Intervju, 3. 1. 1986)
- Svetniki so bolj zanesljivi kot svetnice (Delo 20. 3. 1986)
- Europäische Archiv-Symposion in Radenci (Der Archivar 3/1986)

Prva stran iz knjige "repertorium..", ki je nastala v prvi polovici 16. stol. Vsebuje pa predpise, važnejših dokumentov od 13. do 19. stol. (arhiv Piran)

novе pridobitve slovenskih arhivov

ARHIV SR SLOVENIJE 1986

- Ministrstvo za prosveto LRS (1945–1950, 10 tm)
Ministrstvo za finance LRS (1945–1952, 4 tm)
Predsedstvo vlade LRS – urad za cene (1945–1952, 0,5 tm)
Gospodarski svet vlade LRS (1945–1952, 0,5 tm)
Republiška geodetska uprava s predhodniki Finančna direkcija v Ljubljani – Oddelek za kataster, Ministrstvo za finance LRS – Oddelek za kataster (1929–1980, 12 tm)
Republiški komite za mednarodno sodelovanje (1964–1974, 5 tm)
Kinetijski inštitut Slovenije s predhodniki (1898–1954, 15 tm in 178 svežnjev)
Inštitut za mednarodno pravo in mednarodne odnose Pravne fakultete v Ljubljani, dokumentacija OZN (1936–1965, 130 tm)
Inštitut za narodnostna vprašanja (1964–1980, 0,1 tm)
Zavod SR Slovenije za Statistiko (1948–1960, 50 tm)
Zavod SR Slovenije za mednarodno znanstveno, tehnično, prosvetno in kulturno sodelovanje (1952–1978, 35 tm)
Sklad Borisa Kidriča (5 tm)
Sklad Prešernovih nagrad (1,5 tm)
Samoupravna interesna skupnost za ekonomske odnose s tujino (1977–1986, 30 tm)
Zveza organizacij za tehnično kulturo Slovenije (1971–1977, 1 tm)
Univerzitetna konferenca ZSMS Ljubljana (1974–1982, 12 tm)
Republiški odbor Zveze sindikata tekstilne in usnarjske industrije (1973–1977, 1,5 tm)
Republiški odbor Zveze sindikatov Slovenije kmetijstva, živilske in tobačne industrije (1970–1973, 2 tm)
Republiški odbor Zveze sindikata Slov. zdravstva (1974–1979, 1,8 tm)
Republiški odbor Zveze sindikatov Slov. kulture (1974–1979, 1,2 tm)
Republiški odbor Zveze sindikata Slovenije grafične in papirne industrije (1973–1979, 1,2 tm)
Republiški odbor Zveze sindikata kemične industrije (1974–1977, 1,2 tm)

- Slovenska matica (1852–1980, 16 tm)
Univerzitetni klinični center – TOZID Univerzitetna očesna klinika s predhodniki Očesni oddelek Deželne bolnice v Ljubljani, peti oddelek Obče državne bolnice oz. Splošne bolnice v Ljubljani (1890–1940, 10 tm)
Osební fond dr. Joža Vilfana (1920–1985, 16 tm)
Osební fond Vojka Duletiča (1975–1980, 0,5 tm)
Zbirka Joža Čopa (1928–1986, 0,5 tm)
Zbirka Alojza Kramerja (1690–1725, 0,1 tm)
Zbirka Draga Košmrlja (1951–1978, 0,5 tm)
Zbirka plakatov (1986, 9 ks)
Zbirka filmov:
– DDU Univerzum (221 šk.)
– kopij filmov (380 šk.)
Zbirka voščilnic in vabil (1985, 55 ks.)
Zbirka matičnih knjig:
– rojstne (1812–1888, 2 tm)
– poročne (1840–1934, 2 tm)
– mrliške (1794–1922, 1,5 tm)
– dvojniki mrliških matičnih knjig (1945–1987, 10 tm)
– dvojniki rojstnih matičnih knjig (1883–1887, 12,5 tm)

ZGODOVINSKI ARHIV V CELJU 1986

- Celjsko strelsko društvo (blagajniška knjiga, 1848–1878)
Okrajno sodišče Šmarje pri Jelšah (1881–1948, 12 tm)
Okrajno sodišče Rogatec (1881–1948, 12 tm)
Zbirka fotografij novinarja Milana Božiča (499 filmov)

POKRAJINSKI ARHIV KOPER 1986

- Slovenijales STIL, tovarna polhištva Koper (1946–1986, 20 tm)
Starč, slovenska kmečka družina iz Smokvica (1813–1851, 0,1 tm)

dr. Stanko Kovačič, raziskovalec in gospodarstvenik v Istri (1934–1985, 0,1 tm)

POKRAJINSKI ARHIV V NOVI GORICI 1986

Dvoletna kmetijska gospodarska šola Podnanos (1954–1956, 0,1 tm)

Osnovna šola Dobravlje s podružnicami (1944–1977, 6 tm)

Osnovna šola Kobarid (1925–1948, 0,2 tm)

Osnovna šola Smast (1923–1948, 0,2 tm)

Osnovna šola Vrsno (1941–1948, 0,1 tm)

Osnovna šola Kred (1942–1947, 0,1 tm)

Osnovna šola Drežnica (1933–1947, 0,1 tm)

Osnovna šola Robidišče (1938–1948, 0,1 tm)

Osnovna šola Borjana (1929–1947, 0,1 tm)

Osnovna šola Logje (1942–1948, 0,1 tm)

Osnovna šola Breginj (1918–1948, 0,3 tm)

Osnovna šola Staro selo (1942–1947, 0,1 tm)

Osnovna šola Sedlo (1924–1948, 0,1 tm)

Osnovna šola Idrsko (1931–1948, 0,2 tm)

Osnovna šola Sužid (1940–1948, 0,1 tm)

Ekonomsko srednja šola Ajdovščina (1956–1969, 2,2 tm)

Nižja gimnazija Ajdovščina (1945–1959, 2 tm)

Gimnazija Veno Pilon Ajdovščina (1966–1970, 0,1 tm)

Osnovna šola Ajševica (1947–1951, 0,1 tm)

Osnovna šola Pristava (Rafut) (1947–1962, 0,7 tm)

Osnovna šola Kromberk (1937–1962, 0,6 tm)

Osnovna šola Ročinj (1951–1956, 1 knjiga)

Državna osnovna šola Zavrh (1946–1962, 1 knjiga)

Državna osnovna šola Zapotok (1951–1962, 1 knjiga)

Državna osnovna šola Lig nad Kanalom (1948–1963, 1 knjiga)

Osnovna šola Kanalski vrb (1951–1960, 1 knjiga)

Gimnazija Nova Gorica (1947–1984, 6 tm)

Srečanja, revija za družbena vprašanja, Nova Gorica (1966–1975, 0,7 tm)

Tekstilna tovarna Okroglica Volčja Draga (1958–1979, 1,1 tm)

Osnovna šola Jože Srebrnič Deskle (1918–1947, 0,7 tm)

Občinska konferenca ZSMS Nova Gorica (1970–1982, 2,5 tm)

Splošna bolnišnica Dr. Franc Derganc Nova Gorica, Šempeter pri Gorici (1955–1975, 1,6 tm)

Občinski ljudski odbor Ajdovščina (1955–1961, 16 tm)

Občinski ljudski odbor Vipava (1955–1959, 4 tm)

Osnovna šola Podbela (1918–1948, 0,1 tm)

ZGODOVINSKI ARHIV V PTUJU 1986

SO Ormož, zapispiki sej zborov in krajevnih odborov (1922–1947, 1,5 tm)

Družina Kubarič – Hardek pri Ormožu (1826–1926, 0,1 tm)

Delta Ptuj (1945–1974, 5 tm)

OŠ Velika Nedelja (1878–1961, 1,5 tm)

OŠ Miklavž pri Ormožu (1808–1925, dve kroniki)

Simonič – Blumenau, družina (1918–1948, 0,6 tm)

OŠ Boris Kidrič Kidričevo (1950–1977, 1,5 tm)

OŠ Lovrenc na Dravskem polju (1926–1970, 0,5 tm)

Skupščina občine Ptuj (1967–1974, 6,5 tm)

Matične knjige – SO, oddelek za notranje zadeve (1840–1897, 6 knjig)

POKRAJINSKI ARHIV MARIBOR 1986

DO "LIPA" Lovrenc na Pohorju (1945–1985, 30 tm)

DO "INGMAG" Josipdol (1945–1985, 100 tm)

Colectanea – zbirka (1888–1934, 2 kosa)

Občinski komite ZKS MARIBOR–PESNICA (1962–1982, 1 tm)

Občinski komite ZKS MARIBOR–TEZNO (1967–1984, 2 tm)

Občinski komite ZKS MARIBOR–RUŠE (1958–1982, 2 tm)

Občinski svet ZSS SLOVENJ GRADEC (1955–1983, 2 tm)

Občinska organizacija RK SLOVENJ GRADEC (1959–1979, 2 tm)

Občinska konferenca ZSMS SLOVENJ GRADEC (1959–1984, 2 tm)

Mestna konferenca SZDL MARIBOR (1975–1981, 9 tm)

Opekarna RADVANJE – Maribor (1951–1986, 100 tm)

ZGODOVINSKI ARHIV LJUBLJANA 1986

Mestna občina Ljubljanska, Domovinski oddelek: zglasevalne pole mesta Ljubljane (ok. 1900–1945, 30,5 tm)

Občina Devica Marija v Polju (1913–1939, 0,1 tm)

Občina Cerklje (1912–1943, 1 tm)

Občinski sodnik za prekrške Kranj (1969–1983, 3 tm)

Krajevni ljudski odbor Cerklje (1945–1952)

Krajevni ljudski odbor Brniki (1945–1952, 0,8 tm)

Krajevni ljudski odbor Grad (1945–1946, 1949, 0,5 tm)

Krajevni ljudski odbor Poženik (1945–1946, 0,1 tm)

Krajevni ljudski odbor Velesovo (1945–1952, 1 tm)

Krajevni ljudski odbor Šenturška gora (1945–1949, 0,4 tm)

Krajevni ljudski odbor Zalog (1945–1952, 1 tm)

Krajevni ljudski odbor Dol–Beričevo, (1946, 1950–1951, 0,3 tm)

Krajevni ljudski odbor Dolsko (1950, 0,2 tm)

Krajevni ljudski odbor Bizovik (1946–1947, 0,1 tm)

Krajevni ljudski odbor Janče, (1945, 1947–1951, 0,2 tm)

Krajevni ljudski odbor Prežganje (1948–1952, 0,2 tm)

Krajevni ljudski odbor Velika Štanga (1946–1952, 0,1 tm)

Mestni ljudski odbor Ljubljana, Rajonski ljudski odbor V. (Polje) (1945–1952, 0,6 tm)

Občinski ljudski odbor – Skupščina občine Domžale (1948, 1952–1982, 11 tm)

ObLO – SO Cerknica (1956, 1962–1975, 6,2 tm)

- ObLO Prežganje (1952–1955, 0,8 tm)
 ObLO Dolsko (1952–1955, 1,3 tm)
 ObLO Ljubljana Moste (1955–1960, 6,5 tm)
 ObLO Ljubljana Polje (1952–1961, 5,8 tm)
 ObLO Cerklje (1952–1958, 10 tm)
 SO Kranj (1955–1975, 25 tm)
 SO Novo mesto (1963–1971, 3 tm)
 Kulturna skupnost Grosuplje (1973–1986, 0,5 tm)
 Odbor za izgradnjo poti spominov in tovarištva pri
 MK SZDL Ljubljana (1973–1985, 5,3 tm)
 Medobčinski svet ZKS za Gorenjsko Kranj (1968–
 1981, 4 tm)
 MK SZDL Ljubljana, Odbor za izgradnjo poti spomi-
 nov in tovarištva (1973–1985, 5,3 tm)
 Sindikat prosvetnih delavcev Jugoslavije, Podružnica
 Ljubljana Polje (1955–1962, 0,1 tm)
 Osnovna šola Vojsko (1935–1982, 0,5 tm)
 Osnovna šola Čekovnik (1934–1973, 0,2 tm)
 Osnovna šola Gore (1938–1980, 0,1 tm)
 Osnovna šola Dole (1936–1971, 0,1 tm)
 Osnovna šola Zavratec (1924–1975, 0,2 tm)
 Osnovna šola Godovič (1923–1971, 0,5 tm)
 Osnovna šola Janka Premrla –Vojka Črni vrh nad Id-
 rijo (1870–1980, 1,7 tm)
 Osnovna šola Zadlog (1936–1971, 0,1 tm)
 Osnovna šola Kanji dol (1935–1978, 0,2 tm)
 Osnovna šola Miran Jarc Črnomelj (1923–1982, 0,7
 tm)
 Osnovna šola Trzin (1886–1975, 0,2 tm)
 Osnovna šola Simon Jenko Kranj (1948–1975, 1982,
 0,6 tm)
 Sezname unmrlih Slovencev v taborišču na Rabu
 (1953, 0,2 tm)
 Osnovna šola Prule (1911–1967, 1,6 tm)
 Zasebna ljudska šola na Rakovniku v Ljubljani
 (1893, 1903–1925, 0,1 tm)
 1. dekliška ljudska šola v Ljubljani (1875–1945, 0,3
 tm)
 1. deška meščanska šola v Ljubljani (1875–1945, 0,1
 tm)
 Ekonomska srednja šola v Ljubljani (1945–1985,
 5 tm)
 Osnovna šola Vide Pregarc Ljubljana – Moste (1914–
 1974, 1,8 tm)
 Osnovna šola Besnica (1933–1974, 0,3 tm)
 Osnovna šola Janče (1940, 1946–1974, 0,2 tm)
 Osnovna šola Prežganje (1941, 1945–1976, 0,2 tm)
 Osnovna šola Lipoglav (1910, 1939–1974, 0,2 tm)
 Osnovna šola Javor (1901–1972, 0,5 tm)
 KGŠ Sostro (1953–1959, 0,1 tm)
 KGŠ Prežganje (1953–1960, 0,1 tm)
 Osnovna šola Toneta Trtnika – Tomaža Ljubljana–
 Sostro (1873–1978, 2,6 tm)
 Osnovna šola Dolsko (1876, 1880–1975, 0,5 tm)
 Osnovna šola Senožeti (ok. 1788, 1925–1983, 0,5 tm)
 Osnovna šola Edvarda Kardelja Ljubljana–Polje
 (1857, 1864–1968, 2,7 tm)
 Kmetijska zadruga Črnomelj (0,1 tm)
 Kmetijska zadruga Trebnje (0,3 tm)
 Kmetijska zadruga Žalna (1950–1959, 0,1 tm)
 Iskra Kibernetika Kranj (1952–1976, 16 tm)
 Akademski pevski zbor France Prešeren Kranj (1970
 –1982, 0,3 tm)
 Svet Svobod in prosvetnih društev Grosuplje (1961–
 1966, 0,1 tm)
 Zveza kulturnih organizacij Grosuplje (1969–1985,
 0,8 tm)
 Delavsko prosvetno društvo Svoboda Grosuplje (1963
 –1969, 0,1 tm)
 Kulturno društvo Šmarje Sap (1947–1949, 0,1 tm)
 Kulturno društvo Račna (1965–1979, 0,1 tm)
 Kulturno društvo Ivančna Gorica (1976–1983, 0,1
 tm)
 Prosvetno društvo Videm Dobropolje (1961, 0,1 tm)
 Kulturno društvo Stična (1975–1983, 0,1 tm)
 Čebelarstvo društvo občine Ljubljana Center (1978–
 1985, 0,4 tm)
 Zveza športnih društev Slovan, Ljubljana (1951–
 1984, 0,5 tm)
 Prostovoljno gasilsko društvo Škocjan (1936–1981,
 0,1 tm)
 Gasilsko društvo Muljava (1984, 0,1 tm)
 Zveza vojaških vojnih invalidov Grosuplje (1956–
 1958, 0,1 tm)
 Društvo upokojencev Grosuplje (1951–1981, 0,2 tm)
 Družina Borštnik, Krka (1985–1986, 0,1 tm)
 Sadnikarjeva zbirka, Kamnik (1478–1902, 0,15 tm)
 Bitnarjeva zbirka, Kamnik (1849–1924, 0,1 tm)
 Zbirka razglednic Frana Vigleja z motivi Ljubljane,
 Notranjske in Dolenjske
 Posamezne fotografije Ljubljane (Pavlin) in iz kultur-
 nega življenja Grosuplja (Marentič)

ARHIVI INŠTITUTA ZA ZGODOVINO DELAVSKE- GA GIBANJA 1986

- Osební fond Črtomirja Šinkovca (1966–1974, 0,6
 tm)
 Tiskovno poročilo poslaništva kraljevina Jugoslavije
 v Washingtonu, št. 44, 9. december 1941 o Draži Mihai-
 loviću (nepopolno, 1 list)
 Kseroks kopija pisma Franca Snoja iz New Yorka
 Marvinu H. Mc. Intrye v Washington s prilogo Informa-
 torja jugoslovanskega centra o italijanski okupaciji Slo-
 venije (1942, 10 listov)
 Kseroks kopije korespondence ing. Vilme Bebler –
 Pirkovič (februar – september 1943, 22 listov)
 Kseroks kopija delavske knjižnice Državne borze dela
 Pavline Tomazin (10 listov)
 Kseroks kopija pisma Lojzeta Kušarja iz KL Weimer–
 Buchenwald (avg. 1944, 2 lista)
 Gradivo o delovanju Evgena Pogeraja v narodnoos-
 vobodilnem gibanju 1941–1945 (1 mapa)
 Gradivo o KL Rawensbrück (predal Žarko Zavrl,
 0,5 tm)
 Sporninski zapis Allana M. Dalliana o rešitvi iz strmo-
 glavljenega ameriškega letala novembra 1944 na Dolenj-
 skem (april 1986, 2 lista)
 Teksti televizijskih oddaj "Čas, ki živi" (Poljska le-
 genda, Deseti brat, Dan, ko je umrla Lipa, Pisek mono-
 grafije Lado Ambrožič – Novljan, Zaključni boji – Ko-
 roška 1945, Izvir – zakaj sem partizan...)
 Kseroks kopija knjige kaznjencev mariborskih zapu-
 rov – Index der Sträflinge (februar 1942 – maj 1945,
 137 listov)
 Mlakar Boris, Kolaboracionizem in narodno izdajstvo
 s posebnimi ozirom na Slovenijo (predavanje za Zgodo-
 vinsko društvo Ljubljana aprila 1986, 19 listov)
 Luthar Oto, Socialno–ekonomski položaj in organizi-
 ranost študentov v Sloveniji od 1945–1965 (magistrska
 naloga)
 Jože Prinčič, Politika ključne kapitalne graditve v
 Sloveniji in oblikovanje koncepta novega gospodarskega
 sistema 1951 – 1956 (magistrska naloga, 233 strani)

bibliografija arhivskih delavcev

Marjeta ADAMIČ

Zbornik dokumentov in podatkov sanitetne službe v narodnosvobodilni vojni na Slovenskem 1941 – 1945. Zveza zdravniških društev – Slovensko zdravniško društvo – Sekcija za partizansko saniteto Ljubljana, knjige 1 – 4 in 4/priloga. Ljubljana 1982 – 1985. Arhivi, št. 1–2, str. 154–155

Izidi Cankar, Londonski dnevnik 1944–1945. Državna založba Slovenije Založba Lipa, Ljubljana 1985. Arhivi 1985, št. 1–2, str. 158

Žarko BIZJAK

Nekaj o odvetniških fondih, Škart, arhivski občasnik 1986

Jacques le Goff, Za dingačen srednji vek, zbirka Studia II Humanitatis 1985 (ocena) Škart, arhivski občasnik 1986

Stara Ljubljana na fotografijah, Naša komna št. 7/86, glasilo OK SZDL Ljubljana Vič–Rudnik

Ljubljana na starih fotografijah, Zbor občanov št. 7/86, glasilo SZDL Ljubljana–Bežigrad

Marjeta ČAMPA

Slovenski narodnosvobodilni tisk o šolstvu, zdravstvu in kulturi (prispevek ob XII. zborovanju slovenskih arhivskih delavcev v Ormožu 1985). Arhivi 1985, št. 1–2, str. 76–77

Marjan DOBERNIK

Poročilo o strokovnem potovanju v Rim in Firenze od 15. – 25. aprila 1985. Arhivi 1985, št. 1–2, str. 123–124

Poročilo o strokovnem potovanju v Riksarkivet (Nacionalni arhiv) v Oslu od 27. maja do 5. junija 1985. Arhivi 1985, št. 1–2, str. 125

Fiance Martin DOLINAR

Posebnosti delovanja Cirila in Metoda na področju anglosaškega misijona salzbuške Cerkve, v: Slavistična revija 34(1986)25–33

I piani di studio e la formazione del clero dal '700 all '800 a Lubiana, v: Cultura e formazione del clero fra '700 e '800, Gorizia, Lubiana e il Lombardo–Veneto (Fonti e studi di storia sociale e religiosa), Gorizia, 1985, str. 83–89

Prepis legende o sv. Mohorju, v: Rajko Batož. Krščanstvo v Oglejju in na vzhodnem vplivnem območju oglejske cerkve od začetkov do nastopa verkse svobode, v: AES 1986, št. 8, 337–346

Geslo: Gutschmann p. Oswald S. J. (1727–1790), v: Dictionnaire d'histoire et de géographie Ecclesiastiques 5. Od reforme do reformacije, v: BV 46 (1986) 205–216

Jožefinizem in janzenizem, v: Otis zgodovine Cerkve na Slovenskem

Evharistična vzgoja v prvi Cerkvi in v zgodovini Cerkve na Slovenskem, v: Cerkev v sedanjem svetu 20 (1986) 98–101

– hivaški prevod (daljša verzija): Evharistijski odgoj in pivoj Crkvi i n povijesti Crkve u Sloveniji, v: Kateheza 8(1986)51–62

Življenjepisi za Bischofslexikon 1648–1803, hrsg. Erwin Gatz: J. Rabatta, S. Ch. Herberstein, F. Kuenburg, F. Kaunitz, W. Leslie, S. F. Schriattenbach, E. A. Attems, L. Petazzi, K. J. Gerberstein, M. L. Brigido, A. Piamis, F. C. Stadion, Ph. K. Fürstenberg, J. O. Attems, V. A. Firmian, J. B. Thun

Piva kiščanska skupnost v Jeruzalemu, v: Družina 5/1986, str. 4

Slovenska pobožnost v preteklosti, v: Družina, Posebna izdaja, postni čas 1986, str. 3

Ob petdesetletnici smrti ljubljanskega škofa Antona Bonaventure Jegliča, v: Koledar Mohorjeve družbe, Celje 1987, 141–142

Ob dvestoletnici ljubljanskega škofa Janeza Karla Herbersteina, v: Koledar Mohorjeve družbe, Celje 1987, 142–144

Ob dvestoletnici župnije Marijinega oznanja v Ljubljani. v: Koledar Mahorjeve družbe, Celje 1987, str. 102–106

Za njegova prava podoba. Ob 400–letnici Trubarjeve snrti, v: Družina 28/1986, str. 3

Škof Anton Alojzij Wolf, v: Zbornik Idrijski razgledi XXIX–XXXI (1984–86) 74–78

Rajko Bratož, Krščanstvo v Ogleju in na vzhodnem vplivnem območju oglejske Cerkve od začetkov do nastopa verske svobode, v: AFS št. 8, Ljubljana 1986, v: Sporočila slovenskih škofij, 5(1986)68

Janez Hollenstein – Tomaž Lauko, Zgovorna tišina, Peterje 1986, v: Družina 27/1876, str. 14

"Dies academicus" in Ljubljana, v: L'Osservatore Romano, Wochenausgabe in deutscher Sprache, 16/1986, str. 4

Knjiga o duhovnem in narodnem voditelju, ocena Zbornika Trinkovega simpozija, Rim 1985, v: Družina, 44/1986, str. 6

Majda Smole, Vicedomski urad za Kranjsko, 13. stol. – 1747, I. del: cerkvene zadeve Lit. A–F, Inventar, Ljubljana 1985, v: ZČ 41 (1987)

Rajko Bratož, Razvoj organizacije zgodnjekršćanske cerkve na ozemlju Jugoslavije od 3. do 6. stol. (ZČ 40 (1986)363–395), prikaz članka v: Družina 8/1987, str. 6 (H koreninam naše cerkvene ureditve)

Marija Vera ERJAVEC

Poročilo o zasedanju komisije za strokovne biblioteke v arhivih, Arhivi 1985, št. 1–2, str. 128

Majda FICKO

Scrinium, Zeitschrift des Verbandes österreichischer Archivare, Wien 28/1983, Arhivi 1985, št. 1–2, str. 143

Metka GOMBAČ

Acta Historico–Oeconomica Jugoslaviae vol. 10, Zagreb 1983, Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino, letnik 33, št. 2–3, leto 1985, str. 195–197

XII. zborovanje arhivskih delavcev Slovenije v Ortožu od 24. do 26. oktobra 1985, Prispevki za novejšo zgodovino, letnik XXVI, 1986, str. 213–215

Velimir Vulikič – Zobozdravstvena služba v NOB na Slovenskem, Zgodovinski časopis, let. 40, 1986, št. 3, str. 354–355

Anton Ikoč, Marjan Linasi – Koroško partizansko zdravstvo (na Koroškem in Solčavskem), Zgodovinski časopis, letnik 40, 1986, št. 3, str. 355–356

Dr. Božena Grosman – Partizanska zdravnica, Zgodovinski časopis, letnik 40, 1986, št. 4, str. 527–528

Socialno varstvo v Slovenskem primorju in Trstu 1945–1947, Arhivi 1985, št. 1–2, str. 13–16

Mojca GRABNAR

Valorizacija zdravstvene dokumentacije na primerni Univerzitetnega kliničnega centra, Arhivi 1985, št. 1–2, str. 31–35

Poročilo o rastavi v spomin Primožu Trubarju, Arhivi 1985, št. 1–2, str. 125–126

Milja Brejc, Peter Klasinc... (et al): Priročnik za strokovno usposabljanje delavcev, ki delajo z dokumentarnim gradivom. – Ljubljana, 1984, Arhivi 1985, št. 1–2, str. 153

Marija HERNJA–MASTEN

Večstoletna tradicija usnarstva v Ptuj, 5. ptujski zbornik 1985, str. 325–330

Drago HRIBAR

Trideset let delovanja Zgodovinskega arhiva, Delo 20, 5, 1986

Čuden odnos do Zgodovinskega arhiva, Delo 5, 6, 1986

Dva načrta za eno zgradbo, Delo 13, 12, 1986

Mateja JERAJ

Poročilo o kulturni izmenjavi z Italijo v času od 1. – 7. oktobra 1985, Arhivi 1985, št. 1–2, str. 128–129, soavtor Lina Umek

Nada JURKOVIČ

Razstava 25 let delavskih srečanj uspešno zaključena, Tednik 27. nov. 1986, str. 5

Ptujsko gledališče, 5. ptujski zbornik, Ptuj 1985, str. 175–179, soavtor Peter Malec

Nada KOBAL

Slovensko šolstvo v Ljubljanski pokrajini 1941–1943, Arhivi 1985, št. 1–2, str. 22–25

Vladimir KOLOŠA

Razstava Viri za zgodovino gozda in gozdarstva, Arhivi 1985, št. 1–2, str. 121

Poročilo o obisku arhivskih inštitucij v Sovjetski zvezi (17. – 27. junij 1985), Arhivi 1985, št. 1–2, str. 126

Osnovne pravila raboty gosudarstvenyh arhivov SSSR. – Moskva, 1984, Arhivi 1985, št. 1–2, str. 151

dr. Duša KRNEJ—UMEK

Posameznik in skupnost, Traditiones 1986, št. 15, str. 77–89

Domoznanska dokumentacija med etnologijo in geografijo. O razmerju med geografijo in etnologijo, Ljubljana 1986, str. 113–117, (Delo št. 3)

Marija MAČEK

Zhirateljska vnaema Aleksandra Videčnika, Novi tednik, 10. 7. 1986

Jelka MELIK

Jože Žontar: Arhivistika. — Ljubljana, 1984. Arhivi 1985, št. 1–2, str. 150

Milka MIKOLA

Vojna škoda, ki jo je Celje utrpelo med vojno 1941–1945, Celjski zbornik 1986,

Brigadirski dnevnik Dragice Pinter, Novi tednik 5. 2. 1987.

Upravnopolitični razvoj občine Celje v obdobju 1954–1969, Celjski zbornik 1986

Ivan NEMANIČ

Izbrana poglavja iz zgodovine slovenskega filma in o filmskem arhivskem gradivu, Arhivi 1985, št. 1–2, str. 66–70

La gazette des archives št. 121–122 in 123 leto 1983, Arhivi 1985, št. 1–2, str. 144–147

Metka NUSIDORFER—VUKSANOVIČ

Ohčine na Goriškem od srede 19. stol. do druge svetovne vojne, zgodovinska razstava — katalog, Nova Gorica 1986 (soavtorica)

Marija OBLAK—ČARNI

Pomembne zgodovinske obletnice in arhivi, Arhivi 1985, št. 1–2, str. 97

Pomočilo o obisku arhivskih institucij v Minsku, Arhivi 1985, št. 1–2, str. 127–128

Sredoje Lalič: Arhivska služba v SAP Vojvodini 1944–1975, Sremski Karlovci, 1984, Arhivi 1985, št. 1–2, str. 159

Dr. Fran Zwitter — osemdesetletnik, Arhivi 1985, št. 1–2, str. 168–170

Pomočilo o obisku poljskih arhivskih strokovnjakov v Arhivu SR Slovenije, Arhivi 1985, št. 1–2, str. 120–121

Mateja PODJEĐ

Čas ujet v dokumente, Novi tednik, 22. 5. 1986

Marlen PREMŠAK

Sodstvo v dokumentih, Večer 16. 5. 1986

Arhiv v mrtvem teku, Večer, 3. 12. 1986

Albert PUCER

Padna, Slovenske istrske vasi št. 1, Koper 1986, 54 strani

Portorose: 100 anni di turismo, Lasa pur dir št. 5, Piran 1985/86, str. 53–60

Piranski grb, Delegatski poročevalec št. 36, Piran 1985, str. 51/52

Morski čudež v Piranu 1555, Škart, arhivski občasnik Ljubljana 1986, str. 33

Za vožnjo s kolesom do 10 flotinov kazni, Primorske novice št. 110, 23. 12. 1986, str. 4

Peter RIBNIKAR

Poročilo o študijskih obiskih na Češkoslovaškem leta 1984 in 1985, Arhivi 1985, št. 1–2, str. 131–133

Vladimir Bystricky, Hruhy Vaclay: Pehled archivu CSR. — Praha 1984, Arhivi 1985, št. 1–2, str. 149–150

Dr. France Škerl—Bregar (1909–1985), Arhivi 1985, št. 1–2, str. 170–172

Anton Šubic (1896–1985), Arhivi 1985, št. 1–2, str. 172

Boris ROZMAN

Pomočilo o seminarju za člane društva, ki delajo z dokumentarnim gradivom, Arhivi 1985, št. 1–2, str. 135

Arhivsko gradivo zdravstvenih domov, Arhivi 1985, št. 1–2, str. 28–31

Odhiranje, urejanje, popisovanje in izročanje arhivskega gradiva arhivu, Varstvo arhivskega gradiva društev, Priročnik za delo z dokumentarnim in arhivskim gradivom, Ljubljana 1986, str. 52–61

Kako pišemo kroniko, Varstvo... str. 66–68

Varstvo arhivskega gradiva kulturnih društev, Kulturni poročevalec, Glasilo ZKOS, december 1985/74,75, str. 42

Seminar za člane kulturnih društev, ki delajo z dokumentarnim gradivom je uspel, Kulturni poročevalec, Glasilo ZKOS, december 1985/74,75, str. 42

Čebelarske družine slabo arhivirajo arhivsko gradivo, Slovenski čebelar, 2/86, str. 60

Kratek pregled razvoja kulturnih društev v prvem desetletju po vojni, Kulturni poročevalec, glasilo ZKOS marec 1986/76, str. 23–24

Obvestilo o prevzemu arhivskega gradiva, Naša skupnost, Grosuplje, april 1986, št. 4, str. 5

Varstvo arhivskega gradiva društev—predstavitev knjižnice, Kulturi poročevalce, maj 1986/87, str. 20

Polje na starih fotografijah, Naša skupnost, Lj.—Polje, junij 1986, št. 9, str. 7

Še nekaj o arhivskem gradivu društev, Naša skupnost, Grosuplje, junij 1986, št. 6, str. 4

Zbiranje arhivskega gradiva društev, Škart, arhivski občasnik, Ljubljana 1986, str. 3–6

Nekaj virov iz fonda Športnega kluba Ilirija, Škart, arhivski občasnik, Ljubljana 1986, str. 31–32

Martin Ivanič, Stavka v rudnikih Trbovlje—Hrastnik in Zagorje (ocena), Škart, arhivski občasnik, Ljubljana 1986, str. 36–37

Sokolsko društvo Dolenji Logatec 1908–1941, Notranjski listi III., Cerknica 1986, str. 119–135

Kulturna društva občine Grosuplje in njihovo arhivsko gradivo (ne)uspešna akcija, Kulturni poročevalce, Glasilo ZKOS, letnik XVII, december 1986, št. 79, str. 23–24

Kristina ŠAMPERL—PURG

Ptujski grad danes in gospoščina, Ptuj v 17. stol., 5. ptujski zbornik, Ptuj 1985, str. 331–338

Jesenska ekskurzija Zgodovinskega društva Ptuj, Tednik, 9. okt. 1986, str. 6

Ormožane! pozor! Arhiv. grad. družino Petek, Tednik, 30. jan. 1986, str. 5

Zborniku na pot, Tednik, 3. avgust 1986, str. 4

Vodnik po fondih in zbirkah Zgodovinskega arhiva Ptuj, Tednik, 22. maj 1986, str. 8

Invalidski dom in invalidska uprava Ptuj v letih 1750–1860, Kronika št. 2–3, Ljubljana 1985, str. 175–177

Iz arhivske zakladnice, Tednik, 13. nov. 1986, str. 5

Branko ŠUŠTAR

Pregled združništva na Cerkniškem do leta 1945, v: Notranjski listi III., Cerknica 1986, str. 99–118

Tehnična dokumentacija (za graditev objektov) kot del kulturne dediščine, v: Varstvo spomenikov, 28, 1986, str. 109–113

Dvoje navodil za odbiranje arhivskega gradiva občinske uprave, v: Škart, arhivski občasnik, Ljubljana 1986, str. 14–20

O dveh zadrugah na Cerkniškem. Nove pridobitve Zgodovinskega arhiva, v: Brestov obzornik, XX, 31. 1. 1986, št. 220, str. 8 ilustr. (1)

Obvestila arhiva SR Slovenije (1/1, 11/1, 11/2), v: Škart, arhivski občasnik, Ljubljana 1986, str. 38–39

Ema UMEK

Zgodovina in arhivski fondii v arhivih v Sloveniji. Arhivi 1985, št. 1–2, str. 83–86

Ljubljana z okolico v luči jožefinskih deželnih merenj. Arhivi 1985, št. 1–2, str. 91–94

Poročilo o kulturni izmenjavi z Italijo v času od 1. – 7. oktobra 1985. Arhivi 1985, št. 1–2, str. 128–129.

soavtorica Matejka Jeraj

Iledvika VERHOVŠEK

Delo KP in OF na območju OK KPS od aprila 1944 do osvoboditve, Celjski zbornik, Celje 1986

Lilijana VIDRIH—LAVRENČIČ

Občine na Goriškem od srede 19. stol. do druge svetovne vojne, zgodovinska razstava – katalog, Nova Gorica 1986 (soavtorica)

Janko VOLF

Vodnik po Zgodovinskem arhivu v Celju, Večer, 30. 1. 1986

Ivanka ZAJC—CIZELJ

Prva glasbena šola v Celju, Celjski zbornik, Celje 1986

Ivo ZORE

Arhivi DO v strokovnih rokah, Dolenjski list, 6. 3. 1986

Porumenele priče življenja, Dolenjski list, 22. 5. 1986

Marjan ZUPANČIČ

Razstava v Ljubljani: Zhou Enlai, življenje in delo. Arhivi 1985, št. 1–2 str. 121–122

dr. Jože ŽONTAR

Varstvo arhivskega gradiva društev, Zveza kulturnih organizacij Slovenije – Zveza kulturnih organizacij mesta Ljubljane. Zgodovinski arhiv Ljubljana, Ljubljana 1986, str. 15–20

Težišče dela in strokovni problemi arhivov v Sloveniji. Arhivi 1985, št. 1–2, str. 86–90

10. mednarodni kongres arhivov (Bonn, 17. – 21. septembra 1984), Arhivi 1985, št. 1–2, str. 117–120; Arhivist XXXIV/1984, št. 1–2, str. 226–234

Vladimir ŽUMER

Materjalno varstvo dokumentarnega in arhivskega gradiva društev, Varstvo arhivskega gradiva društev, Priročnik za delo z dokumentarnim in arhivskim gradivom, Ljubljana 1986, str. 62–64

Viri za zgodovino društev, Varstvo arhivskega gradiva društev, Priročnik za delo z dokumentarnim in arhivskim gradivom, Ljubljana 1986, str. 69–70

Informacija o valorizaciji tehnične dokumentacije v Sovjetski zvezi, Arhivi 1985, št. 1–2, str. 72–75

IN MEMORIAM FRANC ZELENIK (1933–1986)

9. junija 1986 nas je presenetila žalostna novica, da nas je po krajši bolezni za vedno zapustil naš dolgoletni sodelavec Franc ZELENIK, star komaj triinpedeset let.

V Zgodovinski arhiv Ptuj je prišel decembra 1962 kot arhivski manipulanti. Učil se je svojega dela pod strokovnim vodstvom prof. Klasince. Spremljal je življenje in afirmacijo arhiva od treh zaposlenih delavcev do enajstih, sodeloval pri obnovi arhiva in svoje veselje do dela in življenjski optimizem prenašal na vrsto mladih, ki smo prihajali v arhiv. Ni bilo jutra, ko sodelavcev ne bi prič-

kal s prijazno besedo, ni bilo zime, dabi ne bili zjutraj ogreti delovni prostori. Vse gradivo je poznal, saj ga je nešteto krat prenašal, zlagal, na novo opremil. Vsem nam je bil kot dobri duh v arhivu, vedno pripravljen pomagati z delom, z nasvetom. In čeprav ga ni več, je tu v arhivu še vedno med nami, srečujemo ga v njegovem delu na vsakem koraku.

Ivan Lovrenčič

navodila sodelavcem

V želji, da bi različni članki in prispevki v Arhivih imeli enotnejšo podobo smo v uredništvu pripravili naslednja navodila.

1. Arhivi objavljajo prispevke, ki spremljajo razvoj raziskovalnih dosežkov v praksi, ki govorijo o živih in perečih vprašanjih, s katerimi se srečujemo ob delu vsak dan: od organizacije in načrtovanja dela v arhivih, vrednotenja gradiva, urejanja in popisovanja do uporabe. Arhivi objavljajo tudi članke, ki načrtno razširjajo in razglajajo napredne izkušnje, tudi tuje.

2. Uredništvo ima pravico tekste jezikovno lekturirati.

3. Vse prispevke pošljite tipkane samo na eni strani. Število vrstic naj ne preseže števila 30. Na levi strani pustite 3–4 cm širok rob.

4. Za rubrike *Članki in razprave*, *Oblasti in pomembnejšem gradivu* in *Iz prakse za prakso* se s tekstom pošljejo tudi izvlečki in sinopsisi. S povzetki se na pol tipkane strani predstavi vsebina prispevka, s sinopsisi pa se v dveh do treh stavkih opiše vsebina in viš. Na primer:

UDK 630.651.5+002.930.253 (083.9)

Jancz Kopač, vodja enote, Zgodovinski arhiv Ljubljana, enota za Gorenjsko, 64000 Kranj, Stritarjeva 8, VI7

Arhivsko gradivo v tehnični dokumentaciji gozdnih gospodarstev

Arhivi, Ljubljana, IX/1986, št. 1–2, str. 35–37

V uvodnem delu prispevka je nakazan zgodovinski razvoj gozdnih gospodarstev v Sloveniji, nato pa sledi pregled tehnične in tehnološke dokumentacije, ki nastaja pri delovanju gozdarskih organizacij. Na primeru Gozdnega gospodarstva Ilid pri je napravljena tudi valorizacija te dokumentacije.

UDK sistem in glasilo z vseni prispevki se vpišeta naknadno.

Naslov članka naj bo vedno naveden prvi in pod njim ime in priimek avtorja. Opolzre na koncu naj bodo napisane enotna. Ko dela citiramo navedemo vse bibliografske podatke: *Jože Zontar, Arhivistika, Dopolna delavska univerza Univerzum, Ljubljana 1984, str. 170; Priročnik za delavce, ki delajo z dokumentarnim gradivom, Ljubljana 1984, str. 70.*

Če je delo že navedeno, napišemo samo avtorja, kratice n. d. (navedeno delo) in stran. Posamezna dela v isti opombi ločimo s podpičjem. Na kratice moramo takoj opozoriti, bodisi na začetku razprave ali v prvi opombi. Skušajmo se držati Slovenskega biografskega leksikona.

5. Rubriki *Dela arhivov in arhivskih organizacij* in *Ocene in poročila o publikacijah* naj imata ravno tako naslov poročila oziroma publikacije, pod tekstom pa ime in priimek:

Vodnik po fondih in zbirkah Zgodovinskega arhiva v Celju, Celje 1985, str. 243

Branko Šuštar

6. V rubriki *Nove pridobitve slovenskih arhivov* navedimo ime prevzetega fonda, v oklepaju pa časovni razpon gradiva in količin, ločena z vejico: *Planinska zveza Slovenije (1957–1980, 25 tm)*. V primeru, da gre za knjige, karte, zemljevide v oklepaju ta navedemo: *Fototeka Pelikan (1932–1957, 8517 kam. fotografij); Vodovodno društvo v Škafji Laki (1901–1947, 1 knjiga)*.

Tudi če gre sama za nekaj listov ja je treba navesti: *Kopija diplome viteštva družine Zois (1739, 24 listov)*.

7. Pri bibliografiji naj vsak avtor naslove svojih del, člankov, razprav, poročil napiše na en list. Tudi če gre za en sam naslov. (Zaradi abecednega urejanja). Drži naj se sistema, kakršnega imata že vzeljanega. V primeru, da gre za časopisni članek ali referat v strokovni reviji naj naslovu sledi ime časopisa oz. revije, leto izdaje (lahko tudi datum), številko in strani na kateri je članek objavljen: *Iz arhivske zakladnice, Tednik, Ptuj, 24. 3. 1983, št. 12, str. 9*. Če gre za samostojno se avtor navede čisto na koncu: *Jurij Rosa, Arhivsko gradivo društva na področju Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici, Arhivi VII, Ljubljana 1984, št. 1–2, str. 29–33*. Saavtar: *Vlasta Tul*.

Kadar gre za samostojno delo se za nazivom knjige navede izdajatelj, kraj, leto izdaje in število strani: *Majda Smole; Zgodovina arhivistike in arhivske službe, Arhivsko društvo Slovenije, Arhivski priročnik: zvezek 4, Ljubljana 1976, str. 178*.

8. Rubrika *Osebnosti* naj ravno tako ne vsebuje naslov teksta, pod njim pa ime in priimek avtorja: *Oh osemdesetletnici dr. Vlada Valenčiča*

Jože Zontar

9. Avtorje in vse ostalo prosimo naj navedena navodila vedno in natančno upoštevajo.

Tehnični urednik

UDK 930.25:37(497.12)

Peter Pavel Klasinc, mag. ravnatelj, Pokrajinski arhiv Maribor, 62000 Maribor, Glavni trg 7, YU

Izobraževanje delavcev, ki delajo z dokumentarnim gradivom / arhivarjev v registraturah/

Arhivi, Ljubljana, X/1987, št. 1–2, str. 7 – 8

Avtor predstavlja rezultate izobraževanja delavcev, ki delajo z dokumentarnim gradivom (arhivarjev v registraturah). Zakonske osnove za tako izobraževanje predstavlja učbenik – priložnik za strokovno usposabljanje. Ugotovljeno je namreč, da je perspektiva arhivske službe in pravilno prevzemanje arhivskega gradiva s terena možno le z dobro usposobljenimi kadri.

UDC 639.2(497.12–14)''04/14''(091)

Darja Mihelič, Dr., Scientific Collaborator, Scientific–Research Center at the Academy of Sciences and Arts, 61000 Ljubljana, Novi trg 4, YU

Fishing in the Medieval Piran Range

Arhivi (Archives), Ljubljana, X/1987, N. 1–2, pp. 9 – 12

The report describes the ancient fishing techniques in Piran range, treatment of the fishing ranges owners and decrees of the Piran statutes concerning the fishing.

UDK 39 (093.2)

Duša Kmel–Umek, dr. ravnateljica, Pokrajinski arhiv Koper, 66000 Koper, Čevljarska 22, YU

Odbrano arhivsko gradivo kot vir za etnološke raziskave

Arhivi, Ljubljana, X/1987, št. 1–2, str. 12 – 14

V referatu je bil prikazan izbor novejših etnoloških del, kjer je bilo uporabljeno arhivsko gradivo in iz katerega je razvidno, kakšno gradivo se največkrat uporablja in iz katerih arhivov.

UDK 930.251.001:6/7(084.3)

Janez Kopač, vodja enote, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota za Gorenjsko, 64000 Kranj, Stritarjeva 8, YU

Analiza referatov s posvetovanja o tehnični dokumentaciji

Arhivi, Ljubljana, X/1987, št. 1–2, str. 14 – 17

V prispevku so nakazani osnovni strokovni problemi in dileme, ki so se glede valorizacije gradiva in ustvarjalcev oziroma imetnikov tehnične dokumentacije kot dela kulturne dediščine izoblikovali na dvodnevnem posvetovanju novembra 1986 v Ljubljani.

UDK 639.2(497.12-14)"04/14"(091)

Darja Mihelič, dr. znanstveni sodelavec ZRC SAZU, 61000 Ljubljana, Novi trg 4, YU

Ribolov na srednjeveškem Piranskem področju

Arhivi, Ljubljana, X/1987, št. 1-2, str. 9 - 12

Prispevek opisuje nekdanje tehnike ribolova na Piranskem, postopanje imetnikov z ribolovnimi področji in odloke piranskih statutov glede lovljenja rib.

UDC 930.25:37(497.12)

Peter Pavel Klasinc, M. A., Head-Master, Regional Record Office Maribor, 62000 Maribor, Glavni trg 7, YU

Training of the Workers Working with Documentary Material /of the Archivists in Archives/

Arhivi (Archives), Ljubljana, X/1987, No. 1-2, pp. 7 - 8

The author presents the results of training of the workers, working with documentary material (of the archivists in Archives). Legal basis for such training is a text-book - manual for vocational training. It has namely been stated that the perspective of the archive service and correct taking over of the archives from the terrain are possible only with good trained workers.

UDC 930.251.001:6/7(084.3)

Janez Kopač, Unit Head, Historical Record Office Ljubljana, Unit for the Upper Carniola, 64000 Kranj, Stritarjeva 8, YU

Analysis of the Reports from the Conference on Technical Documentation

Arhivi (Archives), Ljubljana, X/1987, No. 1-2, pp. 14 - 17

The contribution in a way points out to the elementary expert problems and dilemmas concerning the valorisation of documentary material and its creators resp. of the owners of technical documentation as a part of cultural inheritance that have been stated on the two days lasting conference in November 1986 in Ljubljana.

UDC (093.2)

Duša Krnel-Umek, Dr., Head-Mistress, Regional Record Office Koper, 66000 Koper, Čevljarska 22, YU

Selected Records as Source of Ethnological Researches

Arhivi (Archives), Ljubljana, X/1987, N. 1-2, pp. 12 - 14

The report presents a selection of recent ethnological works with records having been used and from which it is evident, what kind of records have mostly been used and from which archives.

UDK 930.251.001:352(497.12-18)Ptuj, Ormož''750/1850''
Kristina Šamperl-Purg, arhivist, Zgodovinski arhiv v Ptuj, 62250
Ptuj, Mestni trg 1, YU

**Valorizacija gradiva magistratne uprave mest Ormoža in Ptuja v letih
1750 do 1850**

Arhivi, Ljubljana, X/1987, št. 1-2, str. 18 - 21

Referat obravnava razvoj magistrata v Ptuj in Ormožu ter ovredno-
ti gradivo magistratnih uprav obeh mest glede na pomen ustvarjalca,
na količino gradiva, materialno ohranjenost, ohranjenost v izvorniku,
stopnjo urejenosti danes, tehnično opremo, kategorije gradiva, ohranje-
nost v zaključnih celotah in ohranjenost gradiva za vsa področja delo-
vanja magistrata kot uprave in sodne inštanice.

UDK 930.251.001:352(497.12)''1945/65''

Dušan Bahun, arhivist, Zgodovinski arhiv Ljubljana, 61000 Ljubljana,
Mestni trg 27, YU

Valorizacija gradiva okrajnih ljudskih odborov 1945-1965

Arhivi, Ljubljana, X/1987, št. 1-2, str. 22 - 24

Arhivske institucije v Sloveniji hranijo med drugim tudi fonde okrajnih
ljudskih odborov in nam lahko služijo kot izredno bogat vir za prouče-
vanje regionalne zgodovine v obdobju 1945-1965. Prispevek širše ob-
ravna historiat ustvarjalca in njegove pristojnosti, ohranjenost okrajnih
fondov ter njihovo ureditev in na koncu podaja tudi splošna načela va-
lorizacije njihovega gradiva.

UDK 930.251.001:352''1962/...''(497.12)

Branko Šuštar, arhivist, Zgodovinski arhiv Ljubljana, 61000 Ljubljana,
Mestni trg 27, YU

Prikaz arhivskih presoj sodobnega gradiva občin

Arhivi, Ljubljana, X/1987, št. 1-2, str. 25 - 33

Prispevek se ukvarja z vprašanjem valorizacije gradiva občinske uprave
po letu 1962, ko je ta olajšana zaradi enotnega odlaganja spisov po vse-
binski klasifikaciji. Predstavlja prizadevanja od vnaprejšnjih izločitvenih
seznamov (v 70 letih), tipskega navodila za odbiranje (1984) do navodi-
la za odbiranje kot dela Pravilnika o varovanju dokumentarnega gradi-
va upravnih organov občin.

UDK 930.251.001:352:528(497.12)

Tjaša Mrgole, arhivist, Zgodovinski arhiv v Ptuj, 62250 Ptuj, Muzejski
trg 1, YU

Valorizacija gradiva občinske geodetske uprave

Arhivi, Ljubljana, X/1987, št. 1-2, str. 33 - 34

Avtorica predstavlja pravno ureditev ter področje delovanja občinske
geodetske službe s poudarkom na delu geodetske uprave občine Ptuj
in gradivu, ki tam nastaja. Obenem poda tudi nekaj kritičnih pripomb
o Navodilu o varovanju gradiva zemljiškega katastra, ki ga je izdala
republiška geodetska uprava.

UDC 930.251.001:352(497.12)"1945/65"

Dušan Bahun, Archivist, Historical Record Office Ljubljana, 61000 Ljubljana, Mestni trg 27, YU

Documentary Material Valorisation of District Public Committees 1945–1965

Arhivi (Archives), Ljubljana, X/1987, No. 1–2, pp. 22 – 24

Record Offices in Slovenia keep among other things also the fonds of the district public committees and can be useful as a very rich source for regional history research in the period 1945–1965. The report more in detail deals with the history of the creator and his competences, the state of preservation of district fonds and their classification. At the conclusion also general principles of valorisation of their material are given.

UDC 930.251.001:352(497.12–18)Ptuj,Ormož"1750/1850"

Kristina Šamperl–Purg, Archivist, Historical Record Office in Ptuj, 62250 Ptuj, Mestni trg 1, YU

Documentary Material Valorisation of the Municipal Administration of the Towns Ormož and Ptuj in the Years 1750–1830

Arhivi (Archives), Ljubljana, X/1987, No. 1–2, pp. 18 – 21

The report deals with development of the town–hall in Ptuj and Ormož and estimates the documentary material of municipal administration of both towns as regards the importance of the creator, the quantity of the material, its state of preservation, the state of preservation of the original, the regulation degree today, technical equipment, material categories, state of preservation of closed integrities and of the material for all spheres of activities of the town–hall as administration and judicial instance.

UDC 930.251.001:352:528(497.12)

Tjaša Mrgole, Archivist, Historical Record Office in Ptuj, 62250 Ptuj, Muzejski trg 1, YU

Documentary Material Valorisation of the Commune Geodesic Administration

Arhivi (Archives), Ljubljana, X/1987, No. 1–2, pp. 33 – 34

The authoress describes the legal regulation and the sphere of activity of the commune geodesic service with emphasis on the activity of the geodesic administration of the Ptuj Commune and on the documentary material, being created there. At the same time she gives some remarks concerning the Instruction for protection of documentary material of land–register, issued by the Republic Geodesic Administration.

UDC 930.251.001:352"1962/..."(497.12)

Branko Šuštar, Archivist, Historical Record Office Ljubljana, 61000 Ljubljana, Mestni trg 27, YU

Records Valorisation of Contemporary Communes Material

Arhivi (Archives), Ljubljana, X/1987, No. 1–2, pp. 25 – 33

The author deals with the problem of material valorisation of commune administration after 1962 when it was made easier due to unified classification of the acts following the contents classification. He describes efforts: from the selection lists in advance (in the seventies), type selection instruction (1984) to selection as a part (draft) of the Book of rules concerning the documentary material keeping of the administrative commune organs.

UDK 930.251.001:352(497.12)

Jurij Rosa, arhivist, Pokarjinski arhiv v Novi Gorici, 65000 Nova Gorica, Trg Edvarda Kardelja 3, YU

Vrednotenje dokumentarnega gradiva krajevnih skupnosti

Arhivi, Ljubljana, X/1987, št. 1–2, str. 35 – 41

V prispevku je najprej predstavljen kratek pregled razvoja krajevnih skupnosti in njihovih predhodnikov, poglavitna področja in načini njihovega delovanja. V glavnem delu prispevka se avtor ukvarja s problematiko valorizacije krajevnih skupnosti, od katerih naj bi prevzemali arhivsko gradivo, nakazuje nekatere kriterije za njihovo valorizacijo, opozarja na stanje gradiva na terenu ter predstavlja problematiko pri valorizaciji gradiva skupnosti s predlogom, katere zvrsti arhivskega gradiva naj bi arhivi od njih prevzemali.

UDK 930.251.001:336.126.55(497.12)Ptuj,Ormož

Branko Oblak, arhivist, Zgodovinski arhiv v Ptuj, 62250 Ptuj, Muzejski trg 1, YU

Vrednotenje dokumentarnega gradiva podružnice SDK Ptuj in ekspoziture SDK Ormož

Arhivi, Ljubljana, X/1987, št. 1–2, str. 42–43

Referat daje pregled zakonodaje, funkcij, pristojnosti ter način pisarniškega poslovanja podružnice in ekspoziture Službe družbenega knjigovodstva (SDK). Na podlagi klasifikacijskega načrta in seznama dokumentarnega gradiva je s pomočjo kriterijev določeno arhivsko gradivo podružnice in ekspoziture SDK.

UDK 930.253.2(497.12):347.961

Žarko Bizjak, arhivist, Zgodovinski arhiv Ljubljana, 61000 Ljubljana, Mestni trg 27, YU

Gradivo notarskih fondov

Arhivi, Ljubljana, X/1987, št. 1–2, str. 44 – 46

Avtor v članku opozarja na notariat, institucijo pravne pomoči, ki je na Slovenskem ni več, na njen pomen v času delovanja in zvrsti notarskega gradiva ter stanje notarskih fondov pri nas.

UDK 930.251.001:35.076.12:061.8(497.12–12)

Zorka Skrabl, vodja enote, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota za Dolenjsko in Belo Krajino, 68000 Novo mesto, Jenkova 1, YU

Valorizacija gradiva samoupravnih interesnih skupnosti družbenih dejavnosti na primeru občine Novo mesto

Arhivi, Ljubljana, X/1987, št. 1–2, str. 46 – 48

V članku je na kratko podan pregled samoupravnih interesnih skupnosti družbenih dejavnosti na območju občine Novo mesto, njihova organizacija, naloge in vloga, ki jo imajo v širši družbeni skupnosti. Na koncu pa je podan še seznam arhivskega gradiva samoupravnih interesnih skupnosti družbenih dejavnosti s poudarkom, da podobno gradivo nastaja tudi pri drugih druženopolitičnih organizacijah in druženopolitičnih skupnostih.

UDC 930.251.001:336.126.55(497.12)Ptuj,Ormož
Branko Oblak, Archivist, Historical Record Office in Ptuj, 62250 Ptuj,
Muzejski trg 1, YU

**Documentary Material Valorisation of the SAS Branch—Office in Ptuj
and the SAS Branch—Office Ormož**

Arhivi (Archives), Ljubljana, X/1987, No. 1–2, pp. 42 – 43

The report gives a survey of legislation, functions, competences and describes the way of office management of the branch—offices of Social Accountary Service (SAS). On the basis of the classification plan and list of documentary material the archives of both SAS branch—offices have been defined by means of criteria.

UDC 930.251.001:352(497.12)
Jurij Rosa, Archivist, Regional Recored Office in Nova Gorica, 65000
Nova Gorica, Trg Edvarda Kardelja 3, YU

**Documentary Material Valorisation of Local Neighbourhood Commu-
nities**

Arhivi (Archives), Ljubljana, X/1987, No. 1–2, pp. 35 – 41

The report at first gives short survey of development of local neighbour-
hood communities and their predecessors, the main fields of interest
and the way of their being active. In the main part of the report the
author deals with the problematisc of valorisation of local neighbour-
hood communities, from which the records are supposed to be taken
over, gives suggestions for some criteria of their valorisation, points
out to the state of documentary material on the terrain and informs
of the problematisc concerning the valorisation of documentary materi-
al of local neighbouring communities, suggesting the kinds of the recor-
ds the Archives could take over from them.

UDC 930.251.001:35.076.12:061.8(497.12–12)
Zorka Skrabl, Unit Head, Historical Record Office Ljubljana, Unit for
Lower Camiola and White Camiola, 68000 Novo mesto, Jenkova 1, YU

**Documentary Material Valorisation of SCI of Social Activities on the
Example of the Novo mesto – Commune**

Arhivi (Archives), Ljubljana, X/1987, No. 1–2, pp. 46 – 48

The article gives a short survey of self—management communities of
interests (SCI) of social activities in the district of the Novo mesto –
Commune, their organization, tasks and the role they have in larger so-
cial community. At the end the list of the records of SCI of social acti-
vities is enclosed, with an emphasis that similar documentary material
has been created also in other socio—political organizations and socio—
political communities.

UDC 930.253.2(497.12):347.961
Žarko Bizjak, Archivist, Historical Record Office Ljubljana, 61000 Lju-
bljana, Mestni trg 27, YU

Documentary Material of Notarial Fonds

Arhivi (Archives), Ljubljana, X/1987, No. 1–2, pp. 44 – 46

The author in his report points out to the office of a notary, institution
of legal help, no longer existing in Slovenia, to its meaning in the time
for its activity and kinds of notarial material. He also points out to the
state of notarial fonds with us.

UDK 930.251.001:339(497.12)

Marija Perko, arhivist, Zgodovinski arhiv Ljubljana, 61000 Ljubljana, Mestni trg 27, YU

Vrednotenje družbenih pravnih oseb in dokumentarnega gradiva s področja trgovine

Arhivi, Ljubljana, X/1987, št. 1–2, str. 48 – 50

V referatu so predstavljene najpomembnejše osnove, ki jih je treba upoštevati pri določanju tistih ustvarjalcev s področja trgovine, ki so dolžni izročiti arhivsko gradivo arhivu. Avtorica navaja tudi kategorije komercialnega dokumentarnega gradiva, ki imajo lastnosti arhivskega gradiva.

UDK 930.251.001:336.71(497.12)

Aleksandra Pavšič–Milost, arhivist, Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, 65000 Nova Gorica, Trg Edvarda Kardelja 3, YU

Vrednotenje dokumentarnega gradiva temeljnih in internih bank

Arhivi, Ljubljana, X/1987, št. 1–2, str. 50 – 53

V prispevku je podan pregled bančne zakonodaje po letu 1954, organizacija, dejavnost in vrste dokumentarnega gradiva temeljnih in internih bank, vrednotenje ustvarjalcev arhivskega gradiva s tega področja in predlog dokumentarnega gradiva, ki ima lastnosti arhivskega.

UDK 930.25.001:351.85(497.12)

Vlasta Tul, Arhivist, Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, 65000 Nova Gorica, Trg Edvarda Kardelja 3, YU

Valorizacija gradiva organizacijskih enot Zavoda SR Slovenije za šolstvo

Arhivi, Ljubljana, X/1987, št. 1–2, str. 53 – 56

Prikazan je povojni razvoj pedagoške službe, organizacija in pristojnosti ter dokumentarno in arhivsko gradivo organizacijskih enot Zavoda SR Slovenije za šolstvo.

UDK 930.251.001:06(497.12–19)

Boris Rozman, arhivist, Zgodovinski arhiv, Ljubljana, 61000 Ljubljana, Mestni trg 27, YU

Valorizacija društev

Arhivi, Ljubljana, X/1987, št. 1–2, str. 57 – 60

V referatu nam avtor natančno razloži celoten postopek, ki ga je opravil pri valorizaciji društev na področju štirinajstih ljubljanskih občin. Seznan nas z vsemi problemi na katere je pri svojem delu naletel in z njihovimi rešitvami.

UDC 930.251.001:336.71(497.12)

Aleksandra Pavšič-Milost, Archivist, Regional Record Office in Nova Gorica, 65000 Nova Gorica, Trg Edvarda Kardelja 3, YU

Documentary Material Valorisation of Basic and Internal Banks

Arhivi (Archives), Ljubljana, X/1987, No. 1-2, pp. 50 - 53

The report gives a survey of bank legislation after 1954, organization, activity and kinds of the documentary material of basic and internal banks, valorisation of creators of the records concerning that sphere and a suggestion of documentary material, having the characteristics of the archive one.

UDC 930.251.001:339(497.12)

Marija Perko, Archivist, Historical Record Office Ljubljana, 61000 Ljubljana, Mestni trg 27, YU

Valorisation of Socio-Juristic Persons and Documentary Material from the Field of Trade

Arhivi (Archives), Ljubljana, X/1987, No. 1-2, pp. 48 - 50

The report presents the most important basis that should be taken into account at defining those records creators from the field of trade which are bound to hand over their archives to the Archive. The authores gives also the categories of commercial documentary material, having attributes of the archives.

UDC 930.251.001:06(497.12-19)

Boris Rozman, Archivist, Historical Record Office Ljubljana, 61000 Ljubljana, Mestni trg 27, YU

Valorisation of Associations

Arhivi (Archives), Ljubljana, X/1987, No. 1-2, pp. 57 - 60

The author gives a detailed explanation of the whole process he carried out at valorisation of associations in the district of fourteen Ljubljana. He informs us of all the problems he met at his work, as well as of their solutions.

UDC 930.25.001:351.85(497.12)

Vlasta Tul, Archivist, Regional Record Office in Nova Gorica, 65000 Nova Gorica, Trg Edvarda Kardelja 3, YU

Documentary Material Valorisation of Organizational Units of the Institution of the SR Slovenia for Educational System

Arhivi (Archives), Ljubljana, X/1987, No. 1-2, pp. 53 - 56

The authoress deals with the postwar development of pedagogical service, organization and competences, as well as the documentary and archive material of the organizational units of the Institution of the SR of Slovenia for educational system.

UDK 930.251.001:061:325(100.863)

Milica Trebše-Štolfa, mag. arhivski znanstveni svetovalec, Pokrajinski arhiv Koper, enota Piran, 66330 Piran, Bolniška 30, YU

Arhivsko gradivo društev slovenskih izseljencev

Arhivi, Ljubljana, X/1987, št. 1-2, str. 61 - 64

Referat povzema izkušnje avtorice pri določanju arhivskega gradiva društev slovenskih izseljencev v Kanadi. To gradivo je sestavni del slovenske kulturne zgodovine in je tako arhivska kulturna dediščina zunaj meja SR Slovenije.

UDK 651.5:614(497.13)

Darko Rubčić, arhivist, Historijski arhiv u Zagrebu, 41000 Zagreb, Opatička 29, YU

Zaštita arhivske i registraturne građe u zdravstvenim organizacijama
Arhivi, Ljubljana, X/1987, št. 1-2, str. 64 - 69

V članku nam avtor najprej prikaže zgodovino in organizacijo zdravstva v Zagrebu, nato pa analizira gradivo, ki nastaja v zdravstvenih organizacijah. Predstavi nam tudi zaščito arhivskega in dokumentarnega gradiva zdravstvenih organizacij za katero je pristojen Historijski arhiv v Zagrebu.

Jovan Popović, dipl. pravnik, pomočnik direktorja, Arhiv Jugoslavije, 11000 Beograd, YU

Podzakonska akta sprejeta na osnovi Zakona o arhivskem gradivu federacije

Arhivi, Ljubljana, X/1987, št. 1-2, str. 70 - 77

Avtor v prispevku predstavlja dvoje podzakonskih aktiv sprejetih leta 1987 na osnovi Zakona o arhivskem gradivu federacije, ki prinašata navodilo za odbiranje arhivskega gradiva in izločanje dokumentarnega gradiva organov zvezne uprave in zveznih organizacij ter navodilo o varovanju njihovega dokumentarnega gradiva.

UDC 651.5:614.2(497.13)

Darko Rubčić, Archivist, Historical Record Office in Zagreb, 41000 Zagreb, Opatička 29, YU

Protection of the Archive and Current Records in Health Organizations

Arhivi (Archives), Ljubljana, X/1987, No. 1-2, pp. 64 - 69

The author of the report first gives the history and describes the medical care in Zagreb, thereafter he analyses the documentary material arising from the activity of health organizations. He also describes the way protection of the archive and documentary material in those health organizations for which the Historical Record Office in Zagreb is responsible.

UDC 930.251.001:061:325(100=863)

Milica Trebše-Štolfa, M. A., Archive Scientific Adviser, Regional Record Office Koper, Piran Unit, 66330 Piran, Bolniška 30, YU

Archive Material of the Slovene Emigrant Associations

Arhivi (Archives), Ljubljana, X/1987, No. 1-2, pp. 61 - 64

The report describes the experiences of the authoress at defining the archive material of the Slovene emigrant associations in Canada. This material is an integral part of the Slovene cultural history and thus an archive cultural inheritance outside the borders of the SR of Slovenia.

Jovan Popović, Graduated Jurist, Assistant Manager, Record Office of Yugoslavia, 11000 Belgrade, YU

Two Sublegal Acts Passed on the Basis of the Act on Archive Record of the Federation

Arhivi (Archives), Ljubljana, X/1987, No. 1-2, pp. 70 - 77

The author deals with two sublegal acts passed in 1987 on the basis of the Act on Archive Records of the Federation. They comprise namely the instruction for weeding and elimination of documentary material of the organs of federal administration and federal organizations. They also comprise the instruction concerning protection of their documentary material.

*Članek na naslednji strani je povzet iz
Dela dne 23. I. 1988, sobotna priloga str. 18*

Gre, kakor gre, mi nismo krivi

*Analiza o slovenskih arhivih
opozarja na velike zaostanke
pri arhivskem delu, kar ob
občutnem pomanjkanju
strokovnjakov ni nič
presenetljivega.*

Zanati razumevanja tematike si je treba zapomniti pulico, dolgo 150 kilometrov, na kateri bi postavili isto dokumentarno gradivo, ki je sedaj že pri tako imenovani »ustvarjalci«, čeprav to morda ni zaradi pretirane ruke pletenice in vse uporno shranjeno v arhivih. Ta dolžina namreč poudarja zaupanje v naši arhivski dejavnosti in vselej imam nemoč, da bi glele na srdanje stajajo lahko s svojimi delomi pušča na čistu.

Strokovnjaki domnevajo, da bi iz trideset milijard evrov morala odločiti kakšnih 20 tekničnih kilometrov arhivskega gradiva, in če bi ob tem preostali milijardi v arhivih, bi ga morali sprejeti 300 kilometrov. Sklepanja lahko, da imamo približno v Sloveniji »zveliča« okoli 50 tekničnih kilometrov arhivskega gradiva, za katerega bi potrebovali 200 arhivskih strokovnih delavcev. Sedaj jih je, tretjino, približno polovica.

Tako stanje razkiva tretji del analize in namreč in kulturni dediščini, ki obnavlja arhivsko gradivo in njegovo varovanje. Prejšnja dva dela sta se ukvarjala z nepremično in prenemljivo dediščino. Analiza je nastajala v okviru Republiškega komisija za kulturo, namenjena pa je, če rečemo bolj poglobljeno, kulturni politiki, ustanovam in javnosti z željo, da bi v prihodnje pri nas kat najhujši organizirano skrbeli za svoje kulturne bogastvo.

»Trenutno stanje v skrajno vseh arhivih je nenormalno, se slaba in ni možnosti, da bise obrnilo na bolje. Brez hitre kadrovske okrepitve – s celimi glečami – tudi ni upravičeno pričakovati valovizacijskih meril ni mogoče postaviti zamiselnega, udjavni zaostankov in se nposahiti za tekne, spramni delovanje,« je v sklepnem delu ugotovil **Jože Humec**, republiški svetovalec pri slovenskem komisiju za kulturo, ki je analizo pripravil v sodelovanju s strokovnjaki Arhiva SRS. 82 strani dolgo besedilo je sedaj v razpravi med slovenskimi arhivisti.

Ocena v nenormalnem stanju se upira na misel, da bi bilo minimalno poč tako, kot bi bilo arhivsko gradivo, ki mu je potekel zakonski rok, pretežno shranjeno v arhivu, tam valorizirano in urejeno in in arhiv muv gradivo tekne sprejemati. Žal pa analiza kaže, da bi pot do tega čaja še dolga.

Še vedno ni arhivirano vse, kar je nastalo pred letom 1945

Knjižni so pravzaprav zaostanki, je razvidno iz vsakega podatka, sivihi zgovorno pa je tudi dejstvo, da je nekaj 1000 tekničnih metrov echi takga gradiva, ki je nastalo pred letom 1945 in bi ga bilo treba v celoti izločiti arhivom. Poznavalec (ne analizi) ni trm ur-

nija, da je gradivo v času po ovaobitvi »odločajo« z »obložitimi ljudmi in do arhivi dobivajo tr dolgo ali tretjrazredni material, pomembnejše listine pa hranijo »obložitni tisa« po predahli.

V analizi sta izpostavljena dva »velika in pomembna fonda posebnega arhivskega gradiva, ki bi morala biti v Arhivu SRS, sta pa pri RTV (5,5 milijona metrov filmskega traku in več kot 350.000 enot zvčnih zapisov) in Vihlo filmov (150 filmov). V RTV je gradivo materialno shranjeno v Vili slabi. Kar se Vihlo filmov tice, so sr v Kulturi skupnosti Slovenije že dogovorili, da bodo zalevo v pumirum času uredehi.

Mrd drugim zamudniki je še najbolj poskrbljeni pri zadnjih, kjer je tudi največ gradiva (in pri družbenopolitičnih skupnostih), slahše pa je pri materialni organizaciji zluženega dela in mnogih drinivih, kjer gradivo propada ali se izgubha.

Bolj ali manj odbrani arhivski gradivo imajo muzej in knjižnice (nekaj sta teknični metrov), okoli 15000 tekničnih metrov pa je dokumentarnega gradiva vsehli skupnosti. Tu lahko minimalno pustane arhivski le, če ga za tako razpasi pristojni organ, vendar takih primerov ni. Nekaj sta tekničnih metrov gradiva, ki je povezano z našo zgodovino, pa je v arhivih sosednjih držav in drugod. Analiza se ne ukvarja z arhivskim gradivom republiškega upravnega organa za ljudsko obrambo, republiškega staha terorizma obrambe, republiškega upravnega organa za mitanje zalevr in Centralnega komiteta ZKS, kajti zakoni in gradivo prepuča institucijam samim in ul njih je odvisno, kdo bi lahko pri njem »biskali« in raziskoval. Zanadi povsemosti v analizi in vključenosti Institut, za zgodovino delavskega gibanja, ki med drugim hrani skrajno vse gradivo vsajkih emi in organizacij iz NOB.

Zavesti, znanja in disciplin pri upravljanju nalag z dokumentarnim gradivom tr slahše več s upravi in svidno kat drugod, je zapirno v analizi. Drugi »ustvarjalci« namenjajo za delo slabi in navklaje pristojni, pomikud (gostodatske organizacije) erhi zatjujejo, da za te pitebe nimajo denarja. Ozko galo je varškati pri odbrani arhivskega gradiva. Če dopolnimo v vsaki zapisani podatek, pnteni je 130.000 tekničnih metrov dokumentarnega gradiva, ki mu je rok potekel, adveč, zvezoma pa vsaj 25.000 kvadratnih metrov skladiščenega prastota, kat je na primer trikrat toliko, kot je prostornina vseh skladišč našli arhivov.

In vendar se penika: prvi računalniki v arhivu

Za arhivsko skladišča je težko, da jih lahko začnjo, ne nimajo pa jih povsod ogrevati. Nisi vana pred tuženjem zanadi pitevov, nisi vlažna in nisi v kletih. »V skladiščnih prostorih so skotaj povsod gasilni aparati in urešile vlage in toplote, skrajni miket pa in alantih naprav za spomnje izrednih staj. Skotaj vsi arhivi imajo je mikrometale in fotokopirni stroj, večina vsaj nekaj uprene za zastavljanje, filmski, vidni in slapirjku. In izjemoma, računalniške opreme nabeden. Arhivi npraslajni s temi osumibili.« Tako je bila stanje pri spoznavanju temeljnih značilnosti v obdobju 1983–1985, seveda pa je v analizi manjkati drugodnjim s pazirjimi ugotovitvam. Naveleni izvirki pravzaprav kažejo na zelo pričaven tehnološki razvoj tega, za znanost in kulturo zelo pomembnega področja. V zadnjem času tr nekaj veselih novic. Tako je dobil Arhiv SRS hoi laboratorij za mikrofilmaje z vsa potrebnimi uprmi, v arhivske ustanove pa si tudi je pridili prvi računalniki.

Sami pri sebi so zli razumljiva ugotovitev, da »vsi slovenski arhivi domujejo v stanli, spomirskih zgradbah, razen nekaterihkega«, ki je lani dobil novo stavbo, kat je prvi primer pri nas (sicer) pa je bilo za pomrbe arhivski dejavnosti gajrno tudi skladišče Arhiva SRS). Analiza se podalčuje ukvarja v pravnihskimi zalogljivostmi, ur pa tudi s kakovostjo vsehli skladišč (razen bolj spornih

inim), ki opozarjajo, da bi treba pri arhivih še priraj urditi, če želimo arhivaje ubranjati na nstrezni ravni. Za razmere so predsvem odgovorne občine. Munge ve svaj vlnji spretni izmikajo, kat jim ni težko, kajti gihvi imajo več plačnikov (ljubljanski na primer skali za 24 občin, mariburski za 16, celjski za 14) in »letanje« ukoli njih jemlje arhivskimi delavcem munge imet.

Kaj se dogaja zanadi neprimernih pristavov, je mungee razbrati iz naslednjega kratkega zapisa. »Veliki škodi tr napravila na arhivskem gradivu prisoden v Novi Gmici, a tudi zima 1985. leta na drugovnih najstarijih arhivskih gradivih v Ptanani miha v Kapin.«

Velika odgovornost arhivistov pri valorizaciji

Piteej besvd je v tako imenovani vahirizaciji, kat v strokovnem pogledu pnteni »odločitev« in tem, kateri deli ustvarjalcevega dokumentarnega gradiva imajo trajni pomen za znanost in kulturo, v delovnih stislu pa je to odbrani gradiva na temelju strokovnih ulučitev aliha. Od izbiane vsehne je tmrj odvisna vrednost arhivskega gradiva in pri tem je odgovornost arhivistov tudi največja. Analiza poudarja, da si arhivi za pomeitnje dela na tem področju shdeji nusi prizadevali in da ustrezne metode pri vrednotenju arhivskega gradiva se imamni, »ne s sistemati, ne s praksi, ne v zavesti«. Prav tako arhivi še nimajo orientacijskih meril za napovedovanje deleža arhivskega gradiva pri posameznih vstavah »ustvarjalcev«, mi »metode prevleovanja«.

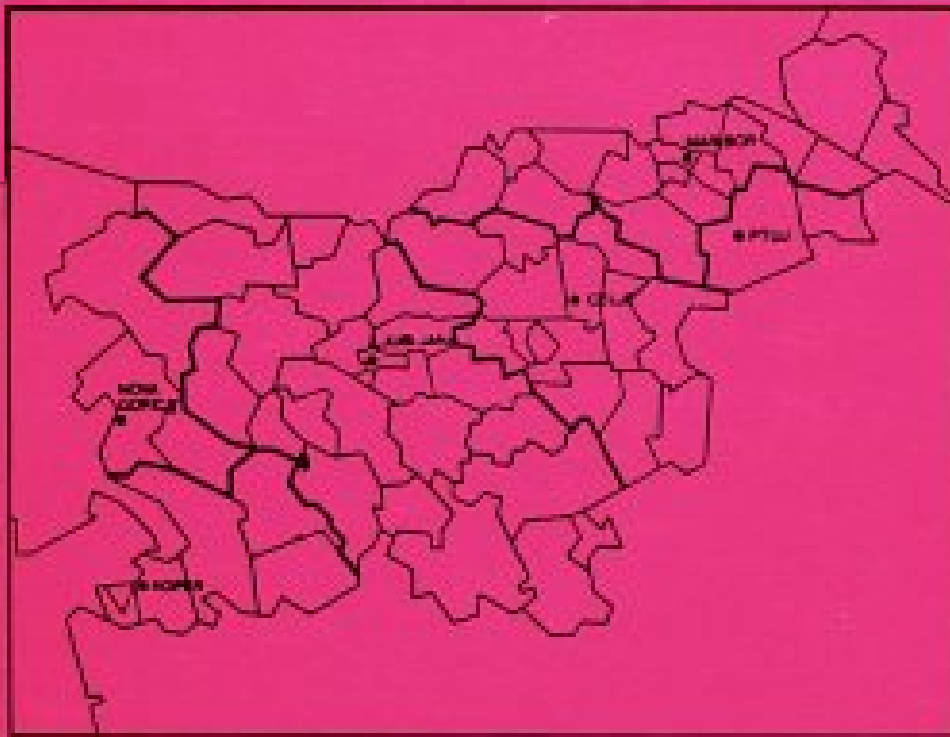
Ki tr že govori o vrednotenju, naj zapisovni se mnenje, koliksnr so zanide z odbranimi pri »ustvarjalci«. Zaostanke pri pristojni arhivni je 20 odstotkov, za odbrani mariburskega arhiva 40, ljubljanskega (zanadi občni znanj ljubljani) tudi 40, novogoranskega 50, kopskega in celjskega 80 odstotkov. Kar se tice gradiva v arhivih, naj bi bilo v prvskem 40 odstotkov mlaveenega, tmrj mlavškega gradiva, toliko tudi v mariburskem, v celjskem 30, novogorskem 25, ljubljanskem 15 in kopskem 10 odstotkov. V Arhivu SRS pa tr 5 odstotkov. (Razmere s trj vstavni analiza še posebej razčlenjuje.)

Vsako leto »dizuri« 2000 metrov gradiva

Kat »ustvarjalci« arhivskega gradiva tr odbrano, bi lahko arhivi upravnih kazenska dolžila, a tega ur počm. Pispustjivo so tudi pri prevzetanju gradiva, ki bi moralo biti urejeno in popisano, »hi zbirni urni tega odbrani arhivov »dizuri« vsako leto skupaj malih arhivov »dizuri« vsako leto skupaj prvezeti.« Zamanki so tmrj obentni in mrd pntavso analize so še bolj anasčali. Pitevli drevanja arhivov, kajt jih ludo aspeh odpravit, so naslednji. Arhiv SRS ho za pravi, stakstis in družbenopolitične organizacije in stnil da leta 1990, za vstavli do leta 2000, ljubljanski mlav (tr bodo pristoin) do 2000, celjski v 15 letih pa izgadijo mvega arhiva, kopski do leta 1995 (tr bodo pristoin in kadri), novogorški in ptujski do leta 1990, mariburski pa »si urgo vpuščanja ne zastavlja«.

Za sedaj lahko je prizanemni skupni ugotovitvi »četrtina gradiva v arhivih in mlavškega, skrajno polovice mlavškega gradiva pa s njih še ni. Seveda bi bilo treba ob tem še marsikaj reči, tudi o smni organiziranosti arhivskega dela pri nas. Najhuj jasnihi zgovščino tr staj pridovali Jože Humec v naslednjem mlav. »Vetikalno dejavnost in zavestna. Ni urpranizma, ki bi zagotavljali prvezatnost arhivov, vsehlija edinstva v odločilih strokovnih spuščajih delovanja in razlozival spripravilne strokovnih čepav pridovalni pravil in meril s praksi. Arhiv SR Slovenije tr sloje ne upravlja, zanj ni nprislavljeni in tudi ur »lovidi razlozno prislavljeni«.

Branko Šovr

ZGODOVINSKI ARHIV V CELJU

63000 Celje, Trg svobode 10,
Tel.: (063) 25-546, 25-552

POKRAJINSKI ARHIV KOPER

66000 Koper, Čevljarjska 22,
Tel.: (066) 21-824
Enota Piran
66330 Piran, Bolniška 30,
Tel.: (066) 73-822

ZGODOVINSKI ARHIV LJUBLJANA

61000 Ljubljana, Mestni trg 27,
Tel.: (061) 310-566
Enota za Gorenjsko
64000 Kranj, Stritarjeva 8,
Tel.: (064) 24-480
Enota za Dolenjsko in Belo krajino
68000 Novo mesto, Jenkova 1
Tel.: (068) 22-163
Enota za Škofjo Loko
64220 Škofja Loka, Blaževa 14,
Tel.: (064) 61-390
Oddelek v Idriji
65280 Idrija, Prelovčeva 9,
Tel.: (065) 71-416

POKRAJINSKI ARHIV MARIBOR

62000 Maribor, Glavni trg 7
Tel.: (062) 26-871
Grajska 2, Tel.: (062) 28-622

**POKRAJINSKI ARHIV
NOVA GORICA**

65000 Nova Gorica,
Trg Edvarda Kardelja 3
Tel.: (065) 24-521

ZGODOVINSKI ARHIV V PTUJU

62250 Ptuj, Muzejski trg 1
Tel.: (062) 771-619

ARHIV SR SLOVENIJE

61000 Ljubljana, Zvezdarska 1,
Tel.: (061) 216-564, 216-524

**ARHIV REPUBLIŠKEGA SEKRETARIATA
ZA NOTRANJE ZADEVE**

61000 Ljubljana, Kidričeva 2,
Tel.: (061) 325-361

**ARHIV REPUBLIŠKEGA SEKRETARIATA ZA
LJUDSKO OBRAMBO**

61000 Ljubljana, Župančičeva 3,
Tel.: (061) 223-112

**ARHIV REPUBLIŠKEGA ŠTABA ZA
TERITORIALNO OBRAMBO**

61000 Ljubljana, Prežihova 4,
Tel.: (061) 219-750

ZGODOVINSKI ARHIV CK ZK SLOVENIJE

61000 Ljubljana, Tomšičeva 5
Tel.: (061) 217-212

**ARHIV INŠTITUTA ZA ZGODOVINO
DELAVSKEGA GIBANJA**

61000 Ljubljana, Trg osvoboditve 1,
Tel.: (061) 217-521

NADŠKOFIJSKI ARHIV LJUBLJANA

61000 Ljubljana, Ciril Metodov trg 4,
Tel.: (061) 310-673, matiea 328-895

ŠKOFIJSKI ARHIV MARIBOR

62000 Maribor, Koroška 1
Tel.: (062) 27-690

ŠKOFIJSKI ARHIV KOPER

66000 Koper, Trg revolucije 11,
Tel.: (066) 21-887

ARHIV SLOVENSKEGA ŠOLSKEGA MUZEJA

61000 Ljubljana, Plečnikov trg 1,
Tel.: (061) 213-127

**ARHIVSKI CENTER ZA STROKOVNO
TEHNIČNA VPRAŠANJA**

62000 MARIBOR, Glavni trg 7
Tel.: (062) 26871